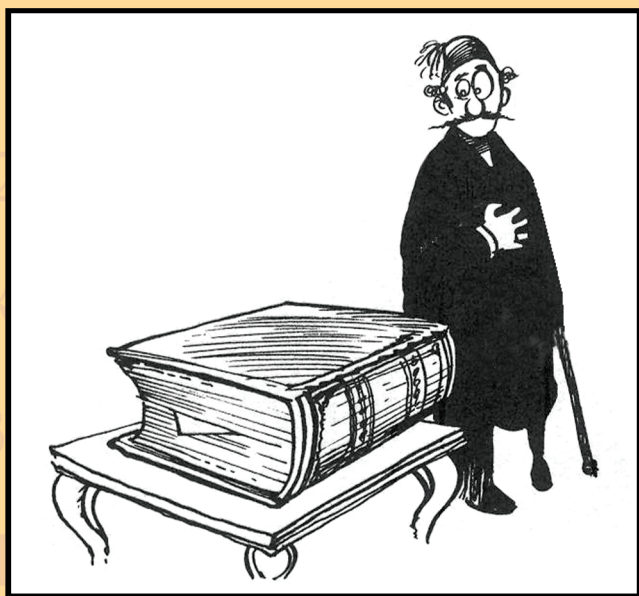

Бранко Златковић

МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ
КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)

Том II

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том II

Библиотека
СРПСКО УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО
Књига 14

Уредница
СМИЉАНА ЂОРЂЕВИЋ БЕЛИЋ

Рецензенти
Др СНЕЖАНА САМАРЦИЈА
редовна професорка у пензији
Филолошког факултета Универзитета у Београду
Др ЉИЉАНА ПЕШИКАН ЉУШТАНОВИЋ
редовна професорка у пензији,
емерита Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду
Др БОШКО СУВАЈЦИЋ
редовни професор
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Научна монографија је резултат делатности у
Институту за књижевност и уметност у Београду

Бранко Златковић

МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том II

Институт за књижевност и уметност
Београд, 2024.

Сени Ненада Љубинковића

ШЕСТ МЕСЕЦИ У БУДИМУ И ПЕШТИ 1828. ГОДИНЕ

Чим је разаслао *Данице*, последњих дана у години, Вук се спремио на пут у Будим. Премда је остао сасвим без новца, на поласку из Беча разговарао је се Аном да убудуће економичније воде домаћинство, а у тајности је задржао сврху пута (Караџић 1989 III: 681, 856).

Крајем децембра 1827. стигао је у **Будим** (665). Није имао новца да одседне у гостионици. Изнајмио је квартир код ужара Зајлера који је био веома неудобан, па је намеравао да се одсели што пре. Одмах се код њега доселила и њихова бивша дадиља у Бечу Марија Миловановић којој се здравље прилично поправило, али ни потом није имала стални посао, него је шила женама и обављала домаће послове. Пошто је Вук намеравао да иде у Србију, преклињала је свим на свету да је поведе са собом, али је он мислио да је допрати само до Земуна. Одмах је писао Ани о приспећу у Будим и да ће јој послати бермет, сувог меса и кобасице чим буде добио мало новца (665–666, 670).

Био је у посети код Маријиног станодавца и свог пријатеља, ланара Димитрија Стефановића. Понудио је да његовог сина, „јурата” (правника) Дионисија, препоручи кнезу Милошу за службу у Србији (1988 IV: 217–218; Добрашиновић 2001: 112). Димитрије је уготовио аков и по бермета по Вуковој жељи, да није горко него слатко и заклао је свињче да се пошаље у Беч (Караџић 1989 III: 556), јер је Вуку најмилије јело било свињско месо, „али тако да се кртина од закланог свињчета изуди, а да се кости с

оно меса што остане на њима испребија и осуше; тако и ребра и глава, сланина да није дебела, а изнутра има кртине. Тако је Вук још у Тршићу гледао где се сређује свињско месо” (Огњановић 1900: 133). У Вуковом одсуству породици је стигао слани сир који је из Земуна послао у Беч Василије Василијевић. Међутим, Ана, која је била у трећем месецу трудноће, одговорила је мужу да не шаље „бермет и месо, него ако може чега да се лиши да јој пошаље у новцу од пет до десет форинти како када може, јер јој много треба” (Караџић 1989 III: 672, 689).

Вук је приуноу на посао од кога је очекивао „кесу пара”. Припремио је рукопис за рецензију. Коначно је упознао главног цензора за српске и грчке књиге у Будиму, Антонија Нађа, али је оцену дао његов заменик, будимски парох Јован Витковић (692). Вук је морао да се довија, пошто се Милошева биографија није могла штампати у Бечу, јер је 1822. била одбијена, Вук је дошао у Будим (Стојановић 1987: 316). Издао је опширније „Објављеније”, 4. јануара 1828, у Будиму, на књигу под насловом *Милош Обреновић, књаз сербски*, са његовим портретом „лепо изрезаним на бакру”. Између осталог, објашњавао је да је то друга књига његове *Грађе за српску историју нашега времена* која прати догађаје од почетка 1814. „амо у напредак”. Подсећао је и да је књига из његовог рукописа преведена са многим грешкама на руски језик и објављена 1825. у Петрограду као што је „млогим читатељима познато из Српске Летописи”, али да је он објављује поправљену и за трећину умножену, у којој ће се видети да „Господар Српски, Милош Обреновић, није (као што млоги изван Србије мисле и говоре) на готово господство дошао, него да је он изгубљену слободу народну повратио и обновио” уз помоћ сабље и са неисказаним трудом и опасностима. Цена је била три форинте и двадесет крајцара или четири сребрне цванцике, а време претплате трајало је до 1. марта 1828. Скупитеље пренумераната биограф је молио да изволе имена и новац да пошаљу на адресу адвоката Јована Берића у Будим. Обрицао је да ће књига бити готова у мају, а да

ће о Пештанском вашару, у јуну, бити разаслана пренумерантима (Добрашиновић 1976: 25–26).

Премда је у последњој частици *Сербских љетњописа* за 1827. објављена вест да Вук Караџић припрема допуњено издање Житија кнеза Милоша (Магарашевић 1827 XI: 156–157), Вук је тајио наум. Ни Јернеју Копитару није поверио, само је тајанствено поручио да ће се у Будиму „подуго” бавити, а супрузи Ани је неодређено, али охрабрујуће писао, из Будима, 27. јануара 1828, да је дао да се одштампа једно „Објављеније”. Ако оно наиђе на добар пријем у Србији опет се могу надати „једној кеси пара” (Караџић 1989 III: 670, 681).

Марија и Вук су се одселили од ужара Зајлера. Нашли су собу код неке старе жене. Нека друга, опет стара жена, која је долазила сваког јутра код ње, ложила је ватру. Марија је чистила чизме и обављала ситније домаће послове. Вук јој није свакад плаћао. Писао је Ани да му не замери, јер ни сам није имао, а гледао је да се, према њиховом договору, опходи што економичније. Соба је била прилично мирна. Вук је почео да дотерује и увећава рукопис Милошевог житија за штампу, али је врло мало могао да ради (670, 673, 681). Узроци су били двојаки. Једнако је мислио на Ану и децу, јер је само крај њих могао да спокојније живи. Да није морао да ради на новој књизи, намах би се вратио у Беч, у коме је прижељкивао удобнији стан, попут оног код Штајнбауера и у кући „Sechs Krugel”, где је пре становао (681). Очајавао је због оскудице и био је забринут Савиним несташлуком. Послао је жени десет форинти које је позајмио у Пешти и писао је Ани и Копитару да запрете Сави да буде добар и послушан, да марљиво учи, иначе ће га, у супротном, отерати од куће чим се врати у Беч (670, 680). Ани је наложио да писма која стижу за њега показује Јернеју Копитару кога је, опет, молио да их отвара, па да му јавља ако што буде вредно знања у њима. Писма је примао у Будиму на адреси адвоката Јована Берића у Рацкој вароши (671, 681). Осим што је потраживала новац, Ана је писала Вуку да је Сава „при-

лично марљив”, да га „љубе у руку” и поздрављају Роза, Василија, њена мати и дадиља Маргарета (673). Копитар је, пак, јављао да је био у посети Вуковој породици и да су сви добро, да се Сава „радо клиза”, али да „ипак, ово ће престати заједно с хладноћом”, те да је Сава добар, премда мајка, по женском обичају, захтева од њега немогуће. Саопштио му је и садржину пристиглог писма од Џона Бауринга који је најавио да ће у марту боравити у Бечу, где би желео са Вуком да истражује „булгарику” и да обиђу јужнословенске земље, али све под Вуковим менторством, што је Вук драговољно прихватио да га „послужи” и прати „кудгод оће” (678, 698). Бауринг је имао молбе и за Копитара. Негдашњи директор Карловачке гимназије, Карл Георг Руми, који је кратко боравио у Бечу, поднео је захтев да се исели и дозвола му је дата (679). Он је већ три месеца вукао Копитара за нос у вези с пошиљком „хунгарике” за Бауринга. Копитар је љутито писао Вуку да је ово последњи пут да се обратио „старој баби”, јер не зна куда треба да пошаље Баурингу за Хајделберг или за Лондон (698, 712, 745). Копитар је примио записе народних песама које су, преко трговца Симе Шићара, стигле од кнеза Васе Поповића из Србије у Беч. Вук се захвалио из Будима кнезу Васи: „Истина да пјесама још нијесам виђео, јер су у Бечу, али Вам за њи особито благодарим, и молим Вас покорно да у напредак не пропустите преко Ваши млађи преписати ми коју, а знајте да Вам вјечна благодарност неће погинути” (688). Вук је најавио Копитару да очекује и да ће Самуило Илић из Горњег Карловца ускоро послати записе Лукијана Мушицког (682). Јернеј Копитар је био марљив кореспондент, али му је било веома приметно адресирање. Сметало му је „стотину титула” Јована Берића, „доктора филозофије, царског чиновника православног грчко-илирско-влашког Инспектората виших школа у Будиму”. Више му је одговарало да скраћеним адресирањем шаље писма: „Будим, Рацка варош” (678, 712). Вук је одговорио: „На кући, ће ја сједим, нумера је 599, али овђе слабо ко нумере гледа, а особито је у буцаку, зато додајте на писму

(ако Вам се чини краће од Берићеве титуле) код богате столарке (али и Рацка Српска варош не заборавите), пак ће ме онда наћи *књигоноша* (управо *женскога* рода, јер је девојка)” (718).

Не знајући да је у Будиму, Игњат Брлић је писао Вуку да су, према судској одлуци, распродате и покуповане ствари Јована Себастијановића у Броду на Сави, али не за Вуков рачун него да се подмире варошки дужници, те да је Скалица успео да „ујагми” за Вука „само један капут и једну јапунцу”¹. Премда је осуђеник писмено изјавио да је остао без икакве имовине, спремали су се јавити Вуку да су га у „апс поставили, нека га за годину данах у њему бухе, мухе, стенице и комарци штинују, кољу, даве и гњаве”. Уз писмо, Брлић је приложио и стотину форинти да му Вук, у књижари код „Свете Ане”, пазари школске књиге и да их о идућем пештанском вашару, о Јозипљу, пошаље у Пешту на Франца Хамтмана, јер је Јосиф Миловук преплаћивао експедитерске услуге (690, 739, 844–845). Међутим, пошто је из писма дознао да је у Будиму, у коме је коначно упознао његовог земљака Антонија Нађа, Брлић је брижно писао Вуку, страхујући да ће се послати новац изгубити (692). Одмах је Вук писао Ани: „Господин Брлић из Брода ми пише да ми је у писму из Беча послао 100 форинти да му купим школске књиге. Не сумњам да ћеш господину Тирки предати тих 100 форинти заједно са писмом које садржи попис књига, и поздрави га од мене. Било би најбоље да господин Шурш купи књиге код Свете Ане и одмах у Пешту пошаље Јосифу Миловуку по неком возачу или кочијашу (само да би овамо стигло до следећег Вашара)” (706).

Такође, држећи да је Вук у Бечу, Василије Василијевић је писао, 17. јануара 1828, да је он у Земуну, до сада, имао са „Плутаром највећу распру” због школског Извештаја који је упутио у Беч и у коме је препоручивао увођење наставе на српском народном језику. У Извештају већника Градског поглаварства, Василија

¹ Кишна кабаница од дебелог сукна.

Василијевића, стајало је да су „до сада уведени српски уџбеници потпуно неподесни, нису од користи за младеж и да би пре било пожељно увођење нових српских уџбеника који више одговарају. Пошто у том погледу, међутим, ништа више не постоји, а преко те ствари се не може прећи због њене важности, то је потребно о томе сачинити посебан опширан извештај, у коме треба тачно описати до сада употребљаване српске уџбенике и у исто време треба предложити каквог да буду садржаја нове српске књиге и ко да их састави”. „Досаде и клевете” земунског проте Јефтимија Ивановића Плутара превршиле су меру: „Наплео је и налагао код Митрополита да горе и црње не може бити, па да ми код њега више досади казао му је да сам Ваш највећи пријатељ и с Вама непрестано да корешпондирам, и још је и то додао да сам ја њему у очи казао, да је он копиле Кувеждинско. Његове клевете немају мере; сада дакле 'тера Туре Краљевића Марка' он се од неког времена тако обезумио, и побеснио, да је најпоштеније људе насред сокака јавно ребелијантима назвао, због тога што му бир неће да повисе, јер каже да не може да живи [...] Будући да сам оклеветан у Карловцима сад ми је највећа брига како ћу у мом дућану пазарити и у бирцузу вино точити, бојим се да ми не забрани одонуд, пак нећу моћи живити!!! Тако и Ви нећете смети у напредак перо умочити да што пишете!” (668–669, 689, 800)

Ни онако Вук није могао да ради. Рукопис Милошеве биографије једнако је стајао, јер је ишао у госте у Будиму, а дочекивао је пријатеље и у свом квартиру (670). Имао је пријатеља и у Пешти, али је била оштра зима и тешко се прелазило из Будима у Пешту, јер још није била намештена „ћуприја” преко Дунава (718). Уочи Новог лета, био је код будимског владике Дионисија Поповића. Према сведочењима Дионисијевог биографа, сентандрејског пароха и његовог бившег питомца, Петра Римског, владика је био гостољубив и великодушан. Из свог будимског дома „никог от себе праздна отпустио не би” (Римски 1857: 79). Он је врло лепо угостио и Вука Караџића. Поклонио му је по једну књигу од

свих својих издања којих није било мало (671; Шафарик 2004: 231, 299, 321–322, 324). Вук их је разгледао. Према његовом мишљењу биле су одштапане словенском „никаквом” ортографијом. Вук је писао да је Лука Георгијевић Миловановић био у служби код будимског владике Дионисија Поповића и да му је којекакве књиге преводио са латинског језика и преписивао. Од тих рукописа владика је неке за живота издао на свет, но Лука њих није писао онаквим језиком, као што су штапане, него их је састављао како је мислио да је најбоље – српски, али је владика после са другима поправљао или, управо рећи, квариио. Лука је имао обичај одговорити када би га неко о томе запитао: „Ја напишем како знам, и како мислим да је српски најбоље, па после владика исквари што је по њиовој вољи”. За тај посао од владике Лука је имао десет форинти месечно, по коју хаљину, храну и вина колико му је требало, јер трезан није могао ништа да ради, а за ракију није марио (Миловановић 1833: г–д).

Непосредно пред Вукову посету, збио се трагичан догађај. Вука је о томе известио, још лане, у октобру, Димитрије Стефановић, ланар из Будима и станодавац Марији Миловановић. Он је писао да су владику на његов имендан „поарали и свезали га за кревет и шешир му набили на главу, а доле пили и јели за његово здравље” (Караџић 1989 III: 556). Биограф Петар Римски забележио је опширније да је владика, 3. октобра 1827, дочекао у свом дому дан његовог „тезоименитства”. Сазвао је многе отменије госте на ручак са којима је дуго разговарао. Увече, око седам сати, кад су гости вечерали, владика је читао при свећи у својој соби. Утом се увукао неки провалник који је преко баште у ходник сишао, свезао је наопако руке владици, а велики шешир „метнуо му на главу” и тако притиснуо да му је покрио очи и нос. Узео му је из џепа кључ од долапа где је чувао новац, отворио га, опљачкао и побегао. Владика је успео да онако сапет и везаних очију позвони канапом на звонце. Дошао је служитељ, а гости су потрчали у собу и одрешили га, шешир скинули с главе који му је

јачко са носа кожу одрао и окрвавио. Дрхтавим гласом владика је описао шта се збило. Од тог времена почео је да побољева. Уплашен, тражио је да се провери да се није неко под кревет сакрио. Изгубио је апетит и вољу за читањем. Убрзо је легао у кревет. Преминуо је у педесет и трећој години, 27. јануара 1828, лицем на Пренос моштију Светог Јована Златоустог. Не поседујући у својој цркви архијерејску гробницу, Будимско обшетство сахрањило га је у Сент-Андреји. Првог фебруара био је погреб у присуству великог броја људи. Сахрањен је поред тела митрополита Мојсеја Путника, умревог 1790. Надгробно слово беседио је будимски парох Јован Витковић (Римски 1857: 80–84).

О смрти владике Дионисија Поповића јавио је Вук Караџић Јернеју Копитару: „Ноћас је умро Будимски владика наш. Те Вам новине ради ово писмо пишем. Због мањег трошка сараниће га у Сент-Андреји. Истина да је Ча Стева мрзио нањ, али ће му у данашње вријеме опет бити врло жао; а може бити да ће се и од смрти поплашити, као архимандрит Зелић, који је од прије сједећи једва говорио, а сад од како је владика пао у кревет, устао, па се шета сваки дан, и на силу се чини здрав и јак. Ко ли ће сад у Будим доћи за владика, или за администратора? За Мушицког се још не зна је ли завладичен” (Караџић 1989 III: 693). Копитар је отписао: „Нека почива у миру. Према томе, остају још три: ча Стева, ча Аџић и ча [Јосиф] Путник како би устоличили новог [...] Но оставимо ове фаталности да се заврше како Бог хоће!” Писмо је свео питањем и предлогом: „Није ли митрополит оставио неку србуљу за собом? Ипак мало погледајте околу. Нема ли господин фон [Јулије] Јанковић неку?” (697; Добрашиновић 2001: 157). Вук је одговорио да Дионисије није имао ниједну србуљу, али да му је писао један поп да је нашао неколико и да му је Вук одмах потражио да му их пошаље (709). Међутим, поп Стефан Теодоровић отписао је из Кањиже да србуљу коју „зову *Сметјењачом*”, из 1538. године, не сме послати по кањишким трговцима, јер „голема је пуста – као рђаво какво теле!” Стога је звао Вука да лично дође

да је преузме, као и скупљене поскочице. Тек да би га призвао, као пример навео је да у Кањижи подвикују овако: „Ој Девојко срце моје, кад ти видим сисе твоје, дреше ми се гаће моје. Ја се чудим, ја се дивим како пица воду држи – нити дана, нит обруча, нит честита запушача итд.” (659–660, 748).

Након смрти владике Дионисија Поповића био је у невољи и Лука Милованов, па је наново почео адвокатима и другима којешта да преписује, али је већ био ослабио, оглувео још од раније, а и очи су почеле да га издају. Владика му је, додуше, завештао три стотине форинти, али којима је могао да располаже тек пошто се тестамент правно изврши (Милованов 1833: д). Бавећи се у Будиму, Вук је упитао пријатеља и земљака Луку („јер од Јадра до Осата у Босни неће бити пуна два дана”) где му се денуо рукопис о српској прозодији који је Вук још 1814. хтео да објави, али се тада десило да је цензор Јернеј Копитар био одсутан из Беча, па му је рукопис непечатан вратио? Лука је одговорио да је остао једнако онако „разбачен” као што је био и онда. Вук га је наговорио да га среди и употпуни, па док се он из Србије врати у Будим да гледају да га објаве (Милованов 1833: ђ–е).

Осим са Луком, Вук се срео и са Јованом Берићем, Јаном Коларом, Мартином Хамуљаком и Јосифом Миловуком који је значајно развио издавачку делатност (Караџић 1989 III: 671). Јермија Гагић молио је Вука да га претплати код Јосифа Миловука у Пешти на један егземплар књиге Јована Стерије Поповића *Живоїи и виџешка војевања славної кнеза ейирскоїа Ђорђа Касїриоїта Скендербеїа* (1828) и на један „образ” Силног Цара Стефана Душана. Претплату је извршио и Јернеј Копитар (Караџић 1989 III: 675, 677).

Вук је чуо да је у Пешти боравио Сава Текелија кога су Јернеј Копитар и он, у шали, звали Ђуђулија, због његове ортографије, јер се у писмима Вуку потписивао *Тюкюли* (Флора 1966: 238). Није се састао с њим, јер је време било хладно и није био намештен мост преко Дунава (Караџић 1989 III: 718). Текелија је

водио судски спор са женом. Изашла је сентенција да се са њом помири. Био је са њом код адвоката Мијаила Витковића. Откако се раставио са женом имао је грдне парнице (726; Милићевић 1888: 709). Сава је 1813. „намерио да се жени, да би се фамилија одржала”. Оженио се након много бирања пошто се вратио са Бечког конгреса. Његова изабраница била је млада Амалија Безег, из села Хајник, код места Рибара, у Зомољској жупанији. Била је лутеранка из помађарене словачке породице, са којом се „слабо разумео”. Узео је за жену, иако му се није свидела, јер му је наводно досадило тражење. Убрзо по склапању брака, између њих се изродио раздор који је довео до тога да је Сава 1821. затражио судски развод брака. „Но добије неповољну пресуду, и тако је био код жене без жене и остане код супруге без деце”. Судска парница се водила још десет година, уз велике непријатности и трошкове (Текелија 1989: 135–140). Такође, на основу неких спорова са Румунима у Араду и Будуму, Текелија је 1827. објавио дело које је у опором тону било уперено против Влаха, *Von Walachen* (*О Влахов*), на немачком и влашком језику². Вук је поручио Копитару да о „Ђућулијиној” новој књизи обавести Михаила Бојацију, учитеља у школи при Грчкој цркви у Бечу, који је био пореклом из македонско-румунске фамилије и који је 1813. у Бечу издао граматiku румунског или македонског-влашког језика (Караџић 1989 III: 671; Флора 1966: 238; Шафарик 2004: 235–236). Са њим су се Копитар и Вук дружили у кафани код „Белог курјака” у Бечу. Копитар је гледао прилику, али је писао Вуку: „О Бојацији не знам ништа. Изгледа да ме избегава” (Караџић 1989 III: 698).

² Године 1823. Текелија је у Халеу објавио рад *Доказивање да Власи нису римској йорекла*, који је темељио на непоузданим страним изворима, што је румунски правник и публициста Дамаскин Божинка потпуно оспорио. Биће да је Вук Караџић имао неког удела у објављивању обе књиге, јер му се Текелија захваљује: „Трудом вашим изданое делце... за кои положени труд вам благодарју” (Флора 1966: 238).

Премда је Копитарев земљак, барон Вилхелм фон Гал, правник из Крањске, који је био питамац бечког професора Јенка, полазио у Будим, они су му поверили да преда Вуку неку „карту”. Он им је рекао да ће бити смештен код мађарског адвоката господина Јована Ракића на стану и храни по цени од четрдесет форинти месечно. Вук је написао: „Нити је какав јуриста из Крањске код мене био, нити ми је што од Вас и од Г. Јенка донијо” (698, 703, 709, 717, 725, 790).

Јосиф Миловук је предао Вуку објављене примерке *Зорице*, збирке песама Симе Милутиновића (1827). Утом се и варшавски професор Андреј Кухарски спремао да пође из Будима у Беч, па је Вук по њему послао Копитару егземплар *Зорице* и последње две части *Сербских Лейхойиса* (Караџић 1989 III: 671, 682). Био је задовољан скраћеним одговором Димитрија Тирола Милану Љубиправдићу (725), али је на свршетку десетог числа *Лейхойиса* за 1827. опет читао критичке инсинуације на сопствени рачун. Поводом чланка о српској књижевности, који је објављен у лајпцишком журналу за 1827, у *Лейхойису* се, на странама 144–146, сажето представио његов садржај према коме су Димитрије Давидовић и Вук Караџић били родоначелници гесла да треба писати онако како се говори или простим народним дијалектом, а да су противници пак то начело одбацивали и да су писали неким „художественим дијалектом” који је још 1792. Јован Рајић почео да употребљава. Даље се истицала улога Милоша Светића који је простообичним српским говором превео Хорацијево писмо Пизонима, те да је Вук Караџић биографијом руског генерала Емануела српску књижевност обогатио важним списом. Уредник Георгије Магарашевић је замерио немачком аутору што није споменуо и друге заслужне српске књижевнике, барем Симу Милутиновића Сарајлију који је у Лајпцигу објавио *Сербијанку*, за коју је Немац могао да зна. Затим, уредник *Лейхойиса* се осврнуо и на чланак истог немачког референта који је у 160. броју лајпцишког журнала, на страни 72, известио

да је Вук Стеф. Караџић издао за 1827. годину *Даницу* и да га је Господар Милош Обреновић позвао у Србију и да се Вук одазвао. На то је српски рецензент писао да ни ово „известије није сасвим точно” и да је Немац пропустио назначити да је у *Даници* објављен Календар, „другојачије са свим печатан него у Даници за годину 1826”, те да садржи и „Оглед српскога буквара” до којег „сочинитељ много држи”, као и то да није казао да је „превод Геснерове Идиле, Еритије; и Ода на смрт Г. Марије Тирка от Г. Светића”. Најпосле, закључује да не зна да ли је кнез Милош позвао Вука у Србију, али да се поуздано зна да Вук још тамо није ишао (Магарашевић 1827 X: 144–146).

С обзиром на то да је Вук и претходно био киван, није оћутао. Написао је оштро писмо уреднику Георгију Магарашевићу: „Како ви мене онако испод мукла боцкате, онда већ морате драговољно бити преправљени на глас да ја на Вас вичем. Баш кад би сам ја и ћео оно презрети, као ништа, као што и јест ништа; али ми кажите како ћу по Вас добро што одговорити кад ме ко запита јесам ли оно читао? Не морам ли се ја трудити да докажем да Ви немате право? Не морам ли доказујући то напомињати и друге Ваше погријешке? Чујући ви то, морате на мене још више јавно викати; па онда ето ти свађа готова! Из најпре ћемо један против другога само говорити, а последице ћемо морати и писати, као што Ви већ (истина по издалека) почињете. Ви ћете се врло преварити ако помислите (или се коме увјерити пустите) да ја Вама ово за то пишем, што се Вас бојим. Ја сам рад са сваким бити у љубави и пријатељству, а особито с Вама, за кога мислим, да сте ми до сад били пријатељ; ал кад ме наћерате, онда ћу Вам доказати, да се ја Вас (са свим Вашим подбадачима) толико бојим, колико Видаковића или Вуића (прем да Вас од обојице њи достојно разликовати знам) [...] Што се пак тиче онога Њемачкога рецензента, слободно Вам се може казати да му велику неправду чините. Ја би Вама у вашој Љетописи могао наћи сто пута већи погријешака од оније, које Ви у његовој рецензији

налазите. Пак кад Ви, као Србин у Српским стварима, тако погрешујете, како можете искати од Нијемца из Германије да он у њима ништа не погријешу? То је оно што свето писмо каже да човек у туђем оку види трун, а у своме не види брвна! А особито ја мислим да би ваљало да ми благодаримо Богу што Нијемци и остали народи и толико почињу о нама говорити; а кад ми сами себе боље познамо и њима покажемо онда ће и они моћи о нама правије писати. *Историја њрикљученија у Србији*³ коју Ви читатељима Ваше Љетописи од почетка до данас за истину продајете, за Нијемца је добра, јер боље нема, али је за Србе, који оне догађаје познају, на пола измијешана с баснама; но зато опет ја мислим да би правије било да ми ономе Нијемцу, који је њу писао, благодаримо, него да га кривимо и ружимо (може ли се пак Вама опростити што с њоме без невоље овај народ наш изван Србије варате, а код онога у Србији цијелој Историји рода љуцкога цијену убијате; то је други разговор). Ви кривите Нијемца што уза Светићев превод Орацијева писма о стихотворству није поменуо још каку српску књигу осим житија Емануелова; а шта би Ви одговорили да Вас ко запита, зашто Ви у 4. ч. Ваше Љетописи на страни 151 не казасте да се у 18 броју Кепенови библиографически листова говори још о којој српској књизи осим Ваше Љетописи? Нијемац би се онај ласно могао изговорити да му никака друга Српска књига од оне године није до руке дошла; али се Ви таким чим не можете изговорити. – Како ли сте могли казати да ја нијесам отишао у Србију, кад сам ишао и вратио се натраг? – Какогођ што Ви за такве ситнице кривите Нијемца, тако би (још може бити с много већим правом) ја Вас могао кривити зашто Ви у 11. ч. Ваше Љетописи на страни 1–4. нијесте казали да сам ја почео

³ Од четврте свеске *Лейойис* је почео да објављује „Историју прикљученија у Србији от године 1804–1812”, превод са немачког језика из *Millitarische Zeitschrift*-а за 1826. годину (Павић 1986: 596).

описивати намастуре у Србији, и да сам 5 од они исти, које Ви спомињете, описао управо онако, као ви Бођане (само што сам ја њи прије, а Ви Бођане по мени?) Али Ви не ћете да сте посљедоватељи!” (Караџић 1989 III: 683–684; Павић 1969: 595–596).

Пошто је Јернеј Копитар чуо за Вуков протест одговорио је: „За страну 145 можда је најбоље да се ништа не каже. Оставимо их да лају и одговоримо им радије са три нова тома народних песама!” (Караџић 1989 III: 715) Георгије Магарашевић се пожалио Павлу Јозефу Шафарику да је примио од Вука Караџића врло неугодно писмо у коме се жали на њега и на крај десете свеске *Лейхойиса*. С обзиром на то да писмо није читао и да не зна какво је оно дејство изазвало, Шафарик је саопштио да он жели „да међ свима влада љубав и мир” (716–717). Није било одговора. Вук је мислио да се Хаџић заветовао Ча Стеви да ће Вука уништити, па да се договарао и са Георгијем Магарашевићем шта ће му одговорити (709–710). Но, Магарашевић се разболео. Одговорио је Вуку касније: „Што мало доцније на Ваше писмо отговарам томе је више узрока била, но најглавнији је тај био што управ здрав нисам от дужег времена. К томе долази јошт и то што се при најбољем здрављу с никим радо неинатим; јер ми на свету ништа није неповољније, већ препирати се, нарочито с оним, ког сам свагда за мог доброг пријатеља држао и ког сам чест, кадкад и с опасношћу, и то с великом (јер калуђери за шалу не знају) моје сопствене чести и живљења бранио! – Ви наравно толиког пожртвованија от мене нити сте требовали нити искали и ја сам могао свагда кад се за Вука штогод говорило ћутати или по примеру други, с њима заедно по њивој вољи говорити; – но будући да је мени сваки онај који се за народно благо интересира и који га умножити и распрострањити гледа, свагда и на сваком месту мио и премио, и чести и љубови достојан, особито онда кад злоковарна уста и срдца при том се у послу нађу – зато сам чинио оно што ми је родољубље чинити налагало, баш да је и с моим собственим уштербом било: нити

сам ја притом гледао зовел се он Вук, Светић, Паво или Петар. То исто и данас чиним и сваког за мог сопственог непријатеља држим, кои штогод против рода говори, пише или ради, био он Сербљин или Немац, Рус или Турчин. И по овом ваља разумевати мое речи, с којима сам жељу изразио, са сваким бити у миру. – Овако мислећи мислим да се ни ја Вас нити кога другога на свету бојати морам, баш да би Ви оне сојузнике имали, с којима мене у категорију стављате, Видаковића и Вујића, већ бог зна каква чудовишта високоучености и мудрости, кое се трудим по достојанству ценити и почитати, у колико ми слабост разума допушта, познати величину њиову! Ево Вам мога сердечног исповеданија, кое сам поводом Вашег спрама мене изјасненија – написати морао, кад ме нисте за 10–15 година, чрез кое смо у сојузу били, јоште познавали и кад се о мом карактеру, кои сте у толико прилика познати могли досад, сада сумњати почињете или са свим већ сумњате. Но да ближе к самом предмету ступимо. Шта разумете под оном речју подбадачи не знам управ, нити оћу да знам; иначе би се толковати могло да они родољупци кои штогод за Летопис Сербску прилажу, ово наименованије заслужују! Мени такви подбадачи нису нуждни ни сада, као што ни отпређе нисам ји потребовао; моја је дужност примити шта тко приложи; а сваки ће сам за свој прилог добар стојати, клонио се он или на чију славу или безчестие. Овде се о истини ради; а у лажи плитко је дно! но кажел’ је ткогод, да каза ће му се, да ние истина пак мир! Пристрастие нигди не ваља; а у ученим људма, кое је наука требала да от сваке таке љаге очисти, јест колико гадно, толико и презренија достојно. – За немачког оног рецензента питао сам Вас, и Ви ми рекосте да је у НСаду, међу нама; а сад кажете да је у Германији. Зашто ми то пређе, кад сам Вас питао, не казасте? Та не би ваљда у том погрешили, кад би и мени дали повод, да и ја онога почитујем иностраника кои се са Славенским и Сербским стварма толико занима! Ви сте сами криви, што се није спрама њега поступило онако, као

што би желели; јер сте повод дали мислити оно што може бити у самој ствари ние. – *Историју њриклъученија у Србији* ја нити сам за истину продавао, нити о њој речи какве казао. Ја сам таки у почетку само то једно приметио да је с Немачког преведена; а јели на пола измишљена с баснама, то ће Историја сама казати своим временем. Коим правом мени погрешке овог превода Историје саме приписуете да ја без невоље варам свет; зар зато, што сам као уредник примио? – Јесам ли имао право окривити Немца што је уза Светићев превод – није ништа више осим Емануила, споменуо, томе је лако на краи изићи. Између Емануила и Светића јест више от године дана протекло, а Референт вели: Новости из српске књижевности, почињући свое известије от самог Раића до 1827. Зар су само те две изишле Србске књиге? И то су све новости? Што ја нисам у ч. IV Летописа на стр. 151 казао да се у 18. броју Кепенових листића још о каквој књизи говори, то сам Вам устмено на Ваш мени тога учињени вопрост, ако се још опоменути можете, отговорио. – Смешно ми је заиста било оно Ваше питање, како сам казати могао да нисте отишли у Србију кад сам, велите, и ишао и вратио се натраг. Та зато баш, што сте се вратили, морао сам оно казати, на речи стављене оног Немца. – А осим тога: Ви сте били и вратили се у Беч до Ускрса, дакле до Априлиа; Немац пише три месеца доцније, да ћете ићи; шта је било путније, него помислити да ћете Ви опет ићи и тамо остати (јер он каже: да би га тамо употребили)? И да Вам истину кажем ја сам се са Шафариком таки разговарао да ћете Ви, како смо чули, да сте у Будим дошли, и у Србију поћи: и ми смо сваки дан очекивали на Вас, један другог питајући: Да ли је дошао господин Вук? – Из Вашег тек сада писма видимо како треба оно разумети. – Ја мислим да није нужде било опомињати да сте ви 5 манастира у Србији описали, у оном кратком само имена назначенију; а ако кад узможемо описати ји, онда ћемо заиста казати, јер овде се неиде и не пита, тко је последоватељ, тко ли ние; то ће се и онако по себи знати; нити је нужде

да и сами с тима стварима занимамо се и да ји претресамо [...] Једва сам чекао да ово писмо већ свршим, јер нисам никад ни помислити могао да ћу икада до те нужде доћи, да Вам га овако пишем” (720–723).

У међувремену, Вук је преузео из штампарије Објаве и приводио је крају рукопис Милошевог житија. Након месец дана боравка у Будиму, он је најпре, 29. јануара 1828, послао „Објављеније” Јернеју Копитару само на увид: „Шаљем Вам једно објављеније само да га имате; на овој страни ни коме ниједног нијесам послао нити ћу слати, док не видим шта ће доћи из Србије. Кад се књига стане штампати, ја ћу овђе наћи ко ће ми је коригирати. – Видите како су ружна и неједнака та Будимска нова слова” (682). С обзиром на то да је кнеза Милоша сматрао окрутним деспотом, Копитар је забринуту, али и иронично одговорио: „Ваш оглас имам; но ја Вас овом приликом поново молим да мислите и на најближе потомство и на најдаље. Првом већ припадамо ја и Хаџић, и сви ваши рецензенти. Ми ћемо рећи: плаћеник! митник – из жаловања, и мрзећемо Вас све док Ваш јунак опстане, а смејаћемо се кад буде пао!” Поводом Вуковог негодовања због изгледа слова, али и конспиративности, Копитар се интересовао „када објављеније сме у Бечу да обзнани” и саветовао га је: „Но Ви код штампарије у Будиму можете да инсистирате на томе да Вам дају посебно изрезати и излити Ваших неколико нових слова уз сваку од Ваших шест врста слова. Ви, као мало њих, знате колико мало, колико много ово стаје, и, према томе можете то захтевати као потребан алат” (697–698). Уз захвалност на саветима и брижности, Вук је предочио биографски метод: „Гледаћу да не лажем, а истину, ће се не буде могла казати, да лијепо прећутим. – Ја ћу Вам писати кад буде објављеније тамо објавити (док добијем одговор на њега од кнеза Васе)” (709). Незаобилазни су ставови изречени у предговору *Грађе за српску историју нашега времена*: „Пишући ову књигу, никад нисам збацио с ума истине, која је у историји најглавнија ствар, ни потомства, за које се историја

пише [...] него сам се трудио да догађеје опишем просто, као што би Србин Србину приповедао” (Самарџија 2013: 111).

У нади да је примио већ *Данице* за себе и пренумеранте, два дана потом, 31. јануара 1828, Вук је писао кнезу Василију Поповићу: „Ево Вам сад шаљем три објављенија о Српској историји Гдарева времена, а до неколико дана примићете ји још 100. Ја ни једно од ови објављенија нијесам дао никоме на овој страни, нити ћу коме дати, док не видим, шта ће отуда бити. Да пишем о том Гдару, чини ми се, да није пристојно; него Вас молим покорно да му о томе доложите по Вашему благорасудженију, па ако Он допусти, а Ви ту 100 објављенија подајте великом суду, нека се разашљу кнезовима и осталим чиновницима. Ја знам да ће у Србији сваки Србин, који зна читати, с великом радости дати 4 цванцике за ову књигу. А увјерен сам да ћете се Ви особито око тога потрудити; јер што више буде отуда пренумераната, то ће већа чест бити за Гдара, кад свијет види како народ свог Гдара љуби и његову историју читати жели. А и ја ако се нећу на овој књизи што помоћи, да на којој ћу? – Књига је већ прошла цензуру (иначе се објављеније о њој не би могло наштампати), и сад би је одма могао почети штампати, али прво немам новаца, а половину ваља напријед платити; а друго рад би знати колико ће отприлике књига за Србију требати, да знам по том колико ћу ји свега наштампати. Ви би сте и мени и овој књизи учинили особиту љубав и благодарјеније кад би сте ми одма могли послати сто дуката, и уз то кад би сте с тим учинили да ова књига буде готова до мјесеца Априлија, и да Вам до Ђурђевадне и ја тамо с њом дођем. А ови 100 дуката, што би сте ми послали, Ви би послите тамо могли одбити кад се новци од пренумераната скупе. Само гледајте да ми то сад одма пошљете, а имена пренумераната и остало што буде макар ми послали и до конца мјесеца марта. Могли Ви мени ту љубав учинити или не могли, молим Вас покорно да ми одма одговорите на ово писмо, да знам на чему сам, јер ја овђе стојим на трошку и дангуби само ове књиге ради, а

иначе или би сам још био у Бечу, или би сам Вам још сад тамо дошао” (Караџић 1989 III: 687–688).

Истог дана, писао је и Милошевом најмлађем брату, Јеврему Обреновићу. Надајући се да га није навалице лишио своје наклоности, јер није добио одговор на писмо у коме му је послао Објављеније о *Даници* за 1828. годину, него да су га у томе смела „кака опстојатељства”, Вук се усудио да му пошаље „Објављеније” о Српској историји Господарева времена с молбом да га преко својих млађих помоћника обзнани, верујући да ће сваки Србин у његовом окружењу који зна читати, радо издвојити четири цванцике за књигу (686).

У уверењу да је примио већ 45 примерака *Данице* за своје пренумеранте, једнако је писао и послао „Објављеније” Ђури Милутиновићу Црногорцу у Београд. Иако је обећао, није му ни тад послао Житија Емануелова, већ је обрекао да ће она стићи о идућем пештанском панађуру (685).

Осим тога, Вук је имао код себе још један рукопис српске историје новијих времена на немачком језику који је, после повратка из Немачке (крај јуна 1824), а пре пре изласка *Данице* за 1826 (крај октобра 1825) (Стојановић 1987: 322–323), саставио заједно са чешким свештеником Јоханом Михаилом Феслом који је онда живео у Грацу. Премда је Вук отезао да га објави, за време његовог боравка у Будиму, Копитар је јавио Вуку, 15. фебруара, да „полицијски пријатељ Вашег чешког попа захтева рукопис његовог рада о Србији зато што он лично жели да га штампа” (703). Вук је одговорио: „Чешкоме попу отпоручите да његов рукопис није забачен, него само чека вријеме” (Караџић 1989 III: 717, 780, 836).

Прижељкујући позитивне одзиве из Србије, Вук је у Будиму дознао да је, 28. јануара 1828, умрла гусларка Јеца Слепица (Јелисавета Јовановић), а њена мајсторица баба Живана Антонијевић отишла је Богу на истину четранест дана пред њом и сада, јављао је Василије Василијевић, „нема ко певати овде у Земуну, већ ако

би од куд [неко] са стране дошао” (689). Опело је обавио земунски парох Лазар Андрејевић. Слепа Јеца преминула је у кући Јована Стојковића, број 741, девет дана после порођаја, оплакујући смрт новорођеног сина Саве, умрлог истог дана. За њом су остали супруг Павле Јовановић који је био слуга и четворогодишњи син Коста (Николић 1965: 253; Радовановић 1987: 24). Несрећну жену, слепу Јецу, поменула је Вукова сарадница Милица Стојадиновић Српкиња и обелоданила је непријатно народно веровање. Изговарајући се зашто дете не доноси на крштење, отац детета, слуга Павле Јовановић је рекао: „Неће нико слепачком детету кум да буде. Говоре да је Циганче, они би кумовали, јер то ваља ал’ слепчету не ваља се нипошто кумовати” (Стојадиновић 1985: 63–64; Клеут 2014: 12).

Дотле је, у Новом Саду, и Павле Јозеф Шафарик изгубио сина јединца Младена. У жалости, кратко је јавио Вуку да су *Данице* стигле, да се побринуо о њима и да ће преко Јернеја Копитара новац бити исплаћен његовој супрузи у Бечу (Караџић 1989 III: 716–717). Забавници за 1828. пристигли су, затим, и у Петроград. Захваљујући на књизи, Петер Ото фон Геце узвратио је Вуку пошиљком у Беч својих књига *Serbische Volkslieder*, за које је писао да је то само део његових превода српских песама који су објављени још у јулу прошле године и да су у Русији примљени благонаклоно, пожњевши више одобравања него што је очекивао. Њено величанство, Јелена Павловна, велика руска књегинја, почаствовала га је брилијантским прстеном (695–696). Збирка садржи шездесет две женске песме и четири јуначке, затим краће сватовске и жетелачке (Goetze 1827). Не знајући у Будиму за Гецеово писмо и послате књиге, Вук је о новом руском издању српских народних песама дознао од Јернеја Копитара који му је пренео да му се Талфј жалила на Петера Ота фон Гецеа да је руски преводилац њу, наводно, прештампао, што је значило да је њен превод издавао као свој. „Не могу то сматрати ни за шта друго до за крајње нескроман плагијат”,

писала је Талфј Копитару. Вук Караџић је одговорио: „Може бити да се Геце помогао с преводом Талфјиним, али не верујем да је све од ње покрао. Неколико је љубавни пјесама он превео још са мношвом у Питеру, и виђео сам да му врло ласно иде. Ће је изашао његов превод? Имате ли га Ви? Једна књига само или је више?” (Караџић 1989 III: 712, 718; Ђурчин 1987: 159).

Данице су стигле и у Трст. Димитрије Фрушић је честитао Вуку: „Ја сам те дужан похвалити за твоје забавнике од две или три године. Успјели су, штилом, вкусом, ползом и знатношћу, да су ти старе почитатеље твоје преко очекивања задовољили, и многе наиоштрије противнике твоје побили, да до тога довели да ји радо траже, читају и жале се ако ји добити не могу. Видим и из числа пренумераната да је изглед добар и да се малом числу НСађана и Карловчана у неком смислу не дивити него радовати можемо. Дај ти Боже живота а успејеха ти неће нестати. Камо срећа да се одлучиш Новине Србске подићи, не сумњам да ји ниси држао, него мислим и да ји још држиш као прво, најлакше и наисходније средство за побудити к читању књига и размишљавању и напретку у цивилизацији и литератури. Зар би тако тежко било трошка задовољно добити? Ја мислим кад би то једно било препетствије да би се могло надати наћи нас 12–15 у свим странама кои би се подузели на три године по 30 форинти сребра за екземплар један Новина плаћати. Само да би ти лакше могао у почетку обстати, а с временом би стајало до добра учредника да би число љубитеља и пренумераната само по себи расло и Новине на вјечно у обичај и темељ поставило. Молим те промисли и јави ми твоје мишљење” (Караџић 1989 III: 699). Писмо је стигло у Беч. Копитар га је проследио Вуку, уз јетке коментаре: „Ето ти писма од др Фрушића. Размислите о томе шта Вам пише, премда не верујем да ћете Ви као руски дворски човек моћи на дуже време издавати у Аустрији српске новине без сметњи. Уосталом, ви сте и сами одвећ скитница да бисте се могли позабавити нечим за што је потребан свакоднев-

ни истрајан рад. Коцкар мора и хоће у једној ноћи да заради за цео живот. То сте Ви господине Вуче!” (708). Вук је отписао: „Истина да ја тешко сједим задуго на једном мјесту (чему је, може бити, највећи узрок, стање мога тела) али што велите да сам ја као играч који оће за једну ноћ да добије, што му за цијели живот треба у томе ме биједите” (717). Свикнут већ на Копитарева кошкања, Вука је морио други део Фрушићевог писма у коме је јавио да је Сима Милутиновић лепо примљен код црногорског владике и да ће „млоге пјесме јуначке и љубавне сакупити”, само му је било жао „наћи у њима, да је паденије србског царства масло Краљевића Марка” (699). Вук је забринуто писао Копитару да је ваљда читао у Фрушићевом писму за Милутиновића оно што је потврдио и Јеремија Гагић из Дубровника. Поверио је да он у Будиму спрема књигу о кнезу Милошу само зато да би му се отворио пут да иде у Србију, јер ако се отуд буде здраво вратио он ће „донијети више и љепши пјесама, него што ће [Сима] у Црној Гори скупити”, јер у Ужичкој нахији има доста „Црногорски и Морачки ајдука” (718).

У Дубровник, ни у марту 1828. нису стигле *Данице*, жалио се Јеремија Гагић (736). Забавнике је у Сомбору примио Павле Атанацковић и поделио пренумерантима. Премда је Вук преурадио, сомборски катихета је писао: „Г-д Мушицки јошт није за владикау посвећен; понизно дакле мислим да би боље учинили да сте место Преосвештени метнули Православни или како друкчије – знате како лако замерају Карловчани” (701). Дотле је Лукијан Мушицки молио Јернеја Копитара да заједно са Вуком Караџићем и Хорфатом Хормајером, аустријским државним историографом, који се налазио у Минхену, спрече отезање његовог рукоположења. Копитар је писао Вуку: „Нека се Лукијан лично обрати непосредно дворском саветнику Пидолу или Мађарској дворској канцеларији (или преко неког дворског агента)” можда Вајса, преко кога би могао да поспеши своју ствар како би га митрополит Стратимировић „уколико је само лењ,

а не плете, можда друге интриге, навео да га, не губећи време, рукоположи” (495, 703, 708). Вук је, пак, писао Мушицком да је очекивао његово завладичење о Сретењу Господњем, али да су јавили из Земуна да ће рукоположење можда бити о Ускрсу (713). Премда није дуго одговарао, 29. фебруара, Мушицки се расписао у манастиру Шишатовцу. Између осталог, поверио је Вуку да му је здравље нарушено и да пати од несанице. Жалио је што му Беч није ближи. Када би знао да ће до Ускрса да чека „посвјашченије” не би часио, него би из Шишатовца долетео у Беч да га лечи Србин Андреј Белецки. Ако је доктор жив и здрав, молио је Вука да му пренесе симптоме његове бољке. Он је узимао „неке прахове”, али му ништа нису помагали. Помишљао је да би му више пријале купке у „гвожђевитој води”, па се питао какве ли су воде у Будимској бањи? Осим рђавог здравља, страшно га је једила беспарица. Задужио се на рачун репарације резиденције и школског завода. Он није имао лепих ни парадних коња нити крст са ланцем. На прсима је носио стари крст који је понео из Шишатовца, али је, при том, уверавао да му је ревност у грудима не само стара него је, поред свега, још већа. Истакао је да су му требале „још три ствари: новац, па новац, па новац!” У његовој епархији ништа неће постићи без утемељења гимназије, а рад је био да и лицеум отвори и да читаву епархију „возбуди” и уреди. Премда се Вук раније распитивао би ли имао леп квартир у епархији да му понуди као онај пре у Шишатовцу и да му издаје плату, Мушицки је одоворио да има две резиденције. Једну у Плашком, селу које је сат времена удаљено од Карловца, у коме, такође, има од новембра 1827. погођен квартир, али који још није ни посетио. У њему се налази седам соба, па можебити да ће се једна наћи и за Вука, коме плата не треба од сиромаша, јер има руску пензију. Не знајући да га је Вук почаствовао владичанством, Мушицки је претио ако га је изоставио из нове *Данице*, обећавајући да ће унапредак бити агилнији сакупљач претплатника у својој дијацији (726–730).

У Шишатовцу је служио монах Филип Гргуревић из Тршића, Вуков друг из детињства. Разумејући од Лукијана Мушицког да је Вук Караџић у Будиму, писао му је лично, сумњајући да ће се Вук њега сетити: „Ја знам да ћете се врло опоменути тешко будући да је одавно било кад смо ми заједно били, а при том био сам онда и сам кад сте ви отишли са Јевтимијем Чотрићем у Београд”. Монах Гргуревић се дичио својим земљаком, за кога „приповедају да после Блажено почившег Доситеја, славено Сербска Мати родила није”. Када је из Бесарабије стигао у сремски манастир, он је за Вука „толике похвалне речи” слушао и његове је књиге читао са „неописаном радошћу” (759–760). Дотле је Лукијан Мушицки имао замерке не само према Вуку, већ и спрам његових следбеника. Чекајући завладичење, Мушицки је у Шишатовцу певао више ода. У једној је критиковао језик и ортографију Павла Берића који је следио Вука Караџића (Павић 1969: 598, 819). Датирана, 19. марта 1828, у Шишатовцу, песма је почињала стиховима који су одметнутог поету Берића позивали на језичку слогу:

Немои, о Певче, умни и мили, от
Други нас тако јавно се цепати
По гласу, ризи речи! Зашт’ да
Бачко наречје мекшији Сремац,

Ил’ нежна уха Србине, подигше
Већ славно главу (сладко је рећи) Син
Ботическим зашт’ да зове
Знаш, у јединству да лежи сила! [...]
(Мушицки 1828: 38–40)

Јунак оде Лукијана Мушицког распродао је, пак, све Вукове Забавнике у Мољу (Караџић 1989 III: 744), а Василије Василијевић је кратко пренео да је овогодишња *Даница* „вредна Вуковог имена” и да му се „као и осталим Земунцима врло допада” (700). Поп

Стефан Теодоровић из Старе Кањиже био је о Сретењу у Новом Саду када је од Шафарика добио једну *Даницу*. Он се жалио да је у Пешти подмирио претплату, а да није добио ниједан примерак и замолио је Шафарика за један да се оправда код пароха – под условом да ће у року од две недеље позајмљени примерак вратити или платити. Пошто је његово име било међу претплатницама, Шафарик је дао, али Теодоровић никад није извршио обећање да књигу врати, јер су се Кањижани отимали ко ће читати, тако да ни он још није успео да је прочита (748; 1988 IV: 60). Марко Бабић из Арада се жалио да нису стигле *Данице* и молио је одговор зашто касне, јер се плашио да се пренумеранти не попишмане (749). Пошто су стигле, читаоци су били разочарани. Не само да нико није хтео да купи, јер су изостављена „многа наша слова”, него су одрицали и будуће претплате (785). Димитрије Тирол је сведочио да у Темишвару *Даницу* нису пренумеранти најбоље примили, „јамачно зато што су оваке етимологическе ствари за садашње читеље одвећ суве материје. Ал ће Вам учени свијет (и потомство) немало зато благодарити” (814).

Не стигавши да доврши слање *Даница* у Бечу, Вук је потражио од Ане да у Будим пошаље тридесет Забавника и сто форинти од новца који је пристизао за књиге (758, 771). Пошто Ана није умела да адресира нити делижанцом да шаље пошту молио је Копитара кога је преоптеретио захтевима (706). Између осталог, Вуков прикупитељ пренумераната у Вуковару, Јован Гавриловић, задужио је Вука, у децембру 1827, да га претплати на журнал Јохана Георга Коте *Das Ausland* који је излазио у Минхену. Отишавши у Будим, Вук је поверио претплату Коптару који је извршио налог уз многе перипетије (635, 681, 703, 706, 712, 735). Вук је молио Копитара да одлази његовој породици, да чита његова писма и да му прави сажете изводе. Копитару је прекипело. Љутито је одговорио: „Ви знате да ја једва имам времена за себе; како онда још и Вама да правим изводе из писама?” (712) Али, опет је ишао у Ландштрасе, интересовао се о породици, читао је

пристигла писма. Писао је Вуку да је Сава назебао. Вук је мислио да је то од претераног скакања (706). Василија је била болесна од запаљења јетре коју су излечили пијавицама (712, 724). Премда већ у поодмаклој трудноћи, Ана је одустала да тражи нови стан. Вук се сагласио под условом да газдарица снизи кирију на 350 форинти, а да ће трошкове поправке стана, рушења и подизања нових врата, они лично да сnose, сматрајући да то неће премашити педесет форинти (706). Газдарица је одрекла да снизи кирију. Вук се наљутио зашто се она не држи речи, јер је претходно пристала. Предлагао је Ани да се са њом договори да она барем плати трошкове поправке решетке и оградe на степеништу и сузбијања влаге која је допирала у собу из дворишта (724). Ни то није усвојено, па је Вук отписао Ани да је узалудно дати оглас о издавању собе у његовом одсуству, јер он неће доћи до Ускрса, али да гледа после Ђурђевдана свакако да откаже стан и нађе подеснији. Обећавао је да ће Саву обрадовати новим оделом за годишњи испит ако буде слушао мајку и уколико буде марљив (772).

У другој половини фебруара 1828. Вук је прешао и у Пешту, јер је намештена „ћуприја преко Дунава” (717–719). Распитао се за Крањаца, Јенковог питомца, и отписао је Копитару: „Ваш је јуриста Гал ћео да буде код Ракића, но будући да му он није могао дати постеље, зато је отишао на друго мјесто (на рани је код професора Сибенлиста, а квартир има особито, и чујем, да плаћа за све 40 ф. на мјесец). Ја га још нијесам виђео, него чујем да су њему послати новци из Беча дошли на Ракића и да ји је он њему послао” (725).

Сусрео се и са Савом Текелијом у Пешти. Он је рекао да ће Јернеју Копитару послати у Беч све своје књиге и давао је за право карловачком митрополиту што није Мушицког рукоположио. Мушицки се чудило зашто га Текелија денунцира, јер ако говори против њега у том смислу онда је он његов непријатељ „без праведне причине” (726, 747, 782). Мушицки је упослио у Бечу агента Куковића, познаника свог доброг пријатеља из Кар-

ловца. Он је поручио да његова ствар стоји због неког државног укора и денунцијације. Зато је Мушицки молио Вука да сузбија гласине и клевете које су се шириле по Пешти да је полудео, већ је напротив уверавао да никад није био орнији и расположенији да преобрази епархију (745, 747).

Вук је, у Пешти, купио 12. частицу *Лейхойиса* за тридесет крајцара. На странама 158 и 159 читао је загонетку (или готово пасквилу) против себе и свог буквара и речника. Састав је приписивао зависти и пакости Јована Хаџића (755). Разређење загонетке дато је одмах испод текста и гласило је: „Буквар”. То је била јадиковка старог српског буквара против новог Вуковог:

Јао мени и до Бога мога!
 Већ и мене спопаде неслога,
 Ево има већ толико лета,
 Од како ми влада моја цвета,
 Не до душе при светом олтару,
 У судници и гди дворе цару,
 Већ гди уму бели свићу данци,
 И незнанства кидају се ланци, –
 Ја изведо многе мудре главе,
 Што се данас међ’ Сербљима славе,
 Цркви дадо верне настојнике,
 Светлом цару мудре саветнике,
 Обштествима разумне житеље,
 А школама добре учитеље.
 Сви ти са мнош задовољни бише,
 И лако ме млади изучише,
 Нити иког позаболе глава,
 Нити рече да сам мука права;
 Окром један с туђом главом мудар,
 Тај ми даде, богме, добар удар;
 Ер ми роди крвна супарника,

И потресе ребра сваколика,
 Да је беда, истина је цела,
 Јер прелети преко света бела,
 И искити име свакојако,
 Глас му пуче, не зна ни сам како.
 Но надам се у Бога живога,
 Посрамићу ја злотвора мога.
 Биће и с тим мојим супарником,
 Ко и соном гадном неприликом,
 Што на туђем језику издаде,
 У ком клете речице не знаде.
 Ако јоште не знаш шта сам, Побро!
 Без крајнога сам писма дрво добро,
 Премда тако и сам зовеш људе,
 Коино су главе одвећ уде.
 А без првог слога зла сам трага,
 Чег се латим, отиде до врага,
 Кад ти уђем у житницу јадан,
 Ти се гладиш по трбуху гладан!
 (Магарашевић 1828 XII: 158–159)

Вук је послао Копитару у Беч дванаесту частицу *Лейхойиса* и Текелијину књигу о Власима и једну против ње румунског правника и публицисте Дамаскина Божинке⁴. Ђуђулијина је коштала 36 крајцара, а Божинкина 24 крајцара, укупно једна форинта обе књиге (755). Копитар је одговорио да су стихови Јована Хаџића худи и достојни његове злобе и питао је Вука хоће ли одговорити? (780). Вук је отписао, 5. априла, да ће гледати Светићу да се

⁴ *Respundere desgurzătoare la cărtirea, cea în Hale în anul 1823 sub titula: Erweis, daß die Walachen nicht römischer Abkunft sind. (Adecă arătare, cum că Românii nu sînt viță de Romani) de C. Consiliar de*** făcută. Intii latinesce țesută, iară acuma în limba Daco-Romanească preîntoarsă, tot de acelaș autor Damaschin T. Bojinca. La Buda: În Crăiasca Tipografie a Universitatii Unguresci din Pesta, 1828.*

одужи из Беча у новој *Даници* (782). Но, Копитар се подробније распитао. Чуо је да се у Новом Саду прича да није Јован Хацић аутор епиграма против Копитара и Вука, него да је то био млади јеванђелиста и синдикус у Костајници, Петар Матић, који је управо, упркос оскудици пренумераната, објавио превод *Идила* Соломона Геснера. Копитар је сматрао да једва вреди да се одговара (838; Матић 1827; Магарашевић 1828 XII: 156).

ПЕРИПЕТИЈЕ ПРИ ШТАМПАЊУ МИЛОШЕВОГ ЖИТИЈА И РАТ ЗА ШКОЛСКЕ КЊИГЕ НА НАРОДНОМ ЈЕЗИКУ

Од београдских трговаца у Пешти, Вук Караџић је чуо да је умро Јова, син кнеза Васе Поповића. Био је уверен да у жалости његов пријатељ неће бити у могућности да скупља пренумеранте за Кнежевину биографију (Караџић 1989 III: 774). Обеспокојавали су га и рђави гласови које је читао у штампи и које је слушао од пријатеља са границе да ће бити рата у Србији, да Турци уместо да напуштају градове долазе не само из Босне већ и издалека (708, 726, 755, 761, 773, 776, 782). Очи рата, који је вођен у периоду од 1828. до 1829. између Русије и Турске, неизвесност је владала и у Србији. Кнез Милош се уздао у руске гаранције да ће приморати Турску на извршење обавезе из Акерманске конвенције. С друге стране, уверавао је београдског пашу у оданост султану и непристрасан однос према Грчком устанку и руском савезништву (718; Гавриловић 1912: 51–56). Василије Василијевић је писао из Земуна: „Е брате Драговику! О Србији свашта којешта говори се, мешто Турци да одлазе, оно други на ново долазе. Говори се да ће из Босне доћи неколике иљаде у Шабац, Београд и Смедерево, да бољма градове чувају, и да ће опет други водом ићи доле у Видин, да је истина да се Бошњаци крећу; то сведоче који су из Раче и Митровице овде дошли, и видели турске лађе на Дрини и Брчки. Шта ће се о њима посведочити то ћемо скоро видети” (761–762). До почетка марта 1828. стигло је у Београд 1500 Босанаца под вођством Али паше Видаића, у Шабац и Ужице дошло је по 500,

у Соко 100, а чуло се да Карафејзић води још 600 Турака у Смедерево. Према томе, у Србију је ушло 13500 турских војника, што би са 10000 дотадашње градске посаде износило 23500 војника (Гавриловић 1912: 54, 66–67).

Осим тога, унутрашње политичке прилике у Србији биле су особито смутне. Пронео се глас да је неко убио Вујицу Вулићевића (Караџић 1989 III: 755). Много се приповедало и домишљало о судбини непосредног организатора Карађорђевог убиства. Да би сачувао сопствену главу, према наговору кнеза Милоша Обреновића, Вујица је угодиле Вождову смрт. У Првом српском устанку, он је био храбар, мудар и праведан старешина, одан Карађорђу. После пропасти Првог устанка, Карађорђевој активности у Србији одвијале су се махом преко Вујице као особе од посебног поверења. Њега је Карађорђе послао у Србију да открије Милошу где је у Тополи сакрио новац за устаничке потребе. По доласку у Србију Карађорђе је тражио састанак са Вујицом, држећи да му од њега не прети издаја. Стога се, пред кнезом Милошем, Павле Сретеновић Лисовић залагао да, осим Карађорђа, треба ликвидирати и Вујицу као њему приврженог човека. Према усменим казивањима, они су били орођени кумством. Прекршаји против народне институције кумства спадају у најтеже грехове, јер је оно духовно сродство и светиња, те сеже, „до деветог колена”. У гласовитој народној песми „Огњена Марија у паклу” предочене су муке несрећника који су се огрешили о обичаје кумства (Караџић 1976: 18–20). Реч је о неискупивом неделу. Приповедало се како је Вујица, по убиству Црног Ђорђа, остао на једно око слеп и то на оно којим је потајно гледао Вождово убиство у колиби Драгића Војкића у Радовањском лугу. Вујицу је једнако гризла савест, па је 1818, недалеко од места злочина, начинио цркву коју је народ прозвао Покајницом. Године 1820. отишао је као депутат у Цариград, где је због Грчког устанка остао четири и по године утамничен. У затвору је научио да чита и пише. Пошто се вратио у Србију, Турци су га обдарили за убиство Карађорђа.

Турске почести подстакле су завист кнеза Милоша који је Вујицу развластио и одузео му све што је имао. Вујица се вратио у родну Азању, живећи у великој беди. Последње године живота провео је у селу Грчац, у оскудици и самотно, остављен од рода. Три године је боловао, мучиле су га отворене ране. Носили су га по црквама и манастирима, тражећи опрост за убиство. Умро је 1828. Прича се да га је отровао побратим Гитарић из Селевца. Сахрањен је у темељу кусадачке цркве. Затрло му се семе (Златковић 2008: 331–333).

Вук је увиђао да је изабрао неповољан тренутак за посао од кога је много очекивао. За то време одлазио је у Будимску штампарију, вршећи коректуру књиге Гаврила Ковачевића чију штампу није успео да доврши у Бечу, па је рукопис понео у Будим. Писао је Ковачевићу да његова књига *Венац целомудренија* напредује у штампи. Захваљујући на труду, преводилац је отписао Вуку: „Но, будући да сам мислио и желио да ми књижица у вашанге изађе и стигне, јербо се књиге преко зиме боље продају, и читају него лети; а друго, имао сам и једног трговца из Русије који ми се обећао, ако књиге до поклада ускршни дође, даће он до 300 комада или више узети кад у Русију пође. Тако сад он је отишао и зима је већ готово прошла, и шпацири од сад настају, а књиге престају. За које принужден сам само 500 а не 1000 као што сам Вам писао труковати. За кое молим незамерите; знам да ће бити и 500 доста засад. А ако више устребује, лако је и други пут труковати. Закоје сад шиљем 100 форинти да дате у Типографију колико надлежи [...] Ону плочу Алпијске Пастирке, како се онолики листови колико је потребно натрукуе, узмите је себи, пак’ или ми пошаљите, или код’ себе задржите: Јербо може после ко и други мое књиге труковати”. У наставку писма, Ковачевић је поздрављао цензора Јована Витковића, надајући се да „кад’ се и њему, као благоразумному Мужу моја књижица радо допада, ваља, да и другима неће отужна бити?” (737–738). Вук је једнако сажимао преопширни текст. Додао је књизи своје пренумеранте

и уситнио је имена која је сложио према градовима. Ковачевић је забринуту реаговао: „Драго ми је да сте у труку доста ушпоровали те је само 3. табака и по изашла, али врло се боим да није што изостављено или Г. Цензор штогод искључио? За кое се не верујем да има штогод за искључење. Но ако буде сецер гди прескочио или се помео – за ко је молим промотрите оригинал и књигу. Образ такођер немојте заборавити нека се на чистом папиру трукује, и на танком а не дебелом” (766, 807).

Дотле је Вуков рукопис стајао. Прошло је скоро месец дана без одговора из Србије. Старајући се о рукопису Гаврила Ковачевића, Вук је, у будимској типографији, видео у штампи *Пуџешествије њо Србији* Јоакима Вујића. То га је охрабрило, јер је чуо да је путописац, 23. фебруара 1828, примио од кнеза Милоша 1000 форинти. Мислио је да ако и њему толико пошаљу из Србије као одговор на његова Објављенија, биће добар знак. Опет се наоружао стрпљењем и писао је Копитару да ће најдаље до краја марта дознати судбину свог списка (718). Подстакнут новом надом, коначно је, 12. марта, послао Ђури Милутиновићу Црногорцу Житија Емануелова, подсећајући га за пренумеранте да их свакодневно очекује. Потом је слао објаве и ван Србије. Упутио је Адаму Драгосављевићу: „Шаљем Вам три Објављенија о Српској Историји нашега времена (Милош Обреновић etc.). Гледајте да ми скупите што пренумераната (и ту и из околине)” (754). Два Објављенија послао је Василију Василијевићу у Земун (773). Затим је писао у Дубровник Јеремији Гагићу који је одговорио: „Ваша три објављенија о Милошу Обреновићу настојао сам са Јовом Шкуљевићем заједно једна би се што сакупити могло, но једва смо могли једнога принудити да се подпише на један егземплар а остали ту же што нису јоште до данас примили за ову годину Забавнике: њима је Календар на срцу”. Дубровачки конзул, међутим, није упутио објаве у Боку, јер није имао коме, али је хтео, првом приликом, да их пошаље у Црну Гору Сими Милутиновићу и да га подсети да Вуку пошаље народне песме, за

које је недавно јављао „да он досад већ има двапут онолико – те баш лепе песане – колико сте Ви штампали и да ће их имати јоште више” (764, 770). Заобилазећи Симу Милутиновића, Вук је директно писао владици Петру Првом Петровићу Његошу, опомињући га да му је обећао послати песме (857, 897). Објаву је послао и у Трст. Димитрије Фрушић је писао да су примили огласе који су достојни Вуковог труда и свију њихових жеља. С обзиром на то да је он био болешљив, пренумеранте је сакупљао учитељ Димитрије Владисављевић. Фрушић се надао да ће их ускоро добити, али није прихватио Вуков предлог да откупи стотину примерака, „јербо су пјеснарице и данас непродате, а затворити у нешто новце, ди велике добити нема, а чекати за дуго није својствено трговцима” у Трсту. Такође, и он је послао једно Објављеније Сими Милутиновићу на Цетиње (769–770, 778).

Премда је у гостионици код „Белог курјака” Андреј Кухарски, у присуству адвоката и писца дела религиозних садржаја Лазара Милетића, причао о будимском житију кнеза Милоша, Копитар је упитао Вука сме ли разгласити Објаву у Бечу? Поводом злослутних вести из Србије, такође се интересовао и када ће Вук у Беч, јер ако избије рат јунак његове биографије ће ионако морати да се спасава, а и Вук, његов „дворски трубач”, такође, тако да би се рукопис о српском ратовању против Турака чешког попа Јохана Михаила Фесла идеално уклопио у дух времена. Вук није одрекао да је погодио рђаво време, али да ипак неће доћи у Беч до конца јуна и да Копитар може објавити вест о штампани књиге коме год хоће. Поново се жалио да су ружна и неједнака будимска слова, јер је ваљда штампар Таухниц погубио „штемплe” од пређашњих слова па сад крпи које чим. Сагласан је био и да би се Историја чешког попа ласно могла штампати ако би било повише новца (780–782). Молио је Копитара да иде његовој кући и да преузме Феслов рукопис који је био обмотан црвеним или плавим канапом и да га уручи сомборском попу и катихети Павлу Атанацковићу који ће, највероватније, да донесе Вуково

писмо у Беч. Копитар је јавио: „Платон Атанацковић још није овде; бар га нисам видео. Када се врати, потражићу Ваш рукопис, запечатићу га и даћу му да га понесе”. Но, рукопис је остао у Бечу, јер се Атанацковић није појавио (835–836, 841).

Поред свих обавеза, Јернеј Копитар се редовно јављао Вуку Караџићу у Будиму. Замерајући зашто и он није марљив кореспондент, Копитар је писао: „Одмах почињем са Гримом, како бих утишао Ваш бес због толико честих писама. Грим је ове године написао књигу о старонемачким правним споменицима (судијске древности) и при томе често цитирао Ваш Речник. На пример за крвнину, која му се као реч више свиђа неголи руска реч *вира* (одмазда), која је позајмљена из немачког језика. Но, он ми налаже да Вас питам (уз комплименат итд.) зашто део рабоша, који задржава поверилац, носи име квочка, а други пиле. Ви из тога видите како Немци све даље и даље питају: зашто? Зашто ли то?” (751–752). Вук је хитро одговорио: „Ја мислим да се зато у рабошу зове једна страна *йиле*, а друга *квочка*, што је она, што се зове *йиле*, мања од оне што се зове *квочка*, и од ње је одсјечена и принадежи њој као дијете матери или пиле квочки. – Кад сам примио ово Ваше писмо, био сам почео да Вам на артији напишем рабош, у том ми дође ритмајстор [Јован] Пачић (наш поета)” и акварелиста, „те ми га он управо напише на комадићу артије, који Вам овђе шаљем. Из тога ћете управо виђети, како је пиле изрезано од квочке. Ђекоје газде (н. п. касапи, који многим људима дају месо на рабош) имају по двадесет и више квочки, па ји држе нанизане на чему (као штумадла кључеве); зато је она рупа на квочки”.

Вук је писмо Копитару састављао у веома добром расположењу, јер је претходне ноћи, 15. марта 1828, коначно добио из Шабачке и Ваљевске нахије од Јеврема Обреновића стотину седам, а од Анте Протића из Смедерева двадесет пренумераната. Писао је жени Ани да се и она радује и очекивао је приближан списак из Крагујевца и Београда (740–743, 758–759, 776). Осим тога, иако је

био неутешан за сином Јовом, кнез Василије Поповић ипак је за Вукову љубав приложио педесет три претплатника из Пожешке нахије и предложио је Вуку да слободно упише кнезове и писаре чија су му имена позната, а да они зарад „чести своег Господара одрећи нећеду моћи” (731–734). Саучествујући у Васиной жалости, Вук је написао: „Што се пак тиче пренумераната, благодарим Вам од свега срца. То је од Ваше наије доста и доста. Кад би сам ји из сваке наије имао по толико, то би било у добри час [...] Ја се опет усуђујем Вас покорно молити кад нијесу опстојатељства допустила да ми Велики суд она објавленија разашље по наијама, барем да Ви од себе по које пошаљете ђекојим кнезовима и да препоручите. Ја знам да би се сваки око тога радо потрудио. Та и само је то објавленије на славу и чест Гдареву а камо ли књига. Истина да ја могу, по овоме писму Вашему, и онако пометати све кнезове међу пренумеранте; али би ми много било милије, кад би ми се отуда послала имена с новцима, једно што ми новци требају, а друго може бити да је који од кнезова и умро или збачен”. Премишљајући се око доласка у Србију, Вук је у наставку испољавао аспирације према српском мору: „Како овђе од Дрине гласови долазе, не знам ођу ли Вам овога љета смети тамо доћи, јер ја не могу ни ћерати ни бјежати. Без сумње Ви тамо читате свеопште новине. – Кад Грци ишту Тесалију, Албанију и Епир; и ја би искао Босну и Ерцеговину и Бугарску до Коца Балкана: то је све управо Српско, а око Скадра ћемо се послитје с Грцима тући јер није право да они имају толика мора, а ми нитђе ништа. Смијте се Ви мени колико Вам драго, само гледајте, да се Вама послитје Грци не узасмију, а потомство да Вас не ускриви” (774–775).

О приликама у Србији шириле су се гласине (776). Копитар се, у Бечу, најзад, састао са Михаилом Бојаџијом. Показао му је књиге о Власима које је из Будима послао Вук Караџић, једну Саве Текелије, а другу ердељског правника и публицисте Дамаскина Божинке. Бојаџија је, пак, казивао да су кнеза Милоша напали Турци на препад и да су га убили током неке ноћне галантне

авантуре. Копитар је сумњао и тражио разјашњење (790). Вук је одрицао гласине о Милошевој смрти, а писао је да су се Срби договорили да у случају рата остану покорни, да се народу одузме оружје и да дају трошка турској војсци. Преговоре је водио Јеврем Обреновић. Кнез Милош се жалио султану на такве увете, па је стигао ферман да се не одузима оружје него да Срби само буду мирни (795).

Очекујући до маја штампање књиге, Вук је писао Ани да ће у јуну, после пештанског вашара, доћи у Беч пре њеног порођаја (823), а да од одласка у Србију изгледа нема ништа, јер је немирно и опасно. Због тога није могао ни много претплатника да добије, јер су људи забринути и заузети својим пословима. Жалио се да је читаве недеље имао јак пролив, па је због послуге опет морао да се пресели код ужара Зајлера. Чим му је било мало боље, гледао је да се одсели, али је тешко било са собама за месец дана, а гостионице су биле прескупе. У Пешти је могло да се нађе нешто честитије, али му је било далеко од штампарије у којој је изводио завршне корекције Милошевог житија (784). Марија је отишла у Земун пошто је Вук одложио пут у Србију, а и уколико би кренуо мислио је да путује, као лани, преко Панчева, па у Пожаревац, а не преко Земуна, јер је Београд био пун турске војске (835). По њој је послао opakлију да му се поправи у Земуну, па је Василије Василијевић вребао прву прилику да је пошаље у Будим (847). Марија је била вољна да пређе у Србију и да посети своје родно место Бистрицу, да се састане са оцем и братом. Двапут је о томе писала Максиму Ранковићу у Београд. Он је ступио у контакт са њеним оцем и братом, али није био обавештен о датуму њеног преласку у Србију. Пред полазак Василије Василијевић дао јој је препоруку да је прими у квартир Наум Јаснић. Пошто је прешла у Београд, Максим Ранковић јој је дао нешто пара за трошак и понудио је да плати Науму трошкове боравка, а она је рекла да не треба, јер ће пословати у кући. Уверавао је Вука да је Наум поштен човек и да је породица његова прилична, те да он има

удату кћер код које је Марија заправо у кући. У међувремену, појавила се и мала прилика за њену удају, али према Максимовом мишљењу није била повољна за њу, па је она хтела да се врати у Земун, где би служила у некој поштеној кући, очекујући Вуков долазак (826, 828).

Пошто је Ана дознала да је Вук одложио повратак у Беч, она је плакала, јер неће са мужем да дочека Ускрс уз јагњетину. Није имала ни чиме да плати кирију, јер је за празнике издала поклоне за Саву и дадиљу Маргарету. Деци је даривала само ситнице, а за педесет форинти се не може много купити. Стрепела је да ће се Вук поново љутити због тога што је трошила и оно што нема. Звала га је умиљато „Злато моје”. Узнемиривали су је снови да је она крај њега, а да је он хладан и равнодушан гледа мрко и попреко. Била је једнако тужна и замишљена. Тешила се помислима да су то само снови и да је њена срећа једино поред Вука и њихове деце (786). Било јој је жао мужа што је често болестан. Мислила је да је штетно по здравље спавати поподне. Саветовала је да то не чини ако мисли да поживи, јер је боље да он њу отпрати у гроб него она њега. Иако је патила због Вуковог одлагања доласка у Беч, с друге стране била је разочарана неприликама у Србији услед којих се изјавила њихова жеља да од кнеза Милоша добију „кесу новца”, чему се она много радовала. При том, обећала је да ће се побринути за нови стан, али тренутно је било мало огласа, а и брига око деце и њена трудноћа одвраћали су јој пажњу. Око шест недеља Роза је опет одлежала оспе, управо онако као кад су становали у Рауфанкерергасе. Стално је завидела Сави, јер није добила нове хаљине, а Ана јој је обећавала да ће да се поновити „када дође отац”. Ани се чинило да се Сава променио и да се уозбиљио. Кад седну за сто, имао је обичај да каже: „Како би било лепо кад би отац био с нама” (788). Вук је уверавао Ану да буде спокојна и да снове тумачи управо суротно као знак његове привржености. Тешио је да ретко спава послеподне и да не иде на гозбе, али да је ипак болешљив. Имао је кијавицу и јак катар, јер

није живео уредно као у Бечу и није се хранио како му одговара. Становао је у неудобној соби у којој је трпео јаку зубоболу, две ноћи није могао да заспи, као оно једном у улици Зехскригелгасе. Што се тиче „кесе новца” нада се знатно умањила, али њихове жеље ипак могу и да се испуне. Туговао је због Розине болести и обећао је нову хаљину чим дође у Беч. Драго му је било због Савиног држања и живо се интресовао о исходу његовог полугодишњег испита. Није се надао да је био први „еминенс”, али није ни сумњао да је био међу најбољима у разреду. Уздао се и да је његово музичко образовање напредовало, те да он мора да сад већ добро свира виолину. Послао је поздраве свим укућанима, па и Маргарети ако је и даље ваљана. Предложио је Ани да пита кума Теодора Деметра Тирку да он потражи за њих неки погодан стан у приземљу (793).

Био је болешљив и када је примио писмо Јернеја Копитара: „Професор Јенко има молбу за вас и ја му морам помоћи да Вас узнемири! Његов барон Вилхелм фон Гал (међу нама, неуредан студент који не уме чувати новац, а да би дошао до новца увек изнова лаже јадну мајку, која има још деце), пише сада да је сав подеран и да му је потребна одећа. Поред тога, да се пише матери како се професору Зибенлисту, за чију жену, то само Вама кажем, дечак глупо говори као да му је потифаровица, не жели правити неугодности, но да се ни дечаку не да повода за клеветање. Дакле, добри наш пријатељ Вук нека у овој ситуацији буде студентски патрон. Јенко Вас за ово моли (а не смете му одбити) да позовете младог господина или к себи или, још боље, да га потражите у његовом квартиру (Доротеагасе 17/II спрат десно) и да се уверите шта му је до распуста хитно потребно од одеће, те да му дате да купи оно што је најнужније код поштених људи (но тако да не добије злато у руке). Ви знате каква врста чоје приличи оваквим студентима. Но свеукупан издатак не сме премашити 50 форинти. Јенку и јадној мајци било би додуше још милије уколико бисте дошли до закључка да му само мало или ништа не недостаје. У

сваком случају, међутим, Јенко преко овдашње трговачке куће Хамер и Карис отвара код господина Линдемана у Пешти на Ваше име кредит од 50 форинти” (790–791).

Вук је одговорио Копитару: „Гледаћу драговољно да све свршим по вољи Г. Јенка, па ћу Вам онда јавити. Данас у Пешту ићи не могу јер је велики вјетар, а и онако ме нешто стегло у носу и у прсима, него по неђељи ћу ићи барону управо у квартир” (795). Успут је саопшто новости да је у Будиму негдашњи архимандрит манастира Крупе, епископски викар у Далмацији и Боки Которској и аутор аутобиографије (1823), Герасим Зелић, на Ускрс увече отишао на истину, а да је после смрти владике Дионисија Поповића, за администратора будимског владике дошао Стефан Станковић, пређашњи архимандрит манастира Ораховице на простору Славонске епархије. Вук га је ословио „Путниковим архимандритом”, премда је епископ пакрачки Јосиф Путник био наклоњен Станковићу и сматрао га је „посинком” и помагао је да напредује. Ђорђе Рајковић је забележио анегдоту пророчким речима Саве Мркаља. У Пешти Мркаљ је ђаковао са Стефаном Станковићем, са којим је гада склопио побратимство. Казује се да је Мркаљ једном у шали прорекао Станковићу: „Ти ћеш, Стево, постати временом владика, доцније и митрополит, а ја целога мога века нећу ни до чега дотерати; него ми обећај да ме онда нећеш заборавити”. Станковић је обећао. Постао је владика, али није одржао реч (Рајковић 1950: 127). Нови будимски владика-администратор одмах је, 11. априла 1828, лепо угостио Вука Караџића и испратио са комплиментима. Рекао је да Лукијан Мушицки није био завладичен о Ускрсу, како се нагађало, већ да ће ових дана бити обављен свети чин пошто у Карловце буде дошао владика Јосиф Путник (Караџић 1989 III: 796).

Вук је код пештанског књижара и издавача Адолфа Конрада Хартлбена видео портрет Симе Милутиновића Сарајлије посвећен Талфјевој, за који је држао да је био доста лепо начињен на камену, али му се чинило да није „сасвим погођен” (795). У Пешту

је, затим, из Беча дошао Јован Стејић за кога Сава Текелија није хтео да чује. Вук је мислио да је Стејић због тога био очајан. Они су се споречкали када је Стејић, као благодejанац Текелијиног завода, отишао у Беч. Текелија је отуда враћао неотпечаћена писма. Јован Стејић је, потом, прешао у Шабац код Јеврема Обреновића који је стипендирао завршну годину његових студија медицине у Бечу (755, 818; Милићевић 1888: 675).

Еуген Весели је напустио посао професора у винковачкој Гимназији. На путу за Иглаву сусрео је Вука у Будиму. Преко њега, Вук је послао три тома српских народних песама да Ана са дадиљом Маргаретом или мајком Маријом преда у књижару Фридриху Фоклеу у Горњој Бекерштрасе у Бечу (Караџић 1989 III: 777, 793–794). Вук му је препоручио да преведе на немачки језик *Житије Ђорђија Арсенијевића Емануела* за које је поседовао расположива средства. Весели је обећао да ће се ускоро латити тог посла и завршити га (523, 896). Копитару је било криво због његовог одласка (819), јер је Весели знатно допринио познавању живота и обичаја житеља Славоније. Као сарадник часописа *Ирис*, који су у Пешти издавали К. Штили и С. Розентал, он је објављивао напise о митологији Јужних Словена, о куги, вампиру и вукодлаку. Чланци су представљали стилизоване преводе Вукових чланака из *Српског рјечника* које је Весели допуњавао веровањима других народа. У пештанском часопису објавио је и осврт о најновијој српској књижевности који је одисао поштовањем и љубављу према Вуку Караџићу и српским народним песама, али је истакао и друге књижевне појаве и ауторе, као што су *Сербске Лейтхойиси*, поезија Јована Пачића, Петра Соколовића и културолошка улога пештанског издавача Јосифа Миловука. Осим тога, у *Ирису* је прилагао и оригиналне књижевне радове. Између осталог, молио је Вука Караџића, из Винковаца, 15. новембра 1827, да га извести да ли Доситеј Обрадовић лежи сахрањен у Београду и почива у цркви испод надгробног камена или су Турци, како неки тврде, његове

кости уништили и расули, јер је хтео ове вести да искористи за садржај елгије. Доиста, Весели је у *Ирису* (бр. 72, 1828) објавио „Елгију”, написну у Београду, на гробу учитеља Срба Доситеја Обрадовића (598; Бекић 1976: 125–127).

О пештанском панађуру (19. марта), из Славоније је трговачким послом, такође, допутовао у Пешту и Игњат Брлић. Посетио је Вука код кога је упознао песника и надзорника српских, грчких и влашких школа у Угарској, Јована Берића и његову супругу, као и будимског лекара Стефана Прерадовића. Премда је Прерадовић био у потрази за послом, Вук га је препоручивао кнезу Васи Поповићу: „Оћете ли да Вам доведем на љето једног доктора? Име му је Стеф[ан] Прерадовић, у Пешти је свршио докторију, и већ има три године како је у Будиму доктор; али би опет дошао у Србију, кад би сте му дали на годину 1200 форинти сребра и штогођ таина. Човек је врло поштен и миран, само што је малко грбав” (Караџић 1989 III: 775). Пошто није било одговора, Игњат Брлић је исказао потребу за лекаром у Контумацу у Броду на Сави, али дошавши кући затекао је већ новог доктора. Међутим, варошком лечнику Балогу писао је из Беча главни доктор Јефродник да би Прерадовића поставио за жупанијског лекара у Броду. Брлић је писао Вуку да јави Прерадовићу да се може прихватити службе у Броду за 300 форинти, квартир и дрва. Осим тога, њихов пријатељ „певач или стихотворац” Теодор Радичевић преселио се из Брода у Земун за практиканта, али без плате. Брлић је молио Вука да преко утицајног Јована Берића код коморске господе ургирају, јер већ осам година „за бадава цару служи”. Док је Игњат Брлић боравио у Пешти и Будиму, дотле је Вуков дужник Јован Себастијановић био утамничен у Хасан кули у Броду. Према вестима од лекара Бласла фон Плајела, 3. марта 1828. „Севастијанович неваљалац и обешањак баш [је] сада метнут у авс (тамницу)”. Зарад новца отпочео је и нови процес против њега. Пеја Чабраић, босански ускок, био је рад да посвоји све, али је Тома Скалица мислио да он неће ништа добити. Особито је у Будиму Вук пожуривао Брлића

да сврши славонску граматiku, али Игњат се разболео. Тресла га је грозница и чинило му се да на граматичи више неће моћи да ради, а домаћи послови су се из дана у дан умножавали, па је страховао да ће рукопис остати приметан, премда се отимао не би ли се посао померио мало (739, 844–845; Дабижић 1986: 17–18).

За то време се о граматичи српског језика и школским књигама на народном језику водио рат у Земуну. Василије Василијевић је обавестио Вука, 24. марта, да је поводом његовог Извештаја да у српске школе треба увести наставу и књиге на српском народном језику, стигао одговор Дворског ратног савета, у коме се поставља питање ко ће те „српске књиге текстирати и уредити“? Василијевић је питао би ли он могао да се позове на Вука, као на најспособнијег посленика у српској литератури који се особито у школе и њихове књиге најбоље разуме и да га препоручи Савету. Не би било излишно ни да се спомене Вуков Буквар и да се за почетак препоручи као уџбеник (773). Вук је најпре мислио да предложи Василијевићу да се, ипак, позове на Јернеја Копитара, јер кад би поменуо њега онда би Дворски савет упитао за мишљење митрополита Стратимировића ко је и какав је Вук, а за Копитара јамачно неће питати. Уосталом, Вук ништа не би знао без Копитареве помоћи (776–777). О том предлогу Копитар је отписао, 1. априла 1828, да је безнадежно веровати у успех, јер ако је Василијевић сматрао „да ће се ова ствар декретирати без даљих преговора од Понтија до Пилата, веома се преварио. Понајпре би се жалио његов парох [Јефтимије Ивановић Плутарх], а затим Ча Стева, са свим бесом за који је стари јавашлија способан. Господа би у том случају подносиоцу одбацили молбу на исти начин на који је сада хвале”. Према томе, Копитар је двојако предлагао: „1) да се ствар остави да мирује. Ниједан петао неће због тога закукурикати уколико сам Василијевић на то не подсети. Канцеларијски писари свих чиновна срећни су ако имају један посао мање, или 2) најавити да ће се он сам побринути за књиге (без обзира на то да ли ће их сам направити или ће пре-

пустити пријатељима да их они направе) и да ће их, када дође време, поднети високој установи на одборење. У овом случају нека се он, ради мишљења у Бечу, позове на познатог слависту и цензора Копитара, за случај да Дворска студијска комисија у свом крилу не би имала зналца језика. Но, мене предложити као састављача текстова за школске уџбенике било би у већој супротности са сврхом неголи да предложи Вас или ма ког другог. Јер ја нисам Србин и не могу с једне стране да будем предложен као састављач текстова, а затим као њихов пресудитељ. Једино ово друго могу бити за невољу. – Уосталом, нека Василијевић никако не помисли да неће бити најжешћег отпора од стране клера. Ви, пријатељу, боље познајете све околности неголи ја; и уколико Ви, као и ја, нисте пријатељ празних и јалових покушаја, размислите добро не би ли било боље да се ствар засад остави да мирује док се не укаже прилика са бољим изгледом на успех. Но, уколико сте сигурни у успех, тада покрените ствар како знате. Но, у том случају ја не могу бити друкчије коришћен већ једино онако како сам навео под 2” (780–781).

О Ускрсу, Вук је одговорио Василијевићу који је, према његовим упутима, предложио Савету да ће се он са својим пријатељима постарати и књиге саставити. Када је ствар неочекивано дотле дошла, Василијевић је опомињао Вука да се не шали него да навали и не жали труда при састављању школских уџбеника. Саопштио је сувисле предлоге да: „а) Аустријски именик и читанка јесте баш за децу скројен, и у свој граници уведен, по примеру тије књига могле би се српске књиге начинити и превести, само би морали оно избацити, што за српску децу није, на против пак морало би се и додати нешто, што јесте за нас; б) Крађа и псовка чине се у нашем народу, као да није никакво зло, за то би добро било у тим књигама о њима повише напомињати, особито о крађи; в) Уз ову прилику треба из темеља почети дакле ја мислим од Табеле па чак до Граматике, једним словом Бабу Смиљану из школа са свим истерати, осим Катихизиса, и

мале Историје; г) Численица може се од речи до речи превести (или за њу за сада да не помињемо); д) Морали би што у књигама и са црквени (Кирилови) слови оставити због црквеног реда; е) У Немаца има школских књига за град и село и у нас би ваљало за обоје, али за сада да будемо и с једним задовољни”. Што се тиче бојазни Вука Караџића и Јернеја Копитара да ће „калуђери и попови све силе употребити да се то поквари”, Василијевић је повлађивао, али је, такође, процењивао и то да је Дворски савет мало марио шта клер о томе мисли, уколико се увери да ће нове школске књиге „полезне бити”. Пошто је видео да се Василијевић са Извештајем не шали, земунски прота Јефтимије Ивановић је још јесенас напао, одговарајући га да Извештај предаје. Премда није послушао, Плутарх је Василијевића „код Митрополита оцрнио да горе не може бити. Говорио је да с Вама [Вуком] корешпондирам, да сам с Вама у тајном библијском содружеству, и да оћу с Вама да пошокачим овде и да сам за то устао против салтира и часловца и овај му све на длаку верује”. Онај дан када је из Беча стигао у Земун одговор о школском Извештају, била је црквена скупштина. „Без икаква повода у сред общества” Плутарх је јавно Василијевића назвао „обешењаком, али га је та реч скупо стала” (798–799) – о чему сведочи и анегдота, према којој је Василије Василијевић, у једној таквој „распри избио више зуба” проти Јефтимију Ивановићу (Стојчић 1913: 58).

Вук Караџић је јавио Василијевићу да су се о бурном догађају из Земуна пронели гласови и у Будиму. Василијевић је одговорио да га не чуди и „ако по тим гласовима станете веровати, то мени неће ни живот на миру остати, јербо по суду свети отаца најпре ваља ми руке оцећи, па после на ватру спалити и. т. д. Фала Богу да то све није истина! Али ако Бог да биће: Тера Туре Краљевића Марка, само мора се претрпити и ћутати”. Прокажени директор месних школа у наставку писма је додао оно што је претходно испустио да саопшти Вуку о најприхватљивијем наречју у земунским српским уџбеницима: „Ради школских књига треба са

свим ћутати, да нам не би наши просветитељи данашњи кои на мене горе него на белу врону вичу, где год што на пут метнули, јербо они сад говоре да ће наше благочестие пропасти, зашто сам у салтир и часловац дирнуо! Него сам заборавио у моме последњем писму опоменути Вам ради дијалекта, ја мислим да би ови у школским књигама морао сасвим сремачки или највише ресавски, али ерцеговачки нећеју сремци нипошто, на њега не могу се привикнути, а будући да по Срему и Банату највише Српски школа има, то је најправедније, да на овом дијалекту и књиге се пишу” (Караџић 1989 III: 815–816). У епилогу земунске језичке буре, Василијевић је јавио Вуку да је, 14. маја, у Земун дошла карловачка комисија коју су сачињавали Георгије Хранислав, протођакон Теофан Живковић и поп Аца. Десет дана су „развиђали” шта се збило. Пошто нису имали других овлашћења, Комисија није ништа урадила, него је само наложила да се завађене стране помире (828, 847).

Једновремено се и мохачки учитељ Адам Драгосављевић упињао да објави школски буквар. Питао је Вука: „Не знам како би ја мој буквар штампао, ће би било боље и јефтиније? Ту у Будиму или у Бечу?” (848) Знајући кроз какву би Голготу аутор требало да прође, Вук је одговорио да је ономад ручао у Пешти са директором српских основних школа у Бачкој, Гаврилом Бајчевићем, који је Драгосављевића врло хвалио, али да за школски буквар „не могу Вам казати где би сте га штампали, у Бечу би било јефтиније, али не знам оће ли га цензура допустити (може бити да би га, као школску књигу послали Маџарској канцеларији, а оданде у Карловце Митрополиту)”, па би уместо „имприматура” Драгосављевић био нагрђен да помаже Вуку Караџићу и Јернеју Копитару да пошокаче Српчиће (853). Дотле је тршћански учитељ Јефтимеје Јефта Поповић, пак, предао на цензуру рукопис свог „Словара и речника с немацког језика на српски преведен кои осам пута више речи има него Курцбеков”. Сумњајући да ће висока полиција да потврди његов *admittitur* (одобрење) за

штампу, Јернеј Копитар се у писму Вуку Караџићу подсмехнуо тршћанском граматичару: „Да је Јефта Поповић поднео српско-немачку граматику за практичну употребу (реч је заправо само о разговорима, с примерима деклинација и о малој синтакси, где се каже да је доба средњег рода, зато што се говори красно доба; по томе можете видети дубоког граматичара) с руским правописом и одбацујући стару граматику, која почива на 'оцени која ни по којој основи није тачна' за Вас свакако вреди 14 крајцара”. Очито да рукопис није задовољио бечку цензуру. Граматика је остала у рукопису (830; Магарашевић 1827 VIII: 173; Шафарик 2004: 263).

Када је Вуку Караџићу уминуо катар, онда је покварио стомак, али је ипак смогао снаге да пређе мост преко Дунава и да се упуту у Пешту, јер му је било непријатно да ваздан одлаже извршење молбе професора Јенка у вези са његовим размаженим питомцем, студентом права из Крањске. У Пешти је подигао наменски новац од господина Линдемана и пронашао је барона Вилхелма фон Гала. Пошто га је „ођенуо”, Вук је подробно известио Јернеја Копитара о резултатима свог подухвата: „Начинио сам му један *терок*, једне *чакшире* и два прслука. То је све изнијело 89 форинти и 36 крајцара (као што Вам могу и квитама и контама доказати). За сад ништа више нисмо могли наћи да му нужно треба. Стари капут и прслук дао сам истоме снајдеру да му поправи на тај исти рачун (т. ј. да се више не плаћа). Он је (барон Галл) ономадне приговарао да би му и новаца требало, но ја сам се учинио невјешт, шта он хоће; и тако смо се размимоишли. Ја сам му био у квартиру, има лијепу собицу за 15 форинти на мјесец. Сад не једе више код Сибенлиста (чини ми се да се свadio с његовом женом), него иде у кафану на ручак и на вечеру; ја сам му казивао како би јефтиније могао проћи (ја не плаћам више и за кост и за квартир од 25 форинти али ја нијесам барон). Са ови 35 форинти и 24 крајцара можете (Ви или Г. Јенко) учинити наредбу каку оћете (или да Вам ји тамо пошљем, или да ји барону дам, или да ји још задржим код себе, ако би му унапредак што

затребало)” (Караџић 1989 III: 790–791, 811, 823). Копитар је отписао: „Професор Јенко Вам од срца захваљује, у своје и у материно име, на Вашем труду и Вашој умешности; а ја кажем: претерпен до конца спасен будет и понављам Вам у своје и Јенково име да остатак новца до даљег налога или даљих догађаја задржите код себе, но да у варке младог господина поверујете само с великом обазривошћу. Боље ако он не зна да имате новац за њега; иначе ће сутра проћердати паре или ће га покрасти и сл. Додуше, можда му је мајка одала нашу и своју тајну, но Ви то немојте чинити. Уздам се у Ваш интригантски геније! А сада доста о разуданом барону. Њему да не дате ни крајцаре без Јенковог упутства” (818).

Није бринуо Копитар само о свом земљаку Крањцу, а Јенковом питомцу, старао се он и о Словаку Јану Колару кога су као ватреног заговорника Словенства Немци и Мађари једнако навалили да истерају из Пеште (776). Да би га избавио невоље, писао је Караџићу да предложи Јана Колара за секретара Лукијану Мушицком (818), чије се завладичење није, према очекивањима, збило на за Ускрс нити о Ђурђевдану, него изненада лицем на Марковдан, 8. маја 1828. године. Одмах се горњокарловачки епископ похвалио Вуку да ни на чијем посвећењу није било присутно толико народа, што је посведочио чак и митрополит Стефан Стратимировић (824). Студент философије на Пештанском универзитету, Јаков Живановић, посветио је свечане *Стихе њреосвештјењејшему и високодосїојњеишему їосїодину Лукијану Мушицкому* (1828; Шафарик 2004: 249). Намах је и Вук честитао и разгласио је вест по свем Будиму и Пешти, што је наишло на општу радост међу српским живљем. Саветовао га је да у повратку у своју дијацезу дође о вашару да служи литургију у Пешти, не би ли га сви знатнији трговци видели, па да отуда иде у Беч да благодари аустријском цару Францу. Осим тога, Вук је предложио владици да за секретара узме славног словачког песника Јана Колара, али ако не би могао њега, опомињао га је и Павла

Јозефа Шафарика који је био незадовољан у Новом Саду, као и адвоката и песника Павла Берића (Караџић 1989 III: 827, 839).

Мушицки је Вуково писмо примио у Сремским Карловцима. Возећи се у каруцама, седео је управо са митрополитом Стратимировићем. Пролазећи мимо поште, зауставили су кочију да заискају своја писма. Мушицки је Вуково читао поред Митрополита који му је био с десне стране. Није га питао ко пише, а да јесте казао би му отворено (831). Но, јадао се и потом да нема секретара, а да без њега ништа не може. Чудио се што му је Вук помињао професора Павла Јозефа Шафарика, јер би њега, поред свег његовог знања и господства, било стид да о томе са њим уопште и прича. Шафарик му је лично, својевремено, препоручивао професора Георгија Магарашевића, али се он онда оженио. Са Павлом Берићем га је ономад упознао Јован Хаџић. Међутим, кандидат није знао нимало немачки језик, а претпостављао је да он вероватно није био ни вичан секретарским пословима и није се, током састанка, отимао за тај посао, а нити га је Мушицки привлачио. Вук је саопштио Павлу Берићу садржај преписке са Лукијаном Мушицким. На то је Берић одговорио Вуку: „Шта вели? Нит се он толико нудио, нит сам га ја толко звао. Да му се ја нисам нудио то је истина, али кад сам ја устао да отидем, ни спомена о том не учинивши зашто сам дошао – мене Аџић тамо одвео – онда он молим, рече, још коју реч да рекнемо. Јесте ли ви рекне Аџићу овом Господину што помињали о оној ствари. И тако он мене баш озбиљом почне нудити својом службом и звати ме; али се ја из више узрока нисам могао одважити”.

Мушицки је био најближи одлуци да упосли лутеранског (протестанског) свештника Јана Колара, али под условом да пређе у православље. Ако би се ђаконио, нудио је плату од четири стотина форинти годишње, а као приватном секретару, кога опет не би смео да држи као лутерана, дао би упола своте. Павле Беницки, секретар митрополита Стратимировића (Денић 1998: 7–54), рекао му је да је Јан Колар „мали и незнатан човек” и да би

Митрополит негодовао кад би свештеника лутерана узео. То би била сензација. Што се тиче његовог карактера и спољашњости, Вук је одговорио да је он поштен човек, да не може бити поштењенији и неисказани је љубитељ словенског рода уопште; „а што је мален и незнатан, то би младожењи и катанском официру (и то малога чина) била мана, а за секретара је готово све једно”. Вели да му је пажњу скренуо и на Шафарика, јер је Мушицки недавно писао да је тражио секретара који би постао директор гимназије у Плашком.

Вук је, потом, саопштио Јану Колару да размотри понуду. Он је одговорио да због срамоте не може да пређе у православље, него би радије био приватни секретар, али је све подробније разговоре одложио пошто је припремао велики скуп и саветовање погружених Словена у Пешти и имао је грдних сметњи од власти и од кобног утицаја највећег непријатеља Словена, професора Пештанског универитета, Лудвига Шедиуса, који је имао пипке свуда, па и у Бечу свог сина. Такође, са Јованом Пачићем припремао је зборник словенских личних имена – *Имеслов или Речник лични имена разни Народа славенски*, у издању Јосифа Миловука у Будиму. Рукопис је Колар умножио до 3117 имена (Пачић 1828).

Није само питање секретара тиштило Мушицког него ни његова дугогодишња бољка није јењавала. Лекар му је преписао да пије минералне воде из Маријанских лазњи, па је молио Вука да му на вашару у Пешти купи и пошаље тридесет бутелки. Вук је потражио помоћ Павла Берића са ким је гледао прилику да о Пештанском вашару упуте пошиљуку минералне воде Мушицком (Караџић 1989 III: 831–832, 864, 868, 892, 906). Вук је, затим, још једном био у посети администратору будимског владике, Стефану Станковићу, код кога је ручао. Он је преко Вука поздравио Мушицког коме је хтео и лично да пише и честита када би знао да ће се владика још мало задржати у Сремским Карловцима (839, 842, 864, 868, 892). Да је Мушицки дигао руке од Павла Берића као кандидата за секретара сведочи и његова одлука да објави у

Сербским лейоисима критичку оду коју је написао у Шишатовцу, 19. марта 1828 (Мушицки 1828: 38–40).

Вуково Житије кнеза Милоша било је у завршној фази. Осим из Србије, додавао је биограф словослагачу у штампи још нека имена пренумераната која су пристизала са свих страна. Захваљујући на пријему осамнаест нумера немачког журнала Јохана Фридриха фон Коте *Das Ausland* (1828–1829) (Мојашевић 2001: 3), око чега се у Бечу својски потрудио Јернеј Копитар, Јован Гавриловић је упутио пренумеранте из Даља и Вуковара и јавио је Вуку да Турци једнако путују Савом идући на Русе. Избројао је четрдесет лађа, у којима су бродили момци највише између петнаест и осамнаест година. Били су гладни. Многи су се трампили са Србима, дајући оружје за храну (Караџић 1989 III: 796, 805). Иако је од свег срца желео да на Вукову књигу прикупи што више пренумераната, ђакон и учитељ из Руме, Јован Поповић, двојицу је заговорио, јер је књига била скупа, а ондашњи житељи мале вароши доста су оскудно живели (797). Вук је очекивао добру „жетву” од Самуила Илића. Међутим, Илић је отпутовао у Сремске Карловце да присуствује завладичењу горњокарловачког епископа. На поласку, препоручио је намеснику Јовану Ђаковићу да уместо њега скупља претплате и да их пошаље Вуку у Будим. Не знајући за Илићев пут и његове заповести, Вук је тражио да посредује Лукијан Мушицки. Илић је Вуково писмо Мушицком читао у Шишатовцу. Одмах је, 5. маја, отписао Вуку: „Ви се тужите Гдину Епископу на мене, и молите га да ми пише и препоручи да Вам доста пренумераната на Милоша Вашег скупим, а ја у Шишатовцу код истога” (800, 820–821). У бојазни да је закаснио, јер су и Објављенија позно дошла, велики број претплатника послао је из Трста и Боке Которске учитељ Димитрије Владисављевић (806, 813). Издашан је био и списак Павла Берића који је, уз помоћ пријатеља, упутио Вуку имена пренумераната из Аде, Старог Бечеја, Гајдобре, Мохола, Петровог Села, Падеја и Сентомаша (808–809). Из Мохача, Печвара (Печуја), Кишвалуда,

Маиша, предбројнике је уписао Адам Драгосављевић (810). Само неколико претплатника успео је да прикупи трговац и списатељ Спиридон Поповић⁵ у Шибенику, јер „рђав код нас обичај научили се људи после плаћати књигу, пак им се необично чини напред дати новце; а и кратко је тому време било; у Далмацији народ наш раштркан живи те ваља слати пренумерацију ог Града до Града за штогод скупити” (812). У Новом Саду био је још грђи одзив. Шафарик се правдао: „Не знам како да Вам се извиним што сам за Вашег Милоша тако мало учинио. Ја сам огласе поштено поделио, али ми се до сад нико није јавио. Не знам да ли је кривица до рђавих времена или до слабе воље или до људи!” (844) – „О Вуче Караџићу стари ми пријатељу а нови и залудни душману мој! Ти здрав, а да би ја и крепао” – започео је Сима Милутиновић Саразлија писмо Вуку Караџићу са Цетиња, 12. јуна, у коме је обавестио да је Објављеније примио позно, али и да је мучно штогод очекивати пренумераната из Црне Горе. Озлојеђени Милутиновић, јер га је Вук денунцирао у Трсту и Дубровнику и заобилазио у потражњи народних песама из Црне Горе, у наставку је писао: „За песне ћесмо се разговарати, оне су под мојом влашћу а не владичином, но мене тијем као ни ушто чиниш, а веруи ми да се и то погађајући вараш – и ако ја ниесам сјаино=велико што. Но ја ти то праштам, нагал си, Срб’ си, и ја нешто и крив... а и мои си из детства знанац и пријак. – Поселе сносимо се писмима, преко Г. Гагића. Црњи се и враг пише и замишља него је собом”. Није му било право што је Караџић у Дробњака у Петници војвода, а Симица је Комарница до Петнице прво село, пак се мрзе и гоне. Међутим, у писму Милутиновић се наивно поверио Вуку да чезне за Талфјевом: „Ја се ничег’ не страшим, смрт је за ме ништа; једног’ се бојим...? Талфина изчеза из’ Европе!... Јави ми што чисто и верно за њу првом, душа ми је она! – Друге чести не тражим на свиету ни свое друге и више

⁵ Вид. Поповић 1830.

ползе и славе. – Загонећем ли, ти ћеш то ласно одгоненути; ма о Талфи од исте ње да ми се известиш, од ње волим и за њу и погинути, одказати, живијем бив још, животу, само да чисто знам о истој – данас како је”. Вели да му Вук јави и да ли му се допада *Вила* Вилхелма Герхарда, нови превод српских народних песама, који је лани објављен у Лајпцигу уз помоћ Симе Милутиновића (857–858, 897–899). Одговарајући, Вук је замерио Сими на поступцима који су га осрамотили у Немачкој и у очима кнеза Милоша, али је у име старог пријатељства био слободан да тражи записе црногорских песама лично од Симе Милутиновића без Владикиног и Гагићевог посредништва. Занимао се Вук и за сопствени боравак на Цетињу и интересовао се какви су путеви и услови живота у Црној Гори. Напоследку, осветољубиво је отписао о Талфјевој да је „убрзо после очеве смрти постала невеста и да ускоро напушта Немачку. Не одлази у Русију ни у Србију него у Северну Америку, наиме њен младожења се зове Робинсон, из близине је Бостона, учен теолог”. Упознао га је Јакоб Грим и лично му се много допао. Вуку је било жао што напушта Европу, али му је, с друге стране, било мило што ће у новој домовини, у којој „има мало поезије” да шири српске народне песме (888–889, 897–899).

Милутиновићева конкуренција на Цетињу и одбијање да му понуди црногорске и херцеговачке песме, Вука је мамила да иде у Србију не би ли и он скрбио још песама. Међутим, ситуација у отаџбини била је забрињавајућа. Кнез Васа је, 29. маја, јавио Вуку да „у Београду јуче се у цркви јавно читало да су три сојузна двора Султану рат објавили, и да је руска војска већ у царску земљу прешла, и могуће је да ће скоро у Србију доћи” (847). С друге стране, српски књижевници су једнако прелазили у Србију. Земунском трговцу Мојсилу Лазаревићу је умрла жена, па је хтео да се замонаши. Молећи да га одврати од намере, Пантелија Хаџи Стоило писао је Вуку узгред и о томе да је Димитрије Тирол већ у Београду на путу за Крагујевац, а да се и Јоаким Вујић у Земуну приправио за пут у Србију да носи своју тек објављену књигу

Пуџешесџивје њо Србији (749, 847). Вук се двоумио. Писао је Ани да би ишао у Србију, јер је осим домаћих зајмова био дужан и фактору Јерменске штампарије Алојзу Шлеглу и књиговесцу и тражио је савет од Ане шта да учини кад књига буде готова? Једнако је мислима био у Бечу. Особито је жалио што Сава на годишњем испиту није добио никакву награду. Знао је да нема леп рукопис, али је полагао наде у његово познавање усменог рачуна. Правио је планове за његов распуст. Писао је Ани: „Не знам шта да урадимо овог лета с његовим учењем пливања. Радо бих му то дозволио, нарочито због његовог здравља, само не знам да ли ће то бити могуће, пошто немамо много новца, а без тога не знам да бисмо могли да га шаљемо сваког дана. Распитај се о томе (код г. учитеља Воткеа, или отиди с њим једанпут до Пратера, где се налази школа за пливање). Потруди се да Сава не плаче ако му не будемо могли омогућити да учи пливање” (823, 836).

Дилему је, такође, поверио и Јернеју Копитару: „У Србији је још засад мирно, али Бог зна докле ће трајати. Ја сам мислио сад по вашару Пештанском онамо отићи, но сад се бојим, јер нити могу гонити ни бежати, а мрзи ме се без невоље са женама по шуми крити. Тако сам намислио још 3–4 недеље дана к Вама у Беч доћи” (833). Три дана потом, 23. маја, Вук је био још неодлучнији, па је молио Копитара за савет: „Како би Ви мене световали: би ли ја сад одавде отишао у Србију? Имао би сам посла, али не знам, како би ме онамо примили с новом књигом. Не знам, или би боље било, да им је ја однесем и сам прочитам и протолкујем, или да им је пошаљем, па други да је читају и толкују? Сад да отидем могао би сам и пјесана што скупити; али на јесен да отидем, онда ће бити доцкан (због рђава времена) ићи у Ужичку наију. Одговорите ми на ово одма, молим Вас” (636).

Усред премишљања добио је писмо од Ане да Роза већ осам дана лежи у кревету и да је насмрт болесна. Имала је оспе које нису правилно избијале, па се болест искомликовала запаљењем плућа. Лекари су је намучили свим и свачим, али она нема наде

и мисли да је у животној опасности. Новац јој недостаје. Није примила пензију. Позајмила је нешто од Јернеја Копитара. Писмо је заливала са хиљаду суза, а рука јој је дрхтала, јер је писала у највећој бризи и због Василије која је почела да побољева. Ваљда се инфицирала од Розе (834–835, 852).

Јернеја Копитара је Вук слуђивао. Пре неки дан му је писао да ће доћи у Беч, а сад се премишљао. Такође, и он му је отписао да је Роза оболела од злоћудних пега, да јој је додуше боље, али да је њено здравствено стање и даље упитно. Осим тога, упозоравао је да ће се Вуково одсуство и те како одразити негативно на Савино васпитање, а најпоследње је љутито констатовао да му се Вуков скитнички живот нимало не допада, али да је он ипак свој господар и да на сопствену одговорност може доследно остати скитница ако баш неће да постане уредан човек (842).

Након Аниног и Копитаревог писма, Вук је преломио да не иде у Србију него да се упуту у Беч. Писао је Ани, 11. јуна, из Будима, да ће за пет дана бити у Бечу. Најавио је да ће са њим доћи и један пријатељ коме је обећао смештај за осам дана у њиховом дому, те је молио да се приправи кревет, па би Сава и гост могли да спавају заједно у његовој соби. Ако нема кревета, нека раскlope пољски лежај. Нажалост, није могао деци ништа да купи, јер не зна чему би се они обрадовали, а и због болесног колена није могао никуд ићи. Приложио је десет форинти да Ана купи нешто деци и да сакрије поклоне док он не дође (852).

Осим књиге *Милош Обреновић књаз Србији или Грађа за Српску историју нашега времена* (1828), са бакрописним отиском Кнежевим, посвећене његовој браћи вискородним господарима Јовану и Јеврему Обреновићу, која је објављена о Спасовдану, Вук је у Будуму издао и Објаву за *Даницу, забавник за 1829*, датирану 15. маја, у којој је стајало да ће бити објављена о Пештанском вашару, у новембру, по непромењеној цени од једне форинте или 24 крајцара. Време пренумерације трајало је до половине августа, а имена и новац требало је слати у Пешту

Јосифу Миловуку који ће књиге благовремено да расподели. Премда су постала све учесталија одбијања да се купци унапред претплате, јер су сумњали да ће књиге уопште добити, Вук је у Објави напоменуо да неповерљиви пошаљу само имена, а новац ће положити пошто књигу приме. У знак благодарности за труд, скупитељима пренумераната следовалала је књига на дар (852; Добрашиновић 1976: 27).

По трговцу Ђорђевићу Крестићу из Мохача Вук је најпре, о Пештанском вашару, послао Адаму Драгосављевићу тринаест књига о Милошу Обреновићу и у свакој од њих по најновије Објављеније о *Даници за 1829. годину*, у уверењу да ће се потрудити да му скупи пренумераната што више буде могуће (Караџић 1989 III: 853). Иако је Јернеј Копитар једанко подсећао да свуда уоколо трага за старим словенским књигама и рукописима, Вук је до првог Пештанског вашара (19. март) имао само једну (697, 781, 782). Зато је књиге и Објављенија пратило писмо у коме се Вук особито захваљивао Драгосављевићу који му је у Будим послао три србуље, са напоменом да у Титошкој цркви има још седам које може да додави ако је наручилац заинтересован. „За све Вам врло благодарим”, писао је Вук, али „штета што Псалтир, који ми поклањате, није читав, него фале листови и из почетка и на крају! А у Летурђији нема баш крајњег листа, који је најважнији. Пентикостар чини ми се да је читав, него штета што је овако подеран, особито на крају; но опет га ја примам у 20 форинти. За летурђије подајте Ви тамо колико буде могуће мање; да је читава ова књижица ја би драговољно дао за њу један дукат, али овако нема баш онога што је најважније. Ако су те у Титошкој цркви читаве србуље, молим Вас, да ми ји добавите (за сваку штампану, која је читава, даћу Вам ја по један дукат; а писане морао би сам најпре видети, какога су садржанија, колико су старе, или су на артији или на кожи и. т. д.)” (848, 852–853, 867, 894).

Уочи поласка из Будима за Беч, Вук је послао књиге у Србију. Писао је Јеврему Обреновићу, 12. јуна: „С достојним високопочи-

танијем имам срећу послати Вам ову моју књигу коју сам се усудио посветити Вашему и Вашег високороднога брата Гдара Јована имену. За мене ће бити особита срећа и чест, ако је Ви примите с онаким благоволењем, с каком Вам је радости и чувством високопочитанија ја посвећујем”. Жалио је што се опет нису сусрели, јер се због различитих „сметњи и недоскутица” мора вратити у Беч (854). Јунаку своје књиге упутио је, преко трговца Панте Хаџи Стоила, две стотине примерака. Пошиљку је пратило љубазно писмо: „Имам срећу с највећим високопочитанијем послати Вам моју нову књигу у којој сам се зато усудио Ваше славно име надјенути, што се у њој Ваша славна дјела описују. За сав труд и за муку, што сам поднио пишући ову књигу и издајући на свијет, биће ми довољна награда, ако је Ви милостиво примите и одобрите; зато би милостиво писмо Ваше, које би ме о том увјерило, било најбољи лијек моме ослабљеном здрављу. Бог и савјест моји свједоци су, да ми је у писању ове књиге чест и слава Ваша једнако пред очима била, и да је у данашње вријеме само Вас ради и Ваше чести и славе издајем, ни мало не гледајући на своју сопствену ползу или штету; али поред свега тога ако у њој нађете што неповољно, молим Вас препокорно да ми опростите милостиво; јер је људско погријешити, а Божје и књажеско опростити”. Када је зимус полазио из Беча надао се да ће имати срећу на пролеће да дође кнезу Милошу и да му лично пољуби руку и скут, но сад је због „различни сметњи” морао да се врати у Беч, али опет са надом да ће јесенас имати срећу, која је најпосле зависила од Кнежеве милостиве воље (855).

Експедитирао је књиге и кнезу Василију Поповићу. У пратном опширнијем писму биограф је сумирао шестомесечни труд у Будиму око приложене књиге: „Ни око каке књиге нијесам се толико намучио колико око ове: шест брижни и жалосни мјесеци провео сам око ње у Будиму натежући се и са здрављем и с трошком, и задужио сам се око 400 сребрни форинти! Но фала Богу, то је сад све (осим дуга) прошло, и ево књиге већ на

свијету; само још ако је Господар милостиво прими и одобри, онда сам ја срећан и пресрећан; онда ћу сву поднесену бригу и жалост заборавити, као што морски путници забораве страшне буре и олује дошавши срећно у пожалано пристаниште”. Тужећи се због нагомиланих дугова, Вук је подсећао Васу да он нема других прихода осим стотину дуката руске царске милости, а од српских књига још увек нема никаквог добитка, напротив, готово је свагда на губитку. Када би имао срећу да га Господар „помилује с годишњом пензијом од сто дуката, онда би сам већ могао лакше у Бечу и на сваком мјесту живити. Какогoђ што негде у Светом писму стоји: *в дому оица моею многи обитиели суйи*; тако и Гдар има 1000 начина како би са својом славом могао живот мој обезбрити. Каква би њему слава била (и сад и свагда) да ме учини Српским Историографом! Садашњи Руски Историограф [Дмитриј Николаевич] Блудов⁶ има (осим плате од други служби) на годину 12000 рубаља, а ја би себе за пресрећна држао да ми Гдар даде десети или макар дванаесту част од тога. А ја с таквом Гдаревом помоћу не би само писао Историју, него би купио и народне пјесме и радио би и друго којешта полезно на славу Његову. Кад сам зимус из Беча пошао, мислио сам за цијело да ћу Вам овога прољећа (или барем љета) тамо доћи; ну сад ево, због различни сметњи, морам се опет у Беч вратити. А од свију је тије сметњи највећа ова, што *немам новаца*. Ако ми да Бог, те откуд што наскоро добијем, заиста ћу Вам доћи на јесен (око велике Госпође), а кад би сам имао чест и срећу да ме Гдар позове, онда би то могло бити и прије. Мени би врло мило било да се у данашње за народ наш преважно вријеме и ја тамо нађем. Ако ли несрећом мојом, не буде суђено да ја тамо ове године

⁶ На место рано умревог руског државног историчара Николаја Михаиловича Карамзина наименован је Блудов, колега министра Шишкова са годишњом платом од 12000 рубаља. Он ће Карамзинову историју, који је стигао до 12. части, наставити до најновијих времена. Карамзин је за живота наименовао свог наследника (Магарашевић 1827 IX: 178–180).

дођем, не заборавите Ви наручивати, да ми се преписују пјесме; па кад узиздајем четврту књигу, онда ћу Вам јавно пред свијем благодарити” (856–857).

Вук је на походу из Будима видео у немачким лајпцишким новинама да се српске народне песме и по Америци читају и у „различним новинама хвале” (860). Из Будима је Вука Караџића, 13. јуна 1828, испратио Субота (Јован) Младеновић, који је због своје благе нарави био познат као учитељ који је „без прута и палице поверену му децу обучавао и како су његови ђаци свагда лекцију своју још у школи знали”. На растанку, пештански учитељ и приљезни скупитељ пренумераната за *Даницу* пружио је Вуку руку и није ни сумњао да ће „благопоспешно” да путује. Без обзира на Вукову речитост, знао је да ће га успут „сопутница Јелица говором своим подтпуно забављати”, а да ће бити здрав, јер је са њима путовао и министар здравља. Према томе, ништа Вуку није недостајало, осим сигурносних каишева у колима, због чега се Субота Младеновић шалио да се боји да ће Вук успут „струнути”, а особито Јелка. Запретио је Вуку да буде пажљив према њој, јер је она врло лепо васпитана и неће да замери ни ако је ко штогод увреди (859; Хаџић 1863: 166; Анђелић 1968: 309–312; Добрашиновић 2001: 76; Ћилас 2022: 7–44).

ПОЗНАНСТВО СА РАНКЕОМ У ЛЕТО 1828. У БЕЧУ

Крајем јуна Вук је стигао у **Беч** пред рођење седмог детета. Претходно је троје умрло (Милутин, Милица, Теодор/Божидар), а у животу су били осмогодишњи Сава, петогодишња Роза и једногодишња Василија. Недуго затим, 12. јула 1828, рођена је црномањаста девојчица која је добила име Вилхелмина, а звали су је Мина. Кум је био трговац Теодор Деметер Тирка, а свештеник Јохан Бауер (Шаулић 1988: 141; Добрашиновић 1995: 5–6). Дочекале су Вука Караџића и народне песме. Благодарно је кнезу Василију Поповићу за двадесет јуначких песама које је, по трговцу Вулу Трифуновићу, послао још у октобру 1827. Вук је хвалио песме да су све тако лепе, уверавајући кнеза Васу да је учнио славну ствар, а као потврду је наводио да и други народи уважавају наше народне песме и да их је потребно сачувати пре него што се нису погубиле као што је то већ био случај у Срему, Бачкој и Банату. Тврдио је да ће кнезу Милошу, међу његовим ионако славним делима, један од највећих венаца који нигда увенути неће бити ако он Вуку милостиво помогне, као што је већ одавно и почео, да скупи што је више могуће наших песама. За само неколико месеци, уз његову помоћ, мислио је да би у нахији Ужичкој и Пожешкој скупио још пет књига. Чекао је од кнеза Милоша одговор на писмо које му је упутио из Будима и у коме се препоручивао да дође у Србију да купи песме, а можебити да би се узгред и његово здравље штогод поправило, пролазећи

тамошњим брдима и потоцима. Молио је Васу да подстакне Кнеза да му одговори макар три речи, јер „тако би сам пређе пасош добио” за путовање у Србију (Караџић 1989 III: 860–861).

Дуго очекиване народне песме од Лукијана Мушицког из Горњокарловачке епископије, међутим, још нису дошле. Њих је Самуило Илић послао тек 13. јула 1828, па је горњокарловачки владика, на путу за своју дијацезу, пре њих стигао у Беч, где је обећао Вуку да ће се лично заузети да пише Сими Милутиновићу на Цетиње за песме (726–730, 872; 1988 IV: 43). Питање секретара Мушицки је решио избором банског попа Мише (1989 III: 859, 909). Тражио је да се са Вуком Караџићем и Јернејем Копитаром састане у кафани код „Белог курјака” и са свештеником руског посланства у Бечу, Гаврилом Тихоновичем Меглицким, коме је преминула супруга за време Вуковог боравка у Будиму (698). Хтео је да га упозна, јер га је интересовала руска литература и њене везе са српском, као и неке граматичке „вопросе у словенском језику” (867). Пред Вуком и Копитарем Мушицки је причао Меглицком: „Ова два господина, на све што у Славенском језику није по њиховој ћуди, вичу, да је Руско” (1988 IV: 598). Разговарали су и о Петру Ивановичу Кепену коме је Мушицки планирао лично да пише у Симферопољ на Криму. До тада, шаљући своју нову књигу о кнезу Милошу Обреновићу, Вук је Кепену послао срдачне поздраве Лукијана Мушицког и оду Јакова Живановића, *Сїиѡи ѡреосвешїиѡењешему и високосдїојњешему ѡсїодину Лукијану Мушицкому* (1828), из које ће видети да је њихов пријатељ постао епископ. Вук је предложио Мушицком да у Бечу служи литургију у цркви и да благодари аустријском цару. Није послушао, а Вук је рекао: „Ви сте прави не мариш за себе!” (Караџић 1989 III: 895, 884–885; 1988 IV: 43).

Осим тога, Вука је у Бечу дочекао пакет надворног саветника Петера Ота фон Геца који је у Петрограду објавио књигу српских народних песама у преводу на немачки језик *Serbische Volkslieder* (1827). За посветно писмо Великој Кнегињи Јелени Павловној,

снаси цара Николаја, и за преводиочев Предговор, као и за преведене песме, Вук је налазио да они служе за особиту част и славу српског народа (Караџић 1989 III: 695–696, 860) – који је опет зазирао од Турака Бошњака који су прелазили Дрину у унутрашњост Србије. Поново је у Србију прешао и Михаило Герман са писмом грофа Карла Васиљевича Несељрода, од 28. маја, у коме је руска влада јемчила да ће српско питање решити онде где се мир буде закључивао између руских и турских пуномоћника. Иако је додатно порасла напетост, јер је Порта протумачила да Србија не одустаје од извршења одлука Акерманске конвенције (865, 875, 886; Гавриловић 1912: 75–80), Вук је једнако чезнуо да иде у Србију. Данас заборављеном културном посленику, историчару и преводицу, Киприану Николићу, који је боравио у Бечу, поверио је да ће на јесен ићи у Србију, па ће успут можда да га посети у Сенти. Киприан је обећао да ће Вука сопственим колима одвести у Нови Сад да настави пут у Србију. Пославши, потом из Сенте, Вуку на дар у Беч неколико фунти „Маргарите Рибе” и неколико комада шарана из реке Тисе, јер је одједном nestало кечиге, нестрпљиво се распитивао када ће му доћи у посету, јер се одмах похвалио познанством, па су мештани досађивали питањима: „Та шта ради затолико ваш Гост?” Преко њега Вук је пренео поздраве тишлеру Јови Манојловићу, који је претходно био секретар у Шапцу. Када је то чуо, Јова је молио Киприана да пише Вуку да се током боравка у Србији распита да ли је његова жена Љубица јоште жива или је умрла? Ако је покојна, молио је да пошаље умрлицу да би се Јова оженио у Сенти Киприановом рођаком (Караџић 1989: 912–913; Војиновић 1994: 4; Добрашиновић 2001: 227).

Ишчекујући позив из Србије, Вук није дангубио у Бечу. Напротив. Јернеј Копитар га је упознао са берлинским историчарем и професором Леополдом Ранкеом. Он је дошао у Беч, у октобру 1827, да истражује у државном архиву где је био премештен већи део Млетачког архива. У Бечу се заинтересовао и за хришћанске

покрете у Турској, а нарочито за српски. То је била заслуга Јернеја Копитара са ким се упознао у Дворској библиотеци (Стојановић 1987: 321). Ранке и Вук су, током лета 1828, у Ранкеовом бечком стану састављали историју српске буне (Караџић 1988 IV: 105). Вук је већ поседовао два рукописа новије српске историје. У писмима Фридриху Павловичу Аделунгу и Петру Ивановичу Кепену Вук је навео да има целу српску историју на немачком коју би желео пре штампања дати на увид руској цензури, али се плашио да и тај рукопис не дође Михаилу Герману у руке. Уз писмо Кепену, приложио је садржај историје (Добрашиновић 1974: 117). Такође, претходно је и у заједништву са чешким опатом из Граца Јоханом Михаилом Феслом припремио рукопис о Србији, који је Фесл допуњавао непоузданим подацима из аустријских листова. Те материјале, као и остала сведочанства и документа, Вук је уступио Ранкеу који је на основу њих покушавао да склопи новију историју српског народа. Једновремено Ранке је поклањао пуно поверење и Вуковим казивањима и објашњењима, јер је он био прворазредни сведок и учесник догађаја. Од познатика убрзо су постали велики пријатељи. О српским студијама Леополд Ранке је саопштавао у доцнијим успоменама (Стојановић 1987: 321–322; Добрашиновић, Маринковић 1964: 302–303). Из дневничких бележака може се видети да су они посао започели, 28. јуна 1828, у Ранкеовом стану. Према сећању, Ранке је описао заједнички рад: „Управо је прошло већ педесет година откада сам свакога дана слушао како ми мој незаборавни пријатељ Вук у Бечу долази уза степенице – имао је дрвену ногу – да ми прича о Србима [...] У Вуку, најученијем тадашњем Србину, нашао сам пријатеља који ми је саопштио своју збирку грађе о српској историји. До дна душе и срца дирнула ме је та историја живим приповедањем о покрету најширега историчког и политичког значења [...] Међутим, имао сам везе са Србима који припадају истој системи, само на други начин. Било је веома занимљиво и веома поучно за ме да, по непосредном казивању и без обзира

на оно што се о том мисли у Бечу, познам како је постао српски устанак. Италијанске студије, започете у Берлину, наставио сам са све већом ревношћу. Али у исти мах задубих се у елементе словенског покрета у Турској. Почех учити српски, иако не са бог зна коликим успехом, јер су ми сва саопштења чињена немачки [...] У Бечу сам, напослетку, познао се с једним народом који је у ропству живео патријархалним уредбама и песничким мислима, да то обоје претвори у сушту збиљу и рат, кад је настало време да се ослободи, са Србима, којих си [Хајнрих, Ранкеов брат] песме сигурно видео. Из хартија Вукових покушао сам да склопим новију историју тога народа. И онај исти дан кад ћу одпутовати, цело сам после подне с Вуком провео [...] Подаци који су послужили за овај наш српски мемоар црпени су из уста сами посленика [...] Те и остале сведоџбе, писма и документа тога времена, прикупио је верни скупљач народних песама Вук Стефановић Караџић. И он сам може собом послужити као један од најбољих сведока, пошто је 1804. ступио у јавни живот, био најпре писар код Ђурчије и код Јакова Ненадовића, а после у служби државној под Совјетом већином све до 1813 [...] Имао сам срећу да напишем историју преврата и ратовања за ослобођење Србије онда још кад је било и живог памћења тих догађаја. О томе се види што треба из предговора к првоме издању (1829). Тада сам узео за основу оно што ми је казивао Вук, али сам сваку чињеницу, сваку реч, подвргао испиту, те ми је Вук наводио од кога је што сазнао, тако да су саопштења тим начином постала потпуно поуздана. Распоред и склоп дела остављен је мени. Никада нисам познавао човека, у простоти рођена, који би имао толико велику пријемчивост за дубок и научан рад на науци о језику и отачаственој историји. На тој се особини оснива његова слава, а његова је највећа заслуга што је прибрана добра грађа. Од свих варвара које познајем, једини је Вук који није пошао погрешним духовним правцем” (Ранке 1892: XII–XVII; 1964: 39–40).

Леополд Ранке је рукопис послао хамбуршком продавцу књига Фридриху Кристофу Перту да га објави (Караџић 1974: 117; 1988 IV: 89; 1989 III: 105). Иако је отпало Вуково коауторство, у писму Вуку, Ранке је *Српску револуцију* (1829) називао „нашом” књигом и определио му је половину хонорара који је добио од издавача (Стојановић 1987: 321–322). Вук је много очекивао од књиге коју је ауторизовао угледни немачки историчар и професор, па је Џону Баурингу упутио предлог да је преведе на енглески језик: „Из овде приложеног писма господина Копитара видећете да ће ускоро угледати свет Српска историја (посебно најновијег времена), на немачком језику. Ја се надам, уколико Вам само време дозволи, да ћете нам указати част да је преведете на енглески језик”. Издање је пало у повољном тренутку, па је Бауринг са нестрпљењем очекивао рукопис (Караџић 1889 III: 911; 1988 IV: 48, 105).

У току Ранкеовог и Вуковог рада у Бечу, у Крагујевац је већ прispело Милошево житије. Димитрије Давидовић је јавио Вуку Караџићу, 9. јула, да им је књига свима по вољи и позвао је биографа да дође у Србију, где су га са нестрпљењем очекивали. Да би га додатно заинтересовао, Давидовић је писао да ће ускоро доћи Димитрије Тирол и да ће позив бити упућен и новосадском професору и уреднику *Лейхойса* Георгију Магарашевићу, па ће у Крагујевцу бити на окупу читаво друштво учених Срба. Захваљујући на труду, подсећао је Вука да понесе Диплому Краковског ученог друштва која је у међувремену доспела у Беч. Позив је поновио и Василије Поповић, пошто је кнез Милош желео да Вук Караџић буде присутан у Крагујевцу у преломним временима за „отечество” (1989 III: 869, 871).

Димитрије Тирол је прешао у Србији, али није ишао даље од Београда, где се састао са грађевинским предузимачем Милојем Божићем, родом из Чумића, који му је вратио непродате књиге. Зато је већ објавио Јосифу Миловуку да неће изаћи његов *Банайски алманах* за идућу годину (904). У Вуково име Тирол је

у Београду поклонио *Даницу за 1828. јогину* капелану из Санада, Тимотеју Илићу, који је, лане у Будиму, објавио *Ербију њринцеу африканску* (Илић 1827; Магарашевић 1827 VIII: 175). У међувремену, Тирол је добио писмо од Максима Ранковића са дозволом да ће следећи пут моћи да изађе и пред кнеза Милоша у Крагујевац. Дотле се Тирол већ заузео састављањем статута Содружества Љубитеља Књижества Србског који је основан у Темишвару. Као већ дугогодишњег члана многих сличних учених удружења молио је Вука да упути статуте које је имао на располагању и да га посаветује како да, према тим моделима, устроји сопствени правилник (Караџић 1898 III: 873, 878–880, 885). Вук је послао петроградске статуте (1988 IV: 97). Једновремено, у Крагујевцу је боравио неколико дана Јоаким Вујић који је кнезу Милошу лично однео примерке *Пуџешесџвија њо Србији*, одштампаних у Будиму. Трговац Мојсеј Лазаревић је писао Вуку из Земуна да Јоаким Вујић није славно прошао: „Г. Вујић вратио се натраг само неколико дана бавећи се тамо, и како ми се допада није најбоље примљен, јербо кад је полазио у Београд ја сам му позајмио неколико форинти а кад се вратио од Господара одговори ми да ми не може сада дати (није карисиме било као што сам се надао) него да се претрпим док оде кући и послаће ми, но до данас ништа” (886).

Гаврилу Ковачевићу приспео је у Земун тираж књиге *Венец целомудрија* (1828), одштампане у Будиму. Он је био презадовољан. Захвалио је Вуку: „Примио сам од вас књиге и Образе све подпуно; Такођер и Рачун кои сте ми послали. И благодарим вам на труду и Благодејанију вашем кое сте ви мени показали, и учинили. И као најбољи пријатељ поревновали за које ја вам довољно ни описати, ни захвалити не могу. Него, толико рећи могу да сте ми све много боље совршили, него што би ја сам учинити могао” (887).

Из Београда се у Земун преселила и бивша дадиља Марија Миловановић. Најмила се у службу код Кајишара (Коишора). Написала је писмо Вуку Караџићу (887). Са границе, из Земуна,

ширили су се непроверени гласови о ситуацији у Србији, босанском везиру и гласине о руском освајању Видина (885). Василије Василијевић је обавестио Вука да је босански везир Абдурахман збачен, да ће београдски ићи на његово место, а да ће за београдског доћи нишки (874, 885). Међутим, пошто је, у јулу, био усред посла са Леополдом Ранкеом, Вук Караџић је одгодио одлазак у Србију за август. Писао је кнезу Васи, 22. јула, да је са особитом радошћу примио позивно писмо у Србију и да се већ спрема на пут, надајући се да ће половином августа доћи, јер пре није могуће, највише зато што нема новца, који је очекивао да му пошаљу из Трста и Земуна на рачун продатих књига (876). Чим је свршио посао са Ранкеом, Вук је писао Вишој полицијској дирекцији, 4. августа 1828, и молио је за пасош, а Ана је посведочила потписом да њен супруг путује у Србију у договору са њом (889).

Поводом Вукове молбе, гроф Јозеф Седлницки известио је принца Фридриха Франца Ксавера Хоенцолерна: „Надзор над овим српским филологом, који сам наредио, није дао, досад, према поднетим пријавама, никаквог материјала за било какво сумњиво запажање. Налазим се ипак побуђеним, с обзиром на садашње преговоре и садашње прилике у Србији, у погледу овог човека, о коме сте примили notiце, да Вас замолим да се поводом молбе Вука Стефановића, кога више нећу моћи да пратим како ми је наређено од цесарско-краљевског Величанства, ако отпутује у Србију, споразумете са господином дворским и државним канцеларом кнезом Метернихом, о томе да ли се, при садашњој политичкој конјуктури, може одобрити путовање овом лицу у његову отаџбину и у близину ратишта, па да ми Ваше мишљење о допустивости ове молбе доставите” (Добрашиновић 1986: 108–109).

„ДАНИЦА” ЗА 1829. И КРИТИКЕ ГЕРХАРДОВЕ КЊИГЕ

Ишчекујући пасош, добио је списак пренумераната за *Даницу за 1829.* и дознао је да су Милошева житија пристигла у Трст, премда се Димитрије Владисављевић жалио да су се начекали, јер су им књиге морским путем ономад приспеле из Ријеке и умало га нису због тога капетани потурчили, јер су платили унапред, уздајући се у његово и Вуково обећање да ће књиге имати још у јуну (Караџић 1989 III: 907–908). Дотле је и Павле Берић примио биографије и поделио купцима. Једнима су се допадале, а другима нису. Јовану Хаџићу, на пример, није било право што је Вук „Ђорђину славу навалице умањивао”, а многи су му рекли да је „велика цена према књизи”. Премда су приче о кнезу Милошу биле популарне и распрострањене, „гди кои би ктели да су оне анекдоте дошле у своме реду у Историји самој. Колико људи толико ћуди. Ви пиштите”, закључивао је Берић, „а свет нек говори што му је драго, само нека купује књиге, а за то ће се људи постарати, које натерати које намолити, еле ће се толико свагда пренумераната наћи, да се књига може штампати”. Што се тиче скупљања претплатника за нови забавник, Берић је тражио да Вук свакако пошаље одштампано Објављеније, јер без њега „тешко би ишла пренумерација. Ови наши људи никоме не верују” (905–906). Шаљући деветнаест пренумераната, Адам Драгосављевић је за три прошавше године продао укупно четрдесет седам *Даница*, приходујући четрдесет четири форинте. Продао је и Милошевих биографија у вредности двадесет форинти. Сравнијући рачуницу са испостављеним

србуљама из Барање писао је Вуку: „Ви Пентикостар примате у 20 форинти, а Летурђију сам којекако издрнчио да ништа за њу не платите. Тако ја сам Вам још дужан за књиге *Милош Обреновић* 20 форинти и Гримову Граматику Српску колко буде” (893–894). Павле Јозеф Шафарик и књижар Јован Јанковић су, у Новом Саду, скупили по неколико пренумерација, али је Јанковић пропустио да пошаље новац Јосифу Миловуку, јер се разболео непосредно пред пут на Пештански вашар (892).

Дотле је Вук у Бечу наставио да шаље своја издања иностраним пријатељима и уваженим славистима. Франкирао је Милошеву биографију Јакобу Гриму (891), Петру Ивановичу Кепену (895), Фридриху Павловичу Аделунгу (900), Александру Семјоновичу Шишкову (904), Џону Баурингу (912) и Георгију Арсенијевићу Емануелу. Уз приложено писмо његове сестре из Беча, Јелене Бигони рођене Емануел, пошиљао је честитао, јер је читао у новинама да је Емануел унапређен у генерала од кавалерије (896; 1969: 441). Сваког је понаособ обавестио да је народних песама скупио за једну књигу и да управо у Бечу ишчекује пасош са намером да путује у Србију, у којој се нада да ће скупити још доста српских песама, а можда и других књижевних реткости. Но, из полицијског уреда ни после две недеље није било одзива. Вук је ургирао, 18. августа, да намерава испут да посети Пештански вашар (29. августа). Молио је да му се изда потребан пасош „како не би трпео штету” (1989 III: 893). Главна дирекција полиције известила је Врховно полицијско звање, 22. августа: „Према прилогу, Вук Стефановић, који се већ неколико година налази овде, поново моли да му се изда пасош за његову отаџбину Србију. Како је његова прва молба поднета 5. овог месеца заједно са образложеним рефератом I Одељења Комисије за странце ради мишљења, то се ова претставка подноси са страхопоштовањем ради високе одлуке” (Добрашиновић 1986: 109). Бечке власти вагале су и пажљиво одмеравале молбе, па се Вук, 12. септембра, трећи пут обратио за пасош са образложењем да иде у Србију из приватних разлога (Карацић 1989 III: 907). У

одсутству аустријског преговарача на Порти, Игњата Лоренца фон Штримера, аустријски канцелар Клеменс Метерних писао је грофу Јозефу Седлницком, 31. августа 1828: „Приложеном нотом од 16. овог месеца, коју треба да вратите, поставља цесарско краљевски Дворски ратни савет питање да ли се може издати пасош за путовање у Србију Вуку Стефановићу, који овде већ дуго живи. Како се из постојећих аката види да се молилац искључиво бави филолошким радовима, а да му је политичко делање потпуно туђе, не би требало да постоји било каква сметња да се молба уважи, уколико Вашој Ексцеленцији није познат неки други разлог који би могао да говори против тога. Имам част да службољудно замолим Вашу Ексцеленцију да љубазно саопштите Дворском ратном савету ову изјаву, заједно са Вашим гледиштем” (Добрашиновић 1986: 110).

Између две молбе полицији, 2. септембра, Вук је добио писмо Јосифа Миловука којим је потраживао дуг од 510 форинти и 48 крајцара које му је уступио за штампање Житија Књаза Милоша: „Господине! Ви знате да ја такове Суме тако дуго, ко трговац, кога чест и ужитак се само на новцу оснива не могу лишавати, зато Вас понизно молим, да ми што скорие послати изволите, да не паднем ја у нужду већу него што се сад налазим, Ви знате да ја тако богат нисам да се могу толико далеко упуштати, ја сам без новца мртав – нити мое послове без њи водити могу, зато Вас врло молим не заборавите на мене” (Караџић 1989 III: 868–869, 904).

Уместо да врати дуг, Вук је послао Миловуку рукопис *Данице за 1829.* да је он преда рецензенту у Будиму за имприматур и замолио је да нови забавник одштапа о свом трошку. Миловук је био на великој муци. У наредном писму потврђује да је примио *Даницу* и да је рукопис предао на рецензију, али наглашава да нема средстава да је штампа, јер су му две готове књиге стајале нештампане – *Имеслов* (Пачић 1828) и *Милош Обилић* (Поповић 18286) за које је издао 800 фотинти. Уз Вуков дуг од 510 форинти и када би уложио још 300 форинти да изда *Даницу*, то би укупно износило 1600 форинти, што је било далеко изнад његових мо-

гућности. „Колико ја уштрба у ужитку моме трпити морам, за род мои и славу његову”, жадао се Миловук, настављајући: „Ова је жртва заиста велика – коју ди који спаија не би учинио, ма му род по тами до суда божиег се тепо. Тако мои Господине мени је то врло много, нити ми кеса дотле допрти може”. На концу писма, пештански издавач је, ипак, прихватио да „с великом натегом и штетом” објави Даницу, али под условом да сви дохоци искључиво приходе њему и да се Вук одрекне поклањања егземплара за бадава (Караџић 1989 III: 910).

Рукопис *Данице* већ је био сложен када је Павле Берић, 11. октобра, послао Вуку Караџићу четири сатирична натписа која су била уперена махом против Матице српске и њеног гласила *Лейойиса*. Иако су позно стигли, Вуку су добродошли, јер је он још у Будиму најављивао Јернеју Копитару да ће у новој *Даници* одговорити Јовану Хаџићу на његове денунцијације, али се опет није наканио да се инати (780, 782). Дотле је првом песмом несуђењени кандидат за секретара свом послодавцу, горњокарловачком владици, Лукијану Мушичком, одговорио на његову оду коју је објавио у четрнаестом броју *Сербских лейойиса* (Мушички 1828: 38–40), а у којој је замерио Берићу на његовом језичком отпадништву. Други стихови су алудирали на заслепљен и ригидан језички став Карловачке митрополије, а у последња два натписа Берић је оштро замерао Матици српској да се заносе илузијама што помишљају да могу бити у сагласју са књижевним потребама Срба кад не умеју ни своје гласило да крсте нити умеју да погоде којег је рода именица: „Србска си час Летопис; Србски си час Летопис”. Најпосле је предлагао да матичари промене називе, па да се одсад ословљавају „кованције” и „трутови” који су свој „кованлук” устројили туђим новцем (Караџић 1989 III: 914–915). Вук је у последњем тренутку адресирао Јосифу Миловуку Берићеве стихове који су се, такође, и њему допали, јер је и он био киван на матичаре и лично се припремао да их јавно критикује (Миловук 1829а; 1829б). Прикључене стихове

Миловук је накнадно доставио на оцену будимском цензору, пароху Јовану Витковићу.

За све то време није било одговора опрезне бечке полиције. Вук је, 7. октобра, био приморан да преко Јернеја Копитара ургира да и он поднесе молбу у којој ће предочити да је молилац вољан да због матерњег српског језика води дете у немачку школу у Земун или Сремску Митровицу, а да ће закаснити ако им одмах не издају пасоше, јер школа почиње 1. новембра.

Успут је позвао Копитара да поподне дође к њему да види шта је све прибележио уз преводе српских народних песама које је, уз свесрдну помоћ Симе Милутиновића Сарајлије, у Лајпцигу, на немачки језик превео трговац и љубитељ уметности Вилхелм Герхард (1828; Караџић 1989 III: 913; Ђурчин 1987: 143–158). Иако је Сима Милутиновић словио за једног од најпућенијих познавалаца народне поезије, јер се највише мешао са народом, Вук се чудило јер „толкујући ји Г. Герхарду у Липисци није свуда правога смисла погодио” (Караџић 1986: 409–410). Остале су сачуване Вукове „Белешке о Герхардовом преводу српских народних песама”. Оне обилују примедбама према којима су „међу сватовске пјесме метнуте и друге” и да су све „измијешане”, те да су многи стихови изостављени, а да су нови непостојећи додати. Преводиоци су раставили „комаде од пјесме”, па су узети „за цело”. Идентификовао је Вук бројне грешке у преводу које потичу услед неразумевања народног језика и фразеологије народних песама. Према бројевима стихова у песама таксативно је забележио омашке: „Неста блага, неста пријатеља – рђаво је преведено (то је као пословица којој се додаје и ’неста вина, неста разговора” [...] Ја мислим, да пјена и крв није из уста, него од зноја, као што и стоји у оригиналу: пјене *йойануше*”. У 226. песми у седамнаестом стиху није „ранитељ, него који рани. Магарци су овај стих толковали да ће син бити као и отац; али је она (мати) мислила да је неправда и гријота, што је њен ранитељ њу узео и с њом дијете родио [...] 243. стих 39 наопако преведен! ’Гуја га са гаип учинила’ значи да је нестало гује. [...]

287. стих 262 утина је сова, а не утва [...] 344. стих 76. у оригиналу 'у торбици танка брашњеница' значи да се у торби много не може понијети (као пословица) (Танка значи слаба). Они су мислили да брашњеница значи мрве!!!” итд. Није Вуку било право нити што су „побугарчена” српска имена: „Петко није само бугарско, него и српско име. Ја се опомињем да је у Тршићу био (а може бити да и сад живи) један Петко, оданде родом”. Евидентирао је, затим, и погрешно лоциране топониме: „Да ли је Косово у Расињи? Расиња вода удара у Мораву (с десне стране) под Крушевцем [...] Код Крушевца удара вода Расиња у Мораву, око воде може бити да се и земља што тако зове; али све Косово не [...] Милошеви су двори (зидине од њи) у селу Дворишту, а не у Добрићу [...] Вишевци нијесу у најиј Смедеревској, него у Крагујевачкој на десној страни Јасенице као заселак села Саранова”. Међу народним песмама, Вук је налазио и Милутиновићеве стихове из његове прве лајпцишке песмарице (1826) и из његове будимске збирке *Зорице* (1827) и другде које је називао „крпежима”. Преводиоци су заступили и песме Андрије Качића Миошића, па је Вук реаговао и о извртању сопствених коментара: „Ја не знам шта је Талфј казала о Качићу; али ја нијесам никад казао да он није поета, него сам само казао (у предговору к I. књ. пјесама на страни XXXVIII.), да његове пјесме нијесу народне, него да ји је он градио. – Јамачно је Качић сто пута био бољи поета од Симе Милутиновића; јер Симине пјесме не може нико да чита, а Качићеве од народније само мајстор може разликовати”. Даље вели да су етнографска објашњења у *Вили* преузета из његовог *Рјечника*, „само што није свуда вјерно преведено, него је јешто искварено с додацима [...] У нас се од вампира ране не познају. Ја нигда нијесам чуо, да и ко говори да вила јаше на чему. А виловит и вилован коњ значи лак и силан као вила (а не вилин). Тако значе и имена коњска вила и ластавица.” Особито су били непоуздани историографски подаци: „Једном ријечи: цијела му је Историја, као остале ствари”, закључио је Вук, илуструјући погрешке примерима. У вези са тезом да је Карађорђе убио очуха,

Вук је забележио: „Он је убио првога свога оца и мати му се више није ни удавала. Петроније се најпре преселио из Вишеваца преко Јасенице у село Жабаре (ђе је био и биров неко вријеме), по том у Тополу. – Може бити да је оно о Турчину басна.” Вук је порицао да је кнез Милош пружио отпор 1813. године: „Милош у Шумадији, пошто је Карађорђије утекао у Сријем, није ни 200 људи око себе могао скупити; нити је и један од њи пушке на Турчина избацио”. Негирао је и то да је кнез Милош био миљеник београдског паше. Напротив, „Скопљак не само што није био његов побратим, него му је био највећи непријатељ, само му је из политике ласкао”. Вук је лажју квалификовао наводе на страни 219. да је Филип Вишњић „имао 4 сина у војсци, мени се чини да му је најстарији син ишао у Срему (1816) у школу” (Караџић 1972а: 211–215, 749–770; 1986: 409–410). Вишњићеве комшије из села Грка у Срему казивали су, пак, да је Филип са женом Настом, коју су звали Бјела, имао двоје деце, сина Ранка и кћерку Манду⁷. Остало је упамћено Вишњићево завештање које су његови рођаци Радишићи из Грка испунили. Наиме, Манда је сахрањена до оца, с леве стране, а син Ранко с десне стране, јер је он често понављао: „Нек је кост до кости, децо”! (Змеановић, Познановић 1887: VII).

Према томе, ни Копитар није био задовољан. Кад је доцније Вуку Караџићу послао писмо Јожефа Секача, једног од првих преводилаца српских народних песама на мађарски језик, он је на маргинама дописао омаловажавајући коментар: „Шаљем Вам новог Герхарда. Одпишите, ако оћете” (Veselinović-Andelić 1968: 51). Вук је, касније, у Земуну имао прилике да упозна преводиоца Јожефа Секача. На основу кратког сусрета, Вук се учинио као врло предусретљив човек што је Секача додатно охрабрило да објави збирку српских народних песама на мађарском језику (Караџић 1989 V: 444; Székács 1836).

⁷ Лукијан Мушицки је назива Милицом (Крстић 1866: 241).

С ПАСОШЕМ У СРБИЈУ

Можебити да су ургенције Јернеја Копитара унеколико допринеле, јер је гроф Јозеф Седлницки имао част да изјави кнезу Клемену Метерниху да је одлучио „да се српском научнику Вуку Стефановићу, пошто полицијски надзор над њим није могао дати никаква основа подозрењу, изда затражено одобрење за путовање у Србију, као и пасош за одлазак онамо најкраћим редовним путем” (Добрашиновић 1986: 110–111).

Почетком новембра 1828. Вук Караџић је са сином Савом стигао у Земун, одакле се јавио Копитару: „Фала Богу дошао сам здраво и мирно у Земун” (Караџић 1989 III: 918). Саву је сместио код учитеља Николе Хаџића. Уписао га је у немачку школу са жељом да у српском говорном подручју научи боље матерњи језик и пронашао му је учитеља виолине (918, 922). У Земуну је добио нову књигу Павла Јозефа Шафарика *О њореклу Словена* (1828; 1998; Магарашевић 1829 XVII: 21–50). Предложио је аутору да једну књигу пошаље и Јернеју Копитару који ће бити љубазан да је експедитира Александру Семјоновичу Шишкову у Петроград. Али, превасходно је био нестрпљив, јер је једнако очекивао да га Леополд Ранке обрадује књигама, па је молио Копитара да по приспећу примерак упути њему у Земун на адресу Василија Василијевића, а да остале отпреми Шишкову и Аделунгу, а једну да „пода” његовој жени да однесе руском ђакону Гаврилу Тихоновичу Меглицком који му је јесенас, на походу из Беча, рекао да је Вуков вршњак и познаник из Москве, издавач *Шестоднева Јована Еїзарха Буїарскої* (Москва

1824), Константин Феодорович Калајдовић, полудео. Према обичају задужио је Копитара да му на Василијевићеву адресу упућује писма и осталу пошту која је на његово име стизала у Беч (Караџић III: 918, 923; 1988 IV: 43; Шафарик 2004: 82, 345; Златковић 2015: 139–140).

За Вуково приспеће у Земун одмах се дознало у Крагујевцу. Да га успут не би замела мећава, па да после не може ни тамо ни амо, Димитрије Давидовић позвао је Вука да не часи него да хитно пређе у Београд и да пожури у Крагујевац где су се пријатељи радовали његовом доласку (Караџић 1989 III: 918).

У Земунском контумацу, аустријском санитарном граничном комплексу, Вука је прегледао лекар Франц Ксавер Минас који је, иначе, био претплатник *Данице за 1827. годину*. Преписао му је употребу дерматолошког средства (Добрашиновић 1988: 65; Ђорђевић 1922: 9–10). Цариници су запленили књиге које је Вук носио у Србију, иако су то били уџбеници који се у аустријским земљама штампају и јавно продају у књижарама (Караџић 1988 IV: 40). Вук се сусрео и са царинским чиновником Теодором Радичевићем који је са породицом становао у кругу Контумачког уреда (Дабижић 1987: 12). Он је одмах јавио Игњату Брлићу у Брод на Сави да је Вук у Земуну (Караџић 1989 III: 915–916). Са здравственом пропусницом изашао је из Контумаца у земунску варош одакле је чамцем прешао у **Београд**, где су га сачекала кола којима је о Митровдану приспео у **Крагујевац**. Знали су пријатељи да је то велика жртва. Кнез Васа Поповић је жалио што није могао да путује у Крагујевац на Кнежев позив ни колима нити коњем, јер му је отечена нога, али га је додатно мучило и то што ће Вук Караџић с једном ногом чак из Беча да дође, а он не може из Чачка (Добрашиновић 1970: 156–157). Кнез Васа је, ипак, убрзо стигао, али је Вук упамтио да је био веома слаб када је ујесен из Чачка допутовао у Крагујевац (Караџић 1988 IV: 147). Вук је био забринут, јер је сина одвојио од породице, оставивши га у новој и непознатој средини. Одмах се, 22. новембра, јавио Сави и ње-

говом старатељу Николи Хаџићу да је здраво и срећно стигао у Крагујевац. Они су узвратили умирујућим одговором. Никола Хаџић, који се трудио да му наместо оца буде, одговорио је да не брине, јер је Сава здрав и добре воље и да не пати за кућом. Вели да су послали писмо и брижној мајци Ани у Беч. Хаџић је Сави наручио нове чизме, а старе је хтео да „наглави”. Часови виолине стајали су месечно сребрну форинту. Хаџићев син Михаило био је десна рука Сави. Он му је прао упрљане руке, секао му месо и са њим је уопште поступао као са рођеним братом. Међу њима није било никакве расправе. Сава је својеручно дописао оцу да буде безбрижан, јер је потпуно здрав и у сваком погледу задовољан. Трудећи се да удовољи родитељским очекивањима, вредно је учио и постигао је леп напредак у српском језику и музици (1988 III: 922–933).

У Крагујевцу Вука је дочекао Димитрије Давидовић. Вук му је донео Диплому Краковског ученог друштва (869), пренео поздраве Јернеја Копитара, а под претпоставком да се у српској престоници могу погрешно протумачити бечки галантни манири, Копитар је дискретно поверио Вуку да ће ваљда „један Шваба” „госпођи фон Давидовић смети да пошаље рукољуб; она зна већ за овај обичај, а други о томе не треба да знају” (928). Болешљивом Давидовићу Вук је препоручио бечка медицинска издања. Обавезао се да ће се постарати да му додвори „лекарни књига” Августа Готлиба Рихтера⁸. Писао је и Копитару: „Ако би [доктор Јован] Стеић прије мене пошао амо доље, кажите му, нека Г. Давидовићу понесе ону Рихтерову Терапију (бечки репринт у 4 тома)” (938; 1988 IV: 380).

Подстакао је секретара Давидовића да замоли кнеза Милоша да из Будима у Србију позове Луку Милованова Георгијевића (1988 IV: 52). Иако је ослепео и пропио се, Лука је припремао да објави рукопис *Ойиџа настџавлења к Србској сличноречносџи*

⁸ August Gottlieb Richter. *Die specielle Therapie*. Wien, 1828.

и слоџмјерју или ѝросоди који је још као српски учитељ 1810. написао у Пешти. Будимски адвокат Глигорије Димић, код кога је Лука био „јурат”, хтео је да објави рукопис који је „од мољаца чрез цели 18 година после толики беда” стајао затурен. Кнез Милош је одобрио позив и рекао је да ће му послати трошак за пут (Милованов 1833: г; Караџић 1988 IV: 52, 465). Осим тога, разговарали су и о књижевним новостима. Попут Симе Милутиновића у Бечу, Давидовићу се дојмио Иваношићев шаљиво-сатирични рукопис који је међу читаоцима био препознатљив под скраћеним називом *Звекан* (Ivanošić 1880; Švagelj 2009: 46; Matić 1938: 199–216; Перић 2004: 262). Такође, у Крагујевцу су се забављали читајући и шаљиву песму коју су именовали „Леба нема, нема сира” према стиховима њене прве строфе, а коју је Вук имао у препису Аврама Бранковића и Петра Матића (Караџић 1988 IV: 52, 80). Песма је доцније објављивана у варијантама, први пут 1830. године (Аноним 1830: 28–32), и била је позната под насловима „Невоља”, „Љута невоља” и „Бечка невоља”. Међутим, питање ауторства је до дан-данас остало нерешено. У Вуковој оставини сачуван је рукопис песме под насловом „Бечка невоља” која гласи:

1.
 Нема дувана,
 Новаца нема,
 Нема ’леба,
 Нема сира,
 Нема сланине.

2.
 Пиво је скупо,
 Вино још скупље,
 За ракију
 Много ишту,
 Воде не могу.

3.

Чизма ми пукла,
Тур ми се пара,
Свила ми се
По рукаву
Цепа на фраку.

4.

Шешир се бели,
Марама жути,
А дугмета
На прслуку
Нема ни једног.

5.

Трогер ме гура,
Маргер ме тура,
Бирташ неће
Да ме служи,
Сви ме терају.

6.

Брк ми се црни,
Брада ми расте,
Бритва ми се
Загупила
Неће да брије.

7.

Киша ме лема,
Ветар ме праши,
Деца веле:
„Беж, ето га!
Сад ћег' ујести!”

8.

Служкиња неће,
Госпоју не смем,
А курве ме
Обилазе,

Љуте невоље!

(Лесковац 1964: 161–162, 351–356; Перић 2004: 260–270)

О Вуковом доласку прочуло се и изван српске престонице. Сима Милосављевић Паштрмац звани Амица послао је „рођаку” поздраве из Чачка, надајући се сусрету у Крагујевцу или Чачку (Караџић 1989 III: 925). Господар Јеврем Обреновић захвалио је Вуку на „почести” што је биографију његовог брата Милоша посветио њему и послао му је из Шапца на дар стотину форинти (929; 1988 IV: 34–35). Радујући се Вуковом приспећу у Србију, писао је Јосиф Миловук: „Даница би готова, но једва; у артији сам се преварио, да ми црна у квашенију испаде тако да ми ни мало мила ние – за њу ми ни 50 ф. није ушло, како год и за мог Милоша. Сви трговци до данас побегоше, кои би ми требало да новце предаду, и књиге однесу, и тако сад не знам како ћу књиге оправити, овое посо прави за род страдати, тешко си нама у овом – делу. Изволите примити 20 орд[инарних] Даница да и у Гроцку, Крагујевац и Остружницу какогод оправите, јер ја не знам никога – а остали у Србију пренумерантом сам оправдио по налогу вашем. – 10 фини Даница Вам шиљем, ако би устребали и 10 фини трагедија Милоша Обилића младог Јована Стерије Поповића, да и тамо отменим лицима разпоклањате” (1989 III: 919; Стојановић 1987: 323; Поповић 1828). Такође, Коварик и Јанковић, службеници словослагачнице Краљевско-угарске универзитетске штампарије из Будима обавестили су уредника да је објављен календар *Даница за 1829. годину* и захтевали су да им „истовремено пошаље оно што им је обећао”. Можебити да су словослагачи мислили на заостали дуг за књигу о Милошу

Обреновићу, штампану у Будиму средином 1828. године (Караџић 1989 III: 938).

Даница је садржала „Календар за 1829. годину”, затим одељак „Као српски Плутарх, или житија знатни Србаља у Србији нашега времена” који је започео у првом годишту *Данице* „Житијем Ајдук-Вељка Петровића”, продуживши новим биографијама – Стефана Јовановића, трношког архимандрита, Станка Арамбашића, Хаџи Рувима, архимандрита богавађског, Радича Петровића, Теодора Боиновића, Милоја Петровића, Милоша Стојићевића, војводе поцерског. Следила је „Грађа за леп српски роман”, народно предање о трагичној љубави два младића према истој девојци у селу Неменикућама под Космајем, које се свршава препоруком савременим романсијерима: „Камо Српски Лафонтен (или, ако смемо рећи, Валтер Скот), да нам ову историју, или приповетку, пространо опише?” Затим, било је „Неколико приповетки” шаљивих. Једна се тиче српског ратовања, пре осамдесет година, у Донаверту, против Бабура. Вероватно да је повод објављивању приче било настојање да се посведочи историчност песме „Срби у Донаверту”, објављене у *Даници за 1826*, у чију је аутентичност посумњао Јакоб Грим. Потом су штампани „Надтиси П[авла] Б[ерића]”. Услед оштре критике, будумска цензура није одобрила други натпис, који је алудирао на митрополита Стефана Стратимировића. Његово одсуство графички је обележено испрекиданим цртама. Следе две народне песме: „Женидба Јове Будимлије” и „Ускок Кариман”. Забавник се своди поглављем „Главни вашари у Маџарској и у њекојим околним државама”, а на послетку су „Имена ГГ. пренумераната” (Караџић 1969: 390–450; Павић 1969: 799–821).

За Календар који је штампан у Будиму, у Вуковом одсуству, док је боравио у Крагујевцу, и о чијем се објављивању и финансирању старао Јосиф Миловук, коме је зато био и посвећен: „Господару Јосифу Миловуку, трговцу пештанскоме, за знак благодарности за његову особиту љубав и ревност к Српскоме

књижевству посвећује издатељ” – Вук није претерано марио. Сматрао је да не садржи ништа нарочито и због прекограничних процедура дуго није поседовао ниједан примерак (Караџић 1988 IV: 105; Павић 1969: 559). Још увек под утиском летошње сарадње са Леополдом Ранкеом, Вук је једнако мислио о судбини њихове заједничке књиге. Непрестано је очекивао да му Јернеј Копитар пошаље вести о Ранкеу и књизи, али никако. Тек 23. децембра 1828, Копитар је известио Вука да је управо добио од Фридриха Кристофа Перта оглас и првих дванаест табака, а да ће остатак материјала да пошаље у року од осам дана. Осим тога, издавачу је недостајао и предговор Леополда Ранкеа који је испао још немарнији кореспондент од Вука Караџића и уопште није одговарао на писма, тако да „нико не зна куд се денуо овај прдоња”, закључио је Јернеј Копитар ноту посвећену немачком историчару. Дознало се, потом, да је у Риму и да истражује старине (Караџић 1989 III: 935; 1988 IV: 120, 233).

Према обичају, Јернеј Копитар слао је Вуку пошту из Беча у Земун, одакле је Василије Василијевић прослеђивао у Крагујевац. Доспело је писмо Игњата Брлића, од 21. октобра 1828. Закаснело приложивши за *Даницу* осам претплатника из Брода на Сави, жалио се на сурове поступке Томе Скалице који се острвио на Јована Себастијановића: „Скалица ми је веће три пута обећао да ће Себастијановића из апса пустити, еле још речи није одержао – најперво обећа у јулу, после у аугусту, најпоследње рече док се Винобера сверши, нека се баш у Виноградих не може провеселити, нека зна да је у апсу – и то пројде и ја напомену Скалицу нека га пусти, али сада се Скале ни вилама не даде седлати, будући, вели, да ми се Себастијановић верло прети, да ће ми се док на пољу буде осветити, хоћу да се у апсу посвети, и на ниједан га начин нећу пустити, ван да би ми Вук кроз Магистрат дао мој Пуномоћје изети, а то, вели, знам да неће учинит. Што дакле знам чинит? – Скале жели Себастијановића док Ваш апс одслужи, опет на ново у име никога зидара Кимлајна пак трећу годину за

једнога Сељанина у апсу држати, међу тим вели ваља да ће Себастијановић и оладити. Ја ипак тому велим, ако је Ваша воља да Скалице, не узамши му Пуномоћје препоручите да га пусти, не верујем да ће Вашу реч, и моју молбу неће учинити, он се освете не боји, него се само јогуни и хоће Себастијановићу да покаже да је за сад његов господар” (1989 III: 915–916). Дознавши од Теодора Радичевића из Земуна да је Вук прешао у Србију и да је писмо остало непрочитано, Брлић је поново писао „Господину Доктору Вуку Стефановићу Караџићу у Србији” да је дошло до промена и да је он нехотице Тому Скалицу ставио у процеп. Наиме, како је Брлић јавио Вуку у Беч да је на Скаличино „перво објављење да ће Себаст. до последњег Септембра пустит”, Брлић је казао његовом честитом оцу да он има писмо Вука Караџића у коме се захтева да Скалица мора Себастијановића да пусти. Међутим, Скалица је променио наум, па је хтео да га и даље држи узапћеног. Али, када се прочуло за Вуково писмо, онда је Себастијановић тужио Скалицу да га пусти. Брлић је морао да покаже Вуково писмо у Варошкој кући, али Скалица није хтео ни да чује, него је рекао да је Вук могао Брлићу да пише шта му је воља, а да је он Вуков пуновласник и да му је тужилац пустио да чини шта му је воља. Будући да су нови синдикус и пургермајстер били вољни да Себастијановића ослободе, Брлић је страховао да је Скалица у невољи и да ће Себастијановић „на Скалицу узјашити. Срамота би нам то велика била. Ја сам се посрао, ја морам да перем”, закључивао је Брлић, молећи Вука Караџића да, у своје име, састави и што пре пошаље писмо подобно следећем садржају које је тобож намењено Томи Скалице: „На Ваше писмо од 10. јулиа о. г. Јављам Вам, да ја Берлићу из старог пријатељства на његову молбу писа, нека Вам од моје стране јави, да Ви Себастијановића за 3. месеца из апса пустите. Будући пако да сам ја Вама пуну моћ дао да с’ моим послем онако управљати како Ви год најбоље знате, за то и ту ствар Вама припушућам” (932–933; 1988 IV: 336–338 Дабижић 1986: 17–18).

Вука је много више обеспокојило писмо Симе Милутиновића са Цетиња у коме му је послао одречан одговор на његову молбу да му пошаље тражене песме: „Сад ћу ти рећи за мое песанах собрание. Г-у Митрополиту си ти захтиевањем песанах нехотице и не знајући досађивао, јер да Китаем влада не би више бриге беспокојства и узалуд труденија имао исти онди и међу ониема, ђе је свака пушка топ, свака глава помазана, и свакога воља колик’ обшта, а сваки дом двор, и сваки крш град; а обрицао ти је, што је рад био и тијем обштој Србства услужити ползи ако би се могло, пак ја сам му и осим осталог и за то једино предобродошао, и у томе га послу барем заменио, које је он благоволио на ме наложити, и посве га моме расположеніју поверив оставити. Но ја ти их засада послати не могу, а ево зашто: писао сам свачим свакојако и ђешто на торинама при свиећи месеца, кое само ја могу право прочитати, па би ми жао било да се икака рјеч преиначи. Друго: Имаде у њима много и разнога провинциализама, кое ти не би боим се сваки разуміо, да га у примечаниу истолкуеш читатељу. Треће: Како видиш само дело изискује мое руке препис собраніја свега новији и чистији, додателнији, и тада обширнополезнији, а ја то засад нипошто не могу... из многох узроках, од којих ти свјех наводим ови само један, да сам се спеміо јако их сад озбиља поћи писати, и комад зиме ол’ и сву на то употребити, премда их имам досле већ’ преко два твоја собраніја; може се зар која десити и утиснута слаба ил’ већ се имајућа на штампи, но све има или други крој, или особитіе што филологическог’, народњег, или историческога, пак је мног барем уважена док ми вештији од мене реку да је мало ил’ нималоважна; а ваља доста и опиљаках и ожимања, да буде чак=мак – или то=повр!” Секретар владике Петра Првог Петровића је, затим, одговарао „побратима” од путовања у Црну Гору: „Преко тога твои долазак амо можеш уштедити, кудіен се и пјеше с краваіем зноем ходи, куд’ и вештоходећа мазга често се у бездне амбисне отискуе, и ђе кола не могу, и ђе је носило јуначко

рамо или Амазонке плеће, хрбат, и то само погибшу брату, другу или бремену жита, коим се гмизавчићи до у људе, muže и витезе, Србове подхрањују. Ово ти казуем само да знаш наприед што је Црна Гора, а твоја је воља при теби; премда и осим тога имао би мучности, кое ти је излишње као пријатељу броити, и кое свакоме се преодолети не даду. И знаи да је одавле лакше поћи некоме до у Хамбург или Лондон, неголи неком' до на Кчево или у Морачу. – Ја сам дости махниторешителан и усудљив, па ти опета овако по чистои искрености, предупредно јављам. Овди је живот и смрт с елементима и са собом у вечноме рату, дуелу, и нитко још не могао победу решителну присвоити". Најзад, и најтугаљивије, Сима је уздисао о неоствареној љубави: „А Госпи Талфи ја ниесам више могао пожељети, но благополучје, какво је сама избрати вољела –. Моја је пак пуница всевишности дивота, а љуба ми је твари, чочности красота, и ово је Поете женидба, коино чешће поздно долази, но рано на деобу земнога блага – удовољствија; премда ожалио је срце онога, тко само духу живи, али што ће се де, кад' је чочџа краиност и недопност воље; – пак и трпеж по свиџа држи, као крпеж по, а тек' да је све каконо је – борба и трудба – о покоју!?" Опраштајући се, писмо је закључио фатално: „Ако бог хоће можемо се његод кадгођ још ми и лично виђети, и ако ниђе а оно тамо куд ми је Отац одпутовао... пред свемогућа и савршено безадвокатна Судију" (Караџић 1989 III: 897–899).

Дознавши да је Симин отац Милутин преминуо у Београду, Вук се интересовао да ли је у тестаменту навео да му је остао дужан. Прегледавши документ, Димитрије Давидовић је одговорио: „У тестаменту покојног Милутина нема ни речи о вашем зајму. Зато постарајте се, наћи облигацију његову или најпосле Симино писмо, у коме Вам за исти зајам пише" (1988 IV: 52; Златковић 2015: 59).

Међутим, иако је Сима Милутиновић јемчио да је заузетији него кинески цар, црногорски митрополит је, ипак, послао шест песама Вуку Караџићу. Њих је у Крагујевцу са Цетиња донео

Петар Марковић, писар крагујевачког Магистрата. Вук није објавио добијене песме. Преиначене његовом ортографијом остале су у рукопису који је пропраћен познијом Вуковом белешком: „Пјесне које је градио црногорски владика Петар I, а мени их је написане донио из Црне Горе 1828. године и у Крагујевцу предао Петар Марковић”. Песме су, потом, биле другачије објављене у *Пјеванији црнојорској и херцеговачкој* (1833) и *Опједалу србском* (1845). Вук је разлике тумачио Милутиновићевим редакторским интервенцијама (Караџић 1986: 407; Зукловић 1986: 457–471; Љубинковић 2000: 87–89). Такође, мислио је да је Петра Марковића у Србију послао Сима Милутиновић, па се у Крагујевцу интересовао код њега да ли је Сима прикупио народних песама? Марковић је одговорио да је Сима имао „пуну врећу”. Кобајаги Вук се обрадовао. Рекао је Марковићу да му је мило „како год да је сам купио” (Добрашиновић 1970: 157). Једнако, али детаљније је писао и Георгије Магарашевић у последњој частици *Лейхойса* за 1828. годину: „Из Цетиња (Црне Горе) пише нам Г. С. Милутиновић, сочонитељ Србијанке, да народне песне по Црној Гори купи и да i(x) већ толико има, да би два велика тома у печатњи износиле; а додаје, да јошт управ купити ни започео није. Он i(x) овако карактеризира: 'Црногорске песне мање имају поезије, збиљности, историје; и то је за Србство равно или више полезно. Црногорци како што су вољно-строги делом, тако су точноречиви, природно-дивни оратори и адвокати!' Ми с нестрпљењем очекујемо то собрание црногорски народни песана, уверени будући да ће се сотим књижество наше заиста обогатити; знајући пак, да је купљење народни песана вообште трудно, а у Црној Гори зар и опасно. Г Скупитељу добар успех и здравље желимо и о признателности рада уверити зар да се сумњамо?” (Магарашевић 1828 XV: 131–132).

За разлику од жеља уредника *Лейхойса* и нестрпљивог ишчекивања читалаца да што пре буде печатано „собрание црногорски народни песана”, Вук Караџић је био суревњив што

му је Сима „кварио посао”. Намах је саставио писмо, у коме је, и упркос изричито испољеним Милутиновићевим одбијањима, поновио захтев да му стави на располагање народне песме које је скупио у Црној Гори. Опоменувши га и за неизмирени дуг покојног оца Милутина коме је 1812. у Београду позајмио тридесет и девет цекина у злату, на крају писма озлоједио га је отровном вешћу која је Симу највише заболела. Јавио је да се Тереза Албертина Лујза фон Јакоб спрема да напусти Немачку и Европу и да се паробродом отисне у Америку, можда у Колумбију, и да ће ускоро да постане мајка. Јеремија Гагић је примио у Дубровнику Вуково писмо, без датума, адресирано Сими Милутиновићу. Гагић је био радостан, јер је управо са супругом Стаком, осим старије кћерке Милене, добио принову, кћерку Ану, и аванзовао је. Руски император га је унапредио у колешког асесора. Иако се Гагић жалио да му је много лакше успостављање везе са Мексиком и Перуом неголи преко Котора са оближњом Црном Гором, Сима Милутиновић је, ипак, примио Вуково писмо (Караџић 1988 IV: 50). Уцвељени митрополитов секретар одговорио је са Цетиња навалентном Вуку: „Прво: Да ти ни једне никада песне послати не могу, што хоћу и волим ја штампат’ их Славенском ортографіом налазим да смо ми Срби још ближе источника но ушћа – И што их ти пробираш, и на пробир имаш, а ја сам још и у том’ скуп ли... сиромах ли – И што су ми већ’ друга петина их прие тебе заискала, и обећ’о им све их послати. И што ниесам у Србији... оклем сам теби обећ’о их слати, јер сам предзнавао, да бих морао –! И што сам овђе, т. е. у Ц’рној, кр’шној, Гори, ће могу не морат’ иначе, но како за најбоље налазим; а то ћеш ми и ти одобрити! Дужност је то благоразумне правде. Сад и ја мним да је за песне доста речено и од мое стране, ка’ и од твое”. Друга тема писма тицала се зајма о коме Сима још ништа није могао да каже докле не наследи очинство. Уверавајући потражиоца да га неће закинути и да се још мало притрпи, истинољубиви Милутиновић пружио

је листком папира Сведочанство да је Вук Караџић његовом оцу „био јамачно узајмио 1812. года не тридест него четересет и девет цекинах у злату”. Није се чудило што је Вук заборавио, „јер давно је било, а и мучна обстојатељства наша могла су нас и ума лишити”. Поводом злочесте вести о удаји и материнству њему „вечно високопочитаеме” Талфјеве, Сима је ироничним исказом посведочио Вуку да је он у Црној Гори „сочинио досле три багателице! Кое нитко Срб, како ми ти велиш и кажеш, неће разумети, и зову се ’Распевке о Талфи’” (69–71).

Симино писмо непријатног садржаја стигло је отворено Јеремији Гагићу који га је из Дубровника експедитирао Вуку Караџићу уз коментар и молбу: „Из самога призренија к Пријатељству примио сам се оваке Комисие, као што је ова, добавити Вам отговор от Симе Милутиновича. Ево вам га овди! Прочитајте га! – и у напредак, молим Вас, служите се коим другим путем, а не преко мене, да Вам овака писма доходе: барем да је писмо којом срећом запечатито, те ја не би знао да сам – по невољи – преноситељ рутина и путина његовиех” (86).

Вук је отписао Сими: „Фала ти, што си ми с писмом од 13. марта послао свједочанство за оно новаца, што сам позајмио твоме покојном оцу. Ја сам све мислио да сам му дао 39 дуката и тако ми се и сад чини, а ти кажеш да нијесам толико него 49 дуката. Ајде, нека буде и тако”. Прекинувши сваки говор о песмама, писмо је свео опроштајним речима: „Ја не треба од тебе више никаквога писма” (98).

Надајући се да ће, уз помоћ кнеза Милоша, у Пожешкој и Ужичкој нахији да скупи више песама од Симе Сарајлије у Црној Гори, Вук се припремао на пут из Крагујевца. Међутим, уместо планираног посла, изненадио се када је чуо какав су му задатак наменили. Чим је о Митровдану стигао у Крагујевац рекли су да су га звали због писања закона за Србију. Димитрије Давидовић је начинио план према коме је требало да се француски Наполеонов кодекс преведе на српски језик дословно од речи до речи,

да буде разумљив, а потом ће комисија којој ће он бити секретар изабрати оно што је примењиво за Србе, а изоставити оно што није. Иако је Вук имао одређене примедбе, остало је да се таквим начином закони могу (и морају) за шест месеци (од Митровдана до Ђурђевдана) свршити и да се потом одмах штампају. Уместо да скупља песме, Вук је, дакле, са једним писаром почео да преводи криминалне законе (183).

Свакодневно преведећи законе, постао је сведок Милошевих „спрдњи” у крагујевачком конаку. Назначио је неколико примера. Некакав сиромашан поп однекуд је са села донео у Крагујевац 1828. црквену књигу [Вук управо није знао или је био Требник или Псалтир] да прода, па је „у Милошевом двору на диванини” оставио код архимандрита, потоњег митрополита, Мелентија Павловића, а он је отишао у чаршију другим послом. Када је Милош изашао „на диванину”, упитао је: „Кака је то књига?” Када је дознао чија је и зашто је донесена, он је узме, па „с детињском радости смејући се утрчи у канцеларију к Давидовићу, који је за асталом нешто писао, и дајући му отворену, рече му: ’Деде напиши ми овде (у почетку књиге на белом листу): Поп Н [Вук се није опомињао како му је било име] јебао кобилу, па се онда запопио’. Давидовић не рекавши ни једне речи узме књигу и запише све што му се заповеда, смејући се и сам. Милош брже боље узме књигу и потрчи на диванану, но тек што изиђе на врата, а он се опет поврати, па поднесавши отворену књигу пред Давидовића, запита га: ’Које оно године Ибрахим паша долазио на Делиград?’ Кад Давидовић на питање то стане муцати, [Вук] му одговори: ’1806’те’. А он онда: ’А! А! 1806; деде још даметни овде: И то је било у Топољаку 1806 године и томе је сведок Пеша чауш и Симо барјактар’. Давидовић сврши и то. Пошто Милош изнесе књигу на поље, и остави је где је била дође и поп из чаршије. Сад свака нека себи представи у којој је сметњи и с којом срамотом сиромашан поп морао све ово пред Милошем и пред Мелентијем и пред другим различним људма сам читати и још осим подсмја

укор слушати, зашто му се такве ствари по књизи написане налазе” (1969 I: 130).

Спроводио је Кнез шалу и са Вуком Караџићем. У домаћем животу Вук је био скроман. Знатнији део века проборавивши у оскудици, одевао се како је могао. Једном у Крагујевцу, према анегдоти, Вук је био гост код Милоша на ручку. Кнез га је понудио да седне крај њега са леве стране, па докле се он са својом штудом намештао да седне, дотле је кнез Милош неприметно узео крило Вуковог капута, подастро га пода се и сео. Када се ручак свршио, домаћин је рекао да сви устану, а он ће најпосле. Придижући се, Вук је јако тргнуо свој капут, те како је био већ сасвим изношен, тако му се десно крило готово цело поцепало. Кнез је упитао: „Што то, море, би?” Па видевши шта је, ударио је у смех, као да ништа није знао и рекне: „Нека море, нека! Док је у Милоша дуката, биће у Вука капута!” И одмах му је дао новац за нове хаљине (Томић 1999: 78). Но, није све било безазлено. Напротив! Вук је сведочио Милошевој злочести. Свог писара Алексу Поповског кога је 1827. преузео од Јеврема Обреновића тако је заволео „да га је јавно називао својим сином, поклањао му атове, пиштоље и друге различите поклоне. Но као што готово нико не може задуго остати у вољи Милошевој, тако и на Поповског на скоро омрзне, и на концу 1828. године врати га Јефрему на траг, одузевши му све поклоне који су се у натури налазили” (Караџић 1969 I: 154–155).

Иако је још 1820. доласком у Србију предлагао доношење закона, но превodeћи их онда у Крагујевцу, у земљи где нису били зајамчени не само част, него ни људски живот нити својина, Вук се често опомињао речи кнеза Милоша да су закони нужни у земљи, „али му је опет кашто излетала реч да је боље владати и управљати без закона, јер, вели, онако се човек веже за артију, па не може да чини ни зла ни добра”. Премда је то било Кнежево „право и свагдање мњеније”, Вуку је тај посао постао „права робља” (206; 1988 IV: 183). Особито зато што се, у то време, у Бечу одвијао садржајан књижевни живот који је у Крагујевцу посве

занемарио без изгледа да ће га икада обновити. Вука је нарочито изненадила вест да се у Бечу појавио Јозеф Добровски који је, према Копитаревој опасци, био „мртвац”, али је за словенске ствари још увек „онај стари”. Он је дошао на свадбу Вуковом куму, богатом удовцу, Теодору Деметру Тирки, чије је венчање било заказано о Покладама (последњег дана новембра). Његова жена је била стара готово колико и он. У Бечу је боравио и митрополит Стратимировић. Копитар је ишао њему у посету са Добровским, али је Митрополит био одсутан. Престолонаследник Луке Феличе Пасквале Бачиок, који је већ знао мађарски, хтео је да научи и „илирски”. У његовој пратњи био је православни слуга који је принцу могао да буде најбољи наставник језика, али митрополит Стратимировић му је препоручио буквар Михаила Бојације (Шафарик 2004: 235–236, 308) и *Маџазин за децу* Аврама Мразовића (1787), заједно са неким руским речником. Један безначајан, али ипак веома претенциозан немачки граматиچار у Франкфурту, Шмитенер, састављао је „упоредну науку о прајезику, немачко-санскритско-словенском”. За словенски део користио је Вукову српску граматику коју је превео Јакоб Грим (Караџић 1989 III: 928, 931, 935). Нарочито су му недостајали породица и сусрети у гостионици код „Белог курјака”. У сваком писму Копитару, Вук је поздрављао: „Ако се састанете код Курјака са Стеићем, кажите му, да се надам и њему скоро писати. Поздравите ми љубезно Г. Влајка и Јенка [...] Поздравите ми љубезно Г. Добровског, Г. Јенка, Влајка и газду од бијелога курјака и остале који за мене питају” (923, 931).

Тражио је начине како да се избави из Крагујевца (931). Добродошло му је писмо Д. Х. Ливса који је писао у Крагујевац да је обновљено интересовање за Вуков превод Новог завета и тражио је подршку за штампу од кнеза Милоша. Вук се захвалио Џону Баурингу који је на то подстакао Лондонско библијско друштво. Бауринг је и лично писао Милошу, благодарећи због намере да у Србији отвори штампарију. Вук се извињавао Баурингу што

није добио Кнежев одговор. У Србији нису разумели његово писмо, јер још није било човека који је знао енглески језик (938; 1988 IV: 57–58).

Не свршивши сасвим криминалне законе, Вук је добио „које-како допуштење да иде кући да преписује његов Н. Завјет”, па да на пролеће 1829. дође са рукописом у Крагујевац. У међувремену, остављено је писару да доврши превод криминалних закона, па ће онда Вук да иде „у Питер обоје да штампа”. Вук је, из Крагујевца, 21. децембра 1828, најавио Копитару долазак у Беч за четири-пет недеља. Поручио је да поздрави Тирку и да спомене можда и његово приспеће на свадбу куму (1989 III: 931; 1988 IV: 183).

Задовољан што је успео да се спаси досадног посла, али и жалећи због сиромашног учинка у сабирању народних песама, Вук је пред полазак поздравио кнеза Васу Поповића, молећи га да не заборави скупљање песама, као и да пише особито Јовану Мићићу „да би од онога човека, што је Аџи-Мелентији онога ждријепца био писао, коју пјесму преписао, а тако и од онога [његовог] Турчина (Јаковчића) барем само ону о *Блажевићу Омеру*, а са сваке стране што буде више, то ће бити већа фала и мене и Вама”. Уз то је пружио Васи и писамце за Милосава Перуничича с молбом да и он скупља песме (1989 III: 936). Једнако је молио и „готово самовољног београдског судију и управитеља”, Петра Лазаревића Цукића, који је обећао да ће од Ристе Травничанина да запише све песме које је научио још од детињства, али чим се врати из Босне где је отишао неким послом. Наручио је и троје јаворових гусала за које се Цукић надао да ће бити готове таман до Ђурђевдана, докле Вук пристигне у Србију. Осим тога, распитивао се и о смрти Љубице, супруге тишлера Јована Манојловића из Сенте. Петар Лазаревић Цукић послао је Вуку „Свидетељство на смрт Љубице жене Јованове”, али било је натезе, јер њен отац мајстор Живан није хтео да изда потврду докле му Јован не намири дуг на основу облигације за двеста гроша. Знајући да је било још сведока из Јаша, у коме је Љубица преминула, Цукић

је признао остале повратнике, па је баба Синђелија потписом потврдила да је она Љубицу мртву окупала (912–913; 1988 IV: 37–38, 561; 1969 I: 210).

На растанку из Крагујевца кнез Милош је поручио Вуку Караџићу да на пролеће доведе фамилију у Земун како би могао у свему боље му помагати са дрвима, свињама и брашном. Задужио га је и да се распита за лекара и учитеља француског језика за младе „бегове” Милана и Михаила (1988 IV: 54, 66–68, 77–80, 183; Стојановић 1987: 327; Николић 1987: 81). Вук се опростио и са Милошевом „милосницом” Јеленком коју су у крагујевачком конаку звали Малом Госпођом. Она је била покрштена Туркиња, пореклом из Видина, коју је за време Првог српског устанка војвода Миленко Стојковић прикључио свом харему. Када је Миленко протеран 1811. из Србије, Јеленка се у Кладову удала за хајдука Гицу Опрана. На Милошев „двор” доведена је 1822. као помоћница у домаћим пословима и постала је Кнежева љубавница. Мала Госпођа убрзо је потиснула из Крагујевца Велику Госпођу – кнегињу Љубицу. Када је 1825. кнегиња Љубица са децом прешла у Пожаревац, Јеленка је постала господарица у конаку. Њен положај се нарочито утврдио 1826. када је родила сина Гаврила. Јеленка је наручила да јој Вук Караџић купи у Бечу „ланчић”. Свом домаћину у Земуну, Василију Василијевићу, Вук је из Крагујевца понео на дар повелики пар плетених чарапа (Караџић 1988 IV: 36, 38, 61, 84, 129; Јовановић-Стоимировић 2008: 627; Љушић 2001: 61–65; Поповић 2019: 27).

Пошавши из Крагујевца, у децембру 1828, мислио је да санитарска процедура у земунском Контумацу траје десет дана, али стигавши у **Београд**, на његову велику бригу, разумео је да је карантин продужен на двадесет дана због бојазни од ширења куге (Караџић 1989 III: 936). У Београду је примио од Петра Ивановича Кепена писмо (938), које је започео у Симферпољу на Криму, а довршио у Одеси. Споменуто је да је у Петрограду 1826. изашла књига за „славеносербску јуност” наставника

немачког језика при петроградском Јекатаринском институту, Георгија Лазаревића Зорића, *Крайњое руководство къ ѿзнанію всемірне истїоріе* (Шафарик, 248, 292; Караџић 1988 IV: 558–559). Сматрајући да је упознат са издањем није опширније писао, већ је обавестио Вука да су чланци, штапани у *Даници за 1827*, преведени на руски језик и објављени у *Вестнику Евроје* и то: „Опис српског народа” и „Четири луда Брамина”. Искајући да Вук и даље остане љубазан и да га и убудуће снабдева новостима и знатностима из јужнословенске литературе, Кепен је писмо прошарао догодовштинама из биографије Вуковог конкурента, бившег харковског универзитетског професора и преводиоца Новог завета, Атанасија Стојковића: „Код нас [у Симферпољу на Криму] се пронела вест да наводно Стојковић жели да буде генерални конзул у Влашкој. Да ли сте имали прилику да добијете његов превод Св. Писма, од кога је један примерак поднео Московском друштву за историју и руске старине, а мени га није дао. Ово писмо завршавам у Одеси. Г. Стојковић се налази овде, како се прича, не да би тражио службу већ ради личних послова око парнице са неким племићем који неће да му уплаћује новац за дуг. Још се с њим нисам видео” (1989 III: 883–885; 1988 IV: 104).

САВА У ЗЕМУНУ, А ВУК НАОКОЛО ПУТУЈЕ ЗА БЕЧ

Из Београда Вук је чамцем прешао у **Земунски карантин** 30. децембра 1828. Чим га је прегледао лекар, унапред је платио директору Јовану Блау таксу четрдест осам крајцара, па су га „затворили” у „особиту колибу” да би у четвртак (9. јануара 1829) могао да изађе напоље. Молио је директора да пружи представку Генералкоманди да му скрати карантин на десет дана. Он му је одговорио да то у „данашњим обстојатељствима” не може друкчије чинити, већ ако би му лично писали за њега или га препоручили варадинском барону Берсини Хајнриху Сигенталу. Вук је одмах писао кнезу Милошу, молећи га да ургира директору земунског Контумаца или барону Сигенталу у Варадин или најбоље обојаци. Уколико му Милош не би учинио милост онда не само што би морао да лежи у Контумаци више од две недеље за које би време могао да стигне у Беч, него би му и трошак био узалуд, јер је унапред платио таксу, а срамота би била обашка (1989 III: 936–937).

У карантину добио је Копитарево писмо, коме је била прикључена и пошта од Александра Семјоновича Шишкова. Захваљујући се на књигама у којима се расправљало о словенској књижевности и језику, руски академик и министар изражавао је жалост што није могао да издејствује пасош за путовање у Србију које је Вук јесенас тражио из Беча, јер је био болестан (924). Вук је отписао Јернеју Копитару, 31. децембра 1828, да је упитно хоће ли у карантину провести десет или двадесет дана. За табакe *Српске револуције* од издавача Фридриха Кристофа Перта молио је да

их не шаље него да стоје у Бечу док не дође. Хтео је да пише и супрузи Ани да је здраво стигао у Контумац и да је Сава добро, али није имао танке хартије, а није био рад да Копитар двоубу поштарину плаћа (937–938). Из карантина одговорио је, 5. јануара 1829, Игњату Брлићу. Према његовом концепту, упутио је свом опуномоћенику бродском шнајдеру Томи Скалици двосмислено писмо у коме је захтевао да се, с једне стране, његов туженик Јован Себастијановић ослободи из „апса“, а с друге стране пружао му је вољу да чини шта год хоће (932–933).

Дани су пролазили, а Вук је страховао да ће остати без Милошевог одговора. Писао је Алекси Симићу. Он је опомену брата Стојана и Димитрија Давидовића да подсети кнеза Милоша о Вуковој покорној молби. Међутим, суруџија у Паланци је разумео да је Милош кренуо из Крагујевца за Пожаревац, па је Вуково писмо послато за њим. Претпостављао је да је Господар, у среду увече, могао да има писмо у Свилајнцу, али није веровао да ће отуд одговорити него кад стигне са пута. Уз честитке да весело проведе Божић, макар и у карантину, те и да би разонодио Вука, Алекса Симић је послао запис шаљивог „кондака Бачког од Д гласа“: „Пораниле бачке удовице, у недељу рано у глогиње, и са шњима госпоја кнегиња, и понели једну чобанију вина; од муке су вино попиле, а од беса чобанију разбиле, па је свака по једну дугу узела, те је свака *Ах Хм* измерила, у сваке је с једне дуге широка била, а у госпоје кнегиње с две дуге широка била” (1989 IV: 33).

Вука је бринула и Јеленкина поруџбина. Није се осмелио у Крагујевцу да пита којим ће средствима купити ланчић у Бечу, па је о томе, из карантина, упитао београдског конзула, Алексу Симића. Он је одговорио: „За онај ланчић што ми примечавате ја се у оно не могу мешати без надлежне заповести, а ви изволите се владати како вам је наручено”. Пре изласка из Контумаца, Алекса је имао намеру да посети Вука на Парлаторији – ограђеном простору у коме су се обављали разговори између аустријских и турских поданика. Објекат је био саграђен од дасака са преградама

од летава на предњој страни тако да се саговорници нису могли додиривати. Међутим, ако не узмогне да дође, пожелео је Вуку срећан пут са жељом да се опет у здрављу виде „грешним очима” и наложио је Вуку да пренесе поздраве Јоакиму Вујићу и Василију Василијевићу пошто изађе у Земун (36; Дабижић 1987: 7).

Вукова молба застала је кнеза Милоша, 3. јануара 1829, у Пожаревцу, где је дошао да посети синове. Одмах је писао контумачком директору Јовану Блау. Молио је да Вуку Караџићу „прекрати контумац или да се за прекраћивање већој власти јави”, односно варадинском командиру, барону Сигенталу, коме је из Пожаревца, 4. јануара, послао на дар „убијеног дивљег вепра”. О томе шта је предузео, кнез Милош је обавестио Вука, шалећи се, при том, да је он „Г. Директору” писао да је Вук Караџић „кугу јоште онда прекужио, кад му је нога таква остала, зато да се од Вас не боје да ћете их окужити”. На Божић је дивљи вепар са писмом, адресираним командиру, отпремљен у Варадин. Према „допуштењу командирендерову” Вука су пропустили са десет дана задржавања. Добио је здравствену пропусницу и изашао је 8. јануара 1829. у земунску варош (Караџић 1988 IV: 34–35; Добрашиновић 1986: 111).

Ођутавши грубу шалу, као и много пута до тада, Вук је из **Земуна** честитао Кнезу Нову годину и благодарио је колику му је милост учинио, избавивши га да се још десет дана не мучи у Контумацу (Караџић 1988 IV: 35–36). У Земуну је домаћину и пријатељу Василију Василијевићу даровао пар чарапа (129), а Саву је почастии божићним „сисанчетом” које је купио, уредио и испекао Јован Ковач (132). Алекса Симић је јавио Вуку да није имао времена да га ономад посети на Парлаторији и упутио му је Јеленкине поздраве преко Кнежевог хазнадара Јакова Јакшића са захтевом „да јој купите и један урпантл од злата, што може бити лепши за њу, и да јој пошљете, с нарученим Вам ланцом, па ће Вам се за обое у један пут платити, а ја ћу бити мукает, да Ви за ово тамо не дугујете” (38, 84). Вук је саставио Молбу Земунској ко-

манди за повраћај књига и уџбеника које су запленили царински службеници приликом преласка у Србију. Најпокорније је молио „славну царско-краљевску војну команду да с највишег места милостиво изда налог којим би се овде, у Земуну, међу толиким високим чиновницима одредио један за преглед бар оних књига које се у аустријским земљама штампају и јавно продају”. На полеђини писма касније је дописао трошкове које је успут издавао за конаке, кочијашима, капаре, ручкове, собе, кола, возарине, саоне, ханове, вино, ћуприје, хлеб, кобасице, канале, обручја – укупно 120 форинти и 53 крајцаре (39–41). С обзиром на упуте кнеза Милоша, саставио је, такође, пријаву земунској Војној команди са молбом да му се дозволи пресељење са породицом у Земун, где ће „уживати потпору српског кнеза Милоша Обреновића и тако ће моћи боље да опстане”. Принц Фридрих Франц Ксавер Хоенцолерн-Хехингеб убрзо је известио Врховно полицијско звање у Беч о намерама „српског научника”, изразивши сумњу да му српски кнез не би помагао без противуслуга, из чега је проистицало да је захтев требало подвргнути најпажљивијем разматрању (Добрашиновић 1986: 111–112). Опростивши се са сином Савом, кога је оставио у Земуну, у дому „оберлерера” Николе Хаџића (Караџић 1988 IV: 49), Вук је, дужим путем, преко Новог Сада и Сомбора кренуо за Пешту (66).

У **Новом Саду** посетио је Павла Јозефа Шафарика за кога је поручио из Дубровника *Notizie storico-critiche* Франческа Марије Апендинија (1803), али никако нису стизале од руског конзула Јеремије Гагића. Дотле је у Букурешту 1828. објављено Јеванђеље на бугарском језику. Вук је обећао Шафарику да ће му по доласку у Беч преписати тачан наслов Светог писма који је био веома опширан (Караџић 1988 IV: 41–42).

Иако му није било успут за Пешту, Вук је према Милошевим налозима ишао у **Сомбор** како би наговорио доктора Стефана Прерадовића да пређе у Србију. Најпре га је усмено, а затим и писмено препоручивао још пре две године. Прерадовић се

прошле јесени невољно преселио из Будима у Сомбор. Било је плакања при преласку. Али сада, на Вукову велику жалост, доктор је био задовољан. Одбио је Вукову понуду. Он се „онђе намјестио, погодивши се с неколико људи за 400 сребрних форинти на годину и каже да још трипут толико може заслужити, лијечећи оне, који у ту плату нијесу помијешани. А и да се није он тако онђе намјестио, опет [у Србију] не би дошао на сопствену шпекулацију”. Он је „прије, док је сједио у Будиму”, на Вукова многа наговарања, пристао „за 1200 форинти на годину и штогођ таина (н. п. дрва, сијена за коње и. т. д.); сад пак, како се онђе намјестио”, не би прешао у Србију ни да му се „двапут толико даде”, а Вук није имао никаквих „наставленија обрећи му што”. Такође, успут се распитивао и за учитеља француског језика за младе „бегове”. У Сомбору је заговарао и препарандског професора Димитрија Исаиловића који је знао помало француски језик. Колико је Вук разумео „може бити да би за велику плату и на особите уговоре дошао у Србију, и то највише, да се курталише жене” (1989 III: 920; 1988 IV: 66–67; Вуксановић 1987б: 10).

Мислио је и да извести Луку Милованова Георгијевића да је Кнез прихватио његов долазак у Србију (Караџић 1988 IV: 52). Међутим, када је стигао у **Пешту**, дознао је за његову смрт. Умро је напречац, 23. новембра 1828, у беди. Није имао више од четрдесет четири године. Према Вуковом опису „био је раста средњега, више риђ, него црномањаст, врло шалив, и до смрти поштен човек” (Милованов 1833: д). Приређујући *Ойиий настављенија к србској сличноречности* за штампу, Лука је на самрти рукопис оставио у аманет Марији Поповић, будућој супрузи Симе Милутиновића. Иако се у **Будиму** Вук распитивао за судбину списа, Марија је најпре прећутала Лукино завештање, а Вук је рекао да му јави ако буде штогод чула где се налази најранија расправа о српској прозодији (Караџић 1988 IV: 463–464).

Услед потешкоћа око обезбеђивања царинског жига, није му пошло за руком да из Пеште понесе ниједан примерак *Данице* за

1829. годину, али се са Јосифом Миловуком договорио да књиге и месо накнадно пошаље у Беч (44, 105). У Пешти је дознао да се горњокарловачки учитељ, његов пријатељ, сарадник и књижар, Самуило Илић, недавно закалуђерио у манастиру Гомирју на наговор Лукијана Мушицког коме је водио финансијске послове (43, 53). У Будиму и Пешти, чуо је да се петоро новорукоположених владика – будимски Стефан Станковић⁹, пакрачки Георгије Хранислав, вршачки Максим Мануиловић, арадски Нестор Јовановић и далматински Јосиф Рајачић – спремају да из Сремских Карловаца дођу управо у Беч да благодаре Францу I. Вук је мислио да ће се аустријски цар покајати што је узвисио Лукијана Мушицког када неће да дође и благодари (43, 105).

Из Будима је „брзом поштом” продужио, 30. јануара, за **Беч** (Добрашиновић 1986: 111). Док је био у Србији, Вукова породица се преселила. Нова адреса је била у истом кварту, у Ландштрасе. Отуда се убрзо јавио Лукијану Мушицком. Позвавши га да и он дође у Беч и да се, попут осталих владика, захвали немачко-аустријском цару, саопштио му је и тужне вести. Чешки слависта Јозеф Добровски је преминуо у Брину, на путу из Беча у Краков, а руски археограф Константин Феодорович Калајдовић је полудео. Интересовао се да ли је владика прикупио још штогод песама у карлштадској епархији и да ли је писао на Цетиње Сими Милутиновићу за песме, јер је обећао посредовање пошто је Вук са секретаром цетињског митрополита прекинуо сваку дискусију. Премда се у Горњем Карловцу код Самуила Илића у продаји налазио велики број Вукових књига, а он му није знао титуле нити црквено име, Вук је молио Мушицког „да му кажете мој поздрав, да ми пише, и што буде моји новаца при њему, да ми пошаље (ја седим сад у Ландштрасе у Унгерграсе бр. 329, у приземљу, прва

⁹ Изабран је за епископа будимског у Сремским Карловцима, 20. јануара 1829. У његову част, „муачки” учитељ Адам Драгосављевић је написао оду и то је била друга књига која је штампана Вуковим правописом (Драгосављевић 1829).

врата десно”) (Караџић 1988 IV: 43, 51, 83; Магарашевић XVII 1829: 133–141). Јосифу Миловуку, међутим, тајио је бечку адресу, јер је он хтео да са Вуком рашчисти рачуне. Заостале и непродате Вукове књиге Миловук је издвојио и спаковао у сандук и искао је да наплати дуг за Милошеву биографију: „Ваше све остале књиге кое Ви од мене примати имате у један сандук [сам] утоварио и Вашем располагању оставио, да више рачуна о њима не водим, јер ми много посла задају, тако Вас молим, Ваше код мене до сад бивше књиге примити и мени припадајући 500 форинти што скорије оправити, јер ја дуље не могу чекати, ово је већ десет месеци од како ја толику суму новаца код Вас лежећи имам и мои ужитак крњим, мени није помогнуто с’ интересом, кога ја од Вас не захтевам, него ја желим мој капитал, ја да сам знао да ће мои новци ово време дочекати, ја заиста ни на који начин не би их издао, али Ви сте ми на осам дана само искали а и Гдин Берић ми је тако казао, пак сам се у ово за мене погубно дело упустио и моју трговину забатаљујем, и мене пустим, зато Вас опет молим, да мени што скорије пошљате. Кнез Милош и Браћа његова ваљда ће толико увидјенија имати да ја нисам дужан њина Житија о оволикој штети мојој издавати, треба или Ви или ја да им пишемо, јер мени није до чекања”. *Данице* и књиге сложене у сандуку није послао, јер је пошта била скупа, али је кварљиве намирнице ипак упутио у Беч. Не знајући Вукову адресу, Миловук се довијао. Преко експедитера он је, 12. фебруара 1829, писао „Високоученом Господину Вуку Ст. Караџићу у Беч”: „Надам се да сте досад месо примили које сам Вам на Г. Гиселбаора послао јер не знам Вашег адреса ни данас” (Караџић 1988 IV: 44–47). Вук је још у Крагујевцу молио Милоша да се Јосиф Миловук обештети, али се извршење једнако одлагало (81). У међувремену, Миловук је само донекле слао *Данице* пренумерантима, а пошто нико није платио, он је „као од беде” отаљавао пошиљке. Димитрије Фрушић се жалио Вуку из Трста: „Твои Даница нема. Шта је то од Миловука?” (78). Иако је био стриктан договор да сав приход иде Миловуку, Вук

је, у нужди, потраживао претплате за *Данице* од пријатеља, но они су се чудили немарности. Јеремија Гагић је још, 30. јуна 1828, преко Јове Шкуљевића и Димитрија Владисављевића две форинте у сребру послао за пет екземплара *Данице*, а Вук није отписао ни да је примио новац нити је послао Забавнике (51). Вук је тражио новац и од Димитрија Владисављевића. Он је одговорио да би веома радо учинио, јер зна да су Вуку потребне паре, али „знате ли ви да ми овде и не знамо јесу ли Ваши Забавници за ову годину по Вашему Објављенију изишли, јер нити нам је какав овде дошао нити смо чули, да је коме год овде дошао и какав”. Он је хтео више пута да пише Вуку, али је чуо од бечког студента права, Далматинца из Шибеника, Божидара Петрановића, да је Вук отишао у Србију па нити је знао коме нити како адресирати, а особито што се његов кореспондент карлшдатски учитељ Самуило Илић закалуђерио код епископа Лукијана Мушицког па му „ни беле ни црне не одговари. Зато, ако знате, да су гди год запели, пишите нека пођу што скорије. А новце сад нити смем искати нити би ми ји дали, да Вам ји пошаљем” (1989 III: 920; 1988 IV: 53). Шафарик је нераспоређене *Данице* уступио књижару Јовану Јанковићу који је продао већ неколико. Чешки слависта је мислио да ће их новосадски књигопродавац боље пласирати, а код њега нико и неће знати да их има (60). Павла Берића није нимало изненадило то што је будимска цензура забранила штампање спорног натписа у новој *Даници*. Умирујуће је писао Вуку који је жалио што су окрњили Забавник: „Ништа зато што онај други надпис изостао; биће време, кад ће смети изићи на свет; и онако је мало погрубљи био, полепшан неће тако јако пасти у очи.” Берић је, затим, узалуд слао Георгију Магарашевићу чланке да их штампа у *Лейойису*, па му је, 9. марта 1829, тражио рукопис натраг, јер је из поузданих извора чуо да Матица српска нема воље ништа да штампа што је његово, а он није био рад да своја посла другом намеће. Жељно је ишчекивао нову частицу *Лейойиса* да види шта ће изаћи против његових „Надписа” (63). Још док се *Лейойис*

слагао за штампу, у Будиму се прочуло да су „Надписи” Павла Берића изазвали бурне реакције и одговоре. Последњег дана марта 1829. потврдио је Јосиф Миловук гласине да у *Лейпцигу* „много о натпис П. Б. стои”, али да се штампа и једна верзија приче о „заведенију Матице”, која је лично увредила Миловука, зато је он журно саставио књигу о верном и истинитом „зачатију Матице” коју ће ускоро да објави, надајући се да „им неће у памет више доћи зачатије Матице писати нити мене дирати – јер сам ји у буцак сатеро”.

О пештанском вашару, приходи од *Данице* су се умножили. Њеном издавачу, Јосифу Миловуку, уплате су послали Павле Кенгелац, Павле Берић, Адам Драгосављевић, Јован Поповић, Гавро Степанчевић, парох Дамјан Магарашевић. Када је свео рачун, дуг је износио 393 форинте. Опет је молио Вука Караџића да пожуре са измирењем зајма, јер је амбициозни издавач припремао нова издања. Осим своја два обрачуна са матичарима (Миловук 1829а; 1829б), штампао је Вуковом ортографијом драму Лазара Лазаревића *Владимир и Косара* (1829). Једновремено су се у Пешти, такође, печетала *Писма Досијејева* посвећена Милошу Светићу (Магарашевић 1829), затим *Цвеће* Георгија Лазаревића (1829), друга част *Еликона* Петра Стојшића (1829) и роман адвоката Теодора Павловића *Виландове Симџајџе или Разјовори мудрој њријашеља са сродним душама* (1829). Закључно са новом свеском *Лейпцига*, о десетини књига, Јосиф Миловук је писао Вуку: „Можете видети како књижество наше напредује и расте”. С друге стране, једнако је био забринут Вуковом конспиративношћу. Писмо је закључио: „Молим мени Ваш адрес приликом казати” (Караџић 1988 IV: 74–75, 116; Шафарик 2004: 249, 283, 288–289).

Дотле се у Лајпцигу увелико штампала *Српска револуција* са картом Србије. Вук је жељно ишчекивао објављивање. Са великим интересовањем је прочитао петнаест табака које је хамбуршки издавач послао за коректуру (Караџић 1988 IV: 43). Осим тога, Вук је у Бечу затекао и дугоочекиване *Notizie storico-*

critiche Франческа Марије Апендинија (1803), које су напокон пристигле из Дубровника. Намах је писао Павлу Шафарику да ће их послати или лично донети око Ускрса у Нови Сад. Платио их је пет сребрних форинти. Већ је свршио писмо и ставио потпис када се сетио да је умало заборавио да Шафарику упути препис наслова Бугарског „Новог завета” које је садржало само јеванђеља четворице апостола и Предисловије (на једном листу), на две стотине двадесет страница, формата „in quarto”. Са благословом митрополита целе Бугарске Господина Григорија, а за време влашког књаза Григорија Гике, Четворојеванђеље је превео Петар Сапунов Травењанин на грчки и бугарски језик, а штампано је у букурештанској митрополијској штампарији 1828. године (Караџић 1988 IV: 41–42). Вук је био претеча Петру Сапунову, јер је бугарски језик био мало познат, па је он 1822. упоредо са српским приложио и бугарски превод приче о Самарићанину и изгубљеном сину само као мали оглед из Јеванђеља апостола Луке, као и „Оче наш” (Караџић 1968: 152–156, 544). Шафарик се захвалио и одговорио: „Преузимам радо Апендинијеве *Notizie*, јер сам их поручио, иако имам већ 2 примерка. Неочекивано ми је Шаумбург послао један примерак за 7 форинти (који сам код њега још пре 6 година наручио). Ваш примерак врло радо преузима [Јан] Колар и плаћа 6 форинти и 14 крајцара. Према томе свеједно је: ако сте ми већ послали, добићете новац од мене; ако га пак сами доле донесете, платиће вам (ако желите) Колар уз пут” (1988 IV: 60).

На молбу Кипријана Николића, Вук је из Беча послао у Сенту Сведочанство у коме се јемчило да је Љубица, жена столара из Сенте, а бившег шабачког секретара, Јована Манојловића, преминула у Јашу. Манојловић је благодарио Вуку на услузи. Могао је поново да се, без препрека, ожени рођаком Киприана Николића. Младожења је још молио Вука и да, током његовог будућег боравка у Србији, извиди какви су тамо услови за његов тишлерски занат и да му, у само неколико врста, пружи одговор

преко писмодавца Теодора Сувајдића из Суботице који је намерио да дође у Беч како би продао неку древну руску сабљу. Вели да је младић сирот и невичан немачком језику, па да не зажали труда помоћи му у Бечу (1989 III: 912–913; 1989 IV: 37, 76). Отказујући долазак у Беч, јер није имао своја кола ни новца нити је знао немачки језик, Сувајдић је одустао од продаје. Лично је писао Вуку у Беч да му буде у помоћи да „старудревна” сабља доспе у руке руског императора Николаја I Павловича, јер је то његова дедовина стара „више преко сто лета”, украшена је звездом, сунцем, месецом, па „није право да остане Унгарији, нека иде у своју земљу” (1989 IV: 95–96).

С обзиром на то да се нигде у Мађарској и Аустрији нису могла више набавити сва издања Вукових лајпцишких *Српских народних њјесама*, бечки трговац „навелико” Теодор Деметар Тирка обавестио је Вука да се купци повремено интересују „о Илирским песмама, али будући да имамо само Први део, а друга два немамо, људи неће да узму само први”, па је молио кума да каже како „може наћи 2. и 3. део, и где, како би се у случају потребе могли поручити” (181). Вук је писао берлинском књижду Георгу Андреасу Рајмеру: „Крајем године 1823. били сте љубазни да ми дате 50 талира, а године 1824. платили сте господи Брајт-копф и Хертл 300 талира за мене за које сте на мој рачун узели 200 примерака Српских народних пјесама. При нашем растанку рекли сте да ћете ми о Ускрсу 1825. моћи казати да ли поменуте књиге откупљујете од мене, или ће остати код Вас у комисиону. Вероватно ме због мог честог одсуствовања досад нисте почаствовали вешћу о томе. У међувремену су остали примерци поменутих књига тако брзо разграбљени да се ни у Угарској ни у Србији више не може добити потпун примерак; зато сам сада слободан да Вас најучтивије замолим да ми што пре укажете част одређеним саопштењем” (65). Рајмер је одговорио да је, нажалост, прођа српских песама у Немачкој била слаба и да уколико Вук Караџић жели непродате примерке све или делимично узети

натраг, они му стоје, у свако доба, на располагању. Уз покриће од преко две стотине талира и који кусур гроша могу се преузети чим потражилац буде пожелео (94–95). То је за Вука била мисаона именица, а бечки трговци нити икоји други нису били ради да „штетују” на књигама. Вук није искупио своје књиге, али је ишао код јерменских калуђера, пошто је темишварски књиговезац Јоаким Балан напoкон положио уговорени износ за штампу 1000 примерака *Словенске ђрамайиике* (47). Димитрије Тирол је поделио задовољство са Вуком: „Моја је Граматика заиста дуго време у штампарској тавници лежала, и сад се представити не можете како се радуем, што се она једанпут ње опростила. Што је она до сад тако страдала, узрок је, што су је злоковарни људи опорочили, и издатеља не мало уплашили. Сад што јој драго – ја сам учинио што сам желио; а непријатељи нека роптају колико им драго”.

Димитрије Тирол је, утом, био забављен оснивањем темишварског Сoдружества Љубитеља Књижества Србског. Надао се да ће Вук постати почасни члан и да ће му у залог бити одређена годишња плата чији ће износ одредити Високославни краљевски конзилијум. Захвалио је Вуку и на подршци због уступљених примерака петроградских статута које је оснивач сравњивао уз помоћ земунског трговца Мојсеја Лазаревића. У међувремену, Вук је постао и кореспондент Друштва љубитеља историје и старина у Русији при Московском универзитету на чему је Димитрије Тирол честитао. Дипломом „на званије дјевствитељнога члена из Москве од обшества Историји и древности Росијских” најпре се похвалио Милошу Обреновићу (85, 96–97, 102). Није сметнуо с ума ни прохтеве госпође Јеленке. Пазарио је ланчић и урпандл и послао Алекси Симићу у Београд (61, 84). Очекујући да се трошак за накит накнади, хтео је да се упути у Србију. Честитајући кнезу Милошу имендан, писао је, 18. марта, да је он са фамилијом намеран да крене у Земун најкасније почетком априла (55–56). Но, Вук није ни слутио да су се у Србији

срдиле на њега што се није раније јавио. Милош је мислио да је Вука омела болест, али када је чуо да он пише кнезу Васи којекакве беспослице из Беча, а не одговара њему поводом задатака које је добио, Милош је, 2. марта, упутио Вуку писмо љутитог тона, поручујући да ће другог задужити за обављање његових заповести које му је поверио на поласку из Крагујевца (54–55). Киван је био и Димитрије Давидовић. Он је претходног дана писао Вуку прекоре: „Како отидосте, као да у сиње море пропадосте; ни словца нам не писасте, лекарни Рихтерови књига не посласте, а Звекана и Бранковићеву и Матићеву песму 'Леба нема, нема сира' сасвим заборависте. Зато не пропуштам прилику молити Вас да ми по првој пошти јавите како сте; а по првом делижансу и Рихтера и Звекана, и леба нема, сира нема пошљете”. Затим, проширио је списак. Пошиљци је придружио да Вук у Бечу пронађе и неку најновију књигу о баштованству, а особито о култури гајења зеља. Уколико није вичан литератури из области хортикултуре, нека потражи савет од Јернеја Копитара, а он ће „аванзирати” новац за поруцбине чим приспе рачун. Премда се жадао да га је „ударио неки ревматизам у сва плећа, пак није могао да га се курталише”, није из куће излазио, само се наливао врућим чајевима против назеба током жестоких фебруарских мразева. Писао је Вуку да упита доктора Андреја Белецког „шта би било добро носити на плећима?” Осим тога, кнез Милош је испоставио додатне потребе да га Вук снабде особито израђеним посуђем – споља сребрним, а унутра позлаћеним сатљаницама и чашама за њега и његове синове Милана и Михаила: „Господар потребује за пут један сатљик или суд, мало мањи од сатљика – од сребра, а уз тај и чашу од сребра, и препоручио ми да Вам пишем да оба суда од сребра Г. Јовану [Петровићу Ковачу из Земуна?] наручите, да што пре награди. Оба суда изнутра позлаћена да буду, и да имају с поља субтилно начињен грб Србије с подписом: МО. једно у друго увијеним. Запушач и као поклопчић такође од сребра, и на шаитов да буде. Чаша да буде мања од по сатљика од прилике

две трећине од сатљика. Оба суда у један фуртал да се сместе, да не буде кабасто, носити их” (52, 73).

Вук се сневеселио. Милошево писмо га је „у највећу бригу бацило”. Правдао се Кнезу, 20. марта, да је извршио заповести које су њему биле најсветије, али да није хтео да досађује, јер ништа конкретно није испословао, па је онда имао намеру усмено јавити са сопственим „примјечанијама”. Ишавши у Беч около, у Сомбору је разговарао са доктором Стефаном Прерадовићем који је одрекао да дође у Србију. Осим Јована Стејића у Бечу, који се спремао да иде у Шабац Јеврему Обреновићу, он није познавао друге лекаре. Иако је разумео да је професор француског језика младим „беговима” био потребан за наредно лето, Вук се, ипак, распитивао. Једнако је у Сомбору наговарао и препарандског професора Димитрија Исаиловића који је знао мало француски језик и стекао је утисак да би он можебити пристао. Доцније се распитивао у Трсту, где је било три учитеља француског. Старији Димитрије Владисављевић постао је трговац, а млађи Јевтимије Јевта Поповић није био најпогоднији за тај посао. Тршћански лекар Димитрије Фрушић је мислио да би најприличнији био Поарет, рођени Француз. Он је више година са успехом држао приватну школу француског језика у Трсту. Говорио је и италијански језик, али није знао српски, мада му је жена била Бокелка са којом је имао петоро-шесторо деце. Фамилијаран, поштен и на добром гласу човек могао је бити и успешан дипломата у Србији. Но, његови уговорни услови су били превисоки, па је Вук помишљао и на Јана Колара, питајући: „Како би било да се тражи у Маџарској какав Словак Луторанског закона?” Премда, мислио је Вук, за „воспитаније млади бегова било би најбоље и најнапредније да се пошаљу у Беч или (ако данашњој политици не би било противно) у Петерсбург у пажески корпус”. Али, слутио је да би Кнезу било тешко, као и сваком родитељу, удаљити децу од себе. На концепту писма, међу оправдањима налазио се и прецртан и изостављен пасус у коме је Вук иностраним Србима одрицао

родољубива и завичајна осећања: „Надам се да ћете Ви ове ријечи добро разумјети. Ја сам се у Србији родио и узрастао, и за то ми се чини, да на свијету нема љепше земље од Србије, ни љепшега мјеста од Тршића; и та мисао и љубав к своме роду и отачанству побјеђује све незгоде и неповољности тамошњег живота према овдашњему; али туђин, који се у овим земљама родио и узрастао, како чује за Србију, он одмах представља себи Турску земљу, у којој човек нити је сигуран са својим животом, ни са својим имањем” (66–68, 77–80, 90).

Није се шалио. Вук је прионуо да извршава налоге кнеза Милоша. Писао је мајстору Јовану Ковачу да начини посуђе какво је Кнез желео. Настала је расправа међу њима о подобју сребрних и позлаћених судова (73). У међувремену са зебњом је очекивао Кнежев одговор. Милош је пренебрегнуо одговор на Вукова испупљивања грехова, само је одговорио на претходну кореспонденцију: „Одговарајући вам, на писмо Ваше у ком ми јављате да око почетка месеца априла намеравате с фамилијом доле сићи, препоручујем Вам да по рђавим овим путовима, за које чујем да су и по Цесарији неугодни, неслазите амо, но чекајте у Бечу и друго моје писмо и послање нешто пара за трошак и пут” (72). Вука је дирнула пажња и очинска брига да га не би намучили рђави друмови (84–85). Једнако је поручио и Димитрије Давидовић који се, успут, похвалио да му се здравствено стање поправило и да је реуматизам био последица хипохондрије. Премда му је Италијан, Бартоломео Силвестер Куниберт, који је дошао у Крагујевац у Вуковом одсуству за лекара са платом од 500 талира, преписао да употребљава „акву антимиасматику по пропису лекара Кехлина”, Давидовић је задужио Вука да упита у Бечу лекаре Андреју Белецког или Јована Стејића за мишљење о лековитости и начину употребе воде. Давидовић је био упућен и у расправу између Вука Карацића и мајстора Јована око изгледа судова и дао је за право Вуку да је он боље разумео шта је кнез Милош желео, али да би најпосле било све сасвим јасније, послао

је цртеж учитеља сликања у Крагујевцу Аврама Гашпаровића (72–74; Ђорђевић 1921: 13).

Утом је, из Пожаревца, 6. априла, стигао позив кнеза Милоша да по Ђурђевдану Вук крене из Беча и пошто породицу смести у Земун да пређе у Србију. Преко београдског базерђанбаше Алексе Симића послао је две стотине талира и десет цесарских дуката. Сто талира је, напослетку, било опредељено за исплату дуга Јосифу Миловуку, а другом стотином је Вук располагао за трошкове пута до Земуна. Попут Димитрија Давидовића, испоставило се, према дијагнозама лекара Бартоломеа Куниберта, да и кнез Милош пати од једнаке бољке. Стога је десет цесарских дуката, које је пратило писмо лекара кнеза Милоша Бартоломеа Куниберта, требало Вук да однесе бечком доктору Гелису и да од њега добије писмени одговор о својствима и начинима употребе *Aqua Antiniasmaticae* којом је бечки доктор својевремено успешно сузбијао хипохондрију. У случају да времешни Гелис није више жив или да не би хтео пружити Куниберту одговор, Милош је захтевао да Вук напојницу и писмо преда лекару Андреју Белецком и да Алески Симићу пошаље његов писани одговор хитно како би стигао пре Васкрса (81). С обзиром на то да је кнез Милош издашно снабдео путника трошком, Димитрије Давидовић није налазио нужно авансно плаћање поручених књига, него је хтео рачун да намири пошто их Вук лично донесе у Крагујевац (80).

Одмах је Вук потражио пасош да се са породицом пресели у Земун, како би боље и лакше живели у близини отаџбине (Добрашиновић 1986: 115). Вишег учитеља Николу Хаџића је задужио да његовој породици пронађе кућу у којој би под киријом становали у Земуну. За трошкове око сина Саве рекао је да их намири потраживањем новца од његовог дужника Уроша Лазаревића из Земуна (Караџић 1988 IV: 82–83, 108, 111).

Распитао се о лекару Гелису. С обзиром на то да је преминуо „још преклани”, Вук је Кунибертово писмо предао Андреју Белецком, лекару „ћесарске свеобште болнице” у Бечу. Премда

је био упознат са симптомима болести Димитрија Давидовића, али и кнеза Милоша, Вук је Кунибертов текст допунио усменим објашњењима и искористио је прилику да се пожали и на сопствене бољке, па му је бечки лекар српског порекла преписао рецепт за тинктуру од камфора. Међутим, поводом лечења препорученом водом, а ради стручнијег одговора, Белецки је одлучио да сазове конзилијум лекара. Честитајући Ускрс Кнезу, Вуку је било жао што ће због медицинског саветовања одогор Андреја Белецког стићи београдском базерђанбаши тек после празника (90–91; Добрашиновић 1988: 53; 2001: 95).

Док је бечка полиција опет веома пажљиво разматрала могућности издавања пасоша српском филологу (Добрашиновић 1986: 115), Никола Хаџић је јавио да је издат квартир где је боравио трговац Димитрије Братоглић (2001: 103), али да има кућа капетана Балентовића са три собе, подрумом, шупом и авлијом. Он је тудору куће рекао „да се притрпи” док Вук не стигне са породицом у Земун. Сава их је жељно ишчекивао. Био је добар и марљив, премда мало несташан, па је брзо дерао чизме, али је обећавао да ће се поправити. Што се тиче новца за његово издржавање и школовање, Никола Хаџић од Уроша Лазаревића није успео ништа да „откине”, јер он „лаже, како уста отвори”. С друге стране, и Савин старалац је имао молбе за Вука да се пре поласка из Беча састане и поразговара са дворским саветником Пидолом ради његовог бржег напредовања у служби и поручио је да му купи „црне чоје на један фрак и чакшире по 8 форинти сребра риф, пак да пода оном његовом снајдеру што му је јапунце правио, нека начине како лепше знаду. Он је узео меру кад је [Н. Хаџић] био тамо. Фрак нека постави са свилом, али само не с црвеном, и свила нека буде јака”. Поручилац ће све са благодарношћу платити, само нека Вук пази да трговац не одреже више чоје него што је потребно (Караџић 1988 IV: 82–83, 108, 111).

За то време коначно је одштампана *Српска револуција* Леополда Ранкеа (1829). С обзиром на то да је негодовао, Вук је писао

Џону Баурингу, 15. априла, да се нису добро разумели. Они су мислили да он ступи у контакт са хамбуршким издавачем Фридрихом Кристофом Пертом па да му он шаље одштампане табакe за превод, али сада је било касно, књига је већ објављена и могла је да се купи (Караџић 1988 IV: 48, 89). Јохану Михаилу Феслу је, пак, са жаљењем вратио рукопис новије српске историје који није могао да објави, јер је чешки свештеник његов писани предложаk и његово усмено казивање допуњавао нетачним подацима из *Аустријској војној журналу*. Према коментарима којима је био прошаран Феслов рукопис видело се да је Вук желео да га поправи, али није стигао, него је са берлинским професором Леополдом Ранкеом написао сасвим нову књигу о српским бунама коју му је послао, надајући се да ће њих двојица убудуће објавити нову књигу (99–100). Уз најаву да се на позив кнеза Милоша спремио за пут у Србију да скупља народне песме и грађу о словенској историји, Вук је *Српску револуцију* послао Фридриху Павловичу Аделунгу и Александру Семјоновичу Шишкову у Петроград (101, 107). Уз послату књигу, најсрдачније се захвалио Друштву за историју и старине руске при Московском универзитету, уз уверавања да ће се са највећом радошћу у свакој прилици старати да остане достојан указане му части (102). Неизоставно је његовом и Ранкеовом књигом даровао Петра Ивановича Кепена коме је захвалио на писму које је примио у Београду крајем прошле године. Под претпоставком да га можда има у Крагујевцу, признао је да кратки приручник за познавање светске историје Ђорђа Лазаревића Зорића (1826) није видео, а да не поседује још увек ни превод Новог завета Атанасија Стојковића, али га је читао и могао је рећи „да је то најгори од свих превода”, јер је однедавно у Букурешту печатан и бугарски превод Четворојеванђеља Петра Сапунова Травењанина. Жалио се Кепену да није успео добити руски пасош, а једва је измолио овдашњи, па полази у Србију како би наставио сакупљање српских народних песама и друге грађе за српску и уопште словенску историју (Караџић 1988 IV: 104–105). Најпосле, 9. маја, писао

је кнезу Милошу: „С највећим високопочитанијем имам чест послати Вам два екземплара од књиге *Serbische Revolution*, коју је овђе лањског љета с мојом помоћу написао Берлински професор Л[еополд] Р[анке]. Овај екземпляр у црвеној свези послао је мени исти Л. Р. да га пошаљем В[ашој] Књ[ажеској] С[ветлости], а овај у зеленој ја шаљем, да се тај лијепи не прља читајући. Моја ће превелика награда бити, ако В. Књ. С. и у овој књизи нађе знаке моје непрестане љубави к народу и отачаству нашем, и особито привржености к Вама”. Којекако добивши визирани пасош аустријске владе под бројем 18 за одлазак у Земун са породицом на месец дана, писмо је окончао са вером у Бога да ће „у идући уторник (последњег овог мјесеца)” поћи из Беча са фамилијом у Земун (105–106, 109; Добрашиновић 1986: 117).

Премда је отказао турор оној кући што је за Вукову породицу уговорио Никола Хаџић у Земуну, искрсла је прилику преко Алексе Симића. Међутим, пред Вуков полазак из Беча, кућевласник Делин се попишманио, јер „каже да му је тамо у кући све покућанство, јер је онамо није ништа пренео, а особито пустио је једног жениног рођака. Те му седи у оној кући у авлији, и надгледа те свари. Дакле гледајте за вас квартир на другом месту”, поручио је београдски базерђанбаша баш пред Вуков полазак из Беча, 12. маја. Вук је изгледа потрошио средства која му је послао кнез Милош па је био принуђен да за пут позајми сто шездесет форинти од Јернеја Копитара. Преко Пеште и Новог Сада до Земуна путовали су кочијама (Караџић 1988 IV: 108, 110).

ПОРОДИЦА У ЗЕМУНУ, А ВУК КОД КЊАЗА

У **Пешти** је најзад намирио дуг Јосифу Миловуку (81), од кога је добио последња два броја *Сербских Лейхойиса*. Бројеве 15 и 16 упутио је у Беч Јернеју Копитару преко Гаврила Тихоновича Меглицког који је преводио Вукову и Ранкеову *Српску револуцију* на руски језик. Међутим, часописи који су послати 8. јуна, стигли су Меглицком тек у децембру 1829, јер су доспели у Беч књижару Фридриху Фолкеу без назнаке примаоца, па је Фолке вратио пошиљку Јосифу Миловуку у Будим. Пошто задуго није примио најављене *Лейхойисе*, Меглицки је свратио у књижару и расплела се прича. Фолке је књиге потражио натраг од Миловука. Услед забуне *Лейхойиси* су Копитару предати са великим закашњењем (75, 110, 174–175). Вук је, пак, одмах прочитао у *Лейхойису* одговоре Павлу Берићу на његове натписе објављене у *Даници*. Били су потписани иницијалима М. С. (Милош Светић или Матица српска):

I.

Име ти „Матица” ние ти по ћуди; ти кр-
стити желиш.

Лета су детету три; доцне нам дола-
зиш сад.

II.

Гди је кованлук; Матица, пчеле, кованције
ту су.

Бива и трутова да! Три су излетела већ.

III.

„Летопис сербска” учредник пише, при-
ложници „сербски.”

Други су казали већ. Кам’ несогласија ту?
Зар ти се мили трн у здраву забадати ногу?
Согласно радимо сви, љубимо ползу и
род.

IV.

Даница, брате, ил’ Забавник, звезде ил’ за-
баве творци;

Звао се прилог ил’ мед: име не мења
нам ствар,

Внутрењу сматрајмо вредност, кад име
неприличи ствари.

Човеку цена је дух; име му по вољи
крој.

(Магарашевић 1829 XVI: 89–91)

У **Новом Саду** предао је Павлу Јозефу Шафарику дело дубровачког историчара књижевности Фраческа Марије Апендинија (Караџић 1988 IV: 41, 60), али трошкове за плаћену књигу није успео да наплати, јер је Шафарик новац послао у Беч Јернеју Копитару, коме је Вук писао да је тиме за трећину умањео дуг од 160 форинти које од њега позајмио на походу из Беча (110).

У **Земуну**, 28. маја, Вука и његову породицу дочекао је мајстор Јован Ковач од кога је, такође, био принуђен да позајми двадесет осам форинти и доплати кочијаша који их је из Беча довезао у Земун, мада му је већ био дужан двадесет четири форинте и још штогод за „сисанче” које је купио Сави за минули Божић (132, 139; Стојановић 1987: 328). Сместили су се у кућу угледног земунског трговца Јована Карамате, у стану који је одиста био мали, а са њима је допутовала и дадиља Вави коју су повели да

у Земуну помогне Ани око деце и у кући (Караџић 1988 IV: 126). Она је била протестанткиња, традиционално одгојена. Ана је хтела да јој буде као мати. Караматина кућа налазила се у суседству дугогодишњег Вуковог домаћина, трговца, списатеља и просветног прегатоца Василија Василијевића (Стојчић 1913: 21). Према обичају, Вук је наставио да на његовој адреси прима пошту. Он је одавно очекивао Вука да се срдечно пољубе у Земуну. Вука је ражало-стила вест да је умро земунски сликар Јанаћ Џиковац, али га је, с друге стране, охрабрило Василијевићево радосно саопштење да је управо примио одобрење Високог ратног савета које је издало сагласност о коришћењу српских уџбеника у земунским основним школама. Договарајући се о датуму када ће школски уџбеник бити готов, претпостављали су какав ће одијум бити у Сремским Карловцима (Караџић 1988 IV: 87, 109-110, 159). У Мохачу је Адам Драгосављевић већ реформисао наставу, али су родитељи из школе исписивали децу зато што учитељ „предаје науке по Вуковој Граматици”. Школски надзорник Георгије Крстић плашио се да ће школа остати без ђака (Добрашиновић 1970: 163–164).

Једва добивши допуштење да остави породицу у Земуну на месец дана, Вук је молио Јернеја Копитара да се заузме и продужи им пасоше у Бечу на годину дана и дуже ако је могуће: „Ви знате да је моја жена Бечлијка и Аустријска поданица. Куда би ја сад знао жену и ћецу у Турску водити? Па кад би ја то још и наумио чинити, опет мислим да би ваљало, да ми Аустријски паметан генерал и министар каже да то за сад не чиним. Сад Ви гледајте како вас Бог учи”. Преносећи поздраве од пријатеља из Земуна, а понајвише од Дугачког Косте, Вук је преко Копитара упутио писмо својој пуници Ани Марији Краус да не брине. Зарад легитимационих података, на полеђини писма наведени су описи чланова породице: „Ана Караџић, рођена Краус, 32 стара, закона Римо-католичкога, раста малога, косе смеђе, очију црномањасте, уста средњи (пропорционални), носа... С њоме је син Сава од 9 година, кћи Роза од 7, Василија од 4 и Вилхелмина од 10 мјесеци”

(Караџић 1988 IV: 109–110). Мина се везала за оца. Стално је питала за њега и немирно је спавала. Роза је учила да плете код господина Коларевића. Сава је наставио да свира виолину (112). Дружили су се са сликарком госпођом Братоглић и њеним суседом Думом (112). Ручали су једном заједно код лекара Нестора Месаровића (127). Часовник су поправљали у Земуну, јер није показивао тачно време (115)¹⁰.

Јернеј Коптар је одмах поднео захтев, али је било неизвесно. Пошто је више од два месеца „суплицирао и кореспондирао, показало се да је ово сувишно”, очајно је отписао Вуку из Беча да упути молбу месним властима јер „од сваке инстанце можете пре очекивати решење него од наше велике господе, која има сасвим друге ствари у глави и у стомаку неголи нас двојицу. Ја сам се заморио да стално узалуд говорим и пишем [...] То су људи без душе” (120, 153).

Вук се у Земуну још инатио и са месним трговцем Урошем Лазревићем који је молио да одгоди тужбу јер ће гледати да исплати дуг за месец дана (82, 108, 111). Утом је у Земун приспео Јован Стејић. Он је преко Сремске Митровице путовао у Шабац да буде лекар Јеврему Обреновићу (109). Нису имали среће да брзо пређу у Србију, јер је ширење куге у Влашкој проузроковало продужење карантина двадесет и један дан (110). Стога је Вук Караџић у **Београд** крочио тек 11. јуна и одмах се запутио кнезу

¹⁰ У Вуковој оставини сачувао се и описан је часовник за орман: „Ваљкасти део часовника, који спреда носи порцуланску округлу плочу са сказаљкама и римским бројевима, лебди између четири дорска стуба са позлаћеним стопалом и позлаћеним оглављем. Стубови стоје на повишем положају од два степена и носе гредље са jakim испадом. Ваљак, стубови и остали архитектонски делови часовника од дрвета су, црно су обојени и лаковани. Из натписа на порцеланској округлој плочи дознаје се да је часовник градио Franz Schaffler in Wien. Шипка у шеталице од гвожђа је, а котур њен од жуте меди. Лотур је крашен осмокраком пробијеном звездом и трolistим цветићима која са обода котура улазе међу звездине краке. Часовник избија часове и четврти. Висок је 0,46 м” (Валтровић 1900: 53).

Милошу у **Пожаревац** (Манојловић 1986: 126). Отуда се јавио Ани да је, 12. јуна, стигао и да је лепо дочекан (Караџић 1988 IV: 112–113). Носио је Милошу сребрне, а изнутра позлаћене чаше и сатљике које је Кнез очекивао са нестрпљењем. Они су били подобни онима у којима се у крагујевачкој трпезарији служило вино само мање запремине, од сто драма. Једнаке, само мање судове донео је и за „младе бегове” (52, 73, 80). Милош је за ручак у конаку поред себе посађивао с десне стране Михаила, кога је звао Мањом, а с леве старијег сина Милана, кога је звао Миљцом. „За столом малој је деци давано све што хоће, вино, кафа и др.” Чувши кнез Милош савете лекара да је пијење вина за децу опасно зато што „крв успаљује и учинити може да деца велику болест добију, а и к пићу тако се научити могу да пијанице постану”, он је Миљцу [Милану] „таки вино пресекао”. Према запажањима биографа кнеза Милоша, историчара Михаила Гавриловића, Милошева деца уопште су расла у околини у којој нису имала шта да науче (Гавриловић 1909: 703, 709). И Вук је мислио да су невоспитани, па је ради бољег образовања младих „бегова”, више пута предлагао Милошу да се кнежевићи заједно са одабраним Србима пошаљу на науке у Петроград, али је све била празна прича (Караџић 1969 I: 214).

После неколико дана отпутовао је у **Крагујевац** где је стигао крајем јуна. Успут је добио неколико народних песама, али је тек намеравао да иде у Пожешку и Ужичку нахију, у којима се надао да ће пронаћи песама за неколико књига. Од двадесетих година 19. века кнез Милош је примао званично гласило Клеменса Метерниха *Естѳерајхишер Беобахтѳер*, а према доцнијем сведочењу Боа ле Конта из 1834. кнез Милош је био претплаћен у Крагујевцу да прима „Аугсбуршке новине, Газету Петербуршку, Аустријског Обсерватера, једне грчке новине, Отомански Монитор и Конститиционел” (Недељковић 1989: 119). Вук је, у Крагујевцу, читао у бечким *Свеојшћим новинама* (*Allgemeine Zeitung*) да је у Котином минхенском журналу *Das Ausland* објављена рецензија о

новијој српској историји Леополда Ранкеа, па је молио Копитара би ли му преко књижара Карла Геролда могао послати немачки часопис? Већ више од две деценије он је навикао да се о новостима из Србије информише путем немачке и аустријске штампе. Иако је сада био на самом извору, Вук је опет слабо шта веровао док о вестима из Србије није читао у Метерниховом *Беобахџери*. Време је, махом, проводио у друштву са Димитријем Давидовићем коме је из Беча донео шаљиве рукописе, медицинску и баштованску литературу. Давидовић је благодарио, али је одлагао да плати рачун који је износио девет форинти и тридесет две крајцаре. Јован Стејић је са Јевремом Обреновићем отишао у Мехадијске илице, а Вуку су, пак, недостајали бечки пријатељи: професор Јенко, Влајко, власник гостионице код „Белог курјака”, али и његова ташта. Писао је Копитару: „Ако би Вас ђе пред вече нанијо пут преко Ландштраса, поздравите и моју пуницу молим вас” (Карацић 1988 IV: 117–118, 380). У журби Копитар није стизао да одговори Вуку, али је у међувремену писао два пута забринутој Ани у Земун да се током полицијских узнемиравања позове на дворског саветника Генца и дворског секретара Пилата, уредника *Беобахџера*, јер су они пристали да буду њихови заштитници. Трагао је и за часописом *Das Ausland* у коме је објављена рецензија о *Српској револуцији* Леополда Ранкеа, који је био непоузданији кореспондент од Вука и није се јављао Копитару иако му је три пута писао. Чуо је да се налази у Риму и да му је књига о Србији донела „нове паре од министарства”. Ишао је Копитар и у Ландштрасе. Ташта Краус и њена поћерка Лујза биле су добро и здраво. Иако брижан, али ипак преоптерећен Вуковим налозима из Земуна и Крагујевца, Копитар је прекорно отписао Вуку да је скитница и ленштина и да би било боље да је већ учинио уместо што једнако обећава да ће скупити више песама. Особито га је цвेलио поводом вести што је осим на бугарском Библија већ објављена и на другим језицима: „Према извештајима Енглеског библијског друштва, по настојању Ливсовом, у Цариграду је Би-

блија преведена чак и на албански, Јеванђеље по Матеју објављено је 1826, док је 1827. цео Нови Завет, на новогрчком и албанском издат на Крфу”. Копитара је бринуло и то што још није набавио примерке тих издања за бечку Дворску библиотеку (120, 124, 233).

Молбе кнеза Милоша, међутим, биле су пробитачније. Он је писао главном команданту-генералу у Петроварадину, барону Сигенталу, и молио је да се у Земуну допусти боравак Вуковој породици (124). Након што се посаветовао са цесарско-краљевском Тајном Дворском и државном канцеларијом, гроф Јозеф Седлницки рапортирао је представнику Ратног савета принцу Хоенцолерну „да се породици Вука Стефановића може одобрити даљи боравак у Земуну с обзиром на разлоге, а нарочито на околност што се за то заложио српски кнез Милош Обреновић”. Из даљег Хоенцолерновог Извештаја Врховном полицијском звању происходи да се не може „спорити да ће Милош Обреновић користити Вука Стефановића као курира, коме је поклонио своје поверење, и да ће овај последњи, користити у ту сврху и своју жену. Но, како она може да буде лако под надзором и како Милошу Обреновићу, ако не би користио овог Вука Стефановића, стоје на располагању многа друга лица која би као курире могао да користи, то потписани председник Дворског ратног савета мисли да мора да препоручи давање одобрења породици Стефановић за боравак у Земуну, утолико пре, што се са аустријске стране мора у многим приликама користити љубазна суседска сарадња Милоша Обреновића, што је случај и сада, јер смо од њега тражили изручење двојице окорелих фалсификатора новчаница, Васа Качарова и Павла Доловца, те зато не би било за препоруку да се сада не изађе у сусрет његовом заузимању да породици Стефановић треба одобрити боравак у Земуну”. Након што су исцрпљене све полицијске и државно-политичке инстанце, тачку на случај ставила је нота службеника Дворске канцеларије у Бечу, Николе Варкена, коју је он послао у одсуству канцелара Клеменса Метерниха, председнику Врховног полицијског звања, грофу Ј.

Седлницком: „Како цесарско-краљевски Дворски ратни савет примећује да се у наведеном граду [Земуну] лако може вршити надзор над овом породицом, то Дворска и државна канцеларија сматра, у сагласности са гледиштем цесарско-краљевског президијума Дворског ратног савета, да нема приговора боравку ове породице у Земуну, и мисли да би то требало прихватити, утолико пре, што се за њу писмено заузео Милош Обреновић, и што је за препоруку да се овом човеку, који је пружио нове доказе његове наклоности, а чије наклоно држање може и убудуће да буде од користи, треба пружити противдоказ суседског доброг расположења” (Добрашиновић 1986: 115–119).

Вук је у Крагујевцу сањао децу сваке ноћи. Узнемирила га је вест да су деца болесна, а нарочито Сава због чега је изостајао из школе. Поручио је за њега књигу са нотама чија је цена била двадесет форинти, а коју је Јосиф Миловук из Пеште послао преко неког Мијаљка. Ни дадиља Вави није била добро. Она је много пропатила због дојаве из Беча о њиховим породичним невољама. Вук је саветовао да патњом не може да поправи стање, него да обрадује родитеље својим добрим понашањем. Међутим, била је очајна. Лечили су је код куће о сопственом трошку. Ана се старала мајчински, али она није хтела као кћи да је слуша. Када је оздравила својевољно је отишла у другу породицу где се поново разболела, а њен домаћин послао је у шпитаљ да се лечи. Најзад се вратила у Беч. Газдарица Карамата пронашла је нову дадиљу. Вук је писао супрузи из Крагујевца, 10. августа, и питао се зашто није Сави и Вави позвала лекара Нестора Месаровића код кога су једеном ручали у Земуну? Није било тешко претпоставити разлог. Позајмио је новац и послао је Ани по једном трговцу шест дуката да их замени за форинте. Један дукат вредео је једанаест форинти и тридесет или четрдесет крајцара. Уколико јој буде „зафалило”, писао је да се обрати у суседству, Василију Василијевићу (Караџић 1988 IV: 115–116, 135, 159). Међутим, Ана није примила новац нити пет Вукових писама из

Србије. Вук је мислио да су остала непослата, јер је београдски конзул који шаље пошту био одсутан. С друге стране, није било гласа ни од Ане. Вук се забринуо, па је за њихово здравље упитао Василија Василијевића. Он је умирио Вука: „Код Ваше је куће све здраво, мале грознице обично посећавају особито малу децу, али су дојако фала богу све на миру, јер се од њи не умире”. Писмо је свео молбом: „Ако се нађе тамо какав залични повелики пар чарапа молим донесите собом кад дођете, јер оне ланске оће да почну дерати се” (128–129). Вук је долазак у Земун најављивао у јесен, после његовог рођендана. Размишљао је како да обезбеде већи стамбени простор. Предложио је Ани: „Газдарица [Карамата] би нам учинила велику услугу ако би хтела да нама да онај други стан, у коме станује чиновник, а жени којој га је обећала да да (садашњи) наш стан. Тада би могла, што се мене тиче, да из наше садашње кухиње пробије врата у другу собу. Тако би та жена имала три собе, а и нама би две велике собе с улице и једна из ходника биле довољне”.

Није био незадовољан у Крагујевцу, али се жалио на боравак у стану који није био подесан за „људе који се боје промаје”, па је патио од јаких реуматичних зубобоља (126–127, 184). Крагујевчани нису много марили за Вуково крхко здравље, али је и иначе свест о здравственој култури становништва била на веома ниском нивоу. „Кад 1829. године у Крагујевац дођу гласови из најја, да се по народу умложила венерическа болест, а нико не зна да је лечи”, Вук Караџић је предложио кнезу Милошу „да се у Крагујевцу начини шпитаљ, барем од две велике собе (једна за мушкарце, а друга за женскиње) па да се објави по свим најјама, да се сви такови болесници јаве и у Крагујевац пошаљу, где ће се без и кака страа за бадава лечити; после пак одређенога времена од кога би се та болест добила, онај да ће се казнити, да би се тако болест, ако не са свим истребила, барем умалила. Но Милош и његов ондашњи министар и саветник, Павле Радомировић, одговоре: ’Вала кад није нас нико чувао ни лечио, не ћемо ни

ми никога”. На то им је Вук рекао „да они не чувају ни једнога јединственога човека, него народ нека чувају, јер н. п. ајдук убије само једног човека, па сва наија устане те га гони, а ово је зло, које убија више људи. Но и ове речи буду онда све у залуд; тек после три године [1832] једва се почне некакав шпитаљ у најији Пожаревачкој” (Караџић 1969 I: 217).

Једнако се Вук чудео и рђавом опхођењу кнеза Милоша и његових најближих сарадника према домаћем свештенству. Када је један калуђер из Ужичке нахије, у незнању, венчао девојку која је била отета у Турској, у Крагујевцу заповеде да се казни са двадесет пет батина. Када су пошли да га бију, Вук Караџић „као у шали” рекне кнезу Милошу да је „срамота свештенике тући, и да се с тим не срамоти само онај кога бију него црква и закон; Милош на то смејући се гротом викне Павла Радомировића: ’О Чико! Оди да чујеш, шта вели Вук: он каже да не ваља бити попове и калуђере! Како да ји не бијем ја, кад се они кашто и сами бију између себе?’” (157). Између осталих „спрдњи” са „светим обичајима цркве наше, с тајнама Христовим, и са самом црквом” Вук је забележио да је кнез Милош у Крагујевцу „уредио једно особито ново венчање, које се зове *Амицино или Маџарско венчање*. И овим се венчањем венчава у цркви, какогод и правим, али не пред олтаром, него у женској цркви; и на овом се венчању поп обуче, какогод и на правом, и осим њега ваља да буде неколико ђака, који сви узму у руку по књигу, како ко оће (неки псалтир, неки часловац, неки требник), па место обичнога венчања читају сви с попом заједно у глас, шта је коме воља, н. п. један чита што из полуноштнице, други из јутрење, трећи из какоје молитве и. т. д. А кад дође да се чита јевангелије, онда читају какоју молитву или што из опела и. т. д. Што се пак тиче венаца, прстења, испитивања, пијења вина, то све бива као и на правој венчању. И људи, који се тако венчавају, мисле, да су венчати, као што иде по закону. Овим се венчањем обично венчају, за које се мисли да дуго неће заједно живети, н. п. човек за кога се зна, да негде има живу жену,

или жена мужа; Амиџини пуштеници и пуштенице; луде и људи од друге вере (чини ми се да је први пут тако венчат један Мађар, кочијаш, или добошар, па је од тога остало *Маџарско* венчање)”. Кнез Милош је Вуку ово венчање хвалио много пута, докле се није указала прилика, па му је Вук лично присуствовао у Крагујевцу 1829, када се венчавала једна млада из Шапца, с једним лепим и здравим момком из Мачве, а која је у Каравлашкој имала живог мужа (142–143).

И тако су свашта у Крагујевцу обртали на „спрдњу”, па је Вук помишљао да ће га мимоићи посао превођења закона, а да ће „наставити с прикупљањем српских народних песама и друге грађе за српску и уопште словенску историју”, али су се изјавила његова уздања (Караџић 1899 IV: 100). Убрзо је добио позив за прву заказану седницу. Секретар Алекса Поповски писао је Вуку, 3. јула: „Сутра ће се започети прегледање преведени закона и будући да сте и ви за Члена Комисије ове наименовани, изволите рано овамо доћи понесавши и књигу и превод ваш”. Секретар Поповски једнако је тражио Наполеонову књигу криминалних закона, па је није налазио. Зато је молио Вука да потражи да није заостала код њега или на неком другом месту (116–117). Када је Вук отишао на седницу, а оно од закона није било ништа осим што је његов бивши писар довршио превод криминалних закона како је знао, а грађанске законике („Civilgerichtordnung”) послали су шабачком учитељу, Грку Георгију Захаријадесу, да их преведе са немачког. Међутим, превод није био разумљив, а многи пасуси изазивали су смех, јер преводилац није знао ни српски нити немачки језик. У Законодателној комисији били су: кнез Васа Поповић, кнез Павле Радомировић Чика, прота Матеја Ненадовић, кнез Ђока Протић, Вук Караџић и писар или секретар Алекса Поповски. Иако је Димитрије Давидовић једнако говорио да ће он у Комисији да пречишћава сиров текст, извукао се, поставивши уместо себе Алексу Поповског, а Вуку Караџићу је наложено да брине о језику и стилу превода. Тако су се криминални закони

предали опет Вуку да их са другим писаром преводи. Имајући сијасет недоумица, Вук је поручио Јернеју Копитару да пошаље из Беча аустријски судски поступак (*Gerichtsordnung*) за који је чуо да је кратак и добар. Не знајући због чега је потребан, Копитар је извршио налог и послао је у Србију „Бесара Фрање законик” који је платио форинту и двадесет девет крајцара. Када су Вук и Поповски почели да се расправљају око записивања, остали чланови су рекли да најпре само читају и бирају шта ће узети, а да се они после препиру око стила и језика како им драго. За две-три недеље су успели да назначе шта ће да се издвоји. У јеку писања закона, Вук је у Крагујевцу гледао „где Милошеви момци зађоше по чаршији на коњма и са штаповима у рукама, те отераше [на кулук] где су год кога могли наћи, тако да су се сви дућани морали позатварати”. Потом су чланови Комисије отишли кући, а Вук и Поповски су остали да „стилизирају”. Међутим, како је секретар био Милошев, он је имао ваздан обавеза, да чита Кнезу новине или да што друго ради, па нису ни сваки трећи дан „законе гледали”, док их нису сасвим „забацили”. Паузу је Вук намеравао искористити да иде у Ужичку и Пожешку нахију и у манастир Студеницу ради записивања народних песамама и тражења србуља. Био је уверен да ће их „силу Божју скупити”. Кнез Васа Поповић му је нашао коња и пратиоца, момка из Карановца. Није му се дало. Уместо допуштења, изгрдили су га да више воли да гледа своје беспослице него да ради зашта је позван (128, 183–187, 202, 568; 1969 I: 163; Станковић 2014: 391–407). Милосав Перунички дао се „рођаку” да ће га посетити када буде кренуо пут Карановца и даље, али га је кнез Васа обавестио да је Вук заузет државним пословима, што је њему било веома мило, јер се потврђивало да се без „ђурђеваца” не могу свршавати најважније ствари у држави, а то уздиже њихов род. У Вуковом одсуству Перунички је ипак „наручио да се што више могне песана сабере у Ужичкој најији и Старовлашкој но тешко је да се што важно добије а с друге стране немамо ни писара да нас као што треба

у овоме делу послуже. Но опет стараћу се и настојавати о томе да их набавим за Дмитровску скупштину колко више могу” (Караџић 1988 IV: 130).

Не могавши никуд даље из Крагујевца, Вук је опет „неколико лијепо јуначки пјесама добио” (187). Песме „Милан-бег и Драгутин-бег”, „Сватови Нуке Новљанина” и „Женидба од Задра Тодора” послао му је у Крагујевац прота шабачки, „пречесњеји” Господин Јован Павловић, а он их је у Шапцу преписао од неког трговца из Босне (1986: 403–404). Идентификовао је топониме Будимље и Добрун. Разрешо је недоумицу да „они 6 наија нијесу ништа друго, него оно што је Црни Ђорђе 1812. године имао, па неко лудо у 6 наија ставио”. Нашао је старо јеванђеље писано на кожи коме је недостајао лист на почетку, у тексту и на свршетку (1988 IV: 128, 148, 187, 200).

Почетком августа Крагујевац је походио француски гроф Адолфо од Карамана. Осим са кнезом Милошем и његовим најближим сарадницима, сусрео се и са Вуком Караџићем. Вечерали су заједно. Вук га је заинтересовао за српске народне песме и националну историју и уопште је оставио веома снажан утисак на Француза који је у свом путопису забележио: „Од свију интересантнији показа нам се један српски писац по имену Вук Стефановић Караџић који говори са свим правилно немачки. Он је издао збирку српских народних песама и једну историју о српском устанку. Ова два састава превео је на немачки Леполдо Ранке. За ове списе српски је књижевник већ члан многих учених друштава. Како је од 1804. до 1813. Стефановић био у пословицама или као писар у Јакова Ненадовића, човека врло виђеног у овим ратовима, или као писар у Савету, тако се може сматрати као сведок достојан веровања за ово време. Доцније, налазећи се при Милошу, он је могао исправити многе чињенице, које су изопачене у историјама досад штампаним. Њему се, међутим, забавља да држи страну Кнезу, уздижући га сувише изнад Кара-Ђорђа. Историја српскога устанка која има, поред осталог,

и ту доброту, да је тако скоро издана, објасниће по изворима домаћим стање унутрашње пре устанка и за време устанка. Ту ће се видети како сјајно у првом реду излазе Карађорђе и Милош Обреновић, данашњи Кнез” (Караман 1892: 27). Вук је по њему послао писмо у Беч Јернеју Копитару кога је молио да ако гроф Караман успут у Будиму или Пешти не нађе немачки превод српских народних песама Терезе Албертине Лујзе фон Јакоб да му покаже где се у Бечу може купити књига. Међутим, француски гроф није затекао у Бечу Јернеја Копитара који је отишао у бању Баден (124–125, 150).

Уместо у Ужичку и Пожешку нахију и Студеницу, Вук је на Милошев позив хитно отпутовао у **Пожаревац**. Кнез је пожуривао Вука да по пријему писма, од 23. августа, одмах дође у Пожаревац, до Велике Госпојине, како би по празнику могао отићи до Београда и земунске Парлаторије да би се видео са породицом и постарао око проналажења једног доктора из Цесарије. Кнез је већ дао налог Арси да отпреми Вука и снабде га трошком за пут (129). Током кратког боравка у Пожаревцу, Вук је био сведок трагичном и бизарном догађају. „Некога лудог Перу из нахије Пожешке, који је за то остао нем и сулудаст, што је од рођења био глув, и кога је Милош за то, по особитој својој љубави к будалама, уза се водио, заболе у Пожаревцу (у месецу августу 1829. године) зуби; онда Милош заповеди, те га опоје шпиртом, па му његов берберин с неколико момака на силу повади све зубе, и за то сиромана онај дан умре и не отрезнивши се више” (1969 I: 139).

Када је полазио из Пожаревца, кнез Милош је наложио базерђанбаши Алекси Симићу да у Београду изда Вуку осамдесет сребрних форинти (1988 IV: 139).

Одмах је платио Панти Розоклији четрдесет форини што му је позајмио прошлог лета кад је дошао у Србију (139). Из **Београда**, 31. августа 1829, Вук је писао Ани: „Најдража супруго, јуче сам дошао овамо како бих видео тебе и децу. Сутра намеравам доћи преко (на Парлаторију). Буди са децом готова (рано, најдаље

до 9 часова), како би могла да их све доведеш у контумац чим будем послао једног човека. Купи ми једно свилено шалче и набави једну кутију прашка за зубе по рецепту доктора Крафта. Те ствари, заједно с мађарском бундом и шубаром, предај човеку ког ћу послати по тебе, да би ми их експедирао и донео у контумац. Господину Јовану Петровићу Ковачу (Живковом оцу) дужан сам 70 ф. Али доктору Стејићу сам дао за њега 10 ф., а и за наочаре 8 ф. тако да остају још 52 ф. Ако можеш, поручи му да дође до тебе, данас или сутра, и плати му 52 ф. Осим тога, дужан сам му и за једно сисанче, које је он купио Сави за Божић, на моје захтевање. Плати му и то! Он ће знати колико је коштало” (131–132).

Након два и по месеца, Вук се, 1. септембра, превезао скелом преко реке и на карантинској дистанци сусрео се на **Парлагорији** са породицом, добавивши потрепштине из Земуна. Ана се жалила да није задовољна дадиљом и газдарицом Караматом која није уважила молбе око пресељења у пространију кућу. Вук је саветовао Ану да отпусти дадиљу и нађе неку другу која не би била лошија. Пружио је преостале сребрне форинте. За удобнији стан Вук се интересовао преко трговца Мојсеја Лазаревића. Према Милошевим налозима, чини се да је Вук наговарао земунског лекара Нестора Месаровића да пређе у Србију (132, 135, 137–139, 295).

У **Београду** се задржао десетак дана. Отуда је Теодору Деметру Тирки послао у Беч потврду да подигне његову руску пензију и да је пошаље куми Ани у Земун (135). У Београду је боравио и Димитрије Давидовић, па су Вук и он као самци, банчили у ноћи, 11. септембра. Припити, написали су писмо пријатељу у Бечу: „За асталом пуним вина, ракије, воде, печени ћурака, лубеница, брескви и пр. и пр. пијани Вам пишемо – ја и Гдин Давидовић. Имали смо срећу овде дочекати Гдина капетана Ајзенбаха, по коме Вам ово писамце шаљемо, као но ти пијани људи. Знам, да нам завидите што смо ми новине овде пре од Вас разумели; али и ми Вама често завидимо кад помислимо, да Ви у Бечу живите. – Желећи Вам, да будете свагда овако весели, као што смо ми

сад, јесмо свагда Ваши стари” (132). Копитар је примио писмо тек крајем октобра. Тим поводом отписао је Вуку: „Незатворено писмо које сте заједно потписали Ви и г. Давидовић, а које сте поверили куриру, поручнику Ајзенбаху, примио сам тек пре неколико дана из друге руке, од једног трговца старинама. Додуше, од 19. до 30. септембра био сам у Брну [...] па зато не знам да ли сам ја лично крив, или је за ову неуредност крив курир. У сваком случају, захваљујем Вама обојици што ме се сећате и за столом, и молим Вас да не пропустите ниједну овакву прилику да ми упутите по куриру неколико редака” (149–150).

Уз раскошну трпезу пуну „ића и пића” Вук и Давидовић у Београду прослављали су радосну вест о закључењу Једренског мира. Барон Иван Иванович Дибич Забалкански известио је кнеза Милоша, 5. септембра, да је шестом тачком Уговора закључено да ће се Акерманска конвенција испунити и да ће се Србији повратити шест округа. Писмо је стигло у Крагујевац, 9. септембра. Два дана затим, Милош је у Цариград послао депутате Ђорђа Протића, члана Народног суда, и Аврама Петронијевића, секретара Кнежеве канцеларије. Задатак је био да од Порте затраже комисара са којим ће се вратити у Србију ради одређивања граница (Гавриловић 1912: 123–124). Њихово посланство искористили су Вук Караџић и Димитрије Давидовић да проследе писмо српском конзулу у Цариграду, Марку Георгијевићу, са молбом да им пошаље два егземплара „арнаутског” превода Новог завета који је тражио Јернеј Копитар и да ургира код представника Енглеског библијског друштва у Цариграду, Х. Д. Ливса, како би се лично zaloжио за објављивање Вуковог превода Јеванђеља, чију ће штампу подржати кнез Милош. Албански превод није могао да се нађе у Цариграду, па је Марко Георгијевић писао Ливсу који је отпутовао у Лондон да више примерака понесе са собом. У повратку Ливс се задржао на Крфу. Георгијевић је писао да отуда пошаље два-три примерка албанског Новог завета, а чим дође у Цариград, првом приликом је хтео да му пренесе намере кнеза

Милоша о одобравању да Енглеско библијско друштво објави и српски превод Новог завета Вука Караџића. Марко Георгијевић је молио Вука да „се превод завета са Славенским заедно наштампа, као што му је и Господин Ливс говорио” (1988 IV: 159, 169–170).

У Београду Вук је одлазио у књижару Григорија Возаровића који се лане оженио Саром, удовицом Вуковог земљака, пријатеља и учитеља грчког језика у Земуну, Лазара Марјановића (Дурковић Јакшић 1995: 117). Осим тога што су Вук и Григорије имали заједничке трговачке и пословне планове (Караџић 1988 IV: 173), Возаровићева књижара код данашње Саборне цркве у Београду била је први књижевни центар у Србији. Ту су се могле наћи малобројне српске књиге, као и Давидовићеве и Фрушићеве *Новине српске*. Осим издања српских аутора, било је и немачких књига и новина, па је свакодневно свраћала ондашња интелигенција да чују новости. Међутим, како саопштава путописац Сретен Л. Поповић, између „свију посетилаца био је најглавнији и најревностнији слепи (као што смо га ми деца звали) чича Ђура (Милутиновић-Херцеговац). И посредством овог све би дневне новости по свој вароши разношене биле. И чича Ђура, кад би ког убеђивао у истинитост каквог дела или догађаја, обично би говорио: ”То је цела истина, то *Алѐмајнер* (*Ойшїѝе новине*) пише и *Беобахїѝер* (онда Метернихов лист) потврђује’ [...] Чича Ђура био је ревностан скупљач пренумераната и продавац књига. Кад би Возаровић добио нове књиге, Ђура би књиге под мишку и ишао од дућана до дућана и на продају их нудио. Но пре него што је књигу примио, морала му се најпре прочитати, да зна њену садржину и да може и купцима напред казати садржину и лепе стране те књиге. То је у неку руку била, што се данас каже: критика књижевна на коју се данас тако много полаже. И слепом Ђури ретко је ко могао и смео отказати да не купи књигу коју он продаје и хвали. Он је, што се данас вели, грубијан био према ономе који се не би претплатио или књигу узео, и говорио би: ’А шта ће ваша деца од вас добра чути и научити, кад не купујете књиге, не читате

их, те да можете децама штогод о зимским дугим ноћима и нерадним данима преповедати. И тако првом у почетку нашег развића беше слепац који ревнсно шираше просвету и чињаше услугу књижевности” (Поповић 1950: 117–120; Милићевић 1888: 360). Једнако је сведочио Вук Караџић. Према његовим речима, Ђура Милутиновић Црногорац је био у Београду „најбољи скупитељ пренумераната”. Претходно, он је певао црногорске јуначке песме „Дијоба Селимовића”, „Перовић Батрић”, „Пипери и Таир-паша” и „Бој Црногораца с Мамут пашом” које је Вук објавио у Лајпцигу, у трећој књизи *Народних српских њјесмама* (1823), а потом је од Ђуре забележио „Три сужња”, „Поп Љешевић и Матија Јушковић” и још „неколико леџи песама” (Караџић 1986: 399).

Од осамдесет форинти које је добио у Београду, пошто је намирио дугове и исплатио путне трошкове, вратио се у **Крагујевац** празних џепова, са само три цванџике (139). Од оног што су рекли да ће му опскрбљивати породицу у Земуну није било ништа, али нису оклевали него су опет сазвали састанак Законодавне комисије, али у измењеном саставу. Довели су из Шапца новог секретара Лазу Зубана, а уместо кнеза Василија Поповића и Павла Радомировића Чике дошао је кнез Лазар Теодоровић. Да би посао могли да раде мирније, преместили су их у Велики суд. Док се нису преселили Вук је променио три квартира у Крагујевцу „све гори од горега”, а у Суду дали су му „једну малу собицу, која није била много шира од врата, али је за љето опет била за невољу добра”. Под Вуковом собом била је трпезарија, а „соба је била тако потавњена, да је свагда по мирису знао шта се доље једе”. Храна је била подношљива за здравог човека, који има добар желудац, али не и за њега. Несносно му је било и „јести с другим људима, шта они оће, кад они оће, и ће они оће”. Сви чланови Великог суда су живели у једној кући „ђе и суде, обично по два у једној соби, и једу заједно, као у манастиру”. У таквим условима, до септембра су свршили половину грађанског законика. Како ће се што казати то је Вук диктирао писару

(1988 IV: 184–187). Највише се, ипак, око закона старао секретар Лазар Зубан. Међутим, њега је дисквалификовао правник Јован Хаџић. Он је писао: „Но колико је и он [Зубан] мало за тај посао преправан био може се судити по томе што се сва теорија знања његова састојала у изученију пет гимназијских школа у Новом Саду. Што се саме радње на овим законима тиче, Лаза Зубан је сам између осталог казивао овако: ’Кад је књаз Милош – вели – од нас захтевао да на делу закона радимо, ми нисмо смели никако казати да тога посла не разумемо, јер он то није трпио и одмах би казао па зашто вас плаћам кад не знате, јер код њега је морао сваки свашта знати. И кад је на тај конач одређена била комисија, у којој је био најглавнији Ђока Протић, Прота Жујовић, Лазар Теодоровић и неко време Вук Стеф. Караџић, и ја (Зубан), ми смо тада само по гласу узели законе француске да преводимо, не знајући у чему се савршенство њихово састоји и да ли се сударају с нашим народом и нашим обичајима. Само смо чули да су француски закони најслободнији. Па смо се чудили кад смо наишли у грађанском законнику на *servitut*, јер смо по граматичком смислу држали да је то ропство. Бавећи се око тога ропства, позовемо једнога Пољака који се десио онде у Крагујевцу и кога смо држали да је човек вешт у законима, те га запитамо да нам протолкује шта је то код Француза *servitut*? А он нам одговори: *Зар ви њо не знајте, а хоћете да њишејте законе? Право служносџи је њраво служносџи, а њраво служносџи је њраво служносџи. Збојом. Па се окрене и оде*” (Хаџић 1964: 69).

С ране јесени Вука је почела да хвата грозница. Са жељом да је већ минула, Вуку је писао Димитрије Давидовић да је у Пожаревац приспео пруски лајтнант¹¹ Ото Дубислав Пирх. Читајући *Српску револуцију* Леополда Ранкеа, пожелео је да обиђе Србију и да упозна Вука Караџића, па да преко Босне путује у Италију. Од Вилхелма Герхарда из Лајпцига донео је за Вука препоруку. Хтео

¹¹ Потпоручник.

је да уручи у Земуну и да се састане са њим, али су се мимоишли, па је успут понео Вуку писма од жене и од Василија Василијевића. Молио је Давидовића да пошту упути Вуку у Крагујевац. Био је „млад, леп и учен доста”. Знао је земљопис и носио је са собом туширану карту Србије. Отправили су га са Цветком Рајовићем Ђетком наниже да види Ђердап и руднике, па да узводно крене у Крагујевац (Караџић 1988 IV: 133, 148, 164).

Вук је невесело читао да је Ана очајна, да је остала без новца, како је стан неуслован, тешко јој без дадиље, а Сави је досадно и хтела би га послати у Крагујевац. Вук је отписао да је позајмио од пријатеља сто форинти које ће јој на Парлаторији предати секретар Цветко Рајовић који иде за Београд или ће јој послати по свом брату Стефану Рајовићу који живи у Земуну. За текуће трошкове једнако је позајмио и од Панте Радовановића Розоклије¹², јер Вук није имао одређену плату, него је радио за квартир и храну и повремено је био дотиран. Међутим, он није заборавио ни њихову дадиљу Вави. Подсећао је Ану да јој пошаље мало новца у Беч чим стигне пензија, јер је одавно писао Тирки за потврду. Саветовао је да девојку која је долазила уместо ње, не узима поново, него да пита госпођу Карамату за препоруку неке добре девојке. Бодрио је Ану да истраје, да се нада и ни због чега не једи, већ да гледа само да она и деца буду здрави и посвећени мислима Богу „који никад не напушта добре и поштене људе”. Ни њему није било најбоље. Ни у једну кућу није ушао осим код Давидовића и његове супруге Јелене, тако да би Сави било досадније у Крагујевцу него у Земуну. Поручио је да чита, свира виолину, добро слуша мајку и да се поигра у дворишту са децом. Пред зиму, мислио је да дрва купе уз помоћ господина Јована Карамате и да задрже стан код њихове породице, јер је Мојсеј Лазаревић јавио да је пронашао слободну кућу код госпође удовице

¹² Земунски трговац Милутин Радовановић (Панта Радовановић или Панта Розоклија).

Поше Ракић за двеста педесет форинти годишње кирије. Понуда није била рђава, али је станодавка одрекла заградити другу кућу, будући да је она коју је захтевао Вук имала пролаз, а друга која је била мања остала би неприступачна и био би онемогућен прилаз бунару који је припадао мањој дворишној кући (135, 137–139, 143–144, 293, 295).

Задубљен у „домаће, дућанске и подрумске послове”, Игњат Брлић је одлагао да пише о процесу са Јованом Себастијановићем у бродском Магистрату који је најзад „легао”, те да се код Томе Скалице налази Вукова двадест и једна сребрна форинта које би му послали, али не знају како, страхујући од губљења новца. Упослен да „не зна где му глава стоји” Брлић се тешио: „Сада о нашем писменству и словству ништа друго не радим, него новце течем, да данас сутра без замољкавања моју граматику издадем. Па мислим да је и то добар посао?”. Интересујући се: „Оћете ли ове године Забавник за 1830 издати?”, приложио је списак пренумераната из Брода на Сави (136–137, 168–169). На *Даницу* Вук није помишљао, јер се видело да ће се превођење закона одужити. Устаљеном динамиком нису могли завршити пре Ђурђевдана следеће године, а Вук није имао услова да зимује у малој соби. Није имао фуруну ни слугу нити новца (1969 I: 134). Молио је премештај у Крагујевцу или у „каком манастиру”. Није се одбијало, али се одлагало. Због неусловности, почео је чешће да побољева од грознице. Када је, концем септембра, кнез Милош отишао у Пожаревац, са њим су отпутовали и кнез Василије Поповић и лекар Јован Стејић, кога је Кнез присвојио од брата Јеврема. На њиховом походу, Вук се пожалио да је назебао, страхујући од болести. Кнез Васа је обећао да ће разговарати са Милошем не би ли се већ успут или из Пожаревца послала наредба о пресељењу. Међутим, други дан после њиховог одласка Вука је ухватила грозница која га није пуштала. За седам дана није „изео свега по оке јела, а попију је сваки дан по тестију воде, које се никако није могао

наситити”. Вук је мислио да се прехладио „стојећи с Господаром једно вече у свом љетном (и једином) капуту пред конаком”. Пошто се тресао, није био у стању да пише, него је грозничавим гласом диктирао секретару писмо кнезу Васи да за сад нема ни спомена од састављања закона, јер онај дан кад га не тресе у постељи, боли га глава од пређашње грознице. Запомагао је Васи да уместо њега пољуби скут и руку кнезу Милошу не би ли га умилостивио да пошаље доктора Стејића како не би сасвим пропао, па кад оздрави ако је рад да „се закони пишу и да се сврше, да одреди друго мјесто, ће би ја према својој нужди и потреби могао имати кватир; и осим тога, да одреди мени што на мјесец, да могу плаћати слугу, који ће ме служити, и да се могу ранити и одијевати (док се око овога посла ради) [...] Ако ја нијесам задовољан са собом и са својим стањем и животом, како ће се мени милити да законе пишем? Знате што бабе веле ’весело срце кудељу преде!’ оно је света истина. Ако ми је за невољу мучити се, како ћу француске законе разумјети, и како ћу из њи што за Србе изабрати и лијепо намјестити, мислим да ми у здрављу Господареву није за невољу мучити се с’ кватиром без нужне простирке, без послуге, без одијела и пр; а ово није посао да се сврши за неђељу или за мјесец, него добро да се ради, па до Ђурђева дне једва да се сврши”. Знао је Вук да би га Милош, након свршеног посла, богатије обдарио, али залуд када није могао више чекати. Премда му се уста већ од „жеђе испекоше и грозница почиње ватати”, није могао даље да диктира. Писмо је закључио: „Него гледајте, како Вас Бог учи, само молите Господара да би ми Господина Стеића одма послао, а остало се све и после може уредити”. У пост скриптуму је додао: „Ако ли би се догодило да Стеић одма доћи амо не може; онда ја прече ништа не би знао, него да се Господар смилује и да заповједи да ме одавде оправа преко Београда у Земунски Контумац па макар ми писање закона опет на врат дошло, ако оздравим. За Бога гледајте одма штогођ” (1988 IV: 138–139, 184–185).

Вук је знао да је писмо било грубо, али га је болест принудила. Жалећи што је Вук од грознице страдао, кнез Васа је отписао како није било могуће да пошаљу у Крагујевац лекара Јована Стејића, јер је и Кнез био болешљив, а што се тиче друге његове молбе, Милош ће „учинити наредбу” о његовом одласку у Земун ради лечења и боравка са фамилијом коју треба да снабде зимницом (142–143). Кнез је послао заповест Великом суду: „Будући да је Господин Вук слабости ради искао допуштење, да иде у Земун; зато сам ја писао [хазнадару Јакову] Јакшићу да му даде 300 гроша те нека иде лечити се, па кад га позовем, онда опет може доћи” (185).

С АМИЏИНИМ ПАСОШЕМ У ЗЕМУН

Други дан после Васиног писма, стигла је у Крагујевац велика коверта, незапечаћена и адресирана за Велики суд. Пошту је до-нео суруџија Јерчуга који није хтео да је преда секретару Лазару Теодоровићу без напојнице. Теодоровић је једва измолио, јер није имао новца код себе. Мислио је да курир иште муштулук због веселих гласова из Цариграда. Међутим, када је отворио пакет, „покажу се чудеса” – писмо и пасош потписани од буљубаше кнеза Милоша, Симе Милосављевића Паштрмца званог Амице, који су били одговор на писмо које је Вук Караџић упутио кнезу Васи. Писао их је својеручно Кнежев секретар Цветко Рајовић код Милоша у пожаревачкој оцаклији где се сва књажевска свита окупила те су додавали шта је који знао, а „за моловање пасоша чекао је суруџија с другим различним писмима два дана”. Пошта је стигла са препоруком да се прочита пред кнезовима, па да се запечаћена преда Вуку. Пасош је почињао тобож свечаним и високопарним тоном: „Амица први и последњи који има власт давати свакојаке пасоше и мушком и женском и старом и младом и здраву и кљасту, објављујем настојашчим пасошем да показатељ сего г. Вук Стефановић, из Тршића у Јадру, од скоро прозванши се Дробњак из Петнице, полази одавлен преко београдске скеле у Земун, а отален докле му тојага траје”. Затим, чим су год мислили да га „горе нагрдити могу, то су све пометали” у његов лични опис, „н. п. да је у младости козар био, а сад списатељ српске граматике, да су му усне велике као чарапин почетак; како су му уста и зуби као ужички опанци;” те да „особити знакова нема, али кад би се

човек остраг добро загледао у њега, рекао би да је у једну ногу приром”. Поврх свих поруга стоји: „А најпосле да се не би ко у кога другога упознао, ево овде стављамо његову скверну фигуру; па онда, насред прве половине табака с друге стране, намоловали га (што је год Аврам Гашпаровић, воспитатељ млади књазева, мајсторскије могао), како стојећи мокри у тестију, која стоји на земљи, а два писара Милошева, Паун Јанковић Десимирски и Милош Коић Косијеревић, сагли се, те отимају тестију (ово је зато чињено, што је он, не могући ноћу, особито с горњег боја, ићи на поље, имао у соби суд ради мокрења, као што је по Европи свуд обично; а они спрдње ради измисле, да је он у манастиру Раковици спавајући у једној соби с она два писара, тео да мокри у тестију, из које су они воду пили)”. Према другој верзији пасоша, Аврам Гашпаровић је нацртао „како је Вук у манастиру Раковици ноћу хтео да се послужи крчагом место ноћног суда, а Лаза Зубан му не да, те се њих два око тога гурају” (Милићевић 1989: 267–268).

Писмо је било још грђе. Амица је писао Вуку: „Роде мои! Ми Ђурђевци, нисмо тако деликатни да се од једне грознице тако јако уплашимо и помоћи докторску да потребујемо, даје и онда када би доктора првога комшију имали. Ви добро знате за кога је Г. докт. Стеић опредељен, пак за такову маленкост да га позивате, доиста, чудимо се! [...] А за квартир што велите да Вам’ се нађе; то је најлакше, за Вас не треба какова висина, или боеви (апартменти) или уз мердевине, него је за Вас, Роде Мои! Бурдељ” (земуница) „у коме може све телесне потребе свршивати, као и медведи што живе у рупама и. т. д.”. А најпосле, што се тиче плате, упућују га да обрије бркове, па да се упути у Београд пашину сину у службу место неког Косте, који је код њега био аџуван, па га они онда уватили и затворили, додајући да ће „онде ласно живити и с мало труда јербо веле, како га је Бог осакатио, то му је свагда једна нога прегнута, па да прегне и другу, ето га четвороношке и онде да ће моћи и на прела ићи и по његовој

жељи песме купити”. Амица је писмо свео жалбом: „Е рођаче баш ми је жао што се овди догодио ниси да и ти штогод дометнеш, али нека стои други пут”.

О гласовитом пасошу и писму сведочио је Вук Караџић у више наврата, а концепт пасоша пронашао је Милан Ђ. Милићевић у Кнежевој канцеларији, па га је после многих показивања уступио кнезу Михаилу код кога је и остао. Копије оваквих пасоша и писама нарочито су чувани у Кнежевој канцеларији, па су се према, Милошевој заповести или по вољи писара, читали онима који их нису чули (Караџић 1988 IV: 140–142; 185–187; 1969 I: 135; Милићевић 1989: 266–268; Стојановић 1987: 331–333).

Иако је био слаб, Вука је почела попуштати грозница, али видевши да нема изгледа о промени квартира, а особито после приспећа погрдног пасоша и увредљивог писма, почео је да се спрема на пут. Погодио је кола и упутио се из Београда у Земун (Караџић 1988 IV: 147, 186). Јаков Јакшић му је предао три стотине дуката (Добрашиновић 1970: 161), а на растанку секретар Лазар Зубан пружио му је писмо да га из Земуна пошаље његовом брату Раду Зубану који је са њиховом мајком живео у Меленцима. Он им се није јављао откако је прешао из Шапца у Крагујевац. Нису имали никаквог гласа од њега (Караџић 1988 IV: 159–160, 171).

У Деловодном протоколу Књажеске канцеларије налази се писмо, од 22. октобра 1829, упућено кнезу Лазару Теодоровићу. „Писмом овим укорен је што није јавио за Вука Стеф. Караџића, да је отишао; и шта је при поласку говорио, је ли се смејао, или се љутио на послато писмо и пасош от имена Амицина” (Добрашиновић 1970: 161). Већ 25. октобра, Лазар Теодоровић је отписао кнезу Милошу да је разумео укор и да је требало одмах одговорити, али ако се може по правди искупити није могао „од смеја”: „Ја сам неколико пута перо узимао да отговорим, пак како помислим на клету фигуру Вукову и како Баћушка [Паун Јанковић], отимаћи тестију, уз оно гледа, а ја се заценом смејати, и тако пропустим и девето число до после подне. Но, разумејући да ће

Суруџија 10. числа за Пожаревац поћи, отговорио сам ја Амици, а Суд Народни Вашему Сијатељству. Но ја нисам могао Амици описати, какав је смеј овамо догађао се; а и сад непрестано трае”. Лазар Теодоровић је читао пасош и писмо Амицино у судском конаку. Кнезови су праснули у смех, чудећи се „составу писма и измишљенију фигуре рођака Амицина. Кад смо писмо с пасошем Вуку предали, одма је погледао у подпис у писму и пасошу, и видећи тамо име рођаково а и фигуру на пасошу изображену, рече: ’Е оно су без сумње рођачки и ђурђевски послови’ а потом поче пасош редом и гласно читати смешећи се, но уз образ удари му пламен. По прочитанију стане одма истог дана кола тражити, да оде у Земун. Нашавши кола, кад је сутра дан у кола сести хотео, исазове мене на страну и рече ми: ’Ово су, како сам пре рекао, послови ђурђевски и рођачки, кои су се недавно и Цветку догодили, но ово ће све скоро проћи; а ја како пређем у Земун, писаћу Јего Књажеском Сијатељству и благодарити за досадашњу милост, а препоручићу се за будућу, пак ако ме Господар зовне, да законе сочињавам, ја ћу одма доћи” (1970: 162–163).

Слично је терао „спрдњу” кнез Милош и са секретаром Цветком Рајовићем. Њега је 1829. послао у Каравлашку за депутата код Руског двора, наместо Михаила Германа. По свршеном послу, када се Цветко враћао у Србију, Амица му је послао пасош у коме је писало: „Показатељ овога Цветко Рајовић, моја будала, полази из Каравлашке на траг у Србију; зато препоручујем свим властима, да би га свуда пропустили мирно, као будалу, јер је будалама свуда слободно ићи” (Караџић 1969 I: 133–134; Милићевић 1888: 620).

У гневу, Вук је спалио Амицин пасош. Писао је Јернеју Копитару: „Жао ми је што сам пасош, због фигуре, у **Бијограду** бацио у ватру, а писмо сам оставио, и ако на скоро умрем, тражите га у мом сандуку” (Караџић 1988 IV:186). У попису заосталих ствари описана је дрвена кутија „мрке боје, са седам одељења за писма, рачуне, рецеписе и друге писане листове” (Валтровић 1900: 75).

У Земунски карантин је прispео 24. октобра (Добрашиновић 1970: 161). Благодарно је кнезу Милошу што га је отпустио на неко време, јер је то изискивало стање његовог здравља (Караџић 1988 IV: 145). Кнезу Васи Поповићу је јавио да је, додуше, грозница попустила, али да је и даље једнако слаб. Осим воде још му „ништа управо није слатко” (147). Отписао је и Амици како је примио писмо и уз њега пасош у коме је „рођак” изоставио, на пример, да је Вук био „член (или директор) Законодателне Српске Комисије, Српски Историограф нашега времена и пр.”. Што се, пак, тиче писма, њега је похвалио да је „врло славно, али није ни чудити, што је паметније и љепше написано од онога што сам ја Кнезу Васи писао; јер сам ја оно писмо писао у грозници и ипокондрији гледајући смрт пред очима, а ви ово не само што сте писали на тенани, него вам је још помагала и цијела Књажева канцеларија. Ово вам само јављам, да знате, да сам писмо ваше примио, и да вам труд узалуд није био”, јер је смехотресно одјекнуо међу читавом Кнежевом свитом (146).

Обрћући све на шалу, један познаник који је управо дошао из Пожаревца у Контумац, рекао је Вуку да му је Јован Стејић, по заповести кнеза Милоша, казао да га поздрави и да се нимало на њега не срди него да дође опет. Кнез Васа је двапут писао. Најпре је жалио што је Вук отпутовао из Крагујевца, а потом је изјавио да би га Кнез већ позвао натраг, али га задржава услед зиме и у недостатку достојнијег квартира у Крагујевцу. Вук се учинио невешт. Наставио је да издржава двадесетодневни карантин (164, 186). У међувремену, призвао га је генерал-мајор Јохан Фојт, рекавши да не може да борави у Земуну без бечког пасоша. Обећао је и да ће писати Варадинској генералној команди да му се изда барем одобрење док не добије пасош из Беча. Ни за исправе његове жене још ништа званично није стигло, него је, на његову представку, из Варадина прispео само допуст. Оплакивао је судбину: „Ово је права бијезда на суву путу. Није доста да се човек на овоме свијету мора мучити с болестима и с другим недоскутицама, и с опасно-

стима свога живота трудити се, да би као поштен човек са својом фамилијом живети могао; него се још и овака гоненија трпити морају!” Шта је Вук знао, него да опет моли Јернеја Копитара да ургира у Бечу од Пилата до Генца. Осим тога, писао је да носи србуљу на пергаменту коју ће му послати из Земуна, те и да је, 29. октобра, на Парлаторији, сусрео бившег сомборског катихету и попа Павла Атанацковића. Када је умрла попадија, с којом је имао сина Васу, на позив Стефана Стратимировића отишао је у Сремске Карловце и постао је калуђер у манастиру Крушедол. Сада му је име Платон (147–148, 200; Милићевић 1888: 19).

Враћајући се некаквим послом из Србије, у „земунском лазерету” са Вуком је „контуминирао” трговац Грујо Механцић из Сентомаша у Бачкој. Промет са изложеним делом Контумаца обављао се до заласка сунца. Чим се смркло стражар је затварао врата месаре, трпезарије и дућана и тада је настајало потпуно затишје. Контумацисти, којима је дан пролазио без већих доживљаја, повлачили су се у своје одаје. Не имајући нарочитог посла Вук Караџић и Грујо Механцић дању су највише спавали, а ноћу приповедали. Кад је Вук чуо да он зна много „лијеписјех приповиједака”, замолио је, јер је био писмен, да му их „ондје напише, а уза њих и неколике народне пјесме”. Осим народних песама „Марко Краљевић и бег Костадин”, „Ђурађ Чарнојевић” и „Бој Арађана с Комадинцима”, испоставиће се да је Вук добио од трговца Механцића записе антологијских приповедака, између којих су се издвајале: „Немушти језик”, „Златна јабука и девет пауница”, „Стојша и Младен”, „Ђаво и његов шегрт”, „Права се мука не да сакрити”, „Аждаја и царев син”, „Ко мање иште више му се даје”, „У цара Тројана козије уши”, „Усуд” и још неколико које није објавио (Караџић 1986: 401; 1988: 49–50; Дабижић 1987: 11; Пешикан-Љуштановић 2020: 14–15; Радуловић 2015: 385–395).

Изашавши 13. новембра 1829. у Земун својој породици (Стојановић 1987: 336), Вук је тешио Ану. Она је била раздражена због самовоље дадиље Вави која их је напустила и лежала је у

врућици у бечкој болници. Нерасположена је била и њена мајка госпођа Краус у Бечу, јер је имала добро срце и осећала је одговорност према њеним строгим протестантским родитељима. О томе се поверила Копитару који је писао Вуку, налазећи да Ана није најбоље поступила са њом. Вук је признао да се то не би догодило да је он био присутан у Земуну, али није кривица само припадала Ани која се према њој односила мајчински, него је Вави није хтела прихватити као мајку, па сад лежи у шпитаљу, али неће умрети. Копитар се, поред тога, жалио да ниоткуда није успео да пронађе албански превод Новог завета, ни са Крфа, ни из Трста, нити од Вука. Шалио се да је Библија, можда на крају, отишла у прераду за хартију. Тим се више радовао Вуковом Јеванђељу под 6880. годином. Што се тиче пасоша, Копитар се уморио од писања и говорења. Изгубио је наду у благонаклоност бечке господе (Караџић 1988 IV: 153, 159). Међутим, иако је у претходном писму испољио разочарање бездушном бечком администрацијом, писао је, затим, о преокрету, јер га је посетио дворски секретар Пилат, уверавајући да се дворски саветник Генц заузео код шефа бечке полиције, Јозефа Седлицког, да поступак подупре одоздо навише. Знајући да је Вук спор и невешт немачком језику, Копитар је послао концепт Молбе: „Високохваљеном царско-краљевском највишем полицијском уреду, потписани турски поданик али ожењен Бечлијком и отац четворо непунлетне деце, преселио се из Беча у Земун, како би своју децу вежбао у српском језику, а такође и да би економски боље пролазио и био ближи својим изворима и отаџбини Србији. С болом мора приметити да је од неког времена предмет политичког гоњења, што иначе није случај ни са којим другим турским подаником, а да се не говори о полуаустријском оцу породице. С једне стране, свестан своје невиности и у свако доба спреман да се подвргне строгом испитивању, а с друге стране знајући праведност и благост аустријске државне управе из ранијег искуства, он је уверен да се ово полицијско гоњење мора неизбежно заснивати

на неоправданој сумњи или клеветању; и зато понизно моли да високи полицијски уред, пошто прикупи тачне информације по свом нахођењу, изда наређење да престане поменуто гоњење и да се потписани у погледу пасоша и дозвола за боравак изједначи у најмању руку, као остали турски поданици”.

Уз опаску да Молбу хитро преда, Копитару су дојадиле Вукове интриге. Писао је да дође у Беч, да се скраси и пише Забавник или неке новине, јер у Србији још дуго неће бити могуће да се нешто паметно уради (155–157). Подозревајући да је застранио, суочавао га је са могућностима уреднијег живота: „Постоји нада да се овде [у Бечу] добије дозвола за српске новине; дакле, проверите себе, да ли се надате да бисте се од Ваше болести скитњичења могли до те мере опоравити да се коначно једном овде усталите. Но, не треба никог да ми предлагете, јер хоћу једино с Вама да се женим или ни са ким” (178).

Упутивши Молбу, благодарио је Копитару и одоговорио је на прекоре: „За Србију имате право (да се још за дуго ништа паметно у њој неће моћи учинити) [...] И опет како ми Стеић поручује и кнез Васо пише, чини ми се, да ће ме скоро звати. И мораћу ићи, да шта знам чинити? Ја би најволио у Беч доћи, и писати Забавник и, ако би се могло допуштење добити, новине; али је с оволиком фамилијом тешко у Бечу живити. А од литературе наше не може се човек великој (готово никакој) помоћи надати” (164).

Услишио је молбу Лазара Зубана. Послао је писмо у Меленце његовом брату Ради Зубану. Захваљујући се Вуку што је забринуту мајку и њега утешио писмом од брата, молио је да им још штогод јави и хоће ли их Лазар походити? Зубан се чудило одсуству одговора. Писао је Вуку у Земун: „Не сумњам да сте [писмо] ви послали. Ја му ево јошт једно пишем, које молим да би сте му оправили. Мислим да нисте заборавили да се он зове Рада Зубан и да седи у Меленци”. Осим тога, „у преку” су Милошеви чиновници куповали срећке, па је секретар Законодавне комисије молио Вука да посредује: „Познато вам је да су многи овдашњи

Ваши пријатељи и рођаци лозове на та добра купили, а прилике немају добити нумере које изађу, а ви ћете сигурно тамо у Земуну првом поштом добити; за то како остали Ваши пријатељи, тако и ја Вас молим да се не одречете листу једну, од исти нумера, првом приликом послати нам кад добијете, и на мене адресирајте. Ако што буде и срећа усте, нећете ни Ви остати без дела” (159–160, 171, 178–179, 231, 261). Докле је награда од игре на срећу била неизвесна, дотле је Игњат Брлић послао двадесет и једну форинту коју је судским путем Тома Скалица успео да извуче из имовинске масе Вуковог дужника Јована Себастијановића из Брода на Сави. Трудио се Вуков повереник да наплати још шездесет форинти, али Брлић није имао „никаква уфања”, јер се није имало откуд узети (168–169).

У Земуну је средио домаће прилике. Уминула је грозница. Од Јована Карамате породицу је преселио у удобнију кућу покојног попа Косте Ракића, дрва и брашна је купио, наручио је двоје свиња за зимницу. Пронашли су нову дадиљу Катуну (205). Преко земунског трговца Лехмана послао је Јернеју Копитару два Јеванђеља на пергаменту које је увио у дебело платно и оловом запечатио. Еспапом који је путовао у Беч надзиро је Коста Свиляркић који је требало србуље лично да преда Копитару (182–183). Поверавајући најзад како је провео лето и јесен 1829. у Србији и како је „од онуд сад амо дошао”, скрасио се Вук да напише писмо Копитару: „Може се рећи: и да су ме они оћерали, и да сам ји ја оставио, и да сам утекао. О томе ћу Вам други пут читаво писмо писати, а засад само знајте, да нијесам био ни бијен ни апшен”.

С обзиром на то да „нико у Ранкеовој књизи не налази обавештење о томе” које територије запремају шест округа које је Турска, после Једренског мира, јемчила да ће присјединити Србији, Копитар је хтео да немачким и аустријским читаоцима пружи саопштења у *Беобахтџери* (152–153). Премда је кнез Милош о Аранђеловдану (21. новембар) послао Димитрија Давидовића и Лазара Теодоровића у Цариград да преговарају о границама (Гав-

риловић 1912: 144, 148–149, 153–162), ни Вук није био начисто. Цитирајући завршне стихове песме Филипа Вишњића „Почетак буне против дахија”, Вук је мислио да ће Србија „бити управо оно, што је Кара-Ђорђије – ’Крстом прекрстио / И својијем крилом закрилио / Од Видина пак до воде Дрине / Од Косова те до Бијограда” (Караџић 1988 IV: 164–165).

У *Сербским лейхойисима* је, између осталог, прочитао чланак „Єзык србскій, Ображаванье србски речій” који је Милош Светић свео закључком: „Г. Вук Стефановић К. писао је нешто овоме подобно у Забавнику своје за год. 1828. Из самога надписа његовога и мога посла види се разлика између намеренија и обработанија једнога и другога. У њега су *главна свршивања сушійесїивїиелни и йрилаїаїиелни имена*; а у мене *ображаванье србски речи*; који подпуно одговарају намеренију своје. Његово је главно намереније (по самом изјасненију и послу судећи) било, само назначити и избројати главна свршивања српски речи; а мое је, показати и одредити, од куда се читави родови речи производе, шта управо значе, и како су сродна нека значења једно од другог разликују. Тко се о овоме уверити жели, нека само внимателно прочита н. п. под 13) оконченија на пта, оћа, ост, ина, или под 18) на ак, итд. па нека сравни са овима оконченијама у Забавнику Г. Вука Стеф. К. изложењима” (Светић 1829: 92).

Вук је био огорчен, јер је аутор умањивао његов допринос, а заслуге је приписивао себи. Пожалио се Копитару: „У 18-ој књизи вриједно је читати Светићево ображавање Српскога језика. Поузимао нешто из моје лањске Данице, па опет на крају каже, да сам ја само свршавање ријечи писао, а он право ображавање језика онде издаје! – Ваља један пут Ви да рецензирате Љетопис”, јер од њега и Павла Јозефа Шафарика нема ништа. Он нема времена, а Шафарик „може бити да и не смије”. Док је писао Копитару, прекинуо га је каплар. Донео је цедуљу од земунског војног команданта генерала Јохана Фојта. Отишавши намах њему, он му је рекао да је на његово летошње „предсављеније” стигло решење

од грофа Јозефа Седлницког: „С позивом на поштовану ноту од 11. августа ове године, имам част да Високојстој саопштим изјаве цесарско-краљевског председника Дворског ратног савета, према којој је он повео поступак да се породици Вука Стефановића, који је отпутовао у своју отаџбину, одобри несметан боравак у Земуну, али да тамо буде под помним надзором” (Добрашиновић 1986: 120). Вук је задовољније довршио писмо да и Копитару лакне, јер може „у Земуну сједити и да му више не треба пасоша из Беча тражити. То је, мислим, најбоље” (Караџић 1988 IV: 165, 183).

Којекако је успео да добије рукописе из Беча. Посветио се преписивању Новог завета. Занимљиво је да је препис састављао старим правописом. Надао се да ће посао завршити до Богојављења ако га кнез Милош раније не позове у Србију (189). Преписао је у две књиге „Дејанија Апостолскаја и Посланија”, „Евангелија” и „Апокалипсу”. Није јасно да ли је преписе лично или преко посредника послао полицији са молбом да се доставе у Земуну духовним и свештеним ауторитетима за мишљење. Полицијски сужбеник је поднео Вуков рукопис земунском прото-презвитеру Јефтимију Ивановићу, преводиоцу *Новој Плушарха*. Он је, међутим, остао задрт Вуков противник, па је рукопис „на скаредном сербском дијалекту” одмах вратио и обавестио је митрополита Стратимировића, подозревајући зашто се мишљење тражило службеним путем преко аустријских власти (Добрашиновић 1970: 164–165).

Преписе је журио да сврши раније, јер су у Србији наступила времена „великих премјена”. У очекивању читања хатишерифа Вуку је из Крагујевца, 11. децембра, писао Милошев шурак, кнез Васа Поповић, да би његово присуство у тако свечаном тренутку било од великог значаја, али да се долазак одлаже јер „само зима ова стоји нам мало на путу, и не знамо гди би Вам према стању Вашем пристојан конак одредили, а да тога није то би могло ово дана бити” (172). Вук није знао, управо, „како су то велике премјене тамо код вас”, писао је кнезу Васи, „али ји опет толкујем,

и мислим, неће ли бити ове, што ће се Влада Српска сад распростра-
странили до Лима и до иза Приштине. Ако ли не дотле, а оно се за
цело надам, да ће јој припасти сва наија Новопазарска, Сјеничка
и Љесковачка (а за Крајину и Јадар не треба ни спомињати) [...] Ја
велим најпосле тако, а Ви ако будете морали на мање пристати,
опростите мојој родољубивој жељи и ревности” (162–163).

Надахњујући се духом слободе која би требало да проистекне из потписаног мировног уговора, Вук је агитовао. Писао је имућном куму у Беч да ће се из припојених округа Србији селити Турци и да ће се многе куће и миљкови повољно продавати. Благодаревши на пажњи, Теодор Деметар Тирка заинтересовано је писао Вуку да је он вољан и лично доћи у Србију ако се укаже повољна прилика да „какав миљак добар и пробитачно купи”. Шаљући поздраве од таште госпође Краус и свих чланова своје породице, Тирка је умало сметнуо са ума да јави Вуку да је не-суђени зет кнеза Милоша, а његов шурак, Петар Демелић, постао младожења. „Он се наиме верио са извесном Дамјановићевом из Пеште, и о Покладама биће венчање. Његова вереница је веома добро васпитана, честита и мила девојка, јединица. Отац јој је намештен код Магистрата” (179–181).

Надајући се коначном ослобођењу, Вук је поновио позив Стефану Прерадовићу. Сомборски лекар није одрицао евентуални долазак у Србију. Захвалио је Вуку са молбом да га и убудуће не заборави и често му пише и јавља „како је тамо, шта ли је, кад ја видим да буду обстојатељства и од моје стране, и отуда добра, тому и згодна, ја могу на једанпут тамо доћи; само кад имам Вас, као доброг и правог пријатеља, коме доћи могу свагда и на кога се ослонити могу” (194). Посредством Јосифа Миловука Вук је једновремено, за плату 1200 форинти, упутио позив и Константину Пеичићу, апсолвенту медицине Пештанског универзитета (195). Он је као студент започео књижевну каријеру. Написао је Предговор на двадесет и две стране у књизи Доситеја Обрадовића коју је издао Јосиф Миловук (Обрадовић 1826; Шафарик

2004: 323), а затим и драмско дело *Младен и Доброљуб, ѝримѢри ѝрjаѝельсѝjва*, објављено у тиражу од хиљаду примерака. Према ауторовом предговору, није било довољно књига за велики број пренумераната (Пеичић 1829; Шафарик 2004: 283). Пошто Миловук није ништа разумео „што он оће”, Пеичић је лично писао Вуку. Био је опрезан и прибојавао се прилика и нарави људи у Србији, па је благодарећи на позиву, у осам тачака прецизно поставио Вуку питања о условима за прелазак у „милу Србију”:

„1) Како је са свободом и са законима у Србији? Неће ли какав рабар Србијанац, ако му мила љуба његова под куром мојом по несрећи умре, на мене пиштољ натегнути? 2) Могу ли ја, ако ми се тамо не допадне, кадгод узтем, овамо вратити се? Јер ја би као австријски подајник тамо под пасошом желио; 3) Ја ћу, како докторат положим, женити се, удовицу сироту с’ два детета узети. Оћу ли ја на фамилију моју пасош добити моћи? И коим путем и начином треба оваи пасош тражити? 4) Жена ће та моја бити Немица-Маджарица, Католичка. Како ће на њу Србианци гледати? 5) Гди ћу ја тамо обитвати морати? Ја ћу за квартир мои барем 2 собе и куину итд. потребовати; 6) Какве ће ме за плату ону бити дужности, и тко ће мени они 1200 форинти плаћати? 7) Како Њиово Сијатељство Господар Милош с’ ученима поступа? Да не затвара он нас за какву маленкост таки у тавницу? 8) Оћу ли ја, јер сам сирома, трошка на пут добити?” Уз молбу за искреним одговорима и уколико су услови подобни, он је обрицао да би у Србију дошао већ у мају 1830. Надао се да ће у марту одбранити докторску дисертацију коју је био рад са латинског и на српски језик превести и објавити¹³. Најавио је Вуку Караџићу, такође, да ће му о будућем пештанском вашару послати Објаву о књизи коју је припремао, а чији су садржај биле „причине неке што се глупи људи рађају; начин поступања с’ трудним женама, с

¹³ Дисертација Константина Пеичића, *De pauperum aegrorum cura*, објављена је на српском језику под насловом *О болни сиромаша лечењу* (Чалић 2014: 181).

породиљама и новородном децом први дана, да се и они и ови здравље не повређава и сотим число људи не умаљава” (Караџић 1988 IV: 196–197; Пеичић 1830; Шафарик 2004: 247, 283, 314, 323; Вуксановић 1987в: 195–201; Чалић 2014: 177–184).

Докле су једни Срби „из прека” оклевали, за Србијом је жу-део Вуков пријатељ и поштовалац из Вуковара, Јован Гавриловић. Већ 1826, након потписивања Акерманског уговора, он је желео да оде у Србију „да овој земљи, а и себи од користи буде”. Жеља му се испунила крајем 1829. Боравио је са својим зетом у Београду, Крагујевцу, Пожаревцу и Смедереву. У Пожаревцу их је примио кнез Милош. Надао се и сусрету са Вуком Караџићем, али су се мимоишли. По повратку из Србије, Јован Гавриловић је писао Вуку из Вуковара, 25. децембра: „Често сам и прије о Србији, о физическом и моралом напретку житеља њени мислио; а сад, како сам земљу ту мало видио, и – колико ја провидити могу – у њој елементе красног будућег грађанског развијања пронашао, сад ми још чешће земља та на ум пада, и све више и више о њој мислим. – Мени се најбоље у Србији то допало: да се онде ’Code Napoleon’ преводи по генију народа срезује, и да ће постати ’Српска правда’. Кад овај Code готов буде – тако сам тамо чуо – даће се магистарским писарима у руке, да они по њој суде. Ал оћејул је они – прем да ће она бити, – као што од Вас може бити људски преведена – српски добро написана, – разумети? И баш да је теоритически разуму; оћејул је знати у судови употребити? Колико судити могу, нужно би било, да се Српски поглавари још сад побрину за једног професора, који ће писарима, и будућем србским судијама права та толкловати, и њи обучити, како ћеју послове судејске оправљати. Не верујем да овака човека међу Србљима има; и управо га треба подранити. Једног младића треба способног изабрати, и њега у Бон у Немачку послати, који би ту управ ’Code Napoleon’ слушао. Бон је у пражким рајнским земљама, и држава ова употребљава законе француске и уредбе су све судејски по пропису француском; тако би младић тај

тамо послан не само теоретическу науку изучио, него би судејске уредбе познао, и оно што је научио тако видио како се практички извршује. Овај би после за тај посао био, да постане у Србији професор права Српски! Удостојите план овај мој патриотически Вашим уважањем ако Вам се добар види”. О утисцима из Србије Гавриловић је слично писао учитељу Адаму Драгосављевићу: „Жеља је моја одавна била, да ту нашу земљу видим ’гди је царство Душан, и куд је Свети Сава одио’. Видио сам; и ако и није ми се све допало; ал сам опет нашао више него сам се надо! [...] У овој дакле земљи живити, и по могућству свом народу служити, који је Србин, који то не би?” (Караџић 1988 IV: 168, 181–182, 319; Чалић 2014: 121–130).

У то доба, 15. децембра, у Београду је прочитан хатишериф уз протоколарне церемоније и објављен је народу. Турци су били погружени, а међу Србима се ширила радост, јер је документ био у духу Једренског мира и подразумевао је враћање Србији шест отргнутих округа. Вук, управо, није знао „шта је у њему”, него је чекао у Земуну да о хатишерифу прочита у *Беобахџеру* (Караџић 1988 IV: 187; Гавриловић 1912: 149). Дотле је и пруски потпоручник Ото Дубислав Пирх сводио путовање. Хтео је да из Србије отпутује преко Босне у Италију, али услед јаке зиме и ране коју је зарадио на нози током путовања по Србији, променио је план. Када је изашао из Земунског карантина коначно се сусрео са Вуком Караџићем у Земуну од кога је прикупио усмене и писане статистичке податке за путопис који је припремао. После два дана, отишао је у Трст и Италију (Караџић 1988 IV: 164, 172–173, 187).

Јернеј Копитар је у Бечу срео варшавског професора Андреја Кухарског који је био на пропутовању за Лавов, Кијев, Москву и Петроград. Он је летос боравио у Далмацији, Котору и Црној Гори. На Цетињу га је угостио владика Петар I Петровић Његош и тада се спријатељио са Симом Милутиновићем. У Бечу је носио српске народне песме исписане на шест стотина

листова које је наводно требало да понуди Јосифу Миловуку ради штампања. Да ли ускоро или су већ понуђене пештанском издавачу то Копитару није било јасно, јер су се пред њим те ствари држале у тајности. Кухарски је Копитару скренуо пажњу да је приметио како Црногорци „говоре: *ваших* итд. – правилније него Вук” који је глас *x* изоставио из правописа (167; Rospond 1931: 172). Дознавши о обимном рукопису, Вук је одмах упитао Јосифа Миловука да ли му је Андреј Кухарски уступио песме које је носио из Црне Горе од Симе Милутиновића. Миловук је отписао да се песме не налазе код њега и да не зна где се Кухарски задржао, али ако их прими онда ће тек „гледати за слова”. У продужетку писма жалио се и молио је измирење дуга: „За Ваш рачун мени ни откуд ни крајцаре ушло није [...] Ако бисте ми послати изволели Ваш Рест, врло бисте ми добро учинили, исти је досад 101 форинта и 53 крајцаре”, јер се у штампи већ готова налазила *Милошијага* тршћанског учитеља Јевтимија Поповића која је писана „новом азбуком српском” и у чијем је Предговору аутор „вјенац неувенућ сплео” Вуку Караџићу (Караџић 1988 IV: 195). Под утицајем Вукових епских песама, Јевта је по угледу на *Енеиду* и *Османиду* у Пешти 1829. објавио *Милошијагу*. Обиман епски спев о Милошу Обилићу испеван је у десетерачком стиху, у октавама, у осам певања. Издавач Јосиф Миловук књигу је штампао двојако – са образом (ликом) Милоша Обилића и без слике. Са образом је коштала један флорин и дванаест пара, а без један флорин. У Предговору, аутор је хвалио Вукову азбуку да би и „Велики Гете био срећан да је Србин” и српски пише, јер је српска азбука најсавршенија на свету: „Писао сам ово дјело новом азбуком српском, што сам судио, да је много правија за српски језик (а особито за ствари складовне) од сваке старе азбуке, коју су Србљи до сада употребљавали [...] Ми у нашој већ поправљеној азбуци немамо једног слова сувишег у рјечи, него колико свака рјеч треба за прави природни изговор [...] У цјелој Јевропи нема језика, као што је ова српска за српски језик скројена. Почетник

њен заиста је невенућ вјенац похвале заслужио, но време ће му га направом сплести, и свијету открити!” (Поповић 1829: б. п.) Спев Јевте Поповића био је опширан и развучен, па је Копитар упитао Вука: „Да ли сте Јефтину Милошијаду већ видели? Штета што је управо он узео Ваш правопис у заштиту и прихватио; досадна песма повлачи у своју судбину и ортографију. Но, што ја о овоме говорим, када и Ви сами хоћете себе да изневерите” (Караџић 1988 IV: 277).

Чим је нашао времена, Вук је одржао реч и саставио је, 28. децембра 1929, пространо писмо у коме је најзад саопштио Јернеју Копитару детаље двогодишњег боравка у Србији. Обзнанио је тек тада да су му лане о Митровдану дали да пише законе у Србији и да је уз повремене прекиде и одсуствовања махом обављао тај посао, али су услови били непримерени његовом здрављу. Када се јесенас разболео у Крагујевцу, уместо лекара, добио је дозволу да иде породици и да се лечи. Као путну документацију за прелазак из Београда у Земун приспели су му пасош и писмо у коме су га вређали сви чланови Кнежеве свите у Крагујевцу. Било му је жао што је у бесу спалио у Београду пасош, јер је у њему била нацртана његова карикатура, али да је још увредљивије писмо одложио у путном сандуку. Жалећи што ће Копитар због големог препорученог писма платити и скупу поштарину, Вук је молио да писмо сачува, јер оно може после његове смрти послужити као сведочанство за историју (182–186).

Уз стару констатацију да „варвари остају варвари све дотле док не виде нешто племенитије”, Копитар је захвалио на „обимном писму” из кога је разабрао да је Вук у Србији постао законописац. Једновремено је и од неког канцеларијског службеника Пољака чуо како је он препоручио Вуку Наполеонов кодекс да преводне, јер су се носили мишљу да га уведу у српску судску праксу. Копитару је, најзад, постало јасно зашто је слао Вуку аустријски судски поступак за који му је Вук, иначе, још увек дуговао једну форинту и двадесет девет крајцара. Копитар

је писао да о Наполеоновом законуку постоје обилни коментари за које преводилац није знао, али да и не помишља да их наручује без аконтације. Било му је жао што је преминуо бечки правник Пирснер који би био Вуку од велике помоћи, али, нажалост, Копитар није могао Вуку препоручити нити младог правника Божидара Петрановића, пореклом из Шибеника, јер је он зимус у Бечу учио Виљема Барнета српском језику. Богати енглески племић хтео је опет да посети Цетиње у коме је летос боравио. Запазивши колико је млади Раде Томов бистар и склон науци, Милорад Медаковић пише да је Барнет затражио од његовог стрица да га поведе са собом у Лондон и тамо га васпитава, али је црногорски митрополит одбио (Миловић 1985: 24–25). Копитар се у Бечу код Шалбахера састао са енглеским путником за кога је најпре мислио да је „уметник, сликар пејзажа” и чуо је да се он на Цетињу зближио и са Симом Милутиновићем, кога је „окупио да себи изабере нешто за успомену. Овај је био толико деликатан да изабере Шекспира на немачком, а Енглез је овога заиста ускоро и послао”. Копитар је саветовао Виљема Барнета да учи српски језик из Вукове граматике, јер је Енглез ускоро хтео да изнедади Митрополита на Цетињу и напише му писмо српским језиком (Карацић 1988 IV: 167, 178, 200, 203, 206). Похваливши га да учи лекције свакодневно и веома марљиво, Копитар је особито био задовољан што му је Коста Свиларић коначно донео јеванђеља на пергаменту. Дуго су путовала, јер је товар лежао у Варадину на Дунаву више од десет дана, па наставивши преко Бачке једнако је заустављен у Пешти. Вук се распитивао о застоју пошиљке код Свиларићевог газде Лехмана у његовом дућану у Земуну и добио је уверавања да је пошта у путу, а Копитар је страховао да се није десила нека несрећа (177, 182–183, 187). Међутим, исплатило се чекати. Копитар је био спокојан што су србуље на безбедном месту. Имао је коментаре, савете и питања за Вука: „Изузев онога што недостаје на почетку, и у тексту, колико сам до сада приметио, недостају три листа; иначе, кодекс је за-

нимљив већ због године и, у име дворске библиотеке, могу Вам за то понудити шездесет гулдена. За Апостол из 1324, од лудог М..., верујем да бисмо сад радо дали 20 дуката. Не само што је старији, и завршница је богатија у историјским датумима. Но, како да Вам доставим 60 форинти?" (200–201). Због шпијунаже, Вук је написао: „Најбоље ће бити да ми о Јеванђељу ништа не пишете (јер 'књига иде од руке до руке') него шта мислите да вриједи за Царску библиотеку, пошаљите новце (преко Тирке) мојој жени; а мени само јавите [преко Василија Василијевића] да сте за послане Вам књиге послали јој толко и толко", јер се, на позив кнеза Милоша, Вук припремао да после Божића крене из Земуна у Србију. У Крагујевцу су му одредили згодан квартир код Марка Азнадара, где је становао и лекар Јован Стејић и обећали су да ће имати послугу, а за остало ће се споразумети накнадно. Уколико га здравље буде послужило, Вук је обрекао Копитару да ће у Србији гледати на пролеће макар обићи Студеницу, а чуо је да у „Маћедонији по Бугарским манастирима има сила рукописни Србуља". Премда се трговина старим словенским рукописима и књигама показала уносним послом, молио је Јернеја Копитара као руског академика, да пише колегама, Фридриху Кристијану Грефеу, Сергеју Семјоновичу Уварову, Фридриху Павловичу Аделунгу и Петру Ивановичу Кепену, не би ли га препоручили Руској академији у Петрограду и овластили за сабирање древности на јужнословенском и балканском простору попут Павела Михаиловича Стројева у Русији (193, 198). Одлазак у Србију и обилазак предела који су у њој дубље лежали најавио је и Павлу Јозефу Шафарику (208–209).

КРОЗ СНЕЖНЕ СМЕТОВЕ САОНИЦАМА НАТРАГ У КРАГУЈЕВАЦ

Прославивши Божић у кругу породице, Вук је после неколико дана кренуо из Земунa у Србију (193). Стигао је, 11. јануара 1830, у **Београд**, где је ручао и одмах се саоницама упутио у Крагујевац. Снег је непрестано вејао, па је са великом муком, после три дана путовања по сметовима, ипак, срећно и здраво стигао у **Крагујевац** (193, 197–198, 204, 248; Добрашиновић 1970: 161). Приповеда се да је о Светом Томи 1829. „пао снег, и о Аранђелову дне лед стао на Сави, па стајао равно сто дана, и био је цео аршин дебео” (Милићевић 1888: 808).

Према обичају, јавио се, 26. јануара 1830, породици. Смештај је био прихватљив. Хвалио се да је добро примљен и да се осећао здраво. Намеравао је да остане у Крагујевцу до јуна, па да пође на пут у унутрашњост земље и истражује историју, географију и књижевне старине, али би, у међувремену, можда у мају, отишао на Парлаторију да се састане са породицом. Одмах је послао Теодору Деметру Тирки у Беч уверење да може подићи руску пензију (Карацић 1988 IV: 204, 248). Породицу је, такође, оставио здраво и добро у Земуну. Учитељ Никола Хаџић је уверавао Вука да Сава марљиво учи, па док дође у Земун он ће већ умети да чита и пише српски. За пробу, Сава је послао прво писмо. Вук је одговорио да му се много више допада како црта. Молио је сина да слуша мајку боље него што би њега, јер ће му тиме „учинити највећу радост на овоме свету”. Међутим, мала Мина се разболела и напатила се. Око деце и кућних послова помагала је дадиља Ката,

а каткада је Ану походила и супруга Николе Хаџића. О чишћењу дворишта и поткресивању дрвећа у башти повремено се старао Моја Краљевић. Ана је била здрава, али тужна. Недостајала јој је мајка којој је писала чежњива писма. Копитар је, 11. јануара, посетио Вукову пуницу. Била је нерасположена због Ане коју је од милоште и услед нежне конституције звала „Шврћа”. У њеном последњем писму, она је са болом запазила да нема поздрава од Вука, Саве итд. Отуда је, с правом, закључила да је Шврћа лоше расположена. Такође, дирнула је прича и о беби Мини (201, 237). Недуго затим, госпођа Марија Краус се разболела. Вук се надао да ће, ипак, поживети. Тешио је Ану: „Због госпође маме немој да се секираш. Бог ће дати да је још једном видимо” (205–206, 220–221, 237).

Вук је стигао у Крагујевац уочи одржавања Фебруарске скупштине током које је обнародован царски хатишериф. Кнез Милош је хтео да церемонија буде што многољуднија и свечанија. Из унутрашњости земље, на Кнежев позив одазвало се хиљаду најугледнијих људи. Вук је искористио прилику да се бави својим „првим и најмилијим послом”. Записао је десетак јуначких песама. Јернеју Копитару је писао да је Скупштини присуствовало „од 800–900 људи” и да је то била „прва Српска скупштина, на коју су депутати дошли с писменим пуномоћјима!” (206) Тумачећи порекло нове праксе, Вук се подсмехнуо помодарству владара: „Чујући Милош из новина, да у Француској и у Англији депутирци долазе на скупштину с пуномоћјима, пред Крагујевачку скупштину у почетку 1830. године у својој канцеларији напише пуномоћија и разашље кнезовима, те се раздаду онима, који полазе на скупштину; и да би било са свим по Француском и Англијском начину, кад се депутирци скупе у Крагујевцу, пошаље своје писаре, те у великом суду она пуномоћија ђоја прегледају, и од људи поузимају на траг” (1969 I: 207). Након регистрације депутата, кнез Милош је, 6. фебруара, дошао на Скупштину и показао оригинални султанов ферман. Наредио је да се прочита његов

превод у коме је султан најсвечаније обећавао да ће без икаквог одлагања и у свакој тачности испунити све одредбе Букурешког уговора и Акерманске конвенције и да ће одмах приступити предавању шест отргнутих нахија. Затим је прочитана Милошева беседа и тумачење хатишерифа који је српском народу јемчио верску и црквену слободу, правну и судску заштиту, обједињени порез, слободну трговину, оснивање школа, болница и штампарија. Завршетак беседе био је необичан, јер се чинило као да је кнез Милош оставио власт Скупштини. Вук није гајио илузије. Записао је: „На Скупштини у почетку 1830. године ја сам својим ушима слушао, кад је кнез казао народу: 'Изаберите између себе људе, који ће остати код мене, да се гледају народни послови' (као Ђоја сенат да се састави, или нека особита скупштина код њега једнако да остане). И заиста остане неколико људи (истина све они, које је он тео), но пошто два-три дана прозује, беспослени, отпусти ји, те отиду сваки својој кући, а он и народни послови остану, као и пре што је било” (206).

Након прочитане беседе, Скупштини се лично обратио кнез Милош. Између осталог, рекао је да се после четрнаест година мукотрпног старања за добробит Србије уморио, а да ће неблагодаран народ лако заборавити његове заслуге, па је, тобож, абдицирао, предлажући да изаберу „себи другог кога најспособнијег знају”. Милошове речи изазвале су буру. Депутати су клицали да хоће за кнеза само њега и његово потомство. Услед ларме, Милош је напустио Скупштину. Депутати су се упутили за њим, испратили до двора и отишли у Народни суд, где је нарочити одбор намах саставио три акта. Једним су се одавале почасту кнезу Милошу и његовим законитим наследницима, другим се изражавала благодарност султану, а трећим цару Николи, покровитељу Србије. Милош је, 8. фебруара, позван у храм који је и унутра и у порти био испуњен множином света. „Пред црквом кад се водица светила”, записао је Вук, Милош, „једнога депутирца, црномањаста, лепа и лепо сеоски обучена човека,

оберучке гурне од себе и песницом за врат удари, што му се у оном млоштву није могао одма с пута уклонити” (144). Затим су припремљени акти предати Кнезу у цркви. Чланови Скупштине свечано су се заклели Милошу, а он народу. Шабачки владика Герасим, Грк по народности, одржао је беседу која је била слабо разумљива, али је говор шабачког проте Јована Павловића био дирљив и измамио је многим сузама. Поводом неразговетне беседе шабачко-ужичког митрополита, Вук је забележио: „Шабачки владика Герасим, добар и поштен човек, говорио је у Крагујевцу на скупштини 1830. године поученије, како је знао, еле је била добра воља; но Милош заповеди своме секретару Алекси Поповском, те међу осталим догађајима на скупштини, метне у Опште новине, како је Шабачки владика, као Грк, говорио поученије ружно; па после заповеди, те се ово из новина преведе на Српски, и пошаље владици у Шабац” (146; Гавриловић 1912: 153–162). Осврћући се, и потом, на Скупштину, Вук се чудио завршници Кнежевог говора: „Заиста је смешна и чудна ствар: човек, који се родио у највећему сиромаштву, 1804. године био сеиз код свога брата, а 1815. године није имао двеста дуката да избави свој живот из Турака, него ји морао узајмити, с помоћу народа дошао данас до такога богатства, да не само дукате на иљаде просипа за сабље, за ножеве, за одело и за све, што му срце иште, него је више од сто ока дуката дао за сам свој наследствени берат, близу двеста ока дуката за села у Каравлашкој, поградио дворе по целој Србији, и живи како какав прави земаљски Бог; и опет народ зове неблагодарним и себе од народа ненаграђеним! За ту неблагодарност и ненаграду он је у Крагујевцу на скупштини 1830. године јадни народ, којим управља и располаже, као сопственом својом стоком, јавно кории и готово псовао” (1969 I: 207–208). Милош је зазирао и од тога не би ли званицама Скупштине придао одвише значаја, па је, према Вуковим речима, после „дугога саветовања са својом свитом, како би се чиновници називали да много не значе, заповедио на скупштини у почетку 1830. године да се кне-

жински и срески кнезови у напредак зову капетани (а кнежине и срезови капетаније), а наијски исправници и сердари. И тако се после скупштине све кнезовске дипломе измењају за капетанске, сердарску добије само Мићић у Ужичкој наији, а исправничке још до данас [1832] нема нико. Око истога времена заповеди Милош, да се осим њега (и за невољу, његови синова и браће) нико не зове господаром, него господином!” (147).

Вест о свечаном објављивању хагишерифа, током Скупштине у Крагујевцу, састављена је у Кнежевој канцеларији и објављена је у аугсбуршким *Oйшћим новинама* (Гавриловић 1912: 162). „Судећи по *Allgemeine Zeitung*”, огласио се Копитар, „нико засад не зна за оних 6 округа које Ви добијате. Кад једном буде време да свет сазна о њима, дајте и мени да знам” (Караџић 1988 IV: 203). Вук је написао: „Ово дана доћи ће нам Турски комесар да омеђи и преда они 6 наија, по том ћу Вам ја и границу јавити (али друге не ће бити, него оне, које се налазе у Даници за годину 1828”. Понесен еуфоричном атмосфером за путовањима по новоослобођеним српским крајевима и другде, Вук је позивао Копитара да дође у Крагујевац: „Али би ваљало да поодите нас овде, па би смо, ја и Ви, одавде преко Косова, Метохије и Скадра у Црну Гору, па оданде преко Боке и Далмације у Беч. Јел да би то славно путешествије било (а особито за Вас и мене)?” (205–206)

Константин Пеичић је први пут у животу плакао од радости када је у *Allgemeine Zeitung*-у читао: „како је Господар к’ собраним Србљем говорио, како су га они Отцем Отечества назвали; кад сам из прекрасног слова Господарова увидио, колико је његово воистину Отеческо, проћу миле Србије попечение било. Читава је Европа друго о великом том Мужу мњење добила, него што је до сад имала”. Пошто су га само дани делили од стицања докторске дипломе, био је вољан одмах прећи и покорно је молио Вука да му отпише када да дође на границу ради договора (225, 245, 254, 278). Такође, јавио се и сомборски лекар Стефан Прерадовић: „Читао сам пре у Новинама да је заиста Србија своју

слобоштину добила, коју је, и сам Султан потврдијо. Ово ме је тако обрадовало, да сам тако намерио Вам писати, и јавити, да сам ја зацело рад у Србију рођено место доћи. Зато Вас молим да ми што скорие отпишете, стоје ли јошт они уговори, о којима сте ми пре писали, ако је онако, ја сам се одважио за цело, што пре могу доћи. Док ми отпишете ја ћу тако искати Пасош, јер без овога тешко могу доћи. Молио ме овом приликом Г. Димитрије Исаилович, да Вам јавим, да је и он рад доћи тамо, само да нам отпишете, може ли он имати надежду ухлебљеније гди код школа, библиотеке или типографије добити. Не сумњам да и Ви способности овога мужа познајете; кога заиста свагда употребити можете. Ја молим да Ви и за мене, и за њега опширно јавите ми, каквим начином и нашто доћи можемо, шта очекивати тамо можемо, и какво је сад тамо стање; какав ли је убудуште изглед вообште за Србију” (226, 257, 261).

Димитрије Исаиловић писао је и лично Вуку: „Мислим да сте досад већ примили велико писмо од Г. Доктора Прерадовича, и из њега жељу и намеру нашу разумели. Ми се овде сви одвећ радујемо, што смо срећну ову за род српски епоху доживили. Небил’ Ви тамо посредством Вашим то учинити могли, да и ми службу какову за побољшање судбе наше добијемо? Ја нарочито, као што Вам је познато, у садашњем стању мом, као Професор Предуготовнически Школа, верло оскудно са мојом фамилијом живим; а тамо се сад, као што с радошћу у новинама читамо, Школе, печатње и. т. д. заводе. Кад би дакле могуће било да тамо бољу какову, него овде што имам, службу добијем, ја би ово звање моје одма резигнирао, и себи пасош и дозволење да тамо прећи могу, својим путем изискао. Особито би желео, кад би ми се Правленије новозаводими Школа, кое најбоље размевам, доверило или при Типографији служба какова нпр. Цензорат, коректура итд. или издавање новина Српски, или што Ви за најбоље и својствима мојима најсоразмерније нађете. Ако нас дакле с писмом Вашим обнадежите, то ми ни најмање закосњавати нећемо, овде сва

нуждна приуговорити, да што скорије жељу нашу испунити можемо” (233–234, 257, 270).

Велике политичке промене у Србији подстакле су и наде Димитрија Стефановића, ланара из Будима, да подсети Вука његовог обећања: „Никако не сумњам да сте ви оно ваше обештаније заборавили које сте мом сину обрekli”, зато вас „понизно молим неотреците се њему сад бити његов помошник и благодетељ: да бисте га Њивој Сијателности Господину Милошу Књазу великом от Србије земље препоручили, јербо особито вољу има, као што вам је познато још кад сте код нас били, да би могао ту срећу имати и чрез вас получити Беаметарство код Их Сијатељства Господина Милоша Великог Књаза Земље Србије” (217). Уследило је, затим, и писмо његовог сина Дионисија, који је био јурат (нотар) у Будиму. Он се препоручивао Вуку да му не одрекне бити пријатељ и други отац и да се заузме за њега код кнеза Милоша. Рад је био одмах прећи у Србију, али му пасош још није готов (263).

Вук је представио кнезу Милошу заинтересованост родољубивих сународника „из прека” за долазак у Србију. Милош је одобрио позиве, јер је постојала потреба за иностраним школованим Србима. У Крагујевцу је био само један лекар, Италијан Бартоломео Куниберт, јер је кнез Милош отпустио из службе Јована Стејића. Он се вратио у Шабац Јеврему Обреновићу, где му је било лакше и згодније. Вук је чуо да је наставио рад на другој части *Забава за разум и срце*, чији је први део објавио у Бечу 1828. године (324). Вук му је завидео, јер је по доласку у Крагујевац прекинуо књижевни рад. Кнез Милош га је поставио за члана Општенародног суда с тим да настави писање закона. Већ трећу годину невољно је радио досадни посао (205–206). Додуше, Кнез му је одредио замашну плату 840 форинти (или 4200 гроша) на годину и бесплатан кост и квартир. Вук није одрицао да је то била „плата прилична”, али уз ограду: „само кад би човек могао, као у осталим државама,

и служити и живити (за себе, макар колико!)” (314; Петровић 1897: 579; Стојановић 1987: 337). С друге стране, ни трошкови нису били мали. Само у Крагујевцу до Ђурђевдана 1830, Вук је потрошио 430 гроша и 32 паре. Платио је „кревет, астал, трошка домаћег, вртомару за јастук, за слатко, Ђорђији плате, Русу за ципеле, за два пешкира, за душек и јастук, за крпеж бунде и капута, газдарици за послугу, за потковице јеменија, за ковену кесу, за шамију, слуги Ристи јеменије, за јањце, плати дуг, на Велики петак Ристи на ак., уочи Васкрса Ристи на ак., сарачу за каиш, за две пара шоља, за потковице роњакове, опет домаћег трошка до Ђурђевдана”. Дванаест гроша платио је слепцу Гаји Балаћу, „родом из Рватске из Личке регименте”, од кога је забележио десетак песама, међу којима су биле: „Паша Сеидим и Комнен војвода”, „Старина Новак и кнез Богосав”, „Два Куртића и Боичић Алил”, „Мали Радоица”, „Мијат арамбаша”, „Бошњаци на Москову”, „Паша Подгорица и Ђуро чобан-баша” и још „неколике песме” које није објавио (Добрашиновић 1987б: 169–171; Караџић 1986: 399–400).

У пролеће, Вук Караџић је предложио да се за преглед дотадашњег рада и одређивање будућег посла оснује посебна „Законодателна комисија”. Кнез Милош је прихватио предлог и уочи Ђурђевдана Вук је постао председник Комисије коју су сачињавали чланови: Сима Михаиловић Сломо, Стефан Радичевић¹⁴, а секретар је остао Лаза Зубан, који је у Крагујевцу установио „оџаклију” у чијем се средишту налазило огњиште, а унаоколо је по турском начину био прострт „диван (седница)” на коме су увече седели љубитељи „Србске певаније, и ту им је исти Зубан уз гусле, као учени Србин, први засвирао народски, но и запевао је уз њи Краљевића Марка, Карађорђа уздиг на дахије, како и сами певун и Омир Србски Филип Вишњић” (Петровић 1897: 579; Стојановић 1987: 337; Милутиновић 1843: 81–83).

¹⁴ Он је био стриц песника Бранка Радичевића.

О саставу Комисије Вук је писао Димитрију Давидовићу који се налазио у својству депутата у Цариграду (Хацић 1846: XVI). Давидовић је шаљиво одговорио: „Већ сад знам какви ће Вам бити закони; како сте ми онако подробно описали законодавце, знам, какво ће бити и оно, што они даду. Мало на криво, мало пресрано, мало отобољено, мало недотупавно, ето ти форме закона, које Ви, Слома, Брат Анта [Протић], Зубан, и Ћетко [Цветко Рајовић] сочињавате [...] Поздравите ми све законодавце љубезно, што све друге узедосте, ама што ће Вам Сломо? И сломљен, и никакав, и усерко! Може л' ту чист посао да изађе” (Карацић 1988 IV: 245).

Имена чланова Комисије не слажу се са побројаним у тефтерима, али како је кнез Милош сваки час размештао чиновнике и како се није знало шта је управо чија дужност, можебити да су Цветко Рајовић и Анта Протић учествовали у писању закона (Стојановић 1987: 337). У прилог томе сведочи и Јован Хацић који је писао да је бивало уобичајено да је данас неко члан Суда београдског, а већ сутрадан „настојник над стоком господарском”. Тврђу је поткрепио изјавом Вука Карацића. Када је тумач Игњат Васиљевић сусрео Вука на басамацима Суда београдског, он га је запитао: „Бога ти, Вуче, шта си ти сад?” Вук је одговорио: „А шта ти знам казати, кад је овде сваки свашта и нико ништа” (Хацић 1969: 330).

Вук Карацић је саставио сажету биографију Цветка Рајовића у којој је осветлио његову законодавну делатност: „Кад Милош на свршетку 1828. године отера Алексу Поповскога, онда узме Цветка међу своје секретаре; и будући да у исто време натера Милош мене да преводим Наполеонове криминалне законе с Немачког језика на Српски, тако ми да Цветка за писара. У пролеће 1829. године пошаље га у Каравлашку као курира и посланика к Руским генералима, а кад се у почетку 1830. врати из Каравлашке, онда га с писмом из Пожаревца опет преда мени да преписује законе” (Карацић 1969 I: 171). У прилог томе сведочи и Нићифор Нинковић. Он је стигао у Крагујевац, почетком 1830, три недеље

пре Скупштине. Кнез Милош му је одредио посебну собу, али када је око Скупштине дошао Милошев побратим, господар Димитрије из Јагодине, онда су Кнежевог берберина послали да дели квартир са Вуком Караџићем. У својим мемоарима, Нинковић је описао догађај: „И Милош тако, преко Мите чибукџије: ’Рекао господар, брат Нићифоре, да пређете у стражмештерску собу код Вука Стефановића Караџића. И с њим тамо да спавате, зашто ће у ову собу господар Димитрије да буде. Тако се ја иселим у стражмештерску собу. И тако, Вук Стефановић, слепачки песмепивац и сваке грамоте филозоф, он лежи с једне стране у соби, а ја с друге. И ја њега све молим да проговори коју добру реч за мене, поради службе, зашто знате да ситну дечицу имам. А занатом се хранити не могу. – Да, да, хоћу брате! [...] И слушам како се диспута Вук Стефановић и Цветко Рајевић на горњем боју, права преводећи која су добили: русијска, немечка, мађарска и француска. И мислим у себи: ’Ова ће права сва пси на леду изести’ (Нинковић 1972: 275–276).

Особито је био критичан Јован Хаџић. Када је Вук саопштио и њему да се у Србији пишу закони, те да су на том послу ангажовани: он, Зубан, Сломо, [прота Радоица] Жујовић и други, Хаџић се прекрстио, насмејао и рекао: „Бог с Вама, како ћете ви писати законе, кад ви о законима ни поњатија немате?” Вук је одговорио: „Истина да је то тежко, али ми преводимо Законик Наполеонов са немачког превода, па се испомажемо како можемо. Кад су немачке речи, онда нам иде и Боже помози, али наиђемо кад-кад на такове, које нису немачке, па то нас највише намучи. Тако смо између остали наишли на *хийоџеку*, па смо се дуго мучили, шта је то, док најпосле Зубан нас не извуче, рекавши да је то типографска погрешка место апотеке” (Хаџић 1969: 333). И Михаило Полит-Десанчић се чудило што је Вук са својом тако малом школском спремом сматран научником, па је предходно споменуто згуду другачије представио. Он пише да је Вук за време кнеза Милоша био у Комисији за превођење закона.

Када су преводиоци дошли на реч „хипотека”, Вук је рекао: „То је штампарска погрешка. Оставимо ми то *ајоџека* што и народ разуме” (Полит-Десанчић 2006: 41).

Дотле се Вук својски трудио. Тражио је услуге од Јернеја Копитара који је био киван што је о новостима дознао посредно, а не лично од пријатеља. Вук је уверавао Копитара да га је обмануо канцеларијски службеник у Бечу, пореклом Пољак, да је он „препоручио Code Napoleon. Пољак је дошао овде пролетос, а Code Napoleon ради се већ има две године; а осим тог Пољак је овај тако ћанут, да овде никога ни нашто не може наговорити”. Осим тога, молио је Копитара да у Бечу купи најбољи Коментар Наполеоновог кодекса и да га преда трговцу Курти коме је препоручено да све плати и пошаље у Крагујевац. Интересовало се, такође, да ли су Руси превели Наполеонов законик? (Караџић 1988 IV: 205–206). Копитар је био веома услужан. Подробно се обавестио о правној материји, отписавши Вуку: „Шта тамо већ имате, на пример да ли оригинал и немачки превод свих законика: цивилног, трговачког, кривичног, грађанског поступка, кривичног поступка итд. У овом случају могли бисте можда пожелети још неки италијански или латински или пољски превод. Овај последњи постоји у двоструком преводу. Но нема руског. [Јуриј] Долинар и други правници, који су по њему радили на пример у Италији, кажу да је законик толико једноставан да је коментар излишан. Уосталом, постоји неколико коментара и један уџбеник (систем) Наполеоновог законика од Захарија, 1809. Наручио бих вам Шпангенберов (из Гетингена) и Малвилов коментар са француског, а затим Захаријев уџбеник, заједно са оба пољска превода [...] Све заједно стајало би неких 10 дуката, нешто више или мање. Пишите ми одма да ли Вам је то право. Чим примим Ваш одговор, наручићу ове ствари, из Лајпцига и Кракова, и Ви ћете их затим имати у року од 6 недеља. Без Вашег новог налога ништа не наручујем, како Вас не бих напола послужио”. У наставку писма Вуку није било мило што је читао Копитареве жалбе због

закасне препоруке да на простору негдашње Мезије постане истраживач и сакупљач древности Руске академије, јер ће Павел Стројев, на европском југу, добити колегу Јурија Ивановича Венелина, чији ће удео бити „Молдавија, Влашка, Бугарска (свакако Србија) и Света Гора. Он почиње овог пролећа”. Саопштавајући и о сопственим научним преокупацијама, у епилогу Копитар је суптилно сугерисао Вуку да настави књижевну каријеру новим изазовима: „А ја у 46-ом тому Годишњака пишем о настанку влашког и бугарског језика, при чему је и о Вама поново реч. Шафарик је од мене добио три посебна отиска. За себе, за Вас и за Текелију. Пошаљите неког к њему по свој примерак. Преко Фрушића сам коначно добио примерак албанског Новог завета, но радо ћу платити и Ваш када стигне. Дело је веома лепо штампано, додуше грчком ортографијом, а српска би била много подеснија! [...] Не бисте ли Ви могли први да објавите албанске народне песме? Колико би лепо било кад бисте Ви сами неговали овај виноград божи, онако како сте започели” (212–214, 244).

Павле Јозеф Шафарик убрзо је послао Вуку Копитареву рецензију о влашком, бугарском и арнаутском језику и саопштио да га је Царска руска академија у Петрограду изабрала и позвала за библиотекара. Мислио је да ће на јесен напустити Нови Сад. Пошто није имао више никаквих нада да ће ускоро посетити Србију, „ту лепу земљу у којој је годинама духом живео и над њом лебдео обрађујући њену географију и историју”, Шафарик је молио Вука да пружи пријатељски допринос његовој збирци старосрпских споменика језика и књижевности. Искао је тачан препис двеју повеља из манастира који се зове Ждрело или Горњак. Једна је од кнеза Лазара из 1380, а друга од једног пећког патријарха из 1455. године. У путопису обе је преписао Јоаким Вујић, али изгледа погрешно, па је Шафарик молио за тачан препис. У хартијама, заосталим иза Георгија Магарашевића, Шафарик је нашао натпис из манастира Жиче писан руком Димитрија Давидовића. Хтео је поново да га штампа, јер га је Магарашевић објавио у своме

путопису са пуно грешака. Професор красноречја у Новосадској гимназији и уредник *Лейхойса* изненада се преселио у вечност у тридесет седмој години „оштеполезнога живота свог”, лицем на Богојављање 1830. Од заслужника се опростио Милош Светић некрологом „Жалостна вест из Новог Сада” у двадесетој частици *Сербских Лейхойса* (Светић 1830а: 135–138). Опомињући Вука свакад виших циљева, Шафарик је закључио писмо: „Ако се нађе што од повеља, натписа на камењу, заставама, путирима, тасовима итд. у црквама, или исто тако од историјских забелешки (што ми Словени иначе називамо записки), што је старије од XVI или XVII, молим Вас још једном да не пропустите да ми прибавите тачне преписе тога. Сигурно имате пуне руке посла али човек мора један део живота посветити и пријатељима а потпомагањем мога циља Ви ћете зацело помоћи само циљу Ваше отаџбине и Вашег народа!” (Караџић 1988 IV: 208–210, 228–229). Вук је поверио кнезу Милошу о изгледима да ће Павле Јозеф Шафарик да напусти наше крајеве и отисне се у Русију. Предочивши губитак, према Кнежевим заповестима, писао је Шафарику у Нови Сад, позивајући га у Крагујевац да поставља и уређује Србима школе, али је претпостављао да неће доћи (230).

Доиста, Вук је „имао пуне руке посла”, једва се наканио да одговори Јернеју Копитару који је захтевао од Вука подробније представљање корпуса правне литературе којом располажу у Крагујевцу. Вук је отписао: „Од кодекса Наполеонова ми имамо: *C. civil, criminal, de commerce, procedure civile, и procedure criminale*; и то све имамо на француски и немачки, а више ништа од њега немамо. Ви дакле купите нам, по Вашем избору [расположиву литературу]; и то све да буде на њемачком језику: уз то купите макар и пољска оба превода, барем да видимо што су Пољаци с њим радили. И то све гледајте што је брже могуће да нам пошаљете (преко трговца, који ће Вам и ово писмо донијети; метните му у конту нека Вам плати и ону лањску 1 ф. и 29 крајцара, што сте платили за Судски поступак, подајте књиге, молим Вас, нека се

вежу тврдо. Ласно је Долинару и онакима казати да је Наполеонов кодекс тако једноставан да је коментар сувишан; али да он види како ми, који сад из њега права учимо без учитеља, с њиме злоупатимо! Истина да су многи чланови тако јасни, да им никако толкованије не треба; али ји има и таковије, којима ми или не можемо да нађемо примјера (а ђак комегођ правилу сам примјера не може показати, он оно правило добро не разумије) или не знамо, зашто је баш онако etc. Па макар у цијеломе С[odexu] само 10 оваки чланова било опет нам коментари требају. Збиља! У грађанским законима ђешто се позива на некакав Supplement, којег ми немамо; зато Вас молим, да нам и њега поручите и пошљете (ако је могуће и њемачки и у оригиналу)". Међутим, да би иоле ублажио Копитареву срдњу због неажурности, Вук се сврстао међу пионире албанске фолклористике. У Крагујевцу је забележио две албанске народне песме. Прва је почињала стиховима „Мори Холе, куш те хоће?, а друга „Море Бајро, био Имерит конке зођ море искиферит". Уз оправдање, песмама је додао коментар: „Ја сам се на ово писмо накањивао већ има више од мјесец дана! Знате да сам и тамо био лијенштина (особито у писању писама), а камо ли овђе. Да би Вам се коликогођ оправдао, ево Вам шаљем двије Арнаутске пјесмице, које сам преписао од једног калуђера из Пећи [...] Мени се чини да многи стихови у овим пјесмама нијесу добро раздијељени (него су метнути по два у једну врсту); а у ријечима може бити да има таки погријешака [...] Зацијело, знајте, да у Арнаута нема јуначки пјесама дугачки као у нас; него ће им отприлике све пјесме бити као Новогрчке [...] Да сам здравији и веселији, ја би Вам доста оваки пјесма могао скупити; и опет ћу се старати, само ако ми горе не буде". Вук није био болестан, али није био, заправо, ни сасвим здрав. Вазда је имао неке петљавине са стомаком и главом, али се надао да ће му следећег пролећа бити боље. Нарочито је много нада полагао у будућности. Писао је, потом, и јеромонаху Пајсију у манастир Раковицу за арнаутске песме, а калуђер га је молио за препоруку

кнезу Милошу како би му прибежишта остали манастир Раковица или Сланци или Рајиновац, да се не потуца, јер се зближио са људима из тих крајева, где је имао највише пријатеља (220, 224, 229–232; 1972а: 350–359, 897–904).

Уз прекоре да је свирепо од Вука што је пријатеља заборавио до те мере, Копитар је продубио интересовања за албанско народно стваралштво. Питао је Вука: „Манзур-ефенди каже да Албанци своје народне песме зову *буковала*: то је као кад би рекао да их Срби зову Старина Новак или Краљевић Марко. Како би било да Ви будете први који би нас снабдео једном таквом албанском *буковалом*?” Затим се распитивао да ли у Крагујевцу и Србији има Бугара, јер га је живо интересовало: „Немају ли можда Бугари у таквим речима какве су рака, рука, кашта, кућа, маж, голаб итд. изузев а и њ још неки ринизам (кроз нос) онако као Пољаци мажз, монж. Шафарик сада јаше на овом ринизму и жели да нам импонује, као једини који их чује” (1988 IV: 239, 260). Уз своје, приложио је и писмо Леополда Ранкеа из Рима коме се Вук одавно није јављао. Прошло је годину и по дана откако су се растали у Бечу. Иако је од њихове књиге остало доста непродатих примерака, издавач је, међутим, био веома заинтересован за наставак њихове српске историје, пошто су српске ствари тако срећно напредовале. Докле обави текуће послове у отаџбини, Ранке је предлагао Вуку да се посвети писању чланка о догађајима почев од 1827. године, докле су стигли, ако је могуће на немачком, а они ће рукопис да разумеју и да га коригују (233, 248). Вук је отписао Копитару да ће Ранкеу одговорити другу пут. Гледаће, ако буде могуће, да запише још коју арнаутску песму, а особито ће питати за Буковалу, а што се тиче Бугара он је у Крагујевцу слушао да „говоре маж, галаб, пат итд”, него није знао „да доље низ Дунаво или далеко унутра не говоре мж, пџ итд.” Стога ће гледати да боље разабере (248–249; Стојанчевић 1966: 381).

ТАШТИНА СМРТ, НЕВОЉЕ СА ЖЕНОМ, БРИГЕ О СИНУ

Утом је Вук Караџић дознао жалосну вест из Беча. Стара госпођа Марија Краус преминула је 24. априла 1830 (Караџић 1988 IV: 240). Вуку је било жалије таште него своје мајке, „особито жене и ђеце ради” (231). Намах је, преко Алексе Поповског, затражио допуст од кнеза Милоша да иде у Београд да види породицу (237), па је писао неутешној Ани: „Вест о смрти наше добре мајке обхрвала ме је највећим болом. Нисам толико плакао ни на вест о смрти свог оца и своје рођене мајке. Ти знаш како сам је волео и ценио, и зато лако можеш замислити како ми је сада, и то нарочито због тебе и деце. Било би ми много лакше да нас је та вест погодила док смо били заједно јер бисмо тада могли да се заједно исплачемо и тешимо. Сад је већ све готово. То је божја воља, коју сваки човек мора очекивати. Тиме се теши и гледај да утешиш и децу. Мајка је задовољно, дакле срећно, за садашње време дуго живела и срећна је умрла. Не би могла више да се жртвујеш осим да се свакодневно сећаш њене материнске поуке и опомене, њене молитве, њене честитости и њених осталих хришћанских врлина и да увек тежиш да је подражаваш и да јој останеш достојна кћи”. Предлагао је да узму Лујзу к себи, јер је и она пропатила због смрти помајке. Послао је пољупце деци с надом да је Мина оздравила, јер се сирото дете толико намучило. Осим тога, бодрио је Ану саветима из свакодневног живота да током надоласећег лета добро припазе на здравље. Првенствено да се уздржавају од прекомерног конзумирања рибе и воћа, нарочито незрелог.

Премда је Сава два пута писао оцу уместо уцвељене Ане, Вук је негодовао, па је најавио Ани: „Сави ћу писати другом приликом. Ја ћу њему увек писати на српском, а он нека мени пише на немачком, и то из своје главе, како он мисли. Нека само пише лепо и полако. У писању на српском нека се вежба код куће кад има времена, а ја ћу му послати једном приликом упутство за српски правопис. Обрати пажњу да не премара много очи. Његова оба писма на српском веома су српски лоша. Још је горе што знам да нису из његове главе. Његови цртежи ми се јако допадају. Не знам како иде са свирањем на виолини. Било би ми жао ако би се толики новац давао узалуд”. Док је пером исписивао завршне речи супрузи, стигло је писмо кнеза Милоша из Кушљева, од 3. маја, у коме је саопштио да је Алекса Поповски пренео његову жељу да иде у Београд и види децу и жену. Премда се криминални закони могу и без њега писати, одобрио је Вуков одлазак. Дотле је наредио да чланови Комисије раде и завршавају криминалне законе, а да се Вук не задржава дуго. Пред пут, Вук је писму додао списак да му Ана купи неколико ситница: „1. пасту за обућу и четку за ципеле (напиши ми како да чистим чизме); 2. једну четку за одело; 3. један црни свилени шал; 4. бонбоне од нане; 5. кима $\frac{1}{4}$ фунте, нешто гриза, јечма; 6. флашу минералне воде” (236–238).

Мислио је и о несрећној Лујзи. Молио је Копитара да сврати у Ландштрасе и да је поздрави, утеша, саветује да се често опомиње речи и наука брижне помајке. Казао је и да јој наговести, док се прибере, како би је можебити они узели код себе било у Земуну или у Бечу (231).

Иако је Копитар мислио да је Вук о смрти своје пунице најпре дознао од супруге Ане, а не од њега, испоставило се да је Ана била уцвељена. Она није била у стању ни Вука да обавести о смрти мајке. Зато је Сава јавио оцу, 8. маја: „Наша добра мајка би те обавестила, али је њен бол сувише тежак” (240–241).

Вук се упутио коњским колима из Крагујевца. Преко секретара Алексе Поповског, у **Београду** је примио хитан налог

да пише доктору Стефану Прерадовићу, јер га кнез Милош „навалително иште”, а Лаза Зубан је упозорио Вука да у Београду ништа не помиње плату, јер „Господар вели брине се и сам о сваком, неће вели никоме неправо учинити”. Очекујући његов повратак у Крагујевац за две седмице, Зубан је писао да су, 11. маја, свршили превођење „криминалних закона” (241–242). Вук се уздржао, иако је успут платио грдног грошка. У селу Чумићу је купио сено за четири паре, а у Белосавцима је коначио за четири гроша, коње је доплатио још један грош. У Раљи је ручао за два гроша, а у Београду је кирија стала чак тридесет гроша. Одмах је писао у Сомбор Стефану Прерадовићу и Димитрију Исаиловићу, али и Константину Пеичићу у Пешту, да дођу у Ковин и отуда пишу кнезу Милошу у Пожаревац ради договора око преласка у Србију дубравичком скелом (254, 257, 261–263; 19876: 170).

Седам гроша је стајао превоз каиком из Београда до **Земунског контумаца**, где се, после четири месеца, сусрео са породицом. За ручак, бакшиш, чутуру, оку кафе и лекове на Парлаторији дао је још 33 гроша и 15 пара. Ани је, пак, оставио више дуката да их у Земуну претвори у форинте. За један дукат Јован Карамата је размењивао једанаест форинти и четрдесет пет крајцара. Ана се жалила да је пензија каснила из Беча. Иако је Вук благовремено послао Теодору Деметру Тирки уверење, није имао друго објашњење задржавању пензије него да је стари Тирка послао новац по сину који га је употребио за оно што је њему требало или га је, штавише, проћердао и тада је морао прикупљати новац, јер он само тргује са оцем, али не живи са њим. Ана и Вук су највише разговарали о покојној мајци Краус, али и о Лујзи. Бринули су, јер је и она била болешљива. Вук је саветовао Ану да јој пише и позове је у Земун, јер је могла да јој утажи самоћу и помогне око деце и у кући, пошто није била најзадовољнија дадиљом Катом. Вук је правио планове. У јесен је очекивао да породицу дочека у Београду где ће бити заједно, али је узалуд охрабривао Ану. Она је била очајна, чак и непријатна према Вуку који се опростио

забринут, увређен и упитан над њиховом породичном срећом. У повратку је сусрео Туркиног сина у Контумацу и каиком се, са намирницама из Земунa, превезао у **Београд** (Караџић 1988 IV: 237, 247–248, 256–257; 1987б: 170).

Кратко се задржавши у Београду и Пожаревцу, Вук је отпутовао у **Крагујевац**. За десетак дана успут је потрошио скоро стотину гроша (Караџић 1988 IV: 247; 1987б: 170).

Под утиском мучног сурета са женом, Вук је одмах писао Јернеју Копитару и Теодору Деметру Тирки поводом Лујзе, а и лично јој се обратио. Молио је Копитара да јој пренесе Анин позив. Тирку је, пак, молио да одобровољи њеног татора Ђорђија Рабича како би јој извадио пасош за Земун. Вук је мислио да би долазак у Срем пријао и Лујзином здрављу, те да би пред пут из Беча требало све да прода, осим постељине, хаљина и кошуља. Додатно је Вука потресло Савино писмо, у коме је читао да је мајка веома жалосна, да једнако мисли на смрт старатајке и непрестано чита њена писма. Сава је више пута ослушкивао њен плач и затицао је у сузама (1988 IV: 247–249, 254, 261).

Вук је писао да је забринут за њихову будућност. Молио је Ану да се само стара о себи и деци како он „не би морао да брине о њима, сем да новца имате. Остало ће Бог уредити најбоље, јер он никад не напушта поштене људе”. За Саву је додао: „Нека буде добар и посебно нека те добро слуша, иначе неће смети да дође на јесен с тобом и својим сестрама у Београд, већ ће морати да остане у Земуну код учитеља” (247–248). Колико се обрадовала мужевљевом писму толико се више зачудила, јер је схватила да Вук „развија главу непотребним бригама о њиховој домаћој срећи”. Хтела је да га утеши: „То би ми било веома жао, јер за ових 12 година никакав бол, јад и невоља на овом свету нису могли пореметити нашу љубав и животну срећу, па се надам, како сада, тако и убудуће, да ћу срећно, у непомућеном миру, с тобом живети и једног дана спокојно издахнути, као моја блажено преминула мајка, јер нема никакве сумње да си се о мени уверио,

још за најлепших младалачких дана, да на овом свету никад нисам имала нешто боље од свог поштења и врлине, које ће ме до гроба красити и једном прекрити моје посмртне остатке. Ако, можда, мислиш да сам те у својој слабости увредила, опрости ми. Лујзи сам писала 16. маја нека се одлучи да дође овамо јер зна да сам и ја сама на свету и нек се не плаши да ћу од ње направити служавку, али бојим се да ће је људи одвраћати и да ће јој правити сметње Магистрат и њени тутори. Драги мој, хтела или не, морам ти рећи да ми је одвећ тешко: не могу ишчекати час да дође. Кад би само сигурно било да Тирка стигне до јесени и поведе је са собом; морало би се иначе друго нешто предузети, јер не могу тако да останем. Неопходна би ми сада била једна одрасла девојка, а оне су све лоше, као што знаш, па их се плашим. Зато морам да се злоупатим. Сад понекад узимам јело из гостионице, но знаш да од тога нема велике користи. Имала сам неколико дана јаку главобољу. Често сам повраћала саму жуч и воду [...] Деца су сада сва, хвала Богу, добро, и када се Сави не би указивала прилика да буде несташан, био би послушнији, али засад је тако” (256–257).

Копитар је ишао у квартал Ландштрасе код Лујзе. Саопштио је Вуку утиске о посети: „Са Лујзом се не може ништа урадити. Она не жели да крене доле, можда овде има бољих обећања или можда и ангажмана. Она, додуше, не мисли да остане кућепазитељка, верује да ће тамо где се научила везењу наћи доста посла. То је била њена одлука пре Вашег писма; после овога оставио сам јој 3 дана времена да ми саопшти своју последњу одлуку: а данас, у мом одсуству (у подне: рекао сам јој да ћу је чекати до једанаест часова и после подне од 3 до 5) донела је 2 слике и наштампану салвету за послужавник за кафу (имам сада за Вас 2 портрета, 2 слике, салвету за послужавник, шта урадити с тим?) и оставила је обавештење да јој отац не дозвољава да пође на пут. Ово је наводно писала већ Вашој жени. Била је, уосталом, пошто сам је видео први пут после мајчине смрти, чисто умивена, опраних зуба итд. И зет је био веома љубазно брижан око ње. Изгледа да

она жели да испроба слободу, ово јој је можда у крви. Но, ма шта било, да путује доле неће. А с друге стране, можете рећи Вашој жени да судбина оне пређашње Бечлијке с правом плаши друге да се препусте оваквој судбини. Ја сам и даље мишљења да се, узимајући у обзир и сву кривицу ове девојке, Ваша жена у овој прилици ипак није понела сасвим исправно”.

Осим тога, Копитар се задубио у „арнаутику”. Захваљујући на двома албанским песмама, стимулисао је Вука да истражује и преводи малопознате народне песме других народа света попут Џона Бауринга: „То што смо се сусрели у албанским народним песама доказује да смо обојица добри духови који се сусрећу по француској пословици *Les beaux esprits se rencotent*¹⁵ – Дакле, што више од тога, нарочито јуначких песама *Буковала*; с дословним преводима. Ви видите да из тога коначно може постати један Бауринг; дакле, и због њега обратите пажњу на арнаутику” (260–261). Проследивши у Крагујевац писмо Џона Бауринга које је стигло у Беч за Вука, Копитар је у пропратном писамцету додао да је „Талфј 28. априла пошла из Халеа, а 1. маја из Бремена. Она ће у Лондону пристати и разговарати са Баурингом [...] а затим ће отпутовати у Бостон, но остаће у преписци с Европом. Радо би обрадила Ваше песме од 4-ог до 10-ог тома, и на немачком језику, само да су се већ појавиле. Но овако се ни о Симиних 300 табака, које је Кухарски предао Миловуку, ништа не чује. А дотле време протиче и приближава се смрт” (244). Вук се жалио зашто је Копитар послао писмо Џона Бауринга без превода: „Зашто ми не јависте, шта оно пише Бауринг? Јавите ми што о томе молим Вас; јер овђе нико не зна ни Енглески ни Француски” (249). Копитар је направио кратак извод, у коме је Бауринг писао да чезне за вестима од Вука, обавештавајући да је неко време провео на северу Европе и да припрема објављивање скандинавских песама, а да је у међувремену објавио преводе мађарских песама које је

¹⁵ Прелепи умови се срећу.

посветио кнезу Естерхазију. Уколико је Вук желео да му пише, молио је да то учини на име Ф. Мајера, васпитача младог принца Естерхазија у Лондону, да се достави његовом секретару, г. Вохеру, у Бечу, који ће се за то постарати. Међутим, Копитар је писао да су те појединости небитне, јер ионако Вук не би пропустио да кореспондира преко њега, а у пост скриптуму је цинично дописао: „Ви желите да будете држава, а немате чак ни људе који би умели да тумаче француски” (215, 260).

Превођење законика ишло је доиста траљаво. Комисија је прегледала наручене немачке томове у скупим повезима од јухте које је из Беча послао Јернеј Копитар. Рачун је износио 48 форинти и 49 крајцара које је тровац Курта „положио у готову”. Осим пољских издања која су застала у поштанском транзиту, нашли су да недостаје „књига (или декрет, шта ли је)” француског судије и правног писца с почетка XIX века, Жан Батисте Делапортеа. Вук се опет обратио Копитару: „Да бисте нам и њу преко истог трговца [Курте] могли послати и што је брже могуће”. Копитар је одмах предузео потрагу и утврдио да „на складишту се, наравно, не налази ништа од овакве већ давно прочитане и немодерне робе; али, за 14 дана стићи ће из Лајпцига и затим до Курте”. Понудио је Вуку и друго његово још старије тротомно дело о Законику, али које није било преведено на немачки језик (261, 268, 276–277, 282, 309; Станковић 2014: 392).

Осим писања закона, Законодателна комисија је била надлежна и за решавање судских парничних спорова. Вук је присуствовао рочиштима у Крагујевцу и невољно је помагао кнезу Милошу да се „спрда” са парничарима. „Године 1830, баш у оно доба, кад се око закона у највећи јек радило, дође у Крагујевац неки стари учитељ Јаков Аднађевић, и преда Милошу писмену тужбу на његова ортака Милутина Гарашанина, који с кућом седи у Гроцкој, да му је од учења деце нешто остао дужан, па неће да плати. На овој истој тужби Аднађевића напише се Гарашанину оваки поздрав: ’Ако си дужан, као што те Аднађевић тужи, пла-

ти му; ако ли ниси дужан, а ти га одведи у суд, те му удари 25 батина, па се да Аднађевићу на траг, и каже му се, да је носи у Гроцку Гарашанину!” Пресуду је Вук пропратио коментаром „да од Гарашанина, као од Милошева ортака и побратима, а ионако бесна човека, зазиру и судије и сви остали чиновници; иначе Аднађевић не би дошао у Крагујевац да га тужи Милошу, него би га тужио његовој надлежној власти, тј. суду Београдскоме” (Караџић 1969 I: 132). У тај мах решавала се и бракоразводна парница између Ђоке Протића и његове супруге. „Кад Ђоку Протића, члена Великога суда, 1829. године пошаљу у Цариград, жена му се код куће, у Крагујевцу, прокурва, учини велике трошкове, и добије венерическу болест. Милош дознавши од своји људи, да је и Ђока још у Едренету, путујући у Цариград, добио венерическу болест, с великом радости јави то жени његовој, тешећи је, да се не боји, што је тако несрећна; и тако јој је у напредак једнако јављато стање Ђокине болести. Кад Ђока 1830. године дође на траг, и с највећом спрдњом стане се судити са женом, тражећи да се распусте, Милош преко своји секретара не само што је у свачему поучи, како ће се, на највећу Ђокину, а и своју срамоту, одговорати, него јој начини и рачун од потрошених новаца, у коме је између осталог стајало да је дала 200 гроша муштулука татарину који јој је донео глас из Цариграда да је Ђока добио венерическу болест. Овај је рачун читан пред Ђоком и пред његовом женом и пред читавом комесијом у авлији под ладником или, управо рећи, на сокаку. Да не помисли ко, да је Милош имао што с Ђокиним женом, Боже сачувај! Него је ово чињено, као и друго готово све што се чини, само из радости, другоме човеку учинити срамоту и штету” (1969 I: 130–131). Како се свршила ова „знатна парница” Вук је сведочио: „Тако 1830. године у лето подговори [Милош] све оне, који су жени Ђоке Протића давали што док је он био у Цариграду, да га туже, а закондателној комисији, као за то одређеному суду, заповеди да му кућу продаду и зајмодавце да намире. Пошто телали викну по свој чаршији да

сви они, који од Ђоке Протића имају шта тражити, иду с контама или рабошима у законодателну комисију, и пошто тако и на сваки други начин Ђоку осрамоти да се више није могло; и кад законодателна комисија не могући наћи купца кући, пође да га затвори, онда Милош да покаже своје великодушје, да Ђоки сто дуката у зајам, те се намире дужници” (141).

Вук је био презаузет државним пословима. Није налазио времена ни да пише породици, поготово откада се преселио у неудобнији стан. Прилично је дуго чекало прилику за слање једно писмо у коме је само кратко одговорио да су га обрадовале Анине речи и да не сумња у оно што је охрабрујуће обрицала о њиховој будућности. Јављајући да је он прилично здрав, хтео је поново да пише Копитару због Лујзе и саветовао је Саву да својим добрим владањем послуша и утеши мајку. Међутим, Лујза је већ писала Ани да неће доћи у Земун, него да ће се у Бечу издржавати од веза и ручног рада. Премда је Вук знао за њену одлуку, тешио је несрећну жену: „Мислим да сад не треба ништа више да јој пишеш. Задовољи се, у међувремену, Катом, а када је будем дошао к теби, гледаћемо да нешто боље уредимо. Због Лујзиног понашања немој се уопште љутити; а у будуће не треба да се секираш, јер ће Бог то лако уредити боље него што ми желимо”. Осим тога, много је жалио што је Ана у таквом расположењу била незадовољна Савиним понашањем. Гледао је прилику да је „заувек” ослободи њега, а дотле је поручивао да вежба српски језик, преписујући неколика његова писма и да вредно учи како би био први еминенс у разреду (1988 IV: 265–266, 270). Разбијао је главу једнако мислећи шта ће са сином. Питао је Јернеја Копитара: „Саветујете Ви мене, шта ћу чинити с мојим Савом? Он сад свршује трећу класу Немачку, и на јесен ваља да пође у прву Латинску. У Маџарске Латинске школе не би га рад дати из много узрока; а друге амо доље нема, осим Винковачке гимназије, у коју га из многи узрока, и због многи сметњи не могу дати. Ви нијесте ожењени да га дам Вама (да иде у Беч у Латинске школе, које би најмилије било), а

Тирка бојим се неће га примити; у Питер ми га је жао послати, једино што је онда као изгубљен и за мене, и за матер његову, а друго, што је још млад и нејак, не би сам волео, да би још коју у Њемачко-Латинским школама провео па последије макар га и онамо послао. Сад управо не знам, шта ћу чинити! Шта ми Ви свјетујете?” (267–268). Копитар је одговорио: „Што се тиче Саве, схватам Вашу nelaгодност, али од мене нема вајде, бар за сада, кад и сам морам потражити нови квартир, а уз то се и не храним код куће. Уколико он буде у Бечу – о, да му је баба још жива! – ја ћу радо будним оком пазити на њега и његове студије. Уосталом, и сам сам сада много више везан, дневно б часова, лети и зими, и из хиљаду разлога пун нерасположења и неутешан, као човек који се рђаво оженио. Ви знате да то нисам ни са каквом женом: али имам сличну домаћу невољу у канцеларији итд. Могу се једино тешити заједно са Ојленшпигелом¹⁶: за 10 година ћемо умрети или ја или војвода или магарац”. Уколико га кум Тирка не прими у Бечу на храну, где би он могао да надгледа његове студије, Копитар је мислио да би најбоље било послати Саву у Нови Сад Павлу Јозефу Шафарику коме пут у Петроград нису саветовали лекари због његове грудоболне жене. Најзад, ако се у Крагујевцу отвори гимназија, без двојбе би најбоље било да Сава буде код оца (283, 312).

У међувремену, Копитар је једнако штитио Вука Караџића који у Крагујевцу није имао времена да се брани од критика. Јоаким Вујић је, у јуну, боравио у Бечу, па је са пасошем кренуо за Србију, куда је, како је тврдио, позиван још од јануара. Копитар је известио Вука да његово путовање није било берићетно, јер „ни у Пешти ни овде нисмо му могли допустити неке памфлете, које би он свакако добро продао: били су одвећ наивни, на пример песме Петра I, Катарине II, Александра, Николе све

¹⁶ Тил Ојленшпигел, народни лакрдијаш и јунак, легендарни лик старије немачке књижевности.

посвећене Татишчеву! Затим његов комад о Црном Ђорђу; затим савет старца Вује како да се постане богат с ратоборним уводом против вас нових списатеља, са десетоструким псовкама за сваког, изузев за Видаковића. – Питао сам га како он то замишља да изађе с таквим памфлетом у руци (или пасквилом) пред Давидовића или Вука у Крагујевцу. Одговорио је: 'О, то би тек било право весеље'" (277).

Једновремено, у 21. частици *Сербских Лейойиса* Милош Светић је из XLVI свеске бечког *Годињшака* превео чланак Јернеја Копитара „О влашком и Албанезском језику и народу". У једном пасусу аутор помиње Вукове заслуге за Граматику бугарског језика: „Осим тога србски Граматик, Лексикограф и *Омеровић* Вук, коме и на следујућем кратком, но досад једином прегледу и бугарске Граматике благодарити имамо [...]". Особито именовање српског филолога озлоједило је Милоша Светића који је преводу додао фусноту: „Опет једно ново презиме! Дат ће Бог и добри људи и више! Како? Да, Како" (Светић 1830б: 38). О томе је Копитар скренуо пажњу Вуку: „Да ли сте већ видели 21. частицу *Лейойиса*? Тамо Светић преводи моју валахику и у вези с именом Хомерид Вук, примећује, на свој женско-завидљив начин, као, ето, опет ново презиме – како? Дакако. – Ја сам му преко Шафарика написао искрену придику" (Караџић 1988 IV: 283, 304).

Шафарик је очекивао да ће се ускоро појавити његов штампани Преглед српских рукописа. Мислио је да ће Вук бити задивљен његовим новим открићима. Молио је, стога, да и убудуће добро мисли у Србији на његове књижевне потребе. Нажалост, приватне и службене прилике нису му дозвољале да се одазове позиву и дође у Србију, али се најесен или током идуће године надао прилици да посети Студеницу и оде у Крагујевац „на подворење Његовој светлости кнезу и да с њим поразговара о познатој ствари" (251–252, 274). Докле је Шафарик одгађао, дотле су Стефан Прерадовић, Димитрије Исаиловић и Константин Пеичић били нестрпљиви. Чим су добили Вуков позив, упућен

уочи Ђурђевдана, они су затражили пасош за прелазак у Србију. Чим су исправе приспеле из Беча, лекар Стефан Прерадовић и професор Димитрије Исаиловић су, почетком јуна 1830, допутовали из Сомбора у Ковин, са намером да скелом пређу на договор у Србију. Успут, у Панчеву, дознали су од генерала Мијаиловића да кнез Милош није у Пожаревцу него да се вратио у Крагујевац, па су писали Вуку да они у Ковину чекају Милошеве заповести о преласку ради састанка (257–258). Начekali су се докле нису добили одговор Кнежевог представника, Алексе Симића, да код Милоша ништа није опредељено него је онако како се Господару допадне. Симић је мислио да им је Кнез обећао по 1000 форинти годишње плате, а за друго није знао ништа. Они су се надали да ће и Вук Караџић доћи на скелу ради разговора. Стога је лекар Прерадовић писао Вуку да се он, ипак, под тако неизвесним условима, не би лишио сигурности у Сомбору. Димитрије Исаиловић би се одважио за прелазак у Србију (262–263). Он је већ из Ковина писао кнезу Милошу да драговољно пристаје на све уговоре које му је саопштио Алекса Симић и да „себе већ као Служитеља Србије и Сијатељства Његовог сматра”. Чекао је, у августу, свршетак годишњег ђачког испита и добијање пасоша, па да почетком септембра пође у Србију. Вративши се у Сомбор, Димитрија Исаиловића је сачекало писмо Вука Караџића у коме је пријатељ упозорио да није једнако живети у Сомбору и у Крагујевцу. Исаиловић је одговорио да му је позната „разлика између северни и јужни земаља; но ја сам к свему том предуготовљен, јер сам већ уке и буке светске и тако сит, па и срцем и душом к миру се клоним”. Њему је једина препрека била недостатак средстава за пут, па је молио Вука да пренесе молбу кнезу Милошу: „Вама је познато, љубезни Господине и брате, да ја у досадашњој служби од плате мое покраи жене и деце ништа заштедети и на страну оставити нисам могао, но да сам и јошт гдигди по гдикују конту запатити морао. Нужно би ми, дакле, неопходимо било, кад би ми се до 200 флорина сребра напред определило и послало, ово

да би се к путу преправити и путниј трошак имати, ово пак да би жени и деци, које сад одма са собом повести не могу, штогод трошка до будушћег пролећа оставити могао. – Молим Вас дакле прекорно, изволите нужду ову и молбу моју Пресветлом Господару Књазу представити, и мојим Га именованом всепокорњајше умолити, да би ми се речена помоћ, ако не другојачије, а оно бар у име будушће плате одредила, и у Нови Сад на Г. Адвоката Јоана Хаџића оправила” (270–272).

Ради договора из Пеште у Ковин је допутовао и лекар Константин Пеичић који је скелом у Дубравици прешао у Србију. Са њим је у друштву био и адвокат из Ковина, Јован Виловски. Догађај је преплавио његова осећања. Задивљено је писао Вуку: „С’ неописиемим, и особито радостним чувством пуну се и ожиљавају Груди чувствитељног човека; када ногом на ону корачи земљу; која је његове Дедове породила, питала, и за свое славно отечество, безсмртно умрети учила. Тако се исто и мени збило: када сам у друштву премилог друга мога Доктора Константина Пеичич на предивно миле Србије пол ногом ступио. – То се чувство, та се премерна радост пером описати да ни речима управо изуснити не може, све ми је радост, све ми је нежност чувства, куда сам год очима погледао у прси уливало. Ја ништа, помислим у себи, от Србије немам, и опет се у океану радости налазим што сам се коначно једном у њој нашао. – Гледам прекрасни предел највећег просвешћенија вредан, како је могуће да је дојако у тами лежати могао; и помислим Богу благодарећи, Вук је у Србији благо њојзи; он ће све оно што је по свету Пчели подобно у туђим царствима добро видио и научио маисторски знати у Србији употребити, да би је за неколико година на степен Просвешћенија оног попео, од којег лако она и до Небеси сама по себи летити може; да од себе ону сјајиност да, која би све проче помрачила но и у исто време осветлила – и то ми одма повод даде никако ову лепу непропустити прилику, вами високоучени Гдине моје високопочитаније и љубов и писмено осведочити”. У продужетку

писма молио је Вука да не поштеди труда при помоћи младом лекару Константину Пеичићу који ће у сваком погледу бити Србији, али и Вуку „полезан” (278). Занимљиво је у којој мери писмо Јована Виловског подсећа на речи Доситеја Обрадовића, пошто је ради састанка са Карађорђем тајно прешао преко Дунава код Смедерева и први пут се обрео на тлу Србије, током септембра 1806. године (Обрадовић 1961: 300–301).

О захтевима и условима за долазак у Србију Стефана Прерадовића, Димитрија Исаиловића и Константина Пеичића, Вук Караџић је, 15. јула, писао секретару Алекси Поповском. Он је садржај Вуковог писма пренео Милошу који је боравио у Пожаревцу. Кнез је рекао Поповском да уместо одговора Вуку пошаљу писма лекара Стефана Прерадовића и Константина Пеичића из којих ће се уверити да је Прерадовићу писано и обећавано све што год хоће, али да он неће да дође, а Пеичић је „полагао кондиције какве ни султану у Једрену Руси нису”. Према томе, они неће да им Вук икога више препоручује, него нека дође ко хоће, пак како му буде. Дотле је Димитрију Исаиловићу, који није био захтеван, послато на адресу Јована Хаџића у Нови Сад двеста флорина како су се и договорили (286). Стога је Вук одложио препоруку за Јована Балаитског кога је упознао још 1806. док је био ученик у Сремским Карловцима. Он је био већ свршен ђак философије и права, па је потом био професор и судија у Бечкереку и Вршцу, где се пре неколико година поново сусрео са Вуком. Хтео је да се лично састане и разговара са Вуком у Земуну о евентуалној служби и плати у Србији, јер је био човек бременит децом и женом, али је од његове супруге Ане чуо да се Вук налази у Крагујевцу. Зато му је писао (279–280). О сусрету са Јованом Балаитским писала је Вуку и Ана, 8. јула 1830. Њу је потресла његова жалосна судбина. Он је у Вршцу са женом и троје мале деце живео сиротињски у кућици која је била под хипотеком од шест стотина форинти (490, 500, 602). Осим тога, Ана је хвалила да се Савино понашање поправило, али да се она лоше осећа и има

доста новчаних издатака. Вук је са великим задовољством читао да је задовољна Савом, али му је било тешко због њеног рђавог здравља, па се опходио посебно пажљиво. Није негодовао због расхода, напротив повлађивао је: „Све је добро што си купила и исплатила. Знаш да ја никад нисам приговарао за оно што је неопходно”. Вук се надао да Ана неће опет сама прославити свој имендан (26. јул), већ ће бити заједно. Тада би обрадовао и Лелу (Василију) ципелама са везом од златног конца. Напоменуо је и да ће Јовану Балаитском отписати други пут, јер је Кнез био одсутан из Крагујевца и замолио је Ану да му преко Василија Василијевића допреми по пет примерака од сваког годишта забавника *Данице* и од три до пет егземплара *Жиџија Ђорђија Арсенијевића Емануела*. Очито да је Ану дирнула судбина Јована Балаитског, чим му је лично отписала неколико редова да га умири. Лако је прикупила *Данице*, али се намучила са *Жиџијем* генерала Ђорђа Арсенијевића Емануела (285–286, 295–297), које је опет постало актуелно, јер је Теодор Деметер Тирка објавио да у Бечу борави његов брат Павле Арсенијевић Емануел (252–253). Павле је писао Вуку у Крагујевац да његов брат, руски генерал Ђорђе, не одустаје у намерама да се ороди са кнезом Милошем. Откако се добро оженио Петар Демелић са кћерком пештанског сенатора Дамјановића, он је сад предлагао свог другог рођака Лазара, капетана у малоруском коњичком пуку који ће ускоро аванзовати у чин мајора. Хвалио је „дивног младића одличног понашања” коме је тешко „наћи равна”, те је изванредна прилика да се Савка уда за њега (289). Уз то, Павле Арсенијевић Емануел је извештавао Вука да је његов брат, Ђорђе Емануел, „од 29. јануара до 7. фебруара водио борбу против народа званог Сапсути који живе на Кавказу, где му је у боју и коњ убијен”, али је руски генерал преживео, само Божјом помоћи. Његово јунаштво опевао је руски песник Николај Нефедијев. Брат Павле дуго није могао песму да прочита, јер су му навирале сузе. Ако за добро нађе, молио је да Вук песму прочита кнезу Милошу (292–293).

Вук је, међутим, имао друге кандидате. Њему је у Бечу имућни трговац Ђорђије Шпирта споменуо да би се радо ородио са Милошем, јер је имао два нежењена брата, Павла и Димитрија, па да Кнез између њих изабере који би му био дражи за ћерку Савку. Вук је накратко поверио Милошу, али је остало само на том помену (322–323). Бринући се о образовању младих „бегова” Милана и Михаила, Вук је, такође, у Крагујевцу „говорио Милошу неколико пута, да се изабере неколико чиновничке и друге деце, па да се с његовим синовима пошаљу у Петерсбург на науку” (1969 I: 214). Милош је размотрио савет. Секретарима, Цветку Рајовићу и Авраму Петронијевићу, наложио је да у Петрограду препоруче његове синове цару Николи (Хаџић 1864б: 71; Милићевић 1888: 620). Кнежеви депутати пошли су у Русију, у јуну 1830, са циљем да руској дипломатији представе стање српског питања које се ништа није променило од објаве хатишерифа. Напротив, народ је почео да сумња у руску заштиту, тим пре што Турци нису испуњавали потписане обавезе и обећања (Гавриловић 1912: 223). Вук је, с друге стране, налазио мане Кнежевим посланицима: „Било је људи, који су Милошу 1830. године наговешћавали, да је приличније послати у Петерсбург два најпростија кмета, него оне његове секретаре (Аврама Петронијевића и Цветка Рајовића); али ништа није помогло”. Вук је мислио да је Милош гајио особиту склоност ка „будалама” и „скитницама”. Аврама Петронијевића је описао као „човека доста добра и поштена, него сасвим проста”, али је Цветка Рајовића окарактерисао „мало ћанутим”, „правом пропалицом и уз то још скитницом светском” (1969 I: 168, 172, 209–210).

Депутати су отишли пут Влашке у Русију, а Вук је остао у Крагујевцу да тумачи законе који су се одвијали мучно, уз мноштво потешкоћа. Био је киван на Димитрија Давидовића који је све „закувао” па се измакао. Дотле је и лично потпиривао ширење прича у Крагујевцу да је он у Цариграду „у највећој својој слави: новаца је за трошак имао доста, и за цело је мислио да је раван

елчијама Европејски држава који се онђе налазе”, иначе не би чувеног дипломату и главног руског преговарача око уговарања Акерманске конвенције, Александра Ивановича Рибопјера, „могао догле довести да му каже (као што се он сам у писму Милошу тужи и фали): ’Мени твоји савети и настављенија (инструкције) не требају; ја имам, ко мени настављеније даје, и ја, као елчија, знам, шта ми ваља чинити; и ти само онда да ми дођеш кад те зовнем” (170). Упркос томе, надменом дипломати писао је Вук Караџић како би било боље да им помогне око превођења закона. На то је Давидовић кивно отписао: „Мило ми је писмо Ваше од 24. јунија, но није ми најмилије, што сте ради, да ја поцвинглеришем на законима. Мени је овде за ово време толико цвинглеришања, и повољна и неповољна, било, да сам се, верујте ми већ уморио, и да сад више, него икад досад, за одмором желим. С једне стране, непрестано мишљење, како ћу дело, вручено ми, на ползу Господара и народа оправљати, с друге стране, како ћу и Господару и Посланику по вољи ићи, а с треће стране непрестано писање час Господару час Посланику, а час депутатима, с четврте пак сваки дан трчкарам у Фенер, а сваке недеље по 2–3 пута, к Посланику, веће су ме тако изнурила, да једва чекам, да се дела сврше, пак да се молим за оставку; нек’ и други послужи, колико сам ја послужио, пак ће доста бити. А Ви оћете јоште, да и ја око закона поцвинглеришем, не може се, верујете, више; а није ни право да се и ја не одморим”. У пост скриптуму, Давидовић је дометнуо шале, алудирајући на Амицине пасоше Вуку Караџићу и Цветку Рајовићу: „Мал’ не заборави! Ако Бог да, те се дела наша скоро сврше и ја поћем кући, не знам оћул’ моћи без – Амицина пасоша проћи; кад ни Ћетко из Влашке, ни ви из Србије не могосте без његова подписа и описанија ни крочити се, неће ни мени Рибоперов пасош бити довољан”. Уз братске поздраве од свих осталих фенерских депутата, Давидовић је писао да је Пауну Јанковићу Баћи и онда било тешко „што није ту, да Вам никако не даде у тестију пишати. Пак се поноси, што се види [на цртежу пасоша],

да сте га се мало и пребојавали, да Вам не отима тестију” (1988 IV: 245, 287–288).

Осим приметне дипломатске делатности око израде хатишериша 1830, Давидовића је морила неподношљива жега у Цариграду, па је начинио црне чакшире од „шалије” (шалваре) (287). Премда је Беч, у пролеће, изненадио незапамћени потоп¹⁷, лето 1830. било је сушно широм Европе. Штитећи се од сунца и Вук је, 16. јула, у Крагујевцу, купио фес који је платио четрнаест гроша (1987б: 170). Иако овај детаљ није био раније запажен, изгледа да се Вук отада није одвајао од феса који је постао део његове одевне препознатљивости, али и предмет његове загонетне функције. Из познијих Вукових дана, о томе је детаљније расправљао Голуб Добрашиновић: „На глави је имао црвени фес, с кићанком од плавог ибришима, по речима М. Ђ. Милићевића, ’с распреденом кићанком’ [...] Изузев два портрета (Ђурковићев и Лакатаријев), на којима је Вук гологлав, на свима осталим, укључујући и фотографије, дат је под фесом”. Представљајући Вука са цилиндром, „руском капом тањурашом” и шубаром, Добрашиновић је закључио: „Ипак је фес био Вукова капа. Зато ваљда што су га носили словачки препородитељ Људевит Штур и Бранко Радичевић, песник Јова Илић видео је у фесу ’знак борбе удруженог словенства противу културе швабеће’. За Вука се пак не би могло рећи да је из тих побуда фес носио, објашњење би требало пре тражити у практичном, здравственом разлогу: за тешког реуматичара какав је он, фес је био погоднија капа, топла, уз главу сасвим припијена” (1978: 8).

¹⁷ Јернеј Копитар је, 9. марта 1830, писао Вуку у Крагујевац да се Беч „ове зиме неопростиво лоше обезбедио од поплаве због нагомилавања леда. Вода је нашла у поноћ, у недељу, када је све спокојно спавало”. У предграђима било је жртава, о чему сведочи књига која је из хуманитарних разлога објављена на српском језику у Мехитаристичком манастиру у Бечу 1830. године, *Сйомен на ѿишой, кои је између 28. фебруара и 12. марта 1830 многа ѿредѣрађа Бечка ѿишойио, издан на ѿмоћ они, кои су овом немилком сѿрадали* (Караџић 1988 IV: 213; Шафарик 2004: 279).

Ни Ани није било пријатно. Писала је мужу да се у Земуну „већ дуго одржавају молитве у немачким и српским црквама да падне киша” (Караџић 1988 IV: 297). У Паризу је суша отерала грађане изван града да одахну по селима, што је искоришћено за Јулску револуцију. Абдицирао је краљ Карл X из породице Бурбона, а на власт је дошла кућа Орлеана. О бурним догађајима и смени власти у Француској писао је Копитар Вуку: „Из *Veobachtera* знате за велике догађаје у Паризу. Човек не може доћи к себи од догађаја, све бременитих последицама, који следе један другог”. По највећој врућинчини, међутим, владика горњокарловачки Лукијан Мушицки боравио је у Бечу. Копитар га није сусрео, јер је одсуствовао, тражећи освежења у Бањи Бадену. Дотле на северу, Петар Иванович Кепен се оженио. Постао је зет Александру Феодоровичу Аделунгу и није више боравио на Криму него се поново настанио у Петрограду (299).

Према апокалиптичким појавама и библијској стилизацији забелешке, коју је Вук оставио на маргини свог крагујевачког Трошковника проистиче да је временској промени претходио земљотрес: „20 јунија [2. августа] у 7 сати и 35 минута тресе се у Крагујевцу земља, и тресење траје око половине минута; а после подне (од 4. сата) велика грмљавина и киша с вјетром би” (Добрашиновић 1987б: 169). Међутим, Вук је боље подносио жегу него студен и није се жалио на здравље, али му је било криво што због обавеза није добио отпуст у јулу, како би посетио породицу за Анин рођендан. Ни 13. августа није могао ништа поузданије да најави, него је очекивао прилику тек крајем септембра. Ако не успе ни онда, мислио је да они дођу у Београд и да потом буду заједно и у Контумацу. У међувремену, Ана се опростила од Кате и нашла је нову дадиљу Марију којом је била донекле задовољнија. Вуку је било мило, али је, при том, упозоравао да буде обазрива: „Само немој много да јој верујеш, јер свака нова метла добро чисти. Ако буде добра, могла би је повести са собом у Београд. Тада би она могла да нам кува у карантину. Радо бих јој у Београду нешто купио”. С обзиром на то да се Ана хладно

односила према позивима у Београд, Вук је писао да је дочекао у Крагујевцу доктора Нестора Месаровића, чија ће жена из Земунa доћи у Београд. При том, ако јој затреба лекар, упутио је да се обрати Волконију. Чим Сава положи завршни испит, Вук је желео да дође код њега и хтео је писати Јовану Петровићу Ковачу да га, ако има времена, доведе у Крагујевац заједно са својим млађим сином Ђорђе (Караџић 1988 IV: 295–296, 297, 346, 512).

Ана је одговорила како ће Савин испит највероватније бити до половине септембра. Учинио би јој услугу ако би га узео и да јој пише треба ли послати и виолину. Она, пак, није била вољна прећи у Београд. Хтела је да одсутану од пута који је скопчан са многим неприликама и потешкоћама, а особито јер је остала без новца. С обзиром на то да је Вук често приговарао што није економична, она се изговарала: „Ако не верујеш мени, боље се распитај код других људи како је све скупо у Земуну и човек не може ни да добије што хоће и што жели”. Осим тога што је имала јаку кијавицу и катар, на њено лоше расположење особито је утицала, тобожња, беспомоћна деџа радозналост, па је поверила Вуку: „Када се сви око мене скупе и када ме упитају: ’Драга мајко, када ће доћи наш драги отац, да нас опет води у Беч, да опет будеш здрава и весела као у Бечу’ морам да им уздишући одговорам: ’Не знам, драга деџо, Бог то зна’” (297).

Да не би прилике чинио горим него што јесу, Вук је жени одмах преко Стојана Симића послао десет ћесарских дуката у Земун. Два дана затим, 27. августа, послао јој је писмо. Жалећи што је тако болешљива, било му је још непријатније што није био у прилици да дочека сина у Србији, него је додатно одлагао приспеће у Земун. Тако ће пропустити и Розин рођендан и неће моћи да је почасти вожњом фијакером, али је обећао надокнадити пажњу. Поручио је жени да увери Василију о његовом скором повратку кући, када ће је водити у бербу грожђа. Сумњајући да би га мала Мина уопште препознала, послао јој је много пољубаца (301; Добрашиновић 1987б: 171).

ПУТОВАЊЕ У ЖИЧУ И СТУДЕНИЦУ, ЗАВРШЕТАК ЗАКОНИКА, ПИЗМА ЈОАКИМА ВУЈИЋА И НАПУШТАЊЕ КРАГУЈЕВЦА

Уместо у Земун Вук се упутио у **Студеницу**. Осим што се са жаљењем уверио колико су географске карте Србије биле лоше, упут је, у **Карановцу** (Краљеву), забележио десет арнаутских песама од Довице Обадовића из села Ђураковице у Пећкој нахији. Не само што је певача слушао, већ је „гледајући Пећанину у уста писао” песме. Најдужа је била тридесет, а најкраћа четири стиха. Певач је казао да Арнаути немају дугачких јуначких песама као Срби, а за Буковалу је разабрао да је „био некакав капетан или арамбаша негде око Јањине”, но није „могао добити ниједне пјесме”, него се надао да ће се убудуће намерити на гуслара који зна песме о арнаутском јунаку. Вук није разумео албански језик, а Обадовић није знао шта су граматика и правопис, па није могао ништа помоћи Вуку око растављеног писања речи и непојамних гласова. Вук је знао да су песме претежно биле рђаве и непотпуне, али кад није било бољих задовољио се и таквим, па је за труд певачу платио шест гроша. Из Карановца, отишао је у манастир **Жичу** и разгледао је старе и још увек живописне фреске. У задужбини Стефана Првовенчаног оставио је једну пару, а стигавши, напokon, у **Студеницу**, где је очекивао бројнију братију и раскошну ризницу антиквитета, на сопствено изненађење манастир је затекао „готово са свим пуст”. Међу манастирским рушевинама боравили су испосник Софроније и његов ђак. Вуку се чинило светогрђем што су вредне пергаменте употребљавали

уместо прозорских стакала у својим „јадним кућицама”. Духовник Софроније ипак је оставио пријатан утисак, али је и Вук успео да придобије њихову пажњу, поверење и симпатије. Распитивао се за типик и житија Светог Симеона и Светог Саве, за које су толико наваљивали Јернеј Копитар и Павле Јозеф Шафарик. Пред полазак на пут Копитар је писао Вуку: „Дајте да Вам се из манастира Студенице донесе оригинал, типика св. Саве од године 1210–1215, који се тамо налази, да га случајно не би понео господин Венелин са собом”, а Шафарик је жудео за одласком у Студеницу, у уверењу да „биографија св. Симеона и Саве мора да постоји у Србији”. Међутим, Софроније је казивао да се рукопис Савиног типика, тобоже, налази у манастиру Каленићу. Ипак, нашао је три србуље. „октоих I гласа, на артији in folio, са свим читав, али не пише ће је и кад је писан; 2. Јевађелије на пергаменту, али нема ни почетка ни свршетка, а и оно што је, готово је све труло и окрезато; 3. чист комад октоиха на пергаменту”, али који није србуља, јер је писан новијом ортографијом. Иако је била сиромашна „жетва”, Вук је, како би удовољио Шафарику, више од пола дана провео записујући ктиторски натпис који је „изнад олтара споља испод самог крова изрезан у камену; а где се овај натпис свршује, онде је настављено на особитом камену” мало друкчијим словима. Натписи су резани „словима исплетеним једно у друго”, па Вук није могао да их најдословније препише, јер су били нечитки, а особито му је било тешко „нада се гледајући слово по слово бројити и писати, а уз то је још био и дан кишан”. Калуђеру Софронију и цркви даривао је седамнаест гроша, а студеничкој испосници приложио је дванаест гроша (Караџић 1988 IV: 274, 283, 301–302, 305, 307, 314, 426–428, 431; 1972а: 350–359, 897–904; 1974: 88; Каниц 1985 II: 33; Добрашиновић 1987б: 171).

У **Крагујевцу** је казивао о утисцима с пута, а особито је са симпатијама приповедао о студеничком калуђеру Софронију (Караџић 1988 IV: 431). Започео је, 28. августа, да пише Јернеју Копитару. Осим што га је разочарао саопштењем да је манастир

скоро опустео и да је нашао само три србуље осредње вредности, похвалио се записима десет арнаутских песама, као и тиме што је разабрао да је Буковала „некакав капетан или арамбаша негђе око Јањине”. Премда певач из Пећи није знао песме о њему, он ће и унапред гледати да их запише ако буде могуће. Иако песме нису биле дуге као српске, Вук није имао времена да их препише Копитару, јер је журио због превођења закона. Рад Комисије био је олакшан, јер је Вук затекао у Крагујевцу пакет из Беча. Преко књижара Карла Геролда, Копитар је послао кодексе, међу којима се налазио и дугоочекивани Француски законик у пољском преводу, објављен у Варшави 1829. године. За њега Вук није био дужан ништа, јер је књига стигла на поклон од његовог пријатеља из Кракова, Самуела Бохумила Банткеа (Караџић 1988 IV: 229, 301–302).

Журили су да посао доврше, јер се једновремено ужурбано припремала и церемонија Милошевог посвећивања за наследног кнеза, а дотле је било орочено да и закони буду готови. Велику радост у Србији изазвала је вест да је Порта уважила редакцију хатишерифа, признала Милошу наследно кнежевско достојанство и то је потврдила посебним ферманом. Татарин Богдан који је пошао са копијом хатишерифа и писмом Димитрија Давидовића из Цариграда јахао је невероватном брзином и за четири дана је стигао у Крагујевац, 12. септембра 1830, у ноћ (Гавриловић 1912: 272).

Докле су у Цариграду и Петрограду вршене завршне припреме за утврђивање коначне верзије хатишерифа, дотле су трајале и пажљиве приправе у Крагујевцу. У намери да допринесе свечаности, Пантелија Хаџи Стоило писао је Кнезу из Београда, 17. септембра 1830, да је послао важну књигу чија је садржина била „о целој црквеној церемонији, бившој у Петрограду 1827 год. приликом крунисања Императора Николе I”. Пошиљалац је молио да се књига стави у архиву „ибо ће бити временом потребна”, али је, при том, тражио „да не би се мешала међу књигама г. Вука,

ибо ова је књига написана са словено-србским словима као шчо су и наши премудри праоци пре 900 година писали, која слова Русија и до данас као скупоцену антику чува, и с њима се служи а не као господин Вук с његовим новоизмишљеним шокачким и будаластим словима” (Гавриловић 1912: 296). Осима на Цветка Рајовића, Вук је био киван и на београдског судију Пантелију Хаџи Стоила, о коме је оставио белешку да је „скитница и пропалица из Маћедоније, човек више луд, него сулудаст”, а коме је Кнез поверио знатну власт (Караџић 1969 I: 210). Са својим бесним и силним чиновницима, Милош је чинио покове. „Године 1830, баш у оно време, кад су се закони у Крагујевцу свршивали, прочује се, да у жене покојног Николе Николајевића, кога је Милош 1821. године погубио, има новаца; за то Милош дотера жену у Крагујевац, а код куће јој праметну и дрво и камен, док негде не нађу у једној ћупи око 700 дуката које све он узме, не мислећи ни што жена има ситну децу, ни на то да је Николајевић, ако је крив био, кривицу своју главом платио” (161). Нису били осии само пандури и чиновници, него су обесне биле и Кнежеве „милоснице кад њега нема код куће: тако се једном 1830. године пред јесен, кад је Милош био у Раковици, певало на прелу близу оне куће, где смо законе довршавали, готово два пушкетета од двора, но дође момак Милошев те каже да је госпођа Јеленка заповедила да се не пева” (164).

Клонећи се невоља, Вук је прионуо, па су, колико се могло, свршили законе и почели су их преписивати његовом ортографијом, али су уместо јоте писали і. Вук се надао да ће се и то променити до штампања и гледао је да се одржи његов правопис у законима. Копитар је саветовао да би јоту требало да брани као грчко слово, али је најпосле повлађивао Вуку да је у праву, јер „са зверима се не може паметно разговарати” (1988 IV: 314, 317, 324).

Када су окончали писање закона из Беча је у Крагујевац приспео Јоаким Вујић. Током једног „заседанија” читао је Вуку Караџићу оно што је „ћео да штампа у старцу Вуји”, а зашта до-

зволу није могао да добије ни у Пешти нити у Бечу, јер је садржај био скаредан (277, 302). Разоноде ради, рукопис је препоручивао и кнезу Милошу: „Ова књига, која се зове *Чича Вуја*, хоће одговорити господину шантавومه Вуку на његов вопрос, с којим ме је задужио пређе 12 година, како што гласе *Новине сербске*; знам отац слатки да ће Вам угодно бити, да ћете се излишно смејати – а и достојан хоће бити смеја најпросвештенији господин ћелаво-шантави на штули скакавац Вук!” (Вујић 1964а: 74–75). Губљење косе, такође, могао је да буде повод Вуковом обичају да теме главе покрива фесом (Златковић 2015: 108–109).

Јоаким Вујић се у Крагујевцу окомио на Вука Караџића. „Кнез је – прича Јоаким Вујић – наредио 1830. неко читање Вукова превода закона, и то ’у присуствију њеких отмјених лица’, међу којима је био и Јоаким. Вук [...] је молио пре тога Јоакима ’да не говори да не ваља превод, но да каже да је добар и похвале достојан’. Вук је као хтео тиме да му кнез да новаца да иде у Петроград и тамо штампа закон. Али Јоаким није хтео да се огреши о савест своју него, при читању, а пред кнезом и свима другима, сасвим ’простодушно’ покуди превод јако. Онда Вук и Зубан ’на мене обојица оплоче се – прича Јоаким Вујић – псујући ме и говорећи да ја ништа не знам, него да сам ја само један лажа и бунтовник који измежду њих буну, распру и свакаку несрећу чиним’. Они [...] и успеју код кнеза који, мада је Јоакима јако волео, пошље га ’без свакога утјешенија и награжденија’ из Крагујевца у Београд, а из Београда у Земун. То је прва завада Јоакима и Вука; с њом је вероватно у вези и онај лични сукоб њихов о којем Јоаким прича како га је Вук у Крагујевцу, 18. августа 1830, ’пред многима чеснима и достовјернима лицима’ напао ’јавно праскајући и дерајући се’ [...]

Кад га је кнез, при мало пре испричаном случају, звао насамо и питао ’зашто превод (Наполеонова кодекс) не ваља’, Јоаким му је сместа одговорио: ’Зато, што су у њему невразумителне и неваљале речи који наш прости народ не разуме’, а то су,

на пр; 'покретно добро', место 'движимо добро', 'ималац' место 'притјажатељ', итд. Нарочито је 'ималац' рђава реч, јер 'када се овој речи одузме прво писмја и, остаје 'малац', а 'малац' значи мађарски 'прасе'; та је реч Јоакиму 'особито смијешна'. 'Да ми допусти Ваша Свијетлост' – рекао је тада Јоаким Кнезу – 'његов превод да га ја у моје руке узмем и прегледим, то онда бих вам свијетлије и точније знао изјаснити и доказати како која конструкција треба да се преведе и како треба она да буде'" (Вујић 1964б: 42–43).

Доцније, у више наврата, Јоаким Вујућ је поспрдно опорочавао Вукову законодавну делатност пред кнезом Милошем: „Најпросвештенији г. хегави Вук и г. малоучени Лазо Зубан, који су превели кодекс, то јест 'Права Наполеонова', која су била сасвим глупо и без свакога разума и поњатија преведена; ја сам казао да њихов посао сасвим не ваља, а и сада кажем, мили отац, да коначно не ваља: штета за онај папир и онај страшни трошак кога сте Ви како год у Лепеницу бацили. Ја од моје стране судим да је шантави Вук и Зубан сваки по 100 дегенека по стражњици заслужили а не толико награжденије, како што се они хвале [...]

Онда мени падне на ум што сам ја Вами, мили Отац, јоште лета 1830. када су тај њихов превод 'Кодекса' у Крагујевцу у присуству неких отмених сербских лица читали, пак јоште онда сам ја Вами простодушно како Ваш присни почитатељ, казао да ништа не ваља, зашто нити су знали, марва ни скотови једни, аплицирати права за народ, него народ за права. Ваља да су мислили да је наш народ сербски у такво просвештеније дошао у какво француски; обаче к томе ће проћи и неколико стотина година, а може бити и хиљада, докле 'Кодекс Наполеонов' буде способан за народ сербски”.

Сенатор новосадски Јован Хаџић је рекао Јоакиму Вујићу „да калајџија Зубан, и онај хегави, злобни и пакосни Двор (- - -) Баша, Ђаур, Чауш, Думлек Бостанџи-Баша, Јолдаш, Татар, Алагундур, Хараџи-Баша Вук Ријечничар, што су год у преводу 'Кодекса

Наполеоновога’ радили, не ваља ништа, издавајући гнусне речи како, на пример, ималац-малац, уживалац-балавац и прочт [...]

Зато желио бих да би г. Зубан с најпросвештенијим г. хегавим Вуком и кромпавом маскаром јоште једанпут у Крагујевцу састали се и ’Кодекс Наполеонов’ преводили, пак неких пута из излишног времена, када би г. Зубан у његове слатке гусле свирао, а шантави, хегави и кромпави г. Вук, маџарски вербункош, хармад-танц, априч априч, сербске лесице, кетеруше, штајерич и даич играо, и оним његовим како у ћурка или крокодила криљавим гласом подвикивао: ’Ују! Цупа! Цупа! Ај! Уј! не лудуј, с туђом љубом не другуј, туђа љуба, пасја вера, измамиће, превариће. Опа цупа, под њом рупа, мучи враже ко ти каже, није једна већ је двије’ – Пих, срам да буде онаквога скареднога и безобразнога списатеља, како што је најпросвештенији г. Вук!?’ (1964а: 74–77; Николић 2007: 477–510).

Кад су најесен читали у Скупштини законе, почињао се разговор и о одобрењу Вуковог превода Новог завета. Вук је предао и образложену писмену молбу за одобрење штампе. Кнез Милош је хтео да изда допуст Вуку „да свое на Србски језик преведено Јеванђеље печата и међ народ разносити”, али је то изазвало буру. „Све свештенство и за њим многи други казали су, да Србима не треба никакovo друго Јевађеље осим онога, које се данас чита у цркви”, јер је народ још непросвећен, а да и „подоста славенски разуме, да му при читању Јеванђеље нису преводи толико нуждни као другим народима, у толико мање, што је сваки Србин кои читати зна, понајвише Јеванђеље и друге црквоне књиге чита, неимајући при сиромашној Србској литератури остали полезни књига, које би читали, и с њима се упражњавали” (Карацић 1988 IV: 325; Добрашиновић 1970: 171, 174, 201).

Вук је био изневерен. Пожалио се Копитару: „Тим су мене моји Срби преварили, те сам жену довео овђе ’да је они могу лакше које с чим потпомагати, кад ја отидем са законима и с мојим Новим Завјетом у Питер””, но видео је „да се није тако

мислило, као што се говорило”. Иако је „надежду изгубио” да ће свој „превод Јевангелија издати на свијет”, поверио је кнезу Васи Поповићу да „опет Њиовоме Сијатељству и зато остајем дужан вјечну благодарност, јер знам, да су они то желели” (Караџић 1988 IV: 382, 519).

Након свршених закона и бурних дебата о њима и о преводу Новог завета, Вук Караџић је добио допуст да иде у Земун и обиђе породицу. У **Земунски карантин** ступио је 19. септембра (Стојановић 1987: 338). Отуда је писао Јернеју Копитару да ће из Земуна послати три србуље, арнаутске песме и да не зна шта ће чинити са сином Савом. Мислио је да још годину дана похађа немачку школу. Планирао је и да се у Земуну задржи најдуже месец дана, па да се врати у Крагујевац. Ујутро је однео писмо да се „кади и у варош преда”, али га је одмах повукао, јер је истовремено примио писмо од Јернеја Копитара, из кога је дознао о тужној Талфјиној судбини. У *Беобахтџери* Копитар је прочитао да је на пароброду, у океану, претрпела несрећу, заједно са мужем. Надао се да то, ипак, није истина. Са много утисака писао је о *Пуштовањима њо Србији у јодини 1829*. Ота Дубислава Пирха у два тома која су се у Бечу могла купити за четири и по форинте. У њима је било разборитог говора о Вуку Караџићу и другима. Зато је Копитар, књижари Карла Геролда, дао налог да се преко трговца Куртија понуди Вуку примерак, али је уследио негативан одговор, јер се ништа не преузима што није унапред плаћено. „Уколико убудуће желите да добијете нешто што Вас свакако занима”, писао је Копитар, „као на пример ово Путовање, могли бисте Куртију дати налог да исплати све што Вам долази од мене. Ако је човек одбијен као Циганин, не мили му се да и даље узнемирава. Од овог Путовања Пирховог могло би се 12 примерака, па и 24 послати за Земун. И Василије Василијевић, Ваш пријатељ, уводи се тамо како говори. Али прочитао сам тек четвртину”. Међутим, и на основу толиког увида, могло се претпоставити да „Ак-Аџић, душманин Кара-Аџићев, мораће после Пирхове књиге да пукне

од зависти, јер се он тамо уопште не помиње. Па и његов (од М. С.) превод Хорацијеве *Arg roetica* приписује се, као псеудоним, [Авраму] Гашпаровићу, учитељу Милошеве деце! Много сам се смејао због ове грешке доброг Пирха”. Напоследку, упозоравао је на Хацићев наум да негативно рецензира Вукову Граматику. Докле је службеник љубазно чекао да Вук прочита Копитарево писмо, допише који редак и поново га упусти у санитарну процедуру, Вук је у пост скрипту додао: „За Талфј и ја се надам, да не ће бити истина. Фрушић је мени дужан 5 форинити, а Ви сте ми писали да ћете ми зањ платити; зато би Вас молио да ми одма купите један егземплар Пирхова путовања по Србији, па да га предате Тирки, да ми га, ако друге поуздане прилике прије не деси, по првом делижанцу пошаље у Земун” (Караџић 1988 IV: 305, 309, 312; Pirh 1830).

Из Земунског контумаца Вук је известио и Павла Јозефа Шафарика да је најзад обишао манастире Жичу и Студеницу. Жича је била фрескописана, а Студеница је остала запуштена и без реликвија. Међу хартијама носио је запис из Студенице, јемчећи и да су неаутентичне две дипломе које је Јоаким Вујић објавио у *Puuiheshiviu iio Serbii* из 1828. године. Осим тога, у пртљагу се налазило и „неколико комада руде из планине Рудник” (Караџић 1988 IV: 307, 518).

У Контумациу је срео јурата Дионисија Стефановића из Будима, који је добио пасош за прелзак у Србију. Сину свог пријатеља, ланара Димитрија Стефановића, Вук је предао писмо, адресирано у Пожаревац, у коме је молио секретара Алексу Поповског да доносиоца писма препоручи кнезу Милошу за службу у Србији. Након намештења у Србији, Дионисије је планирао да Ђурђевдан 1831. проведе са породицом у Будиму (217, 263, 309–310, 329–330).

После десет дана, 29. септембра 1830, Вук је из Контумаца мирно изашао и у здрављу је застао фамилију у **Земуну**. О приспећу у Земун и о намерама да се после три-четири седмице врати у Крагујевац писао је кнезу Васи Поповићу (305, 314, 320–321).

С нестрпљењем очекујући „три сербике и албанику”, Копитар је опозвао веродостојност вести коју је *Беобахтиер* брзоплето објавио. Са Талфјевом је прошло све у реду и њена је пошта из Америке већ стигла у Хале. Уз писмо, Вуку је стигао исплаћен и добро спакован примерак Пирховог путописа. Копитар је лично отишао да се поближе обавести зашто његов претходни налог није извршен. Антон из Куртине фирме рекао је „тихо и упола у поверењу да су му овакве налоге накнадно слали из Београда”. Они су по томе закључили да је Вук „од тог времена свакако изгубио у милости на двору или, у најмању руку, у мишљењу људи са двора”, а Копитару је било веома жао ако су томе иоле допринели скупи кожни повези књиговесца Карла Геролда (308–309). Што се тиче Саве, подстицао је да учи грчки, па и албански језик који ће српским чиновницима ускоро бити потребан, уместо турског језика. Међутим, био је мишљења да би му задржавање у Земуну и понављање једнаког школског градива стварало досаду и доколицу. Зато је, још пре две седмице, писао Шафарику да прихвати Вуковог сина у Новом Саду (312). Шафарик је био заокупљен састављањем збирке „српских споменика”. Ништа није помињао Саву, него је тражио Вуку да му, уколико не долази лично у Нови Сад, пошаље препис натписа из Студенице који је хтео да уврсти у своју књигу уз изричиту напомену да је то прилог Вука Караџића. Жалећи, међутим, што су Вујићеве дипломе фалсификати и што је Вуков пут у Студеницу био јалов, с друге стране истицао је потребу за копирањем фресака у Жичи, „због старих српских ношњи” и „слика краљева и бојара на зидовима”. Писмо је окончао трагичном вешћу: „Престао је Талфин лепо животно. Она је заједно са супругом и путницима нашла најстрашнију смрт у таласима. Распрсла се парна машина” (307, 318). Но, Вук је већ дознао да Талфј није пропала. Врло се томе радовао и са својом женом и децом пио је у њено здравље (315). У међувремену, преписао је једанаест албанских народних песама, које је уметнуо у србуљу да се листови не би расули. Услед пређашњег рђавог искуства,

није хтео србуље и песме слати у Беч преко Свиларића него их је експедитовао посредством земунског трговца Фаракате. Отписао је Копитару да му предстоји повратак у Крагујевац, али да он не зна управо шта ће зимус тамо радити пошто су завршили законе, које писари сад наново преписују претежно његовом ортографијом. Ако не умре и буде здрав и уколико не искрсну какве друге сметње, рад је био ићи у Пећ и у манастир Дечане, а на арнаутске песме једнако је мислио. Међутим, најбоље би било када би се актуелизовало питање његовог ангажмана у погледу сабирања антиквитета за Руску академију, јер још увек није било ни трага нити гласа од слависте Јурија Ивановича Венелина. Захваљујући Копитару на Пирховом путопису, Вук је упркос и „малим погрјешакама” сматрао да је у њему све добро и славно за Србе, а да ће се Јован Хаџић грдно срдити и због оног што је Прус похвално писао о њему, а камоли тек што је његов превод Хорација приписао другом. Вуку је било мрско не само то што Хаџић не престаје да показује „душманлук”, него је и проширио поље напада откако је Павле Стаматовић покренуо часопис *Српску ичелу* за 1830¹⁸: „Стаматовић је (ђак Пештански) Аџићев шегрт; ваља да ће да заступа мјесто Магарашевићево. *Пчела* је рој *Матичин* (а матица је управо Аџић); па кака је матица, онака јој је и пчела”, мислио је Вук. Међутим, ако Хаџић буде рецензирао његову Граматику, мораће да одговори, али нема кад. Он није знао „куд ће се обрнути”. Зато је одлучио да задржи Саву још годину дана у земунској „III Њемачкој школи, да нијесу барем на троје раздијељени! За Бечом и жена и ђеца чезну и туже једнако”, а он би лично „врло желио у њему с [Копитарем] још коју годину провести и умрети; али није могуће; са 100 дуката не може се у Бечу с оволиком фамилијом живети. Кад би сам од куда још барем

¹⁸ *Сербска ичела или Новѣй цвѣтѣникъ съ различнымъ драге народностии, душевноѣ увеселенія, забаве умне и словесностии Сербске цвѣтемъ. За год. 1830. [Год. 1] засаѣенъ и обдѣланъ Павломъ Сѣшамайовичемъ.* У Будиму: Писмены Кр. Всеучилища Пештанскогъ, 1830.

сто поузданих имао, онда би дошао, па би наставио да штампам српске песме” (313–317, 324–325, 349–350, 369–370, 416; Матицки 2016: 245–249).

Вук се није више надао одштети у процесу са бродским адвокатом Јованом Себастијановићем, али се интересовао за судбину илирске граматике. Игњат Брлић је мислио да се Вук занео законписањем у Србији и да му се више никад неће јавити, па је са весељем примио Вуково „преугодно писмо” од 21. октобра 1830. Месец дана затим, отписао је Брлић из Брода да је најзад окончао граматiku и да је она, заједно са славонском граматиком коју је на латинском језику написао поп Иван Војдаш из Печуја, прошла цензуру Антонија Нађа у Будиму, а када ће бити објављена то само Бог зна, јер је препоручена печујском владици барону Сепеши који немилице троши новац у Мађарској, а није га брига за славонски језик. У међувремену, текла је жива књижевна делатност у Славонији. Игњат Брлић је на славонски језик преводио *Кристиаду* коју је Јуније Палмотић са латинског језика превео у двадесет и четири песме. Обимно дело објављено је у Риму 1666. године. Марјан Јајић је са латинског преводио теолошко дело Томе Кемписког *О ујледању на Христиа*, а Адам Филиповић Хелденталски је на чистијем народном језику припремао да изда дело Игњата Ђурђевића *Уздаси Мандалине ђокајнице*, штампано у Млецима 1728.¹⁹ Најпосле, шаљући поздраве Томе Скалице, Брлић је изрицао и његову љутњу што тужилац није лане послао тражено пуномоћје против Себастијановића, али и да јесте опет се ништа не би извукло, јер од Вуковог дужника није више узимати, него му треба уделити. Њихов заједнички пријатељ Јован Гавриловић из Вуковара поново је био у Србији. Упућен у његову жељу да се пресели у Србију зашта се спремао и проучавао политичку економију, Брлић је зачуђено упитао: „Збиља! Зашто Г. Гавриловић не остаде тамо, он је хотио

¹⁹ *Uzdasi Mandaljene pokornize u spilli od Marsiglje spjevani po D. Ignaziu Gjorgi opatu melitenskomu, k' cemû se josc razlike pjesni duhovne, i djello ispravne, slscene od istoga, prilagaju.* In Venezia: appresso Cristiforo Zane, 1728.

серпске законе кројити, он је Монтескиа у име тога учио?” Јован Гавриловић се у Крагујевцу састао са кнезом Милошем који му је понудио државну службу, јер су били потребни стручни људи. Али, он се вратио у Вуковар док добије пасош и уреди стање око знатне породичне економије (Караџић 1988 IV: 336–338, Чалић 2014: 128). Опет се мимишао са Вуком. Жалећи због тога, писао је пријатељу, 21. октобра из Вуковара: „Колико сам желио се с Вама састати, и као што сам се летос с Вама размимоишао; тако ево и сад. Докле ћемо се овако размимоилазити? Ја се овде с једним трговцем договарам, како ћемо пасош извадити па тамо у марту да идемо к вама?” (Караџић 1988 IV: 319).

По повратку из Цариграда кнеза Милоша је у Пожаревцу посетио гроф Иштван Сечењи, „један од најзнатнији не само магната Маџарски него и мужева садањег века”. Између многих разговора које је гроф водио и са Милошевим секретаром Алексом Поповским, било је речи и о Вуку Караџићу кога је Сечењи пожелео да лично упозна. Поповски је јавио Вуку у Земун: „Ја вам с радошћу препоручујем познанство његово – учините му подвореније док још буде у контумацу, пак ћете се уверити да вам о њему нисам много казао” (313). Вук се састао са мађарским грофом на **Парлаторији**. Током окраћалих познојесењих дана, нису се напричали, па су хтели да наставе разговор у Земуну, пошто Сечењи изађе из карантина (407).

На Парлаторију је долазио Алекса Симић. Према Кнежевом налогу он је позвао Вука ради опширнијег представљања намере бечког великозакупца Ђорђа Шпирте да једног од своје млађе браће, Павла или Димитрија, ожени Милошевом шеснаестогодишњом кћери Јелисаветом. Даровити проводација, Вук је, онда, подробније саопштавао: „Шпирте су четири брата: Најстарији је Ђорђије, који њивове трговине ради сједи у Бечу од много година, и није се женио, нити се мисли женити; други је Павле, који је био ожењен, па му жена умрла, и више се не мисли женити, будући да му је иза жене остало четворо ђеце, троје старије женско, а

најмлађе мушко; за Петром иде Павле, а за Павлом Димитрије. Павлу ће бити око 35 година, а Димитрије је неколико година млађи од њега. Мени је говорио и Ђорђије у Бечу, а и Петар сад овђе [у Земуну], да књаз, кад би изволио опријатељити се с њима, изабере од Павла и од Димитрија, кога воли. Они су родом Цинцари, али су се изродили у Сријему у Руми, и зато српски говоре као и остали Срби; а осим Српскога и Влашкога (или цинцарскога) и Грчког језика, Павле и Димитрије знају Њемачки и Француски и Талијански, и по њиховом воспитанију могу се испоредити с првим Европејским трговцима. Што се пак тиче имања и чести и поштења, они су овђе између први људи. Њиова је сад главна трговина раном, и зато осим овдашње куће имају у Панчеву и у Бечеју, а поред тога држе овђе код куће болту и у Бечу тргују с веклама. У кући живе управо господски. Они уз Госпођу Савку не би искали ни једне паре, него би чест и милост примили, да се опријатеље с Њиовим Сијатељством. Ово ја само по дужности мојој јављам. Моје би пак мњеније било ово: Ако би Њиовоме Сијатељству момак био по вољи, ја од трговачког реда боље куће и боља пријатеља овуда не би знао” (322–323).

Међутим, дотле је Савкине симпатије освојио двадесетпетогодишњи очев секретар, Алекса Поповски. Тајно су размењивали љубавна писма. Према опису Вука Караџића, Поповски је био „врло малог раста [...]; имао је особите способности научити свашта без муке и труда; он нити пету школу у Новом Саду није свршио, а писао је Немачки као рођени Немац, Српски је, мешајући мало више са Славенским, писао такођер врло добро, знао је добро ударати у гусле, у китару, у тамбуру, играти карте, даме, шаха, и најпосле помало поправљати сате; био је умиљат, [...] весео и шаљив, [...] особиту је вољу имао на лепе аљине, и на сав остали накит” (1969 I: 155–156).

Приликом једног од долазака на Парлаторију Вук је у Контумацу сусрео Јоакима Вујића. Био је потиштен. Казао је „да више неће у Србију макар му милијон гроша обећали” (1988 IV: 315).

Насупрот Вујићу, Вук је припремао повратак. Јавио је Алекси Поповском и Лазару Зубану да је намеран доћи у Крагујевац. Они су о томе известили кнеза Милоша који је наложио Зубану да отпише Вуку „да не итате с преласком у Београд него да у Земуну мирно и безбрижно чекате с Вашом фамилијом седећи; до који дан доселиће се у Београд Светла Фамилија Књажеска, пак кад то буде онда пређите у Београд и тамо останите. Мислим да ће Вам по вољи бити, што се у зимње доба ово не морате до Крагујевца потуцати. Ђорђу кочијашу казаћу да иде тамо с коњма, али не по Вас, него ако оће кола да довуче” (319–320). И кнез Васа Поповић је задржавао Вука: „Будући да се већ све тамо у Београд пресељава за то смо молили Његово Сијатељство и измолили смо да останете тамо да се не трудите, док још даљу уредбу дочекамо” (321).

Одлажући пут у Србију, Вук је био у **Новом Саду**. Мимоишао се са грофом Иштваном Сечењијем. Изашавши из Контумаца, тражио је Вука. Не нашавши га код куће, оставио му је „билет” (406–407). Павла Јозефа Шафарика Вук је задовољио једино усменим саопштењима о својим посетама манастирима Жичи и Студеници, јер међу „којекаким артијама” у Земуну није успео да пронађе препис натписа из Студенице (426). Шафарик је инсистирао да Вук и убудуће настави потрагу у Србији за житијима Светог Симеона и Светог Саве (342). У његовом дому Вук се сусрео са Јованом Хаџићем. Лепо су и пријатељски разговарали, не спомињући „ни за што дојакошње”. Том приликом, Вук је запазио да Шафарик није рад да се замера Хаџићу, а у то се још летос уверио Јернеј Копитар када је захтевао да у „другом издању своје историје словенске књижевности одлучније заузме став с обзиром на [Вука Караџића] и ча-Стеву [митрополита Стратимировића]: но он се због тога малтене усрао у гаће!” (324, 389).

У Београду је врвело од припрема. Милош је хтео да догађај читања фермана и берата буде свечанији и сјајнији него у Крагујевцу током Фебруарске скупштине. Позвао је чак три

хиљаде људи из целе Србије. Планирао је да прикаже први пут неколико стотина војника у потпуној опреми, јер је хаџишерифом било допуштено (Гавриловић 1912: 286–287). У вези с тим, Вук је записао: „У почетку 1830. године изда [кнез Милош] писмену заповест, те он из чиновнички и кметовски синова састави себи гарду. Чини ми се, да је у почетку одређено, да буде око триста гардиста, и обрицано је, да ће живети господски и да ће од њи у напредак бивати сви чиновници; но не знам је ли ји кад и пуно двеста састављено, и живе сви као и други солдати, проклињући своју срећу и једанко уговарајући да беже сваки својој кући, да се жене и да живе као и остала њиова браћа” (Караџић 1969 I: 207).

Предано се радило око смештаја, исхране и одевања војника, чиновника и осталог силног света. Било је важно да церомонији присуствују најугледнији људи. Позван је натраг и Вук који је из **Земуна**, 23. октобра, благодарио кнезу Милошу: „С неисказаном радости имао сам срећу данас овђе разумијети да сте Ви беспрестаним трудом и богоданим разумом Вашим и то израдили да Биоградска варош наша буде! [...] Овом приликом усуђујем се Вашем Књажеском Сијатељству претходно јавити да ја до три-четири дана мислим прећи у Бијоград, и онђе ћу очекивати Вашу премилостиву заповијест, или ћу оданде у Крагујевац или у Пожаревац” (1988 IV: 321).

О одласку у Београд писао је, затим, Јернеју Копитару, 25. октобра: „У Биограду се преправља квартир за књажеску фамилију и за Велики суд, и ја сам данас добио писмо, да не идем у Крагујевац, него да останем у Бијограду. Ово је све знак да ће Турци само у Бијоградском граду сједити, а варош ће бити Српска. За Давидовића, мислим, да ће за десетак дана бити у Србији. Ово дана очекује се у Београд турски комесар, који ће са Србима и с Руским комесаром, за кога се говори да је већ у Србији, назначити границу, и предати Србима (лудо наименовани) шест наија. Тако се надам да ће се наше ствари с Турцима ове зиме свршити са свим”. Премда ће Срби стећи право на слободу образовања, на

пут се приправио и сомборски професор Димитрије Исаиловић с намером „да почнемо какву велику школу, али”, предвиђао је Вук, „док права гимназија у Србији постане, доста ће мутне воде Дунавом протећи” (315, 324–325).

Очекујући Вука Караџића, кнез Милош је припремао шалу за његов дочек у Београду. На његову иницијативу, Павле Радомировић Чика је „подигао вику” на Вуков превод Новог завета, а поводом његовог писмено поднетог захтева за штампу, о чему се већ бурно расправљало и одбијало на скупштинама у Крагујевцу уочи Вуковог одласка у Земун (1969 I: 141–142). У Крагујевцу, 4. новембра 1830, састављено је писмо у виду „мњенија наикњижевнији људи у Србији о Јеванђељу Србском које је Г-н Вук Ст. издати намерава”. У њему се наводи да потписници немају стручност утврдити вредност Вуковог превода, па оцену остављају ученим Србима у Мађарској. Међутим, на основу сиромашног преводиоачевог образовања и минулог рада, а особито према садржају Лексикона у коме је „така поруганија изнео”, они нису судили да је он био достојан описивати свете и црквене ствари. Међутим, уколико се „учени мужеве у Аустрији” и Митрополитски Конзисторијум Карловачки сагласе да је превод добар и пријемчив простом српском народу, онда ће га и они прихватити и признати да је ваљан (Добрашиновић 1970: 171–174; Мошин 1974: 544; Стојановић 1987: 339). Писмо је оверило тридесет четворо лица, међу којима су били и Вукови пријатељи: Василије Поповић, Милосав Перуничкић, Димитрије Давидовић, Антоније Протић, Лазар Зубан и други.

Извињавајући се што се његово име невољно нашло међу потписницима, кнез Васа Поповић је описао Вуку како је до тога дошло. Пошто су писмо у Крагујевцу саставили, сутрадан је Павле Радомировић Чико прочитао у Вуковом *Рјечнику* написану реч „јутроклек”, па је изашао „пред бињекташ, и викне кои ће са мнош нек изиће овамо свое име подписати, а кои ће с Јутроклековићем, он нек иде настрану и тако у оно време

трефим се пред Рођаковим [Амициним] вратима, откуд сам поитати морао”, да дода потпис, јер је знао да је то масло кнеза Милоша (Караџић 1966: 289; 1988 IV: 338–339). Који су се затекли у Крагујевцу потписали су, а потом је Стојан Симић однео писмо у Београд где су се придружили потписи и свих других чиновника (Добрашиновић 1970: 174).

Једновремено Вука Караџића је код митрополита Стефана Стратимировића денунцирао његов оглашени противник. Између осталих покуда, Пантелија Хаџи Стоило писао је: „Обаче на оде се неки развраштени нови списатељи као Вук и њему подобни, који се старају увести просто србску литературу и књижество, а славено-Србску да одбаце, која је тако исто кривословна као што је Вук. Он се обештава да може и Србску граматику составити, и Светое Евангелие на просто Србски превести, чини ми се, да ће бити то његово толкованије криво и наопако, као што и он што је [...] Вук се паштио да принуди све кнезове, да му одобре и потпишу његову литературу, књижество и његова крива слова. Обаче кнезови као паметни не само нису хотели то подписати но нити одобрити. Обаче неке је привукао и к себи. Зато молим покорно ако налазите за добро изволите Господару поради Вукова дела и намереније опоменути”. Затим је, у пост скриптому писма, додао: „Притом примећавам кое сам после закљученија мога писма разумео – сад приспео [у Београд] одговор од најкњижевнији људи у Србији о Евангелију Србском кое је Г. Вук Ст. издати намерава овде на кратко назначујем да кнезови и најкњижевнији овде људи остављају Вуку, да му на прошение таково с-теишији карловачки конзисториум ответ даде, ибо они су у томе неразуму” (Добрашиновић 1970: 173–174).

Благодарећи на извештају, митрополит карловачки је забринуто отписао да ситуација изискује велику обазривост према намерама Вука Караџића који се ничим другим не занима осим тиме како да уведе новотарије у „церков и друге вешти кое свето держати надлежит” и да словенски језик „сасвим одметне”,

не мислећи да ће се Срби и њихов језик, при том, оделити од „Болгров, Херцеговцев и прочих својих собрати”. Митрополит је писмо закључио да „могу се гдекоје вешти и прости Сербски писати, нпр. Басне и сим подобнаја, обаче не вешти церковне и Свештене” (176–177).

ВУК КАО СУДСКИ ЧИНОВНИК У БЕОГРАДУ СПРАМ МИЛОШЕВЕ САМОВОЉЕ

Уочи Митровдана, Вук Караџић је са Димитријем Исаиловићем прешао у **Београд** (325, 349). Чини се да је са њима у друштву путовао и Аврам Бранковић из Врањева (488) који је извесно време био правник у Пешти, где је написао више дела. Између осталих (Бранковић 1829), Вук је био претплатник и скупитељ пренумераната његових двеју књига: *Каракџеристика или Описаније народа њо целој Земљи живећеј* (1827) и *Прејлед и лејточислено означение у царсџву истџорие свемирне од њочейка свејта до данас* (1828) (Добрашиновић 2001: 50). Занимљиво је да је он 1830. објавио прво годиште *Новој забавној календара у коем се сваишџа налази, али само оноја нема, шџио се џражи* који је израдио Винко Лозић (Аноним 1830). Уредништво се погрешно приписује Јовану Стерији Поповићу који је 1832. и 1835. обновио и наставио живот шаљивог календара. Биће да је Бранковић понео са собом и више рукописа, међу њима и дело *Сократи и њејова чаша отџрова* које је огласио у Пешти за објаву, у августу 1830. Мислио је да ће га штампати у Србији где се надао запослењу у будућој штампарији (Шафарик 2004: 242, 273, 286, 287, 292, 295, 301; Матицки 2016: 57–58, 181, 243).

Из Београда, Вук Караџић, Димитрије Исаиловић и Аврам Бранковић отпутовали су у **Пожаревац**. Вук се надао сусрету са Васом Поповићем ради заговарања удаје Савке Обреновић за једног од браће Шпирга, али кнеза Васу су задржали домаћи послови у Чачку, па је био спречен да испрати сестру Љубицу са

децом из Пожаревца у Београд. Уместо тога, почела су задиркивања. Обновили су се старе анатеме. Још 1820, у Крагујевцу, Вука су бедили да је превео Свето писмо „са свијем просто ко што народ говори (и да би љепше било придржавати се Славенскога језика)”. Читава се буна подигла што је *акриди* и *ѝружије* превео „скакавци” и кад су год хтели да му се подсмевају одмах су то спомињали. Прочуло се да је Павле Радомировић Чика призвао „ба-Марка” у Пожаревцу и питао га како су се у време Светог Јована Претече скакавци звали, а он му је одговорио да ће они и убудуће држати „да су пружи наши скакавци” (Караџић 1987а: 168; 1988 IV: 335).

Кнез Милош је у Пожаревцу извештен о томе да су депутати Цветко Рајовић и Аврам Петронијевић доцно стигли у Петроград, тек 12. септембра, јер су у Влашкој и успут задржавани по карантинима. Зато нису успели да утичу на редакцију хатишерифа, нарочито не на тачку о доживотној функцији сенатора. Он је хтео да се „место тога метне у атишериф да књаз с народом на скупштинама свршује све послове, мислећи да ће он једнако, као и до сад, моћи народ и скупштине варати и за нос вући, а чиновнике да гази и прогони као до сад; но кад није могао то учинити”, Милош је био бесан. Вук Караџић је сведочио да је Стојан Симић у Пожаревцу тешио Кнеза: „Немојте се срдити макар се шта у ферман метнуло, док сте Ви живи, друкчије не ће бити, него овако, како је данас; а после Ваше смрти ко буде жив, он ће с Вашим наследницима други уговор правити”. Но, Вук се гнушао његовог притворства, јер је Стојана Симића слушао да јавно говори: „Ја с Господаром не желим никад у једном месту живети, него кад је он у Пожаревцу, ја да сам у Крагујевцу, а кад он пође у Крагујевац, ја да идем у Пожаревац, па баш ни у путу да се не сретнемо”. Браћа Симићи, пореклом из Срема, спадали су међу прве Милошеве чиновнике и најбогатије људе у Србији. Вук је мислио да их је уздигла „Стојанова безобразна и бесавесна шала и мајсторија у спрдњи и потпрдици” (1969 I: 186, 202, 205; Гавриловић 1912: 277, 282).

Ближећи се датум свечане објаве хатишерифа и берата у Београду, кнез Милош је Аврама Бранковића послао за окружног писара у Брусницу, а Вука је заједно са својом породицом упутио у Београд. Димитрије Исаиловић је отишао у Крагујевац. На растанку Кнез је обећао да ће он из Крагујевца „расписати по свим најјама, да се онде пошаљу момчад, која знаду читати и писати, па ће онда дозвати и Вука онамо да се из њи нови ђаци изберу, и велика школа да се уреди и почне. Но то све буде само речено”, замерао је Вук (Караџић 1969 I: 213–214).

Са Кнежевом фамилијом Вук се здраво вратио у **Београд** одмах после Митровдана. Уселио се у квартиру са погледом на Земун, у коме је и раније боравио. Премда још није добио сто и столице и у ишчекивању да се мало боље намести и уреди, хранио се у конаку за софром кнегиње Љубице. У недостатку мастионице није писао ни писма докле се није снашао, па је направио од шоље за кафу (Караџић 1988 IV: 327, 334–335, 403; Стојановић 1987: 338).

У Крагујевац је из Цариграда, 7. новембра 1830, дошао Димитрије Давидовић, „с тријумфом носећи Милошу глас да ће му Султан (макар и за сто иљада австријских талира) послати књажевски берат” (Караџић 1969 I: 169). Толко се чинио важним да је тек придобили Димитрије Исаиловић приметио: „Мал’ те се нећете некад обући у Господарево одело! – Може бити да бих га умео и обући али сумњам да бих га знао свући! – одговори Давидовић, и остави озбиљног Исаиловића да размишља о значају тих речи” (Гавриловић 1911: 28–29). Затим је Давидовић придружио писму против Вуковог превода Новог завета и свој факсимил: *Davidowitsch*. Писмо је у Београду дочекало Вука. Опет су га понижавали и „терали спрдњу”. Стојан Симић, који је прикупио потписе београдских чиновника, отпремио је, преко кочијаша Павла, исцрпнији извештај кнезу Милоша који је био нестрпљив да дозна Вукову реакцију. Пошто је мирно саслушао читање писма, Стојан Симић је писао да је Вук упериио прст у Павла Радомировића Чику: „А за ово вели што сте ми сад написали има

све свое место, срећан је Чика што сте га поучили шта ће противу Вука изговорити, иначе да се је првог држао пропао би од Вука. Вук једнако иште да му копију дам нашег одговора, но нисам му дао нити ћу му дати без согласија свију подписавши се членова, како је разумео Вук да се је и Господар Васа подписао на оваи наш одговор против њега, врло се је узмрдао, стра ме је вели да ћеду њиово Сијатељство овога мњења бити, кад се и мој најбољи заштитник противу мене подписао [...] Но сада одкануо се да више нигда о [преводу Новог завета] и говорити неће, а камоли зактевати да се трукуе, от данас остае ми вели само ослањати се на милост Господареву, а што се тиче [пријатеља] од сад вели нећу ни за кога да знам, ја сам се надао вели у Гр. Васу да ме од сваког другог (кром Господара) заштити може, а сад толики мои пријатељи, није што само што ми мњење оправдати не могу, него јошт и они подписаше се противу мене, с коим и доведоше ме до тога да и сам сад мислим да сам будаласто о мом делу мислио”. Вук се упињао да му дају копију њиховог решења против њега, али пошто су одбијали, он је једва успео да, на силу, ишчупа писмо из руку Пантелије Хаџи Стоила који се много са њим инатио и био му је грђи противник и од самог Павла Радомировића Чике (Караџић 1988 IV: 327; Добрашиновић 1970: 171–176; Мошин 1974: 549; Стојановић 1987: 339).

Међутим, ни то није било довољно, него је у Крагујевцу, 16. новембра 1830, Кнез Милош заповедио да се састави још подруљивије писмо којим се поново одбијао Вуков превод. Према садржини и стилу биће да га је саставио Сима Милосављевић Паштрмац (Амиџа). У њему се, између осталог, наводи: „Ромији Вук Стефановић, Јадранин, неизвестни Списатељ србски, имајући у рукопису Србском евангелије Св. восточне цркве са славенског језика преведено намерава исто и на штампу дати. Оваи конач намерења његовог побудио га је да к нама долепописанима притече с том просбом својом, да га ми свидатељствима Нашима пред светом у том заступимо: ’да је ово дело његово и преводом добро

и да је својством језика управ преведено, кое се рећи може, да је својство Србског језика'. Знајући ми доленазначени, да је Вук Ђурту, харамбашу Јадранског, као првог учитеља свога имао, а да се је и код Младена Миловановића и Ајдук-Вељка, равно арамбаше, учио, знати можемо, какве науке и Вук имати може. А нека и други учени људи суде, при онаквим учитељима, какве је Вук имао, можел се чему добру и полезну научити! Нека погледе и на његову скверну фигуру: ноге роме, руке сакате, уста као женска чарапа, уста која нису Србског кроја, нити Србске произносу речи, можел се дакле човек надати, да ће му што из главе изићи, што чурук бити неће. Ова представљајући ми себи јасно, не можемо се надати, да ће и Евангелија превод, кои има, Србским језиком написан бити: зато му и предложенија његова, вишепоменуца, одобрити не можемо, а да би и Србско било, за сад га никако примити не можемо нити оћемо, задовољствујући се као и досад Славенским евангелием. Наша нам обстојатељства не дозвољавају да примимо Србско евангелије, већ остављамо ово позднијем потомству на вољу, да га прими или не, зато што је Вуково. Напротив да је Кинђелчево или Митрополита Карловачког Евангелије на Србски преведено, примили би га и сад, но Вуково никако". Међу потписницима низала су се имена Павла Радомировића, Симе Милосављевића Паштрмца, Василија Поповића, а потпис Стефана Радичевића јемчио је да се он „у собствено и у име свију прочи” потписује (Добрашиновић 1970: 573–574, Стојановић 1987: 339–341; Мошин 1974: 547).

Пошто је „спрдња” која се збијала са његовим преводом Новог завета била одвише мучна и веома заметна, Вук је мислио да је унапред посебно опише ако буде здрав и жив (Караџић 1969 I: 135). Довели су га до очаја. Дојадило му је. Преклињао је кнеза Васу: „Сад је вријеме; ја сад, ја никад” да се он заузме код Кнеза да га отпусти из чиновничке службе и да му определи пензију, па колико му стање здравља допушта да „купи пјесме и

да пише којешта, као и до сад” (1988 IV: 452). Одрично је отписао Васа: „Будући да ми јављате да је сад најбоље време приспело за удолетворити жељи Вашој, на то Вам ништа одговорити не могу, разве да је наше сад чутети, док Чика [Павле Радомировић] своју ролу не изигра, јер сад Чикина планета суествује” (338). Вук је играо и на карту Милошевог доброг расположења уочи церемоније објављивања хатишерифа о самоуправи Србије и берата којим се признавало наследно кнежевско достојанство његовој породици.

Када се Милош „спремао у Београд да се иншталира за наслѣдственога књаза од Србије [...] увати Милош у Крагујевцу некако љубавно писмо од своје кћери Савке из Пожареваца к Поповскоме, и за то отишавши у Пожаревац а Поповскога оставивши у Крагујевцу, пошаље два момка (Бекету и Шаренгаћу) с писмом на Поповскога да дође одма у Пожаревац, а момцима заповеди да га у Свилајнцу убију”. Вук Караџић није прећутао детаље злочина: „Момци ови дошавши у Крагујевац ноћу, с вечера, увате Поповскога у постељи, и свезавши га одма врате се с њим у Свилајнцу, где стигну у јутро рано; но Милосав Ресавац, надајући се, неће ли од Милоша доћи писмо, да се Поповскоме опрашта живот, којекако заговори момке, те га не убију до мрака, а увече кад се смркне, изведу га у некако трње, те исеку ножевима, и закопају у рупу, која је била још зарана ископата била”. Два-три дана после смрти Поповског Милош се вратио у Крагујевац. Дочекао га је руски капетан Розелион Сашаљски. Не видећи Поповскога „нити знајући шта је од њега било”, запитао је: „’А гдѣ Господин Поповски?’ Милош на то окрене главу од њега, и стане звиждукати, а неки од његове свите одговори, да је некаким послом послат некуд. А пошто се Сашаљски одмакне, Милош јавно рекне: ’Јебем ти оца, питаш, где је Поповски! Ено га код Свилајнице у трњу, иди и ти ако оћеш за њим’”. Вуку се чинило да је догађај очевидно сведочио да Милош нити је знао „што је од Бога греота, ни што је од људи срамота” (1969 I: 155–156).

Он је хладнокрвно и без гриже савести пошао из Крагујевца, 20. новембра 1830, у Београд у коме је била велика живост међу Србима (Гавриловић 1912: 289). Вук је видео кнеза Васу. У множини света, нису стигли да честито разговарају. Успео је тек да напомене жељу да из његове нахије упише пренумеранте у књигу *Племенитија и силна љубов* коју је припремао да објави његов пријатељ и Савин учитељ, Милош Лазаревић. Није имао оглас, јер је дао Димитрију Давидовићу да га носи у Крагујевац, а у Објављенију, датираном, у Земуну, 18. октобра 1830, писало је: „У Забавнику свом за г. 1829. на страници 52. под Nro III. Грађа за леп српски Роман позива Господин Вук Стеф. Караџић учене Србље, да би који историју под напоменутом Nro пространо описао. Ја може бити моје силе доста и неизмеривши усудим се ту приповедку пространо описати, и желим ја сад под именом *Племенитија и Силна љубов* на свет издати” (Лазаревић 1830). Пошто је његов предлог наишао на одјек међу књижевним посленицима, Вук је био агилан. Током зиме прикупио је Лазаревићу у Србији сто четрнаест пренумераната (Караџић 1988 IV: 356, 359, 408, 446, 456, 460–461, 479–480, 571).

Са задатком да са турским комесаром Лебип-ефендијом и још неколицином српских чиновника омеђају шест нахија и да их сједине Србији, у Београд је приспео и руски капетан Павел Коцебуе. Он је био најмлађи син популарног немачког драмског писца Аугуста фон Коцебуа који је, у Вуково доба, био најприсутнији на српској драмској сцени (Деретић 2002: 616). Још 1814. Јоаким Вујић је у Будиму објавио превод његове драме *Крешћалица*. Посрбљена комедија управо је представљала и прву јавно изведену српску позоришну представу коју је приредила Вујићева дилетантска глумачка дружина у Пешти 1813 (Јовановић-Стоимировић 2008: 446; Степановић 2015: 42; Несторовић 2016: 156–165). Текуће, 1830. године, у Пешти, трошком Матице сербске, Михаило Витковић је са немачког на српски језик превео *Жрѣтву на смерѣ, њозоришну иѣру у шѣри дѣѣстѣвѣ оѣѣ Авѣустѣа*

Коцебуа (Шафарик 2004: 283), а Вук је, током зиме у Београду, био скупитељ и претплатник „позоришне игре у пет дејствија” Аугуста Коцебуа *Крстоносци или Пућешествие у Палестину*, коју је са немачког превео данас заборављени писац и темишварски трговац Павел Рожа Михајловић, а чија је књига, у оно време, била веома тражена. У списку пренумераната означено је више од 1600 имена, а након штампања појавило се још две стотине нових купаца (Караџић 1988 IV: 356, 392, 428; Шафарик 2004: 251, 283; Добрашиновић 2001: 51). Руски комисар Коцебуе је пренео поздраве и честитке Вуку Караџићу од Фридриха Павловича Аделунга који му је на походу из Петрограда уручио *Историју српске револуције* Леополда Ранкеа (Караџић 1988 IV: 372, 550).

Кнез Милош је, најзад, 23. новембра 1830, свечано дочекан у Београду. Већина света је први пут видела српску униформисану „књажеву гарду”. За проглашење хатишерифа и берата одређен је 30. новембар, слава Светог Андреје Првозваног, датум када је започело ослобађање Београда у Првом српском устанку 1806. године. На ледини иза Батал-џамије (данас порта цркве Светог Марка) било је разапето више „чадора”. У један је ушао кнез Милош, у други београдски везир Хусеин-паша. Заједно су иступили на „трибину” која је била подигнута на „хумци”. Везир је предао хатишериф и брат диван-ефендији које је прочитао Милошу у лице. Везир је огрнуо Милоша царском харванијом и заденуо му је за прса оба акта у облику крста. Целујући документа и поклонивши се везиру, Милош је пришао да га мноштво народа боље види, а Димитрије Давидовић је прочитао његов говор. Кнез није хтео да се преведе хатишериф и брат на српски језик како се не би свечаност отегла и била дуга везиру са којим се, уз знаке поштовања и покорности, растао, а свечаност је настављена у цркви уз брујање звона. Док је црквени ритуал трајао, мајстор Јован Петровић Ковач изнео је пред нови Кнежев конак грб Србије који је сковао од гвожђа, а у средини је ставио крст са четири оцила на црвеном пољу. Читање хатишерифа и берата на српском језику

било је сутрадан. На истом месту, опет је Давидовић прочитао Кнежеву беседу, а Лазар Зубан, који је био најгрлатији писар, огласио је садржај хатишерифа и берата. Затим је шабачки прота Јован Павловић запажено беседио, после чега је освећена хумка да би се на том месту убудуће подигла црква. Народ је клицао. Милош је био дирнут. Писао је заосталим депутатима у Цариграду да „ниси могао човека видети који није плакао од радости” (Гавриловић 1912: 297–300).

Након Светоандрејске скупштине у Беорату и Вуку Караџићу се осмехнула срећа. После оноликих брука и понижења, ваљда да би га одобровољио и показао великодушност, кнез Милош га је поставио за члана Суда нахије и вароши Београдске са великом годишњом платом у износу од 1200 форинти. Обећао му је и приде двеста дуката да купи кућу у Беорату, јер су, после Скупштине, Турци почели да продају имовину и да се исељавају. Према плати и положају Вук је избио у ред првих чиновника у Србији. Његово се стање поправило, али о литератури није имао кад ни помислити (Караџић 1969 I: 142; 1988 IV: 343, 349; Стојановић 1978: 341). Дотле је његов пријатељ Димитрије Тирол у Шапцу живео спокојније. Поред домаћих обавеза око васпитања деце Јеврема Обреновића, он је, ипак, успео да доврши и у Пешти 1830. објави *Немачку ѿрамаѿику за уѿѿребление србске младежи*. Књигу је послао Вуку на дар. Похвалио се због лепе препоруке књизи у додатку *Будимских новина*, али се жалио да је, у Пешти, неки неотесани калуђерски ђак „млогима јавно говорио” да је његову *Славенску ѿрамаѿику* (Тирол 1827) писао Вук Караџић или Павле Кенгелац и да није „право имао казати: сад први пут на Српском језику изјасњена”. Првом приликом хтео је да му одговори, „али не онако као што обично грубога чувства надрикнуће чине”. После смрти Георгија Магарашевића, Тирол је људски прешао преко тога што је „у свом писму промашио и спрама нас онако се злобан показао” (Караџић 1988 IV: 362; Милићевић 1888: 714).

Иако је читао у новинана да је заузет државним пословима, калуђер Севастијан Илић чудио се опет зашто му Вук није за толико времена написао барем неколико редова. Писмо је пратио пакет у коме је било двадесет пет егземплара *Првенца или Буквица* Доситеја Обрадовића (1830а) које је приређивач најзад одштампао у Горњем Карловцу. Молио је Вука да их распрода по цени од тридесет шест крајцара, а да примерак књиге са златним обрезаом дарује кнезу Милошу Обреновићу (Караџић 1988 IV: 339–340). Павле Јозеф Шафарик био је свестан да ће Вук бити приморан да запостави књижевну каријеру. Понављајући молбу за уступањем копије студеничког натписа и наставком потраге за житијима Светог Симеона и Светог Саве, тешио је и бодрио пријатеља: „Веома ме је обрадовала вест о Вашем постављењу у Београду. Иако ћете сада имати мање времена да се бавите књижевношћу, нећете зато својој земљи и народу бити мање од користи. Сада се ради о томе да се једном подмлађеном народу удахне истински живот. Томе треба свака према снагама на свом положају да допринесе. Не могу сви писати, па ни појединци увек. Можда ћете се временом моћи поново вратити књижевним радовима. Тако неће ништа пропасти”. Похваливши се да је у Дубровнику пронашао „гомилу српских повеља”, осврнуо се и на преписку са Јеремијом Гагићем и на „шашаво” писмо Симе Милутиновића са Цетиња. Обојица су јавили да је, у новембру, преминуо црногорски владика Петар Петровић и да је „предводителъ народа черногорскога” постао његов синовац Радивоје Петровић Његош који има двадесет година (342, 376). За време Милошевог боравка у Београду, Вук је чуо да је Владика на смрти оставио старешинство на „некаком Радивоју”, за кога је само чуо да је млад, али није знао „јели калуђер или бијелац?” (406). Скоро истовремено умро је и епископ Јосиф Путник у Темишвару (342). Још од августа у Бечу је боравио Лукијан Мушицки. Приповедало се да, попут коцкара који дугује, није смео натраг у своју дијацезу, већ се потајно надао да ће наследити Јосифа Путника (362, 369).

Вуку је било чудно зашто се Јернеј Копитар не оглашава. Изузетно савестан кореспондент одједном је нестало. Забринуо се Вук, помисливши да је болестан. Питао је Шафарика за његово здравље, а затим је лично писао, 22. децембра 1830: „Пред преласком мојим у Бијоград (пред Митров дан) писао сам Вам из Земуна. Потом нити сам ја од Вас кака писма добио, нити сам Вам што писао. Или сте Ви болесни, или мислите да сам ја већ умро. Само да неће бити прво, а друго ето видите да није”. Између осталог, Вук се похвалио да је именован за нахијског и београдског судију са знатном платом, а да „новина сила и знатни имамо које се у писму не могу описати” (349, 372, 376). Копитар је отписао: „На жалост, погодили сте. Био сам 11 недеља болестан, додуше само локално, али ипак толико да нисам могао ни седети ни ходати. На оба гуза оперисали су ми апсцесе које ми је 1814. проузроковала ноћна вожња у колима без опруга, на старим, тврдим коњским хамовима, што је било 1814. занемарено, услед неспретности првог лекара. Сада је све поново на путу оздрављења, премда још нисам успео у потпуности да се опростим дра Сајберта кога господин Стејић добро познаје” (361–362, 371). Док је лежао болестан сваки дан је долазио Мушицки и по три сата му је причао своје увек исте планове. Копитар је невољно слушао, не могући ни да поцупкује ногама онако као што је имао обичај да чини Вук Караџић док се досађује (414–415). Обишла га је и Лујза која се распитивала за Ану да ли је она још у Земуну. Хтела је писмо да јој напише. Премда је била огрнута великом марамом, Копитар је запазио да је мало блеђа у лицу, али пунија него иначе (Добрашиновић 1970: 179). Његова болест је била крива што још увек није примио пошиљку србуља и албанских народних песама које му је Вук послао из Земуна. Жао му је било уколико би се оно што је Вук сачувао у засталој Србији „сада изгубило у уредном Бечу”. Међутим, радознали Копитар је замерао и на Вуковој неувиђавности: „И ви сте такођер задивљали међу шумским људима: зар је лепо да се једноставно каже има сила и

знатних новина, но оне се не дају у писму описати? Указивање на њихову врсту и на предмет било би за мене довољно”. Најпосле, уз најсрдачније честитке на службеном постављењу, упозоравао је: „Ви сте врховни земаљски судија! Мислите на Мојсија и његовог таста Јестра, који је овом веома мудро саветовао да води само врховни надзор, а не да дању и ноћу само пресуђује о сваком ђубрету. Довољно је да се свака злоупотреба одмах и строго казни, па ће се све остале мале судије узети у памет. У томе се састоји врховно руковођење” (Караџић 1988 IV: 361, 389). Копитарев савети били су пуки идеали, јер се четрдесетосмогодишњи Вук Караџић уверио да „Милош, који не зна ни читати ни писати [...] без и кака питања и с киме саветовања управља по својој вољи свим пословима политичним, судејским, финансијалним и економичким”. Упркос немоћи да одлучује, ишао је свакодневно у канцеларију да суделује у јавном животу (1969 I: 210; 1988 IV: 348).

Крајем 1830. године прispела је вест да је руски цар Никола одликовао кнеза Милоша орденом Свете Ане првог реда с императорском круном, лентом и звездом. Очекивао се повратак депутата Цветка Рајовића и Аврама Петронијевића који су носили одличје. Иако је њихова мисија остала без утицаја на резултат српских послова у Цариграду, они су ипак били срдачно дочекани и лепо примљени у Петрограду. Између осталог, према Вуковом савету, пренели су цару молбу кнеза Милоша да прими његове синове у своје школе. Приповеда се да је Никола одговорио: „Ја ћу кнежеве синове примити радо, и држаћу их као своју децу; али да сам ја на месту Кнеза Милоша, не бих ни пошто своје тако мале деце слао у туђ свет, где ће она научити што нема у Србији, па ће им, после, своја земља бити немила. Него бих ја њих учио у Србији, па кад одрасту, и буду свршени људи, слао бих их да виде и Петроград, и Беч, и Париз, и Лондон и – куд год хоће. То му кажите од моје стране”. Кнез Милош је послушао и определио се да кнежевиће образују домаћи учитељи (Хаџић 18646: 71–72; Милићевић 1888: 620; Љушић 2004: 218).

Посредством Атанасија Стојковића и уз одушевљени пристанак кнеза Милоша, депутати су пред полазак из Петрограда погодили Србина Ђорђа Лазаревића Зорића за учитеља Милошевој деци. Он је био родом из Арада, школовао се у Темишвару. У оно време било му је тридесет осам година и био је ожењен Францускињом са којом је имао две кћерке. Био је већ познат кнезу Милошу који га је и одраније помагао, па је о његовом трошку објавио, у Петрограду 1826, књигу *Крайкоје руководство къ ѳознанију всемирне исторіе за славјано-сербску јуносѣвъ*. Знао је француски, немачки и руски језик и издржавао се као приватни учитељ у знатнијим петроградским породицама. У Русији је објавио више уџбеника (Гавриловић, 223, 272, 281–284; Малбаша 1986: 139–142; Шафарик 2004: 248, 292).

Осим тога, Кнежеви секретари, Рајовић и Петронијевић, у Петрограду су откупили штампарију Руског библијског друштва које је неколико година раније престало да ради. Понели су у Србију матрице „прелепих” грађанских слова, као и црквених којима је Библијско друштво штампало словенску библију. Пртили су и многе књиге, поклоњене за библиотеку коју је ваљало установити (Караџић 1988 IV: 407, 533–534, 568; Добрашиновић 1970: 190). У повратку из Петрограда, Цветко Рајовић се, успут, опијен руским пажњом, „шепурио”, а у Бесарабији је упознао и интимно се зближио са већ удатом кћерком Јанићија Димитријевића Ђурића, бившег Карађорђевог секретара. Након љубавне епизоде, депутати су наставили пут (Караџић 1969 I: 172; 1988 IV: 481). Ближећи се Србији, Вук је, 8. јануара 1831, честитао кнезу Милошу нову почаст: „Неисказана радост обузела је срце моје, кад сам разумијо, да је Ваше Књажеско Сијатељство постало кавалером Росијско-Императорскога ордена свете Ане првога реда. Зато се усуђујем с највећим високопочитанијем изјавити Вам моју срдачну жељу, у којој истина нема ништа ново ни особито, него само оно, што Вам сваки прави Србин желити мора, то јест: да Бог даде, да тим знаком највећег земаљскога цара и нашега

милостивог покровитеља на премнога љета витешке прси Ваше красите на срећу, славу и дику свега народа србскога!” (1988 IV: 355). Премда је Кнез био претерано завидан и није био рад да ико осим њега поседује било какве заслуге, Вук је сведочио: „Милошу је неискazано било мило, кад је чуо, да му је Руски цар орден (св. Ане I реда) дао; али му је сва радост с тим покварена, што су и његовим секретарима, Авраму Петронијевићу и Цветку Рајовићу, дати ордени (св. Владимира IV реда). Опет за Аврама којекако претварао се да му није толико тешко, јер он сам себе назива будалом”. Када је Аврам 1829. нешто погрешно у дипломатској служби у Видину, Милош је стао да га у писму из Крагујевца псује и да му прети, а он је погружено отписао: „Господар зна да сам ја будала и да само онда што паметно могу учинити кад сам пред њим, те ми он прстом показује; па зашто ме је слао на овај посао?”. Међутим, за Цветка „који себе држи за паметна и за господина” Милош се саветовао у Крагујевцу много дана и распитивао се готово по читавој Србији „како ће спрдњу с њим збијати, кад дође из Русије” (1969 I: 145–146, 211). Вуку је о томе писао, 28. јануара 1831: „Муштулук! Ђетко ће нам данас сутра амо приспети; ми смо се сви овде узмували и узпрдили, не знамо како ћемо му с’ пута сићи кад дође; Вами је лако, ви сте поред Дунава и Саве, пак му се можете лако и уклонити, ако до густа дође; али шта ћемо ми овде чинити; земља тврда, небо високо, Лепеница плитка, а на планини снег до дупета; куд смо пристали, шта ли ћемо сад чинити? ништа друго, разве на миру чекати га; а кад дође, онда ваља свим великашима тог основоположенија држати се, да га нико нити за Петербург нити за што друго, што би се његовог посолства касало, не испитива, већ да му се са свим ладни у томе покажемо, а у исти пар чибукчије, кафеџије, бербере, асталџије и друге мање моје служитеље напустимо да га с’ различитим питањима о Петербургу непрестано забављају. Тим једним средством можемо му се осветити, и зато сам овде свима већима наложио да га нипошто ни за што не упиткују, већ с њим

тако да се обходе, као да у Петербургу и није био. То ми утолико лакше можемо с њим чинити, јер нам је Аврам на руци, од кога ћемо моћи све чути, и дознати шта нам нужно буде. Послаћемо га и у Београд и брату Јеврему, коме ћу ја особито писати, да се и он зна прам њега владати. Вама пак с' овим препоручујем да свим чиновницима тамо закажете да се вишереченог основанија држе; и ако би Ђетко сам о његовом посолству почео што говорити, да начин гледе, како ће га заћутати; а к тому је најбоље средство ово: да му сиреч сваки, ком би он почео о Петербургу што говорити, реч пресече и запита га: 'Дед, бога ти, кажи ми најпре, како си у Одеси лађе товарио и како си прошао, кад си у Ердељу с' дукати трговао?'" У препорученим и дискредитујућим питањима Милош је алудирао на то што се Цветко дојако хвалио да је био велики трговац, а они му нису давали за право, него су доказивали да је у Одеси товарио туђе лађе и да је чистио газдама магазе. Подсећао је и на то да су га Немци ухапсили у Ердељу због протурања лажних дуката, па се једва избавио затвора после неколико месеци. Уочи приспећа депутата у Србију, Кнез је у наредном писму, 2. фебруара 1831, саопштавао Вуку да је Амица (Сима Милосављевић Паштрмац) направио план како да исмеје хвалисавог Цветка Рајовића: „Приспе већ глас извеситни да је Цветко на путу овамо. Он је пошао из Видина и ево га данас вечер у Јагодину на конак, а сутра овде [у Крагујевцу]. Он вам је свуда парадировао у униформи руској чрез сва места и русијске и влашке земље куда је пролазио, показивао се не снимајући ни ордена, ког је кавалером постао. Овако украшен орденом и у униформи ширио се и по Видину. Свим пријатељима његовим био је мио овај глас кои су о њему чули, надам се да ће и вама не мало пријатан и драг бити, тим више кад се уверите, да све ово што је Цветко у свом своме од Петрбурга доовде путу чинио, Аврам није. Овде наодећи се пријатељи Цветкови радују се доласку његовом, и што им се оваи више приближава тим већа њиова радост бива, и до тога је степена дошла да ови завиде вама што

сте при већој реки, а они малои, као што је Лепеница, која није довољна, за моћи ји опрати од следствија, која ће овај Цветков долазак над њима учинити. Сад судите како им је! И ово јошт нек вам на утеху служи, што се Амица спрема, да, како овде Цветко приспе, оправи га с овде наодећим се царским људима по најјама да им овнове купује”. На то је Вук Караџић отписао Кнезу да је извршио његове препоруке, предочене у два писма, из којих је видео „с каком се парадом Ђетко приближује”, па се и он „врло радује што је овако близу Саве и Дунава” (1969 I: 146–147; 1988 IV: 389–390, 394–395).

Док се у Србији извршавала „спрдња” са Цветком Рајовићем, Аврам Петронијевић је представио њихов пут у Русију. Између осталог, Вук је дознао да су депутати срели у Петрограду земљака, адвоката и писца Лазара Милетића. Био је запослен у „некаком Педагогическом инштиуту; има 800 рубаља бумажни (на годину) и квартир”. Требало је више, па је хтео „Русе да учи руски” и објавио је 1828. *Известіиѣ о ѿресвѣтѣом изобразѣнии образа Госѣода нашеѣо Исуса Хрисѣиа*. У књизи је Исусов живот дочарао илустрацијама изрезаним у бакру. Испоставило се да се Јернеј Копитар заузео за Лазара Милетића, а да је нехотице заслуге имао и Вук Караџић. Милетић је у Петрограду дошао код Аделунга. Испоручио му је препоруке од Копитара и Вука, па му је, како је Кепен писао Копитару, Аделунг због њихових ургенција „дао тај јадни хлеб”. Бивши професор Харковског универзитета, а онда државни саветник у Петрограду, Атанасије Стојковић, био је српским посланицима ослонац у руској престоници. Уз његову помоћ добили су пристанак Ђорђа Лазаревића Зорића да се одважи за долазак у Србију и буде учитељ кнежевићима. Такође, у родољубивој жељи да допринесе полету српске просвећености, Стојковић је у Србију послао богату личну библиотеку од две хиљаде књига, међу којима је највише било руских. Товар је био у путу и након приспећа депутата. Они су имали част да у Петрограду сусретну и председника Руске академије. Александар Семјонович Шишков

се интересовао за Вука Караџића и пренео му је поздраве (407, 415, 551; Шафарик 2004: 232, 241, 327–328). Успут, депутати су чули да је у Кишињеву, у Бесарабији, преминуо Стефан Живковић Телемах, а да ће се његова жена Савка вратити у Србију (Караџић 1988 IV: 407). Жалосну вест Вук је саопштио Копитару који, ни после две и по деценије, није заборавио Вукову рођаку, па је отписао: „Поздравите, згодном приликом, Савку, која ми се у Вашем друштву толико допала. Има ли она деце?” (414) Вук је одговорио бечком самцу: „Савка чујем да има ћеце, али не знам, колико” (420). Са више извесности писао је Телемахов брат Симеон, свештеник у Кузмину. Он је наглашавао приврженост Вуку, јер је о њему много слушао у младости од брата Стефана и снаје Савке Живковић, рођене Чаркаџија. У писмима Стефан је каткада поручивао брату да пренесе пријатељске поздраве Вуку Караџићу. Ваљда и због непријатне историје дуговања Јернеју Копитару (Самарџић 1969: 491), он је једнако пренебрегавао његове жеље, али сад је било касно да поправи, јер се Стефан Живковић разболео у Адрианопољу крајем 1829, па је по повратку кући умро, 9. јануара 1831, у Кишињеву. Симеон је имао неколико примерака братовљевог *Приключенія Телемака сина Улисева* (1814), али је жалио што није поседовао ниједан егземпляр његовог другог дела *Благодетелна муза или Чувствования и мисли к образованију сердца и к украшенију душе* (1815). Био је киван на Константина Каулицу који је „изео и проћердао до сто и тридесет и један комад” књиге за које је имао реверс, али није успео да изађе на крај са беспризорним новосадским књижаром (Караџић 1988 IV: 448–449). Стефан Живковић је остао дужан Вуку. За позајмицу из 1812. имао је облигацију, а за зајам у Бечу из 1814. није било писаних трагова. За износ знала је Савка, али Вук ништа није знао о њој нити о њеној деци (462–463, 584; 1969 I: 486–492; Ристић 1956: 65).

Исмејавши Цветка Рајовића, који се по приспећу из Петрограда у Србију посветио куповини овнова, кнез Милош је, као

недавно и Вука, решио да га одобривољи, па га је почетком 1831. поставио великодушно за директора Београдске полиције. Према пропису који је уређивао делатности и надлежности београдске полиције, у 7. тачки је писало да је обавеза „полицмајстора” да доставља податке о сумњивим особама „које му у политичком призренију подозрителне покажу се” (Караџић 1969 I: 171, 185; Гавриловић 1908: 38–39). Међу извештајима Цветка Рајовића кнезу Милошу било је речи и о држању Вука Караџића који је очигледно био занимљива политичка личност: „Пре него што сам у дужности овој био, чуо сам да је шугава Ката долазила к г. Вуку Стеф. Караџићу, које сам као у шали господ. [Томи] Вучићу [Перишићу], а и другоме дружештву казао. Од оног времена како сам ја овди у служби, ништа овоме подобно приметио нисам. Један од пандура нашијех, са знањем господ. Вучића, а и мојим, доводио је неколико пута гос. Коцебуу и Сашаљском по једну жену, но никада Турци такове ствари приметили нису. За друго не знам. Овакова маловажна донесенија мислио сам да би излишна била Вашу светлост с њима беспокојити” (Добрашиновић 1986: 121).

На основу Рајовићевог опањкавања, чини се да је Вук Караџић проналазио одушке у досадном чиновничком и самачком животу у Београду, па су говоркања о његовом сумњивом понашању прелазила и границе Србије и допирала су у Земун, чак и до уха његове супруге која је била у трећем месецу трудноће (Караџић 1988 IV: 410; Стојановић 1987: 348). Ана је спочитала Вуку. Уз два отпремљена златника, он је порицао, уверавајући жену да то злбници шире гласине: „Немој слушати што људи брбљају”. Одјавио се речима: „До гроба остајем твој верни супруг који те од срца воли” (Караџић 1988 IV: 345–346). Ана је и потом била неспокојна. Замерала је Вуку, имала је кошмаре. Сањала је мајку која јој је у сну дала савет. Вук је опет разуверавао, умиривао и тешио Ану: „Веома ми је жао што си тако малодушна. Рекао сам ти већ више пута да не слушаш што људи причају. Једни говоре из непријатељства, зависти и злобе, други, које су они обманули,

брбљају из незнања. Чим будем имао времена (пошто сад морам поново да одлазим у канцеларију), доћи ћу на парлаторију. Тада ћеш се уверити да у ствари ничега нема од онога о чему су људи брбљали. Бог није могао да ти да бољи и спасоноснији савет него што ти га је у сну дала мајка. Од тога колико га будеш слушала зависи твоја и наша срећа. Што се тиче мене у том сну, докле год будем жив, трудићу се свим силама да оправдам њезино мишљење. Само стрпљења! О свему другом договорићемо се усмено када дођем на парлаторују”. Писмо је закључио: „Јуче сам ти послао по господину тумачу Василијевићу 20 форинти. Само те молим да се не једиш [...] Твој до гроба верни супруг!” (348).

Према намештењу, и у надлежности Вука Караџића била је, пак, предвиђена обавештајна делатност. Он је будно пратио, па је кнеза Милоша, Јеврема Обреновића и кнеза Васу информисао о најразличитијим збитијима – од месних изгреда, преко абера из турске београдске чаршије, па све до вести светског значаја. Вук је писао Васи Поповићу, 9. маја: „Ево вам још особити новина. Синоћ око два сата ноћи дође некакав глас са Саве к Вртомару, и каже му, да га зову на Саву у Германов ан, да прими писмо, које му је дошло из Панчева од таста и од пунице. Вртомар стаде говорити, да је већ доцкан, него у јутру да иде; но жена на њега навали да иде одма, да би час прије дознала, јесу ли јој отац и мати здраво. И тако Вртомар сиромачи пође и поведе пред собом шегрта с фењером. Кад буду према протиној кући на ћошку учини му се као да за њим нешто шушне, но обазревши се, не види ништа. Кад сиђу доље близу к равни, онда га опколе два човека, па га један стане везати, а други потегне ногом у фењер те га угаси; потом га изгазе и истуку (али га нијесу врло тукли да га испребијају или убију), па онда окренувши у њега пушке повичу; бјежи! Човек онај, који га је звао, отишао је још од његове (Вртомарове) куће некуд на другу страну, а шегрче како му угасе фењер, загребе кући без душе; кад га Маца опази гологлава и поплашена, а она повиче: казуј, од Бога нашао, ко је умро, тата или мама? Кад јој дијете

каже, шта је, онда је стане јаук, па потрчи и она тамо, мужу у помоћ; но прошавши мало поред чесме, сретне Вртомара гологлава, каљава и крвава. Кад дође у свој квартир, шегрче му каже, да су оно били пандури, Јово Сретеновић и Марјан који су га били” (430). Васа је одговорио да „нова известија имао је срећу примити, која је содржанија саобштио такођер и Јего Светлости, коме су на увеселеније служили” (431). Други пут писао је лично кнезу Милошу: „Прем да сам увјерен да овђе има људи који се старају за јављање овдашњи политически новина Вашему Књажевском Сијетелству, опет се усуђујем с највећим високопочитанијем јавити вам, да сам дознао од достојвернога лица, да је овдашњи паша говорио, не само да му је дошао ферман, да забрани Турцима (не само Бијограђанима, него и по свима осталим варошима око градова) продавати куће и исељавати се; и да гледа, да се продате куће повраћају; него још и ово: ’Истина да је дошао ферман, да комесари обиђу границе, али се Србима неће дати више него само шест наија по смислу Едренскога Трактата; а остало даће им се све по ономе јесенашњем Атишерифу’. Ово је мени казао човек, који је из уста пашини слушао” (396). Вук је имао разгранату мрежу познаника. Информације су се сустицале из Земуна, Ковина, Беча, Будима, Пеште и Русије. Јавио је у Крагујевац кнезу Милошу да је аустријски државник Клеменс Метерних збачен, а да су Руси имали успеха у угушењу Пољског устанка који је, у оно доба, уздрмао европске духове, па и српског вођу, који је навијао за Русе као заштитнике Србије. Димитрије Давидовић, Јаков Јакшић и Јоксим Милосављевић сумњали су у веродостојност Вукових извора, али је кнез Милош држао до његових вести и имао је обичај више пута у току седмице запитати кнеза Васу: „Имаш ли шта ново од нашега Вучине?” Без обзира на то што је пренео дезинформацију око Метернихове политичке судбине, кнез Милош је честитао Вуку што је пре *Беобахџера* јавио да се Пољаци нису могли одупрети Русима (428, 432). Вук је отписао: „Ја признајем за срећу што сам макар и једну, али тако важну

вама и нама свима повољну новину јавио прије од друге. А што се моје ћекоје новине нијесу посвједочиле, то нека Г. Давидовић опрости; ја сам рад био јавити оно што се говори као што многи новинари, а да сам чекао док се посвједочи и сви чују, онда више не би биле новине. Она пак новина за Метерниха, ако се и није посвједочила, разлијела се била по свој Европи и по свој прилици морало је у њој нешто и истина бити” (434; Живановић 1941).

Уместо обећања да ће позвати Вука Караџића у Крагујевац како би са Димитријем Исаиловићем уредио „велику школу”, кнез Милош је, у фебруару 1831, послао Исаиловића у Београд. Бивши сомборски катихета узео је неколико деце из обичне школе и „почне тобожњу велику школу сам, како је знао и тео”. Исаиловић је ђацима предавао предмете који се обично предају у гимназији, али је то било врло скромно. С друге стране ни одзив није био претеран. Директор полиције Цветко Рајовић имао је муке са родитељима који нису хтели да шаљу децу у ту школу „из страха да не преуче”. Осим Милошеве деце, школу су похађали доцније знатнији чиновници Кнежевине: Димитрије Црнобарац, Филип Христић, Данило Данић, Сретен Л. Поповић и други. Вук је Исаиловића сматрао за једног из реда најученијих Срба у Мађарској који би могао да буде професор различитих наука. Али, по Вуковом мишљењу, за уређење и подухват оснивања српских школа био би потребан „какав Шафарик или Ранке”. Но, и да су оставили Исаиловића „на миру, опет би и што могло бити, него га ујарме, да поред овог учитељства учи Милошеву децу Француски и Немачки, које одма постане његов први посао, а велика школа остане као узгредница”. Милошеви синови носили су као и њихов отац „на главама увијене чалме”. Исаиловићева породица се, при том, преселила из Сомбора у Београд, али после неколико месеци они су се упутили са Милошевом децом у Крагујевац, а школа у Београду остане без наставника. Тихомиру Ђорђевићу је причала Исаиловићева праунука која је слушала од своје мајке Катарине да је њен отац Димитрије био

„врло сиромашан човек, и кад се селио из Београда у Крагујевац имао је неколико јастука сламом напуњених, неколико дасака и ногара од кревета и укрштене ногаре на којима је метао таблу за сто. Селио се на воловским колима заједно са својом фамилијом. Кад би му ко од другова или познаника дошао, навалио би се на сто, а табла би се од стола подизала, и сто би се преврнуо”. Када је око Ускрса Димитрије Исаиловић сасвим прешао код Милошеве деце у Пожаревац, постало је сасвим јасно да се неће враћати, па је његово место у школи остало упражњено, а Исаиловић је остао само као председник испитне комисије (Караџић 1969 I: 194, 213–214; 1988 IV: 388; Ђорђевић 1899: 341; Ђорђевић 1922: 101; Шафарик 2004: 242; Милићевић 1868: 65; Милићевић 1888: 185; Љушић 2004: 419; Степановић 2019: 34).

Једновремено са „великом школом”, у Београду је отпочела да се инсталира штампарија чија је опрема пристигла из Русије. Димитрије Исаиловић толико се обрадовао новој тековини о којој је написао читаву оду пуну одушевљења (Милићевић 1888: 185). Вук је био скептичнији, јер иако су матрице грађанских и црквених слова биле све лепе и скупо плаћене, опет словоливнице још није било нити на помолу (Караџић 1988 IV: 420). На питања Јернеја Копитара: „Кад почиње Ваша Штампарија?”, Вук је одговорио да је у Београд дошао фактор штампарије Адолф Берман „који у Бечу брата књигопродавца има [...] но кад ће почети слова лити и књиге штампати, то Бог зна. Кад би мене ко питао, ја би рекао, да пошаљу мене с матрицама у Беч, и ту слова да се лију засад (као први пут). Ја мислим да би то било много брже, а може бити и јефтиније, него да словоливца отуда тражимо и слова овђе левамо (као што се намјерава). Code Milosch може бити да ће бити прва књига, која ће се овђе штампати” (406). Копитар је сажаљевао суграђанина који се обрео у заосталој држави: „Берман ће тек видети шта значи бити у Турској, где се пециво не узима код пекара већ га човек мора сам испећи” (414). Вук је, пак, уверавао да је Берман добро, да предано учи српски језик „и псовати већ

добро зна” (420). Докле је Копитар био резигниран тромошћу због које ће Србе ускоро претећи чак и Турци, јер се домаћа штампа већ установила и у Персији, Багдаду и Каиру (415), дотле је Јосиф Миловук био стрпљивији и задовољнији постањем још једног српског издавачког центра. Честитао је Вуку и радовао се постигнућу: „Већ и Печатњу добисте! Наша књижевност тече, све се једнако печата, истина све мале ствари, али нека, од мали бивају велике, а било би ји и велики, него не мож се, многе мале не даду великим главе помолити, јер свака се малог држи, а велико за сад пропушта. Толико имаде списани којекакви дјела да би један од најбогатији Србаља цело своје имање потрошио оне све на свет издати. У овај ма се налази [у Пешти и Будиму] 8 којекави дјела, а то је доста за $\frac{1}{4}$ године”. Међу будимским издањима било је и штиво адвоката из Осијека Петра Вировца које се тицало основа мађарског кривичног права. Српски законодавац, београдски и нахијски судија претплатио се за књигу. Био је пренумерант и књиге свог следбеника Јевтимија Поповића. Са жељом да прослави занемарене знамените Србе у словенској и европској историји, тршћански учитељ је 1831. започео да објављује свеске под насловом *Свеславије или Панѿеон*. У Предговору, аутор је кудио грчке хроничаре због недостојног и пежоративног односа према словенским народима, па је у виду Свеславије начинио пандан грчком Пантеону, где се уписују најславније личности српског народа. Међу најзнаменитијим налазио се Стефан Душан чију је прозну биографију представио у првој части. Издавач Јосиф Миловук књизи је додао „образ” силног српског цара. Међутим, књига је стекла много непријатеља због Вуковог начина писања, па су сви, а особито матичари, мислили да Миловук све у потаји ради да „Вукисте умложе”. Дојадило му је да се са њима више инати, па је одлучио да другу част *Свеславије*, која ће да садржи биографије кнеза Лазара и Марка Краљевића са све њиховим портретима, штампа са „кратким јотама”, а да дугачке „побаца” и да убудуће остави само кратке, како би одбио противнике

због „репатога јота” (Караџић 1988 IV: 415–416, 457; Вировач 1831; Поповић 1831а; Поповић 1831б; Шафарик 2004: 251, 316; Добрашиновић 2001: 52).

Оснивање штампарије обновило је интересовање за Вуков превод Новог завета. Кнез Васа Поповић је писао из Крагујевца, 30 јануара: „Не изостављам Вам и ову радосну вест принети, да ономад, кад је [Павле Радомировић] Чико из Шабца дошао, било је о Вашим Јевангелију разговор, при Јего Сијатељству, из ког надати се можемо, да ће се Вам одавно очекивајућа жеља изполнити. Него молим задржите то при Вама у тајности”. Слично је јавио и Димитрије Давидовић: „Муштулук! Ономадне бијаше реч о јеванђељу. Чика се већ покрстио, и Господар подржава, да се печата. Видећемо, оће ли се реч одржати” (Караџић 1988 IV: 378, 386). После свега, Вук је одбијао сваку примисао. Он је наде полагао једино у помоћ Џона Бауринга и Пинкертона. Молио је Копитара да им поново пише, како би се они заложили да његов Нови завет прихвати за објављивање Лондонско библијско друштво без надлежног црквеног „одобренија као Турцима и неришћанима” (325, 373). Копитар је отписао: „Сетите се свог јеванђеља: ко до краја истраје биће блажен”. Међутим, он је опомињао Вука његовог превода у контексту прекора што је једнако одбијао да удовољи Леополду Ранкеу траженим чланком у виду наставка њихове *Историје Српске револуције*. Пошто је издржао најтежа искушења, Копитар је мислио како је Вук пропуштао да са свим заслугама само стави круну на главу (414). Вук се правдао да он засад нема Ранкеу шта послати, јер се српско разграничење са Турском непрекидно отеже. Крајем децембра прошле године руски капетан Павел Коцебуе са турским комесаром Лебип-ефендијом и са још неколико српских чиновника отишао је низ Дунав у Кључ и Крајну да траже шест нахија. Били су у Видину, а из Крушевца су се упутили низ Дрину у Шабац. Даље им Бошњаци нису дали, па су се незавршеног посла вратили у Београд (372, 407, 419). Увидевши да се Вук у Србији уколотечио у чиновнички

живот и сасвим занемарио књижевни рад, Копитар није уважио изговоре, него је отписао: „Ви остајете она стара ленштина, уколико ова мана у Вас не расте сваким даном још више [...] Не треба да нас оставите у веровању да сте за српску књижевност већ у покоју. Човек не живи само од хлеба; хлеб му је потребан за стомак. Но, после хлеба, треба му и божја реч, што ја тумачим као књижевност, а други као сурогат за хлеб” (425–426).

Вук је, дотле, чезнуо за породицом. Читаву зиму није крочио на Парлаторију, нити је успео да угоди дочек породице у Београду. Изјаловила се једна прилика да га Ана посети, па су деца била радосна што је мајка остала са њима. И Вук је налазио да је тако испало боље, јер се бојао да би се Роза и Василија разболеле у Анином одсуству. Мислио је, пак, да ће њихове пасоше моћи уредити, како би на пролеће дошли сви изузев Саве који је морао у школу (371–372, 383–384). Од тога је Ана баш и страховала. Писала је Јернеју Копитару с молбом да одговори Вука од наума. Иако је имао разумевања за њену приврженост Бечу, Копитар је послао прекоран одговор: „Драга госпођо Вукова, захваљујем Вам на поверењу, али као искрени пријатељ морам Вам признати да у оној страни о којој ми пишете Ваш господин супруг има право, а не Ви. Не треба говорити о томе да је жена дужна ићи за својим мужем јер се он стара о хлебу а не Ви; а и деца се боље подижу кад су родитељи заједно, нарочито такви као што је Ваш господин и Ви, који живе у великој хармонији и заслужују исту такву љубав од деце. Друкчије би било кад бисте могли бити у Бечу; али то не може; а мислим да ни Земуну ни Београду нема шта да се замери. Да, Београд мора ускоро да добије боље школе него што их има Земун. А Ви лично тамо сте ипак са својим господином, а не сами као у Земуну. Жена господина Давидовића је била чак у Крагујевцу, а и она је на Беч навикла. Ви не смете бити тако велика Бечлијка која може да живи само у Бечу. Кад сте заволели Турчина и удали за њега, били сте спремни да са њим пођете у цео свет, па чак и у пакао. То не смете заборавити! У Београду је

бољи ваздух него у Земуну. Тамо сте Ви од првих дама и живите са својим мужем, и радујете се васпитању своје деце, а можете им ако устреба, додати учитеље и учитељице из Аустрије [...] Засад, дакле, нећу писати Вашем господину о овој ствари; изузев ако ми Ви не наведете нове и мени до сада непознате разлоге” (Добрашиновић 1970: 179–180).

После једанаест недеља проведених у постељи услед „гадног чира”, због кога није био у стању ни да седи (371), Копитар је, на Вукову молбу, купио у бечкој књижари и отпратио је Сави у Земун четворокњижни роман Данијела Дефоа о авантурама енглеског бродоломника Робинсона Круса и књигу Аугуста Лудвига Шлецера *Пријрава за историју свега света ради деце*. Писао је Вуку да ће *Робинсон*, који је био илустрован и бакрорезима, за Саву, али и за целу кућу представљати велику забаву, јер је то као васпитна књига и паметно дело. Једино је била мана то што ће мајка или учитељ Милош Лазаревић понекад имати да се боре како изаћи на крај са штампарским грешкама којих није било мало (369, 406, 414; Добрашиновић 1970: 180). Трошак за књиге, осам форинти и четрдесет крајцара, Копитар је накнадио из износа Вукове руске пензије коју је подигао у Бечу Теодор Деметар Тирка (Караџић 1988 IV: 393–394, 397–398). Пензија је стигла Ани у Земун умањена и услед одбитака за потрепштине које је Вук поручио из Беча – бријаћи прибор, каиш за оштрење, сребрну четку, два федермесера, стаклене кутије, сапун и два џепна ножића (394, 397). Осим тога да не остану без новца, Вук се старао у Београду да породицу опскрби зимницом у Земуну. Преко Јована Петровића Ковача заречио је две крмаче, па је, 21. фебруара 1831, писао Ани да са њима учини шта жели, нека их закољу или продају (398, 398–399, 403, 412). Неколико дана затим, Ана је одговорила мужу да су се она и Сава прилично разболели. Било му је жао. Хтео је што пре да оде на Парлаторију (401). Вук је био прилично здрав, али се осећао веома исцрпљен услед заметних послова око пресељења (пре 1. марта), јер се Суд пре-

место на други крај вароши, па је уместо на Земун имао смештај са погледом на Панчево (403, 406). Док је ређао рукописе, међу којекавим хартијама пронашао је загубљени запис из Студенице који је најзад послао Павлу Јозефу Шафарику. Зачудио се када је видео како је кратак, а чинило му се да је натпис много дужи, јер је за његово преписивање потрошио готово пола дана. Обавестио је Шафарику и да је о Цветима са трговцима из Сарајева на ваљевски панађур дошао Сима Милутиновић, обучен као најпростији Црногорац или Херцеговац, „у бијелој аљини и у кариклији, са струком на леђима”. Са Јевремом Обреновићем отишао је из Ваљева у Шабац. Нису се срели. Вук није знао је ли донео црногорске песме, али се надао ће се „ће састати” са њим око Ђурђевдана. Пошто је Сима Милутиновић напустио Црну Гору, на позив Ивана Вуковића на Цетиње је стигао Вуков познаник, Димитрије Милаковић, који је у Његошевој влади добио дужност народног секретара (420, 426–427, 703; Поповић 1966: 503; Војиновић 1993: 24).

Чим се преселио писао је Ани да ће доћи на Парлаторију како би се видели. Указала се прилика око 10. марта. На Парлаторији опет су разговарали о њиховом пресељењу у Београд и то овог пута конкретније, јер је Вук тражио да на Топчидеру купи турску кућу. Но, прилике нису биле изгледне, јер је везир одвраћао Турке од сеобе и продаје имања. Турци су се понашали као да је хагишериф опозван и спремали се да остану у Београду. Они који су продали миљкове, купцима су, пак, враћали новац (Караџић 1988 IV: 403, 410–411, 422, 430; Гавриловић 1912: 385). Свеједно, Ана је тешко поднела сусрет и најаве о пресељењу. Била је очајна. Још од поласка са Парлаторије једнако се уздржавала да успут не заплаче, али када је стигла кући није више могла обуздати бол и горко је плакала и јецала. Мислила је да ће се угушити у сузама. Почела је да је тресе јака грозница и била је приморана лећи у кревет. Сутрадан, 12. марта, отписала је мужу потресно писмо: „Тешко ми је кад помислим да треба са својом јадном децом да

живим с оне стране. Више волим да ме смрвиш скупа с овим плодом који носим под срцем; згази ме ногама као црва који зна само да се грчи, али не може да помогне себи! Знам да ће се твој бес на мени искалити, јер не могу да испуним твоју жељу, али не могу саму себе присилити. Стога ти кажем да ми се осветиш ако мислиш да сам заслужила. Из твојих руку смрт ми неће бити тешка. Напротив, отвориће ми пут ка једном бољем животу који с радошћу очекујем. Тамо ћу да видим своје честите родитеље, своју децу која су ме предухитрила и све моје. Непоколебљиво се наддам, такође, да ће ми пред Божјим престолом по правди бити суђено. Опрости ми уколико сам те својим писањем увредила. А шта да учиним кад сам толико ојађена. Зар не можеш више да се сетиш како си ми често и безброј пута говорио и уверавао ме да никада ништа нећеш учинити против моје воље. Зар си то већ заборавио? Гајио си увек превелику љубав према својој отаџбини. И ја волим твоју отаџбину, јер волим тебе. Али можеш и сам увидети да ја у твојој отаџбини не могу да живим, нарочито под данашњим околностима, међу људима који говоре другим језиком, имају друге навике, обичаје и веру. Али пошто нам је судбина тако досудила, не преостаје нам ништа друго него да се већ услед породичних прилика и родитељских обавеза бринемо за своје малишане. Да, више за њих него за нас саме, јер од тога зависи сва њихова будућа срећа и здравље. То је главни разлог због кога морамо да се одвојимо док Божји благослов опет не завлада међу нама. Мили мужу, врати ми мир који си ми одузео! Моје се срце неће смирити док ми не обећаш да ме нећеш водити у Турску, чак кад би ме тамо и кнегињом начинио. За сада једино желим да кренем к теби на неколико месеци, ради договора о многим стварима, али те закљичем нашом љубављу и верношћу да ми у време мог порођаја дозволиш да се вратим” (Караџић 1988 IV: 410–411; Стојановић 1987: 348).

Два дана затим, Вук је одговорио Ани да остане сасвим безбрижна и мирна, јер јој је више пута рекао да на овом свету

највише брине о њој и деци. Одмах би дошао да је утеши, али не може, јер се те недеље очекивао долазак кнеза Милоша у Београду. Зато ће да гледа прилику да православни Ускрс проведу заједно у Земуну, а ако то не буде могуће, позвао је Ану на извесно време у Београд ради договора о разним стварима. У том случају, требало је да напишу неопходне ствари које би Ана понела из Земуна. Осим постељине и прибора за јело и неопходне одеће, мислио је да спакује ражањ, половину простије повезаних *Даница*, а да боље остави, затим да не заборави брашно, гриз, гершлу и свакојаке зачине. Мислио је да пређе са малом Мином, а Розу, Василију и Саву да остави у Земуну са дадиљом Маријом (Карацић 1988 IV: 412, 419).

Долазак Милошев у Београд изазвао је паничан страх Турака. Вуку није било јасно због чега, јер је Кнез боравио јесенас и зимус у Београду сасвим мирно. Писао је Јернеју Копитару да су се Турци толико уплашили да су са женама, децом и свим покретним имањем побегли у тврђаву, а да су у вароши остали само војници. Због тога Кнез није ни залазио у Београд, него је боравио у манастиру **Раковици** који је удаљен два сата хода од Београда. „Пре неколике година”, описује Вук, „начини Милош (или управо рећи, по његовој заповести начини народ) у манастиру Раковици више Београда једну лепу и велику кућу, у којој на доњем боју седе калуђери, а на горњему он, кад дође онде. Никола Станковић, бивши негда обор-кнез највећи Београдске, а садашњи капетан капетаније Посавске, око те куће највише се трудио”.

Међутим, кнез Милош је свакодневно одлазио у Топчидер, где је на безбедној удаљености од турске београдске тврђаве започео припремне радове за изградњу конака и своје најрепрезентативније резиденције. За то време, Јован Стејић и Димитрије Давидовић редовно су из Раковице долазили у Београд и слали су преко Вука Карацића поздраве Копитару у Беч. Писмо Јеренеју Копитару Вук је започео о Благовестима (6. април), а довршио је тек 21. априла, пошто је у међувремену његова породица дошла у

Београд. Вук је дочекао супругу са ћеркама Василијом (Лелом) и Мином, а Сава и Роза су остали у Земуну са дадиљом Маријом. У последњем тренутку, Вук је јавио да од кухињског посуђа не носе ништа изузев шољица за кафу и евентуално неколико тањира. После десетак дана вратиле су се у Земун благовремено пред Анин порођај. Прижељкивали су сина (419–421, 444; 1969 I: 149; Стојановић 1987: 348; Вујовић 1986: 141).

Уочи доласка породице, 28. марта, према налогу кнеза Милоша сједињен је Магистрат Нахије београдске са Београдским судом. Милошев ћехаја Павле Радомировић Чика је заједно са капетаном Јоксимом Милосављевићем пожелео члановима Магистрата и Суда да сложно раде, а они су представили жељу да изаберу међу собом председника. Кнез је, 29. марта, одобрио „предложеније” и определио је Вука Стеф. Карацића да буде „пресидент на три месеца” са платом од 840 сребрних гулдена годишње. То је било чак седам сребрних цванцика на дан. Благодарети „наследствене књазу од Србије” који га је наименовао „президентом суда Београдскога” Вук је, 16. априла 1831, писао да ће „за особиту своју срећу примити ако се будем могао показати достојан овога премилостивога отличја Ваше Свјетлости, а то ће ми највеће старање бити” (Карацић 1988 IV: 420, 423–424, 427, 517, 525, 533, 541, 553, 568; Добрашиновић 1970: 180–181).

Одмах је дошло до спора око надлежности са директором београдске полиције, Цветком Рајовићем. Када је Димитрије Христић, најмлађи Карађорђево зет, прешао, 8. априла, из Земуна у Београд са намером да изађе пред Милоша, Цветко Рајовић је о његовим плановима хитро известио Кнеза. Вук Карацић и Марко Георгијевић укорили су Рајовића зашто догађај није најпре пријавио њима. Стога је, 10. априла, Цветко Рајовић искао од Кнеза ближа упутства о делокрузима сопствених задужења: „По закљученију покорнешег Рапорта мога Касателно Зета поч. Карађорђа Димитрија Христича будем призват код Г. Г. Вука Стефановича и Марка Георгиевића членовима овдашњег Суда, кои ме нелепо

предусретну и почну ме доста и посрдито питати: 'Зашто нисам одма к њима пријавио реченога Христића'. Ја сам одговорио да нисам знао да се така полицајна ствар судијама јавља, но непосредно Вашој Светлости. На кое они ми одговоре да није моје но њиово дело то јављати, и да сам ја совршено њиовој вољи подвржен, и само од њи у сваком призренију заповести очекивати, да имам. Одма, како саслушам све, ја дозовем више пута споменутог Хиристића представим га њима заедно с пасошом, о коему ће и они вашој Светлости рапорт дати. Не знам до сада је ли овако ред био [...] Тога ради всепокорњејше и просим Вашу Светлост за једно макар и кратко било настављеније да се знам у будуште владати да би могао дужност моју по Вашој вољи испуњавати". На то је Милош одговорио издавањем Прописа, од 12. априла, у коме је, између осталог, било препоручено директору београдске полиције за особиту дужност не само да Кнезу директно и тајно дојављује, него и да политички сумњива лица одмах, без икаквог испитивања, затвара и да их у Крагујевац шаље (Караџић 1969 I: 185, 201; Добрашиновић 1970: 181–182).

Премда је кнез Милош надредио Цветка Рајовића, дотле је Вук Караџић у Београдском магистрату био принуђен да стрпљиво решава различите управне и судске спорове о чему сведоче и записи из сачуваних судских протокола. Осим спорова грађанско-правне природе, било је много кривичних дела, међу којима крађе, силедијства, па и убиства. Вук је изрицао највише новчаних казни, али је било и пресуда са ударањем окривљених штаповима због крађе, туче или службених прекшаја: „Станку Здравковићу, слуги овдашњег бакала Живка Поповића, ударено 15 штапа, што је заспао у патроли [...] Филипу Дмитривићу из Баба, што је од овдашњег трговца Николе Илијћа украо два топа вунена гајтана у вредности 6 гроша и 10 пара, ударено 25 штапа [...] Марјану Марковићу из Савамале, што је девојци Јованки, кћери Великој, на силу тео у кућу да уђе, и по том се с Велом свадио и тукао је, ударено 25 штапа” (Добрашиновић 1970: 574–577; 19876: 99–101).

Међутим, Вукова судска пракса постала је предмет и подсмешљивих прича у Крагујевцу. Прочуло се да Вук у судници не седи у врху астала где приличи председнику него у зачељу и крај фуруне. Кнез Милош није пропустио да се нашали. Писао је Вуку из Крагујевца, 17. маја, да би ваљало „да Ваше место промените, ако, као што чујем, у Судници за фуруном седите, и у горњем челу за асталом председавате, као што једном отличном президенту пристои. Ветрова и цуга не треба Вам се бојати, сада је, фала Богу лето” (Карацић 1988 IV: 433). Особито су се „спрдали” са процесом против Грка Константина Христа. У мају 1831. „у Београду једна сирота девојка роди дете, но магистрат није могао дознати од кога је, јер је она једнако лагала да ју је неко у мраку на води силовао. А кад неки Грк, на кога је и онако било мало подозрење, објави, да ће он с оном девојком да се венча и дете к себи да узме, онда се већ посведочи, да је дете његово; и будући да је Милош био заповедио да се мора изнаћи од кога је дете, за то му магистрат јави све за Грка, и на то добије од њега оваки одговор: ’Грк Н. може се слободно венчати с Миланом девојком, и будући да је тако срећан, те узима музару, а не јаловицу, то ваља мени и президенту магистарском да да по једне љок чизме; Вукове макар и с мамузама биле” (1969 I: 138; Добрашиновић 1970: 183). У шали имао је улогу и Димитрије Давидовић. Он је писао Вуку, из Крагујевца, 27. маја: „Кад је Господар за себе искао љок чизме, а ја сам за прилично судио, да се и Вама, као пресиденту судејском једне даду кои сте више посла око тог Грка имали, него Господар, седећи овде. Мислим да ће Вам мило бити правдољубије моје и пријатељство, из ког се о Вашим ногама толико старам” (Карацић 1988 IV: 434).

Осим врећања, још су биле непријатније интервенције кнеза Милоша. Не марећи за одлуке београдског Магистрата, он је пресуђивао својевољно. Вук је илустровао његову особиту судску праксу: „Београдски тровац, Лазар Панчо, не имајући своје деце остави у тестаменту све своје имање својој жени; но

пошто он умре, Милош заповеди магистрату Београдскоме, те му се имање препише, и од онога, што се гођ нађе, узме он половину. – Једна жена у Београду тужи свога брата, Стефана Милошевића, да је он од њиова старијега наследо до 20000 гроша, па њој не да ништа. Београдски магистрат пресуди, да Стефан од овог имања, које сам признаје да је наследио, даде сестри својој трећи део; но будући да Стефан на то не пристане, за то се јави у Крагујевац, а из Крагујевца, по Милошевој заповести дође, да се од овога имања најпре узму 3000 гроша на цркву Београдску, па од осталог Стефан да дâ сести својој трећи део. – Истога Стефана Милошевића жена роди пре времена дете, и нађе се, да га је, као девојка, њему донела; за то отиде у Крагујевац да жену пусти, но Милош, да би га умирио, поклони му кућу таста његова, која вреди 10000 гроша, и заповеди магистрату Београдскоме, да кућу нађ препише. Сирома таст, који још мушке деце има, морао је плачући донети у магистрат кућна сведочанства и кућу зету уступити” (1969 I: 161)

Магистрату нахије и суду Београдске вароши тужили су кметови из села између Београда и Крагујевца момке кнеза Милоша. Кад коме сустане његов коњ, или га жали, он га остави у „меани, да се рани о сеоском трошку”, те узме другог и остави макар где, тако да човек мора изгубити по неколико дана, док нађе свог коња. „Па ове не само што чине момци Милошеви, него и Гаја рабација, кад вуче (јамачно под кирију) из Крагујевца азну у Београд, или из Београда у Крагујевац како ствари Кнежеве, изгони по селима волове псујући људма оца и матер и говорећи: ’Ово је Господарско, ако смете, не дајте волова, него нека стоји овде на путу’. У исто време, кад су кметови из поменути села за то тужили, капетан је Голуб казао, да су Грочани због такИ догађаја готово сви коње испродавали”. Колико је могуће било, Вук се трудио да све тужитеље ублажи, „уверавајући ји, да се то чини без знања Милошевог, и обричући им, да ће Кнезу јавити, и да се у унапредак то више неће догађати”; и заиста је Вук по-

сле предлагао да му се јави, но остало друштво његово, „коме су таки догађаји још од пре боље познати, казало је, да се то не сме чинити” (192).

Вуку је било тешко да свакодневно у одређено време иде у Магистрат, готово по читав дан говори са људима и са њима се инати у судници. То је на њега утицало погубно, па је целог пролећа био слабог здравља, а око Тројица (7. јун) лежао је неколико дана и није могао никако да се опорави. Његову болест је погоршавала и хипохондрија. Почела је да га боли и друга тобож здрава нога. Ако мало више пође, после десет корака презноји се и буде све „муанитији од цуга и назебе”. Доктор Нестор Месаровић преписао је рецепт да пије једну шољу неког прокуваног травнатог корена (1988 IV: 451–452, 524–525; Добрашиновић 1987а: 53). Ни породица у Земуну није била срећна. Писала је Ана. Није добила пензију из Беча, а била је у поодмаклој трудоћи. Вук је са сузама читао писмо. Са надом да ће их Бог благословити, јавио је да ће, 20. јуна, пред Анин порођај, да дође на Парлаторију да дуже разговарају. Недостајала му је паста за обућу, тинктура за зубе и пожеleo је да му у Земуну купи колаче са наном. Међутим, није могао да крене због рђавог времена и јер се није осећао добро. Унапред ништа није могао обећати, јер је морао да иде у манастир Раковицу у сусрет кнезу Милошу (Караџић 1988 IV: 440, 443–444). Приспеће Кнежево, како пише Вук, није било без одијума. Када су пошли из Крагујевца у манастир Раковицу, Милош свог секретара Стефана Радичевића „метне у једна кола с телетом, које су водили у Р[аковицу] да закољу. Први дан на путу се догоди несрећа, те један коњ из исти кола цркне, онда момци узму теле и отерају пешице, а секретар по блату докољена и по киши, која је лила као из рукава, пешице. Милош се више смејао гледајући секретара Р[адичевића] како по киши и по блату иде пешице, него кад је уредио да с телетом на кола седне” (1969 I: 173).

Од Василија Василијевића је чуо радосну вест. Ана се, у јуну, породила и добили су кћерку. Разговарао је са њим о крштењу

детета, а он је рекао да ће обићи породиљу. Пошто је Кнез још увек боравао у манастиру Раковици, Вук није могао тачно знати када ће их посетити, па је писао жени: „Сазнао сам с највећом радошћу да си се срећно породила и да си добила кћер. Истина, било би ми милије, као и теби и деци, да је то био дечкић, али нека је и она жива и срећна. Ако је Роза, Василија и Мина не буду волели, онда је ти пошаљи мени, а ја ћу је некоме поклонити или продати. Хвала Богу кад си се ти само срећно породила!” (1988 IV: 444, 558; Шаулић 1988: 149).

Са кнезом Милошем овог пута у Раковицу није приспео секретар Димитрије Давидовић који је отпутовао у Цариград да протестује због отежања извршења хатишерифа и изигравања обавеза око граница, данка и исељавања Турака из Београда и осталих знатнијих вароши у Кнежевини (Караџић 1969 I: 169; Гавриловић 1912: 384–385). Међутим, 12. јуна 1831, у манастиру Раковици кнез Милош је примио у државну службу Јована Гавриловића. Вук Караџић се чудило, јер није никога знао ко је дошао у Србију „без невоље” осим његовог пријатеља Јована Гавриловића који је био имућан човек у Вуковару (Караџић 1969 I: 210; Чалић 2014: 128).

Вук је имао додатна задужења. По суруцији свакодневно је из Београда у Раковицу упућивао кнезу Милошу штампу и вести о домаћим и европским приликама. Пошто је савесно вршио дужност, Кнез је, 25. јуна, похвалио прилежност: „Благодарим вам кои сте ми послали и Беобахтера No 169. Исто тако препоручујем да изјавите моју признатељност драгоману Игњи [Васиљевићу] кои вам га је предао да ми га пошаљете” (Караџић 1988 IV: 438–439, 445–447). Турци и даље нису Милоша пуштали у Београд, па је, за то време, према записима Вука Караџића, његов конак на Топчидеру брзо напредовао (558), захваљујући превасходно Кнежевој безобзирности. Забадава је упрегао народ, бесправно присвајао земљиште и грађевински материјал. Завео је општи кулук. Нису били упослени само мајстори из околних

села, него је народ долазио чак из Ужичке и Сокоске нахије да крче, секу, вуку дрва и грађу и да косе ливаде у Топчидеру. „Два Смедеревца Антоније Протић и Гаврило Поповић, који су каткад и чиновници различни бивали, добаве из Баната мајстора, те им начини и испече 60000 цигли, да зидају себи куће; но Милош кад је летос почињао у Топчидеру градити двор; чувши за те цигле, заповеди те се све, без питања и без икакве погодбе и плате донесу у Топчидер и уграде у његов двор”. Раселио је Рватско село више Топчидера да начини себи ливаде. Присвојио је Тоскину воденицу код које је двор начинио. Рачунало се да су Београђани само на два Милошева двора у Београду и Топчидеру дали 22000 гроша кулука (1969 I: 160–161, 163, 192, 203).

Вук је све теже подносио притисак обавеза. Надао се да ће се мало опоравити и притрпети до јесени. Али како је из дана у дан бивало све горе, чим се Милош вратио у Крагујевац, Вук је писао кнезу Васи да моли Господара, не би ли се смиловао да га отпусти из службе са платом, ако већ не може са пензијом. Намеравао је да купи песме и пише којешта као и до сада. Он је знао да је његова жеља превелика, али је, такође, био уверен и у безгранично Кнежево великодушје, надајући се да ће му испунити жељу и упркос томе што је можебити и незаслужан. Кнез Ваза је отписао како је он неку част већ казао Кнезу, али будући да ће са Милошем у понедељак доћи у Топчидер, хтео је да се лично састану и усмено споразумеју, па ће се он тек онда потрудити да Његовој Светлости поткрепи Вукову жељу (1988 IV: 451–453; Стојановић 1987: 349).

Током Милошевог боравка у свом најновијем конаку долазио је и Вук Караџић у **Топчидер**. Према договору, састао се са кнезом Васом. Молио је да га што пре обрадује милостивим одговором (1988 IV: 461; 1969 I: 211). Поред Милосава Здравковића и Јеврема Обреновића, кнез Ваза је био редовни купац књига за које је Вук Караџић прикупуљао претплату у Србији, па су сравњивали квиту за двадесет и три егземплара књиге земунског учитеља

Василија Јовановића *Историја Великої Пейтра йрвої імператйора и самогржца Руссїе* (Јовановић 1831; Караџић 1988 IV: 457–458; Шафарик 2004: 243, 296). У Топчидеру Вук је био у друштву и са својим дојакошњим непријатељем Павлом Радомировићем са којим је поправио односе откако се Чика примирио и није више „викао” на његов превод Новог завета, него се чак сагласио да се штампа у београдској типографији. Чика је наручио Вуку да му у Београду купи четке и шувике (Караџић 1988 IV: 562, 577). Вука је лепо дочекао и кнез Милош. Он није био упућен да ли је у Београду још увек боравила Вукова породица, за коју се милостиво распитивао, понудивши да их снабде машћу и брашном (514). Но, Вук је изразио жељу да су њему потребне гусле које је хтео послати на једно место. Кнез је био добро расположен и великодушно је заповедио свом настојнику београдског двора Петру Лазаревићу Цукићу да се Вуку „начине троје најлепши гусала” (561, 577; Милићевић 1888: 807).

Из Београда Вук је у Топчидер Чики послао четке и шувике које је платио две цванцике и четири паре (Караџић 1988 IV: 562, 577). Надајући се милостивом одговору, наставио је да иде у судницу. Једна баба из Београда предала је писмену тужбу Милошу у Топчидеру да јој је Пера Бранков оборио кућу, због чега не може живети. Кнез је тужбу проследио београдском Магистрату како би истражили и пресудили. Извидевши чињенице, Магистрат је нашао да је Перо Бранков својевољно и на силу покварио заједнички зид између његове и бабине авлије и тако срушио бабину кућу од две собе која је из њеног дворишта била прислоњена зиду. Кућу је саградио на међи, па се пенџер нашао у бабиној авлији, у коју је једнако капала и вода са стрехе. Баба је имала право што захтева да Перо све врати у пређашње стање, али знајући његову нарав, страст за парничењем, али и блискост са Кнезом, Магистрат је предложио помирење – да он начини зид између његове и бабине авлије као што је и пре било, а због оборене куће и капања воде са стрехе у њено двориште да

плати три стотине гроша и пенџер зазида. Перо је пристао, али је био бесан. Претио је Вуку и судијама, говорећи: „Тешко ми је вратити ономе који ми добра учини; а који ми зло учини ласно ћу му вратити” (594–595).

Долазили су захтеви за решавање и из Крагујевца. Кнез Милош је послао писмо Суду Нахије београдске, 2. августа 1831. Преносећи многе оптужбе на докторе у Београду, који своје услуге преплаћују толико да се њихови пацијенти после не могу искупити из дужничког ропства. Зато је био принуђен да наложи „особито вама, љубезни Вуче, и Вама Марко [Георгијевићу]! да се ово у исполнение доведе. Ви сте један били у Бечу, други у Цариграду; зато вам је добро познато колико гди доктори визите свое од болесника наплаћују. Узимајући у сравњенија величину и богатство прве две вароши с нашом варошју Београдом определите докторима београдским таксу, по којој ће обавезни бити свагда болеснике, кои би им се јављали, посештавати и коју ниједан од њи преступити да се не усуди. Између њи налазе се и таки, кои не заслужују име совершеннога доктора а человечество изискује, равно и од њи као и од другог човека да чине дужност братољубија и зато, наплаћујући визите свое од имућнији, сиромаше и бадава да посештавају и лекове им прописују, кое управ и налажем да чину. Определивши докторима соразмерну таксу, неизоставите и њи саме призвати и сообштити је њима. Не будел кому од доктора воља подлећи судејском определењенију томе вашему, нека се из вароши удаљи, а мени то известним учините, да се о набавленију други доктора постарам” (Добрашиновић 1970: 183–184; Ђорђевић 1921: 17).

Осим налога који су тежили уређењу појединих области варошког живота, у Крагујевцу су се једновремено збијале и „спрдње” са писмима која су се састављала по службеној дужности. У лето 1831, „Београдски магистрат у писму једноме на велики суд спомињући нешто Вучића Перишића, обер-сердара и шефа књажеске гарде, који је тада седио у Београду у двору Ми-

лошеву, каже Господин Вучић. На то дође магистрату од великог суда оваки одговор: 'На читање овога писма вашег дође случајно и Амица, и чујући да се Вучић Господином назива, није се могао довољно начудити, говорећи: 'Где људи зуљами – сиромаси, који ништа немају! – који, нити имају стокe шуте ни рогате, нити им се барем по камена на Топчидеру окреће, начинише Господином човека зиљама, као и сами што су!' И ово је Амицино примечаније праведно, за то вам ми, у договору са Њиовим Светлости заповедамо да се у напредак тога чувате" (1969 I: 138). Кнез Милош није трпео да се његовим чиновницима приписују било какве етикеције достојанства. Особито је био укорен мачвански капетан Вуле Глигоријевић кога је Кнез донедавно посинком називао. Народном суду у Крагујевцу он је послао писмо, оверено личним печатом, на коме је била изрезана сабља у руци. Када је Милош то видео, он је био бесан како се Вуле дрзнуо, па „заповеди своме лекару, доктору Стејићу, те намолује како човек левом руком држи курац, а десном шприцаљку, те шприца у њ, па ово пошаљу у Шабац Јеврему Обреновићу, Милошеву брату, да преда Вулу и да му каже да је то за њега да метне у печат, а не сабља". Милош је то учинио „бајаги што се говори да је Вуле у болести тако радио" али је Вук Караџић приметио да полну „болест није имао само Вуле, него и Милош и готово сва свита његова" (1969 I: 136–137).

Када је Јаков Ковачевић из Сурдука пребегао из Цесарије и пошто је задржан у полицији, Народни суд из Крагујевца послао је Београдском магистрату заповест да бегунца не задржавају у Београду него да га пошаљу некуд на десет сати удаљености од пограничја, а ако он то не прихвати да га врате на другу обалу. Један од чланова Народног суда, Милосав Перунички из Карановца, писао је Вуку Караџићу: „А мене један чоек потребан кои о винограду знаде радити у томе вама препоручуем да ако је таи [Јаков Ковачевић] способен да га управо к мени пошаљете у томе ћете ми велику љубав учинити а ја ћу се старати да и њему код мене буде, а ако и жену имао буде, ја ћу њега примити". Мило-

сав Перуничих је тражио услугу Вуку управо пошто се вратио из преговарачке мисије са Турцима који су се побунили против султанових реформи у Босни. Кнез Милош је пажљиво мотрио на дешавања преко Дрине и настојао је да се јавно покаже уздржан. Међутим, када су Бошњаци до ногу поразили царску војску, 16. јула 1831, у бици код Приштине, кнез Милош је у босански табор упутио повереника Милосава Перуничиха са нарочитим упутствима за њиховог предводника. Перуничих није храбром капетану Хусеину Градашчевићу носио само поруке, већ и сто кеса новца. Милош се нудио за посредника и јемца миру између Босне и Порте, надајући се да ће и тако подупрети напоре српске депутације у Цариграду ради приступања коначном извршењу хатишерифа. Својим наредним писмом Милосав Перуничих је известио Вука Караџића о новостима „да су Бошњаци под витезом њиним [Хусеином Градашчевићем] собрани на пољу Косову одржали баталију над царском војском” (Караџић 1988 IV: 459–460; Гавриловић 1912: 358–359).

БЕОГРАД У ДОБА КОЛЕРЕ И СРБИЈА 1831. ГОДИНЕ

С друге стране, одасвуд су стизале кобне вести да се проширила колера која је проузроковала велику скупоћу. Јосиф Миловук је опомињао Вука Караџића из Пеште: „Знам да сте изволели чути да је колера близу нас, а можете себи представити да у оваком стању све престаје, а и престало је тако, да већ нужна тишти. Ми трговци кои од пазара живимо, кад га нестане, онда смо пропали, а ово зло нам је код куће. Зато би Вас препокорно молио да ми помогнете и да ми оно мало новца пошаљете, а ја ћу Вам благодаран за то бити” (Караџић 1988 IV: 453). Адам Драгосављевић, који је током 1830. прешао у Вуковар за учитеља, помишљао је да се пресели у Србију, па је, 13. августа 1831, писао Вуку: „Ја чу ономадне да [у Београду] у трећој класи нема учитеља. Ако је то истина, молим, изволите ми таки отписати, и могу ли људи сад због колере тамо и овамо с пасошом прелазити” (462; Чалић 2014: 146). Из писма које је кнез Милош добио од Димитрија Давидовића дознало се да у Цариграду не хара само колера, „него и куга и још некаке красте”. „Збиља! Да ли ова колера није она срдобоља, која је по Турским војскама морила (као што се пише и приповједа и пјева)?” – питао је Вук Јернеја Копитара, интересујући се и за епидемиолошке прилике у Бечу: „Пишите ми, молим Вас, одма, и јавите ми, имате ли Ви колере у Бечу, или око Беча. У нас у Србији унутра до сад је здраво; истина да готово у свакој кући има грознице, у којој се бљује и ћера напоље; али се не умире” (Караџић 1988 IV: 476). Услед ширења колере у

Србији Вук је страховао да ће избити рат са Турцима, јер су били измешани. Међутим, да би се опасност отклонила кнез Милош је предузео озбиљне мере. Наредио је да се „из Земуна не да амо ни за једну пару ништа што се једе”, да се одржавају ред и чистоћа, а 9. септембра 1831. издао је „Упутство за лечење колере” које је било прво одштампано штиво у тек заведеној Књажевско-Србској типографији (461–462, Ђорђевић 1921: 30).

Потписујући се понекад шаљиво „Ваш Одма”, иако од априла није примио ниједно Вуково писмо, Копитар није часио, него је намах одговорио: „Како знам Вашу леност, очекивао сам писма тек за август-септембар. Додуше, с Вашом породицом, због школе. На колеру нисам рачунао. Због овог госта сви су наши планови у овом тренутку одгођени. И овде она влада, како кажу, већ од 13. августа, дакле већ скоро месец дана, али јавно још није призната. У целини узев, ми смо засад при добром расположењу и, у сваком случају, имамо благу колеру: уколико не буде горе, смејаћемо се на крају једни другима, пре свега лекарима, зато што се ови, с једне стране, сами највише плаше, те одбијају да иду до оваквих болесника, и на крају мање знају од старих баба. Грим се, као и Ви брине, за нас и саветује ми да урадим онако како ће он радити: да једем само добру говеђу јуху, говеђе месо и кромпир и да иначе будем при добром расположењу. Обоје сам чинио већ пре његовог савета и зато овај савет предајем даље: можда га можете користити. И ја верујем да она срдобоља коју помињете у једној од Ваши песама коју је бог послао безбожним Индусима²⁰, потиче из старе традиције, али она која је уобичајена код турских и хришћанских армија позната је у Европи од Хипокрита, на пример, у једном приручнику за војне лекаре, Беч 1756, описана је до детаља. Индијска је само јача, као и сви производи јужнога сунца; но она мора код нас да постане слабија. Чист ваздух, умереност и чистоћа три су главне заштите. Зато је Београд здравији

²⁰ „[...] Бог пусти тешку болезању, / Болезању страшну срдобољу / Те помори и старо и младо / И растави и драго и мило [...]” (Караџић 1976: 17).

од Земуне. Додуше, не свуда: свеж ваздух у неком добром делу Земуне бољи је него нездрав у неком смрдљивом делу Београда. Да ли ће наше школе бити отворене 1. октобра зависи од ступња колере. Засад се верује да ће бити. Но, уколико ово не би био случај, сматрам да је, и овакав Беч здравији него Ваше баруштине”. Из предострожности за све што долази из Мађарске у Аустрију, додао је Копитар, „мора провести 20 дана у контумацу у Бруку на Лајти. И Ваше писмо је тамо од почетка до краја окађено” (Карацић 1988 IV: 479).

Вука је, међутим, највише тиштила ситуација у Земуну, у коме су градске власти забраниле рад јавних институција, па Сава није ишао у школу. Да не би бринуо одвише, Василије Василијевић је шаљиво и иронично отписао, 16. августа: „Првог и другог августа умреше овде на пречац троје четворо, што су били одавно већ за путовање, па већ огласише колеру, школе и цркве затворише (у бирцузе и кафане сме ко год оће) учини се буна по свој вароши. Јуче умре један чифутин, почем је једну олбу ракије из јутра смазао, данаске нит се ко разболе, нити умре, сва се буна утиша. Да Бог да! Да ова колера код нас на томе прође” (469).

Вуку је, свакако, дојадило да буде председник Суда нахије и вароши београдске. Ту где је требало правду делити суочио се, на његову жалост, са супротним. Многе његове добре представке, које су почивале на праву и поштењу, са поругом су одбациване и мимо његове воље морао је да учествује у извршењу многих неправди (764). Осим тога, већ четири месеца се осећао лоше у Београду, жена му се страшно разболела у Земуну, колера се појавила на све стране, а био је рад и да сина Саву упише у школу (1969 I: 135–136). Тражећи дозволу да оде у Земун фамилији и да „уреди којекаке домаће послове”, 16. августа 1831, преко кнеза Васе Поповића, молио је кнеза Милоша да се „док је год жив оптусти из службе с платом”, а ако то није било могуће да га онда разреши са платом барем на три године. Уколико ни „ово среће не може имати” нека буде плаћен „донде, док не дође вријеме да се

пође у Лозницу и Тршић”, јер се једнако надао да ће га Кнез, после присједињења Јадра и Рађевине, учинити тршићким спахијом. Једном је Кнез запитао Вука у Крагујевцу „шта он мисли, треба ли у Србији да буду наследствени племићи?” Вук је одговорио „да у свим државама, где је управитељ наследствен, обично има и племића наследствени” и да би ваљало да тако буде и у Србији. У тај мах, Милош није ништа рекао, али га је после неколико дана, преко посредника, прекорео да је он то „себе и своје деце ради тако одговорио” (211). Међутим, највећу би „ползу народу” и Кнезу Вук могао учинити када би му се одредила пензија, па да живи где му је воља и да ради шта му је драго или пак да „сједи једнако” у Петрограду, где би Књаза могао „у политичким пословима што послужити и своје књижевне послове радити” (145; 1988 IV: 460–462).

Надајући се брзом одговору, Вук је, сутрадан, пожурио и са молбом кнезу Милошу да се он лично преко Росијско-Императорске надлежне власти заузме и да му помогне издејствовати свој дуг из новчане масе покојног Стефана Васиљевича Живковића. Приложио је облигацију која је сведочила да је 1812. Стефану Живковићу позајмио „50 ћесарски дуката”, за које је чуо да их је покојник назначио у тестаменту. У наставку, Вук је писао да је Живковић њему „још много више дужан од новаца, које сам му у Бечу 1814. године узајмио, но будући да ја на то облигације немам, а он и жена његова умрли, тако о том не могу ништа ни говорити, већ ако да које од њи двоје буде што у тестаменту назначило; за које такође молим се препокорно Вашој Свјетлости да би се смиловали и преко Росијско-Императорски надлежни власти разабрали” (1988 IV: 462–463).

Писмо је једновремено датирала Марија Поповић из Будима. Њу је 1829. у Будиму опоменуо Вук Караџић да му јави ако шта буде чула за *Ойийи наставлења к Србској сличноречности и слоомјерју или ѝросодији* Луке Милованова Георгијевића. Пре два месеца, она је била у посети госпођи Јефросимији, удовици

покојног адвоката Глигорија Димића. Чула је разговор у суседној соби када је парох Јован Витковић тражио од Димићке Лукин рукопис *Прозодије* да га са Јованом Берићем поправи и припреми за штампу. Марија је одмах зажалила што рукопис није имао среће да већ буде објављен онако како га је аутор саставио, а њу се судбина рукописа и те како тицала, јер је покојни Лука њу од „најнежнијег детињства познавао, много пута поучио, псовао за незнање и за уво повукао за заборавност” да би је извео на прави пут, зашта је она њему свагда била благодарна. Марија је молила Димићку да не даје рукопис пароху Витковићу и Јовану Берићу нити неком „бачком књижевнику полетарцу” да га не би упропастили. Одгађали су предају рукописа док Марија није писала Вуку. Једанаест дана је писала писмо, јер је била у берби грожђа. У међувремену је нашла међу рукописима писмо од Лукиног шогора, по којем Лукина маса у Винковцима припада његовој сестри, а она није хтела да надокнади братовљев дуг за *Прозодију*, него је наложила намирење потраживања када се дело објави. Ако што остане добити, намирили би се и трошкови Глигорију Димићу који је платио Лукину сахрану. *Прозодија* је, наиме, имала 110 форинти дуга код чизмара, шнајдера и праља. Када је Глигорије Димић хтео да га изворно објави и од добитка из продаје књига исплати потражиоце, напречац је преминуо, па је рукопис остао његовој супрузи. Марија је замолила Јефросимију Димић да јој покаже папире које је прегледала и исцрпно је исписала садржај, пославши га Вуку Караџићу. При том, пронашла је и друге списе. Међу њима је био и *Фрајтар Звекан* за који је она сумњала да је то његов састав, премда је већина Срба у Будиму, која је читала, мислила да је он аутор. Испричавајући се, ипак, што га узнемирава у Србији где је био забављен државним пословима, Марија Поповић је молила Вука Караџића да изнађе времена и начина да, са својим уводним описом ауторовог живота, аутентично објави јединствено дело Луке Милованова Георгијевића (463–469, 484–487, 501–504, 537–537, 547–548, 577–579).

Марија је запечатила писмо тек пошто је одустала да ишчекује најављену цедуљицу Дионисија Стефановића који се из Србије вратио у Будум за Ђурђевдан. Био је током јесени и зиме писар капетану у Кораћици. У беспарици, он је у Пожаревцу заложиио капут за тридесет гроша код терзије Станоја, па је затим послао Вуку Караџићу десет гроша са молбом да му позајми још двадесет и тако му помогне при искупљивању новог капута, плаћеног шездесет форинти. Без њега од срамоте не би смео да се врати кући у Будим. Након више молби Вук је притекао у помоћ сину свог пријатеља. Дао му је новац за капут, па је, о Ђурђевдану, Дионисије дошао у Будим где је наставио да учи француски језик. У међувремену, умрла му је мајка. Његов отац Димитрије мислио је да се сви преселе у Србију и да своју кћерку Јерину, која је одбијала будимске просце, заправо уда у Србији (329–330, 343–344, 364, 384–385, 405, 437; Добрашиновић 1987б: 111).

Вук се једнако надао вестима од кнеза Васе. Прошло је скоро месец дана, а није било одговора. После растанка у Топчидеру, кнез Васа је отишао у нахију, у Чачак, где се које послом које пак због грознице, задржао до 18. августа 1831. Вративши се из нахије у Крагујевац, Васа је затекао Вуково писмо (Караџић 1988 IV: 470–471). Међутим, било је отворено. У његовом одсуству, чиновници су га распечатали у Кнежевој канцеларији. Мислили су да ће какву другу новину у њему наћи, али када су прочитали умножили су се разговори који су довели до Амициног пасоша. Што је Вук у својој молби искао пензију то је у Крагујевцу примљено за највећу погрешку и кривицу (490; 1969 I: 145 Стојановић 1987: 349). Стојан Симић, Павле Радомировић Чика, Сима Милосављевић Амица и Јаков Јакшић читали су Вуково писмо и одређивали су му кобајаги пензију, на коју су хтели да му издају и диплому и да му је пошаљу. Када је кнез Васа дошао из нахије у Крагујевац он им није дао, али није могао ни спречити ново подругљиво писмо и пасош (Караџић 1988 IV: 483). Он је, 21. августа, из Крагујевца, одговорио Вуку Караџићу да се притрпи

у досадашњем звању док се не уреде односи са Портом, па ће се тек онда стећи услови да се списатељи, чиновници, учитељи, трговци и занатлије помажу и снабдеју привилегијама (471–472). Вук је увидео да је испуњење његових жеља на дугом штапу и да има много противника који роваре против њега. Решио је да се из „отечества” уклони од бројних јаких непријатеља, јер борити се против њих било би узалудно (593). Отписао је кнезу Васи како је разумео да његова пензија чека решење судбине народа која је једнако таворила, али опет му се јавља са новом молбом да му Кнез дозволи, крајем августа, одлазак фамилији барем на два месеца, ради уређења домаћих послова, јер код куће у Земуну није био скоро годину дана. Пре но што је запечатио писмо стигла је вест да му је жена насмрт болесна. У пост скриптуму, пожуривао је Васу да му се пошаље допуштење, сматрајући излишним опширније објашњавање жалосног стања. Шта би он са своје петоро ситне дечице ако му умре жена која је у Земуну остала беспомоћна и сама, јер се у доба колере сви клоне кућа у којима неко болује или умире (471–472; 1969 I: 136). Васу је тронуло писмо. Сажаљевао је и саосећао са пријатељем. Хитно је Вукову жељу саопштио Кнезу који је наложио да се изда пасош за пут. Васа је упозорио Вука, при том, да ће му са Кнежевим допустом стићи и од Амице увредљив пасош, јер се они рођаци грубо шале међу собом (1988 IV: 474–475).

У међувремену, пре Васиног одговора, на име директора београдске полиције, Цветка Рајовића, стигли су писмо и пасош из Крагујевца у Београд од Симе Милосављевића Паштрмца Амице, са заповешћу да се у суду окупе не само сви чланови Магистрата, него да дођу и браћа Стојан и Алекса Симић, који су били Милошеви намесници у Београду, па да онда директор полиције пасош најпре јавно прочита, а потом званично уручи Вуку. Како у суд није могао да дође Алекса, онда је Стојан Симић позвао бившег Милошевог хазнадра, а ондашњег смедеревског трговца и његовог ортака, Гаврила Поповића. Међутим, док још

није био Амицин пасош прочитан Вуку и док га он још није имао у рукама, његов садржај је већ био разглашен по Београду, због чега се намах проширила вест да ће Вук бити протеран из Србије (511; 1969 I: 136).

Амицино писмо и пасош Вуку је прочитао Цветко Рајовић Ђетко у суду пред чиновницима (1988 IV: 481). У уводном делу, Сима Милосављевић Паштрмац је писао, у Крагујевцу, 31. августа 1831: „Љубезни Рођаче, чујући да си у намеренију к рођаци у Земун ићи; одма сам с Ђурђевцима прочим постарао да Вам се Пасош к прелазку у ону страну нужни пошље. За то ево и прилажем Пасош који ће Вам нуждан бити, као што Вам је овом подобни дат, кад сте и пређе из Крагујевца у Земун прелазили. Примите, примите, велим оваи Пасош од рођака Ваши подносим Вам, хотја да ћете и други добити, јер оваи сваку препоруку за Вас нужну у себи содржава. Желећи Вам срећан пут, поздравите ми и Снау моју и Саву”. У Прилогу се налазио Пасош у коме, као и у оном првом, стоји најпре његов телесни опис: „Показатељ овог Г. Вук Стефановић Караџић, рођак мој, из Тршића, око 45 година стар, стаса израстна, лица љупка, погледа умилна, чела намргођена, носа лепа и округла, мали уста, ситни, чести и бели зуба, ушију соразмерни, ноге једне мало краће истина, но не шкоди му к скорому оду, руке праве и слободне, само једном не може свуда, куда би желио радити; к тому лако се познати може и по тому, што лети у постављеним кожам аљинама иде, и мало врло говори, а кад проговори, варнице му беле из чести зуба излећу словом ови рођак мој, подобни писарју и совјетнику цара Душана, као што га историја описуе, најсквернија фигура, полази у Земун фамилији својој: зато и препоручујем надлежним Сербским властима да му прећи у Земун препјатствовале не би, а Ц. К. учтивјејше умољавам, да кад у Контумацу рођак мој буде, не би многог када на њега трошили, он је сам од себе кад пријатан, подобниј житном калу, а највише молим Ц. К. власти, да би на то вниманије своје обратити изволите, да се и пенџери и врата

по соби, у којој би рођак мој за време Контумациранија свога пребивати морао, тако утврђена била, да се нигди одушке ни најмањ не нађе, кроз која би воздух у собу ући могао; јер кром свога својства, која рођак мој има, то му је најотличније, по којим се равно, и као по другима више назначенима познати може, да врата и пенџере одма гди наиђе, затвара и тврди, да га откуд цуг ударио не би, пак онда то – прв седа; као што обичај има затварати се лепа птица вуга, која пријатан и мирис од себе даје. Пасош овај даје му се на толико времена колико њему [Вуку] од рођења има година”. Код Амициног потписа ударен је „велики печат славнога негда Српскога манастира Раванице, у коме је црква са шест кубета и вазнесеније Христово” са натписом кнеза Лазара из 1374. године. „По свој прилици”, мислио је Вук, „Милош је овај печат узео из манастира што му се учинило да овако лепу и наочиту ствар, која показује као неко господство и власт, нико осим њега не треба да има; па сад стоји у његовој канцеларији, те га ударају на Амицине пасоше, на распусне (Амицине) књиге и на остале овакве спрдње” (473–474; 1969 I: 136–137; Стојановић 1987: 350–351).

Пошто је током седнице прочитан, пасош је уручен Вуку. Међутим, Амицина пропусница није била толико неповољна, јер је Вук тврдио да је то њихова шала. Што се тиче Амице, Вук је био мишљења да за њега важи оно што бабе кажу: „Што му је на срцу, оно и на језику”, а за њега је још држао да је на његовом срцу још мого боље него на језику, али да су прави непријатељи за које баке говоре: „Кусалом те закусује, а дршком ти очи вади”. Мучније је било Вуку када је Стојан Симић, дошавши из Крагујевца, пред Цетком Рајовићем и многим другима казивао како су му одређивали пензију у Крагујевцу и да су хтели да му издају за њу диплому, па им није дао кнез Васа. И то је опет могао да припише шали, мислећи „нек чине и говоре што им драго”, али је једнако streпео да га њихова злочест не одврати од Кнежеве благонаклоности. Био је сведок настојања да његову приврженост

Милошу омаловажавају. Било је људи који су му у Београду у очи говорили, тако и оних који су то чинили иза његових леђа, да ништа није учинио за кнеза Милоша нити за народ. Уздао се у Божју помоћ, јер кад „ђаволи на човека највећма навале, онда му Бог највише помаже”, а сетио се и пословице коју „баке наше кажу: ’Послије грмљавине најљепше вријеме бива’” (Караџић 1988 IV: 483–484, 509, 595).

БОЛЕСТ И БЕДА НА ГРАНИЦИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТА

Уклонивши се од непријатеља, Вук је, 3. септембра 1831, приспео у **Земунски контумац**. Међу издржаваоцима карантинна већ је колао садржај Амициног пасоша и држали су да је Вук отеран из Србије (475, 482–483, 511). Владао је страх од болести. Вук је забележио упутство за справљање лека против колере који је у Контумацу пронашао син покојног лекара Антуна. Рецепт је одмах послао у Србију кнезу Васи Поповићу и потражио је од Кнежевог секретара Стефана Радичевића сведочанство ради регулисања руске пензије. Примео је Сведочанство од Радичевића, а од Васе писмо, у коме је захвалио за лек против колере који је земунски генерал Јохан Фојт већ послао кнезу Милошу, али је рецепт био на немачком језику. Зато су они још више благодарили Вуку који им је уштедео времена да не морају преводити. Уверавајући, при том, да Кнежева милост није нимало охладнела према Вуку, Васа је саветовао да не треба очајавати због Кнежевог незадовољства, али се не треба ни гордити испољавањем његових симпатија. Осврћући се на непријатности са Амициним пасошем, Васа је тешио Вука да он није због тога нимало изгубио уважање, већ да је то, напротив, уобичајена крагујевачка пракса и да је Амица, подобно томе, управо састављао „похвално” писмо Цветку Рајовићу „што је по Бесарабији идући с Гн Петронијевићем у Петербург, онако мајсторски жене потпасивати знао, те му међу прочима кћи Јанићијева, оставивши мужа свог, чак из Кишенева, за исти лек, дојури, не могавши, може бити, нигде

тако доброг подпасивача наћи као што је он”. Цветко Рајовић се венчао са њом у Београду, „не марећи, што она има мужа, с којим се није распустила ни на мирском ни на свештеничком суду” (480–481; 1969 I: 172).

Вук је једнако био слаб, увече је имао малу грозницу, а бол у глави није јењавао, па се једва накањивао да пише писма (483). Одложио је одговор кнезу Васи, али је отписао у Вуковар Адаму Драгосављевићу „да у Бијограду у једној класи нема учитеља, али у којој, то Вам не могу изредно казати; јер онамо ни учитељи ни класе нијесу још тврдо одређене. Колера не смета сад одовуд онамо прелазити, а одонуд амо мора се 20 дана у Контумацу лежати (као ево што и ја сад чиним). Ја ћу [28. септембра] изићи из Контумаца к мојој фамилији, но око Митровдана дне мислим се опет вратити у Бијоград. Ако би смо се међу тим могли састати, да се лично познамо, би ми врло мило било (не би сте ли могли око [2. октобра] доћи у Земун?). Рад сам мога Саву дати у Винковце у школу, за то би Вас молио да ми по првој пошти јавите кад ће се школе онђе почети (то Ви, ако и не знате, можете одатле ласно разабрати)” (482). Адам је, међутим, био у Земуну уочи Вуковог приспећа. Оставио је 2000 скупљених речи, којих није било у Вуковом *Рјечнику*, са тумачењима вишем учитељу Николи Хаџићу који је припремао да објави сопствени лексикон, а у рукопису је имао и латинични, „шочакчи буквар” приређен за штампу. Хтео је да начини нова слова „за све Славене Римскога закона” уместо „дојакошњих крпежа (ch, cs, sh, dj или gj)” (558, 591, 613, 621, 625).

Хитао је да одговори и Марији Поповић. Отписао је, 19. септембра, у Будим, да ће се, упркос свим тежбама које су га снашле, посветити објављивању несрећне *Прозодије* покојног пријатеља и земљака Луке Милованова Георгијевића. Марија је одмах прочитала писмо госпођи Јефросимији Димић која је пристала да се објављивање књиге повери Вуку Караџићу, али под условом да се не открива њено уступање рукописа и да се у Објави за пренумерацију и у предговору огласи како је спис остао задужен у износу

од сто десет форинти који ће се намирити од претплате и продаје књига. Премда је госпођа Димић хтела и да задржи оригинале, Марија је прионула на пажљиво преписивање, настојећи да рукопис пошаље до првог пештанског вашара. Мислила је каква је то иронија када је спало на њу да се она стара за *Просодију* која је већ двадесет година лежала у сандуку са мољцима, а не међу Србима. Поредила је два рукописа, један из 1810, а други из 1814. године и много се смејала док је преписивала *Фрајџра Звекана* (469, 484–487, 501–505).

Увече, 27. септембра, са санитарном пропусницом Вук је ступио у сабласно опустели **Земун** да „тјеш и разговара” своју уплашену жену, премда је и он био застрашен. На зиду је висила представа Матере Божије којој су се укућани молили. Први пут је у колевци видео и узео у наручје тромесечну кћерку Љубицу (Амалију). Сутрадан је завршио писмо Јернеју Копитару које је започео у Контумацу. Саопштавајући да се „у Земуну показала колера, и до сад кажу да је умрло од ње двјеста душа; а многи управо мру од страа”, Вук је упутио опоруку Копитару: „Аманет Вам Божиј моја ћеца, ако остану сирота иза мене. Ја од Вас већег пријатеља на овом свијету немам” (1988 IV: 475–476, 483, 558; 1989 V: 194; Љушић 2004: 442–443; Jovin 1978).

Једва се наканио да отпише кнезу Васи, јер грознице и главобоље нису јењавале ни две седмице пошто је прешао у Земун, а једнако је имао утисак да неће нигда више бити здрав као што је био зимус и у пролеће. Добивши отпуст на два месеца, а како је већ пола од тог временског периода минуло, Вук је опет преко Васе настојао да он згодном приликом представи Кнезу његову „препокорну молбу: ако би се догодило да слабости ради не могбудем до Митрова дне тамо прећи, да би се смиловали да заповједите [Јакову] Јакшићу да ми премилостиво одређену плату за ова три мјесеца амо пошаље; јер осим тога, што се слабости ради могу задржати, да на вријеме тамо не пређем, рад сам Саву одвести у Винковце у школу будући да је мјесто доста с пута,

морам барем за по године рану и квартир за њега напријед платити; а и овђе код куће ваља ми прије него тамо пређем купити дрва, брашна, које свињче и остало што треба за зиму” (Караџић 1988 IV: 483–484).

Васа је био заузет припремама око удаје своје сестричине, седамнаестогодишње Јелисавете Савке Обреновић. Свадба се припремала у Топчидеру. Кнез није хтео руку своје миљенице да пружи ниједном свом чиновнику, па нити Вуковим кандидатима Демелићима и Шпиртама, већ ју је испросио земљопоседник и спахија Тодор Николић из села Рудне у данашњој Румунији за свога сина Николу. Његова мајка Јелисавета била је кћерка угледног земуноског трговца и политичара Атанасија Карамате (1969 I: 211; Стојчић 1913: 21). Пред славље, настала је гужва око набавке у Земуну, коју је Вук Караџић описао: „Летос кад дође [кнез Милош] у Топчидер са свима знатнијим чиновницима да удаје кћер своју за Рудњанског спаију Николића, не деси се на вечери земичака ни лепа белог вина, за то сутри дан дозове к себи Београдске кметове и магистрат, те ји све јавно изружи и испсује што се грђе могло, додајући: ’Ја у најмање село кад дођем, људи се старају како ће ме дочекати, а ви, прва варош у Србији, за коју се ми толико с Турцима терамо, ни мукает; нашли сте магистрате (т. ј. членове магистратске, који су с кметовима заједно стајали) шупке, као и ви што сте; али причекајте мало, док вам ја станем судити, јебаћу вам оца у дупе! Сиктер, курве! Мутвак ту сад донесите; и друго, што год треба, набавите из Немачке!’”

Грдња се збила око десет сати ујутро, а увече је, без обзира на строге санитарне контроле због епидемије колере, све тражено допремљено из Земуне. „Овде су Београдски кметови и магистрат за права правцата Бога псовку извукли”, али ако је ико био крив за пропуст, то су били, према Вуковом мишљењу, Тома Вучић Перишић и Стојан Симић, „Милошеви намесници у Београду, који су по дужности (*ex officio*) знали да ће Милош доћи и ским ће доћи и зашто ће доћи, а магистрат Београдски нити је ишта

од тога знао, нити је било путно да о томе распитује; а баш и да је знао, опет из своје главе не би смео варошанима заповедити да преправљају Милошу у његовој кући конак и дочек” (1969 I: 162).

Усред весеља са сватовима и новим пријатељима, кнез Васа ипак није сметнуо са ума Вука Караџића. Пред венчање писао му је нека се стара да уреди своја приватна и домаћа посла и смести Саву у школу, а он ће настојати да му се штогод од плате пошаље (1988 IV: 490–491). Васине речи пристале су на Вуково болећиво срце као мелем на рану. Он се, такође, радовао када је у Земуну посматрао младожењине сватове који су се приправљали за прелазак у Београд (491–492). Жалећи што није имао част да лично присуствује свадби у друштву са осталим чиновницима, Вук је, из Земуна, 15. октобра 1831, честитао Милошу од свег срца удају ћерке. Пожелео је срећу и задовољство да дочека и женидбу синова и рађање унука (489). Свадба је била 16. октобра 1831. Током весеља нашло се свега у изобиљу „не само земичака и телећегга мяса и свакојака вина Сремачкога, него и шампанскога (којега је бутела у Београду 13 цванцика) толико, да су га и они, који око астала послужују, пили колико су тели” (1969 I: 162).

Вук се, пак, надао да ће имати прилику за сусрет са кнезом Васом у Контумацу када буду пратили сватове назад. Но, тај дан га је ухватила јака грозница, али је око једанаест часова ипак отишао у Контумац и чекао је Васу до пола дванаест. Није више могао издржати, јер се поново тресао, па је утекао кући. Мислио је да прилика ипак није пропуштена, јер ће Васа онде ручати, па ће се тек предвече вратити у Београд. Но, када је слеподне дошао, дознао је да се кнез Васа распитивао за њега. Жалио је што су се мимоишли и захваљивао што га се уопште сетио у тој „халабуци”, опомињући га за слање плате и најављујући прелазак у Србију чим уреди домаће послове. На путу из Топчидера према Крагујевцу, Васа је пренео Кнезу Вукове жеље. Милош је очекивао да се Вук у своју дојакошњу службу у Београд врати половином новембра 1831. Ако би тад било лепо време, Васа је предлагао Вуку долазак

у Крагујевац, где би се са Милошем све усмено споразумео. Ако ли, пак, не буде угодно време, онда нека пише из Београда. У оба маха, Васа се надао да Милош неће одрећи његову молбу (1988 IV: 491–492, 496–497).

Вуку је било жао што је пропустио и сусрет са Адамом Драгосављевићем који се настанио у Вуковару, јер се предомислио. Уместо у Винковце, једанаестогодишњег сина Саву одвео је у **Нови Сад** и уписао у први граматички разред латинске Гимназије. Сместио га је у домаћинство пароха Уроша Романовића и његове супруге. Отац је саветовао сину да буде послушан код куће и у школи, а за примерено владање обећао је четвртком и недељом награду од по три крајцаре (499, 520–521, 533, 550, 567, 618). Павла Јозефа Шафарика затекао је врло болесног. Патио је од реуме и повремено се једва придизао из постеље како би извршио само основне школске обавезе (520, 529).

У Новом Саду Вук се заузео да новорукоположеном српском митрополиту Мелентију Павловићу изради два печата. Њихов изглед је представио Вуку на земунској Парлаторији митрополитов секретар Лазар Зубан. Тражио је да оба буду „као што је печат Његове Ексцеленције Гдина Митрополита Карловачког с том једном разликом што ћете орден изоставити. Један од ови печата ваља да буде мален на подобје повећег прстена, а други средње величине као што Г Митрополит обично печати”, отприлике четири центиметара пречника (494–495).

У Вуковом одсуству ништа законски није било остварено према хатишерифу, осим што су, уместо досадашњих Грка, Срби стекли домаће епископе. О променама у црквеној хијерархији Вук је известио горњокарловачког владику Лукијана Мушицког. Писао је да је кнез Милош у Цариград послао игумана манастира Враћевшнице, Мелентија Павловића, који се истакао у боју на Љубићу 1815, пошто је соколио устанике лупајући у бубањ. Са њим је путовао и игуман манастира Сретење, Нићифор Максимовић. Цариградски патријарх Константин је, 30. августа 1831, Мелентија

поставио за архиепископа београдског и српског митрополита, а Мелентије је сутрадан посветио Нићифора за ужичког епископа. По повратку, они су заједно са дотадашњим београдским митрополитом Антимом, завладичили у Београду и игумана Герасима Ђорђевића за пожаревачког, односно шабачког епископа. Грчки митрополит Антим, који је Милоша помазао за наследног кнеза, и ужичко-ваљевски митрополит Герасим Домини одустали су од звања и повукли су се пред националним достојанственицима, за које је Вук Караџић тврдио да једва читају, а да се потпишу не знају никако. Вукова опаска, међутим, није била веродостојна. Владика Герасим Ђорђевић био је добро писмен и 1838. у Београду је објавио књигу *Знамениити догађаји новије српске историје на крајко у везаном и црпсјом слоју*. Чини се да је Вук боље познавао пређашњег шабачког владикау Германа (Герасима Домина), чије је речи упамтио. Он је имао обичај говорити „да се сваки човек, макар се како Њ[еговој] Св[етлости] замерио, само ако је у први ма у животу остао, за цело може опет надати милости Њиовој. Истина ови Германови речи” давали су и Вуку „надежду опроштења и милости” (518, 534, 542, 568; 1989 V: 39; 62; Љушић 2004: 21–22, 444–446; Милићевић 1888: 153–156, 317–319, 491–493; Радосављевић 2007: 148–154).

Приспевши из Новог Сада, Вук се правдао да је у **Земун** дошао са дозволом Милоша Обреновића, јер се говорило да је протеран из Србије. Гласови су ишли и изван Земуна, па је мати Лазара Зубана то чула о Михаљдану на Бечкеречком панађуру. Дошла је у Земун да пита Вука да ли јој је син још жив, јер се уопште није јављао. Вук је писао Зубану да му се мајка налази у Земуну и хтела би да га види. Зубан је отписао како је заузет и не може да пређе. Молио је Вука да јој помогне око вађења пасоша, па ако га добије, он би јој кренуо у сусрет у Контумац (Караџић 1988 IV: 511, 584). Међутим, многи нису сумњали у Вуков углед и достојанство у Србији. Незадовољан прометом и наплатом у Сремским Карловцима, трговац Петар Ристић разматрао је мо-

гућност да посао настави у Србији. Премда је чуо „о тамошњи страни разне говоре”, због којих се двоумио, молио је познаника Вука да му „јасно и обстојателно извештење учини” о стању и могућностима трговачког посла у Србији (538–539). Дочувши да је Вук у Земуну, Јован Балаитски је писао из Вршца да га не држи више у неизвесности, „но или бело или црно отпишите ми, да знам, куд ћу се девати? Јер овде више заостати не могу, потрошивши што оно кажу и црно и за нокта” (489–490). Вук је одговорио да у Србији још нема прилика за позивање правих људи. Вуков одговор је Балаитског бацио у очајање, није више видео излаз, разочарао се, па је поводом Вуковог оклевања и вршачки нотар Урош Волић предочио Вуку његово несрећно стање: „У призренију Гдна Балаицког могу Вам казати да је он смушен, што нема надежде известне ухлебљен бити на оној страни, а и ја сам соболезнем његовој судбини; служба му је таква, гди би морао собствено притјажавати имање да о свом лебу другому служи, а код њега сиромеха не само што иманија таковог није догодило се, него што деца, која му се по природи умножавају, све више и више од оног малог што има укидају и тако жалостну будућност – ако не би страну променио – за њега преправљају. Ви право имате што кажете да јошт није време дошло кад ће се људи за Србију потребни тражити; и ја тако судим, а и њему говорим да се претрпи: Но чудна је ствар кад човека нужда гони. Искао је већ допуштење од свевишњи места да пређе тамо са фамилијом и тако рећи спремио се путу, пак топерв сад не зна куда ће? Помозите му ако можете, у договору с пријатељи, нећете недостојном помоћи, и нећете се кајати, што сте га помогли” (500).

Иако ни Вук није знао „куд ће да се дева”, отписао је Урошу Волићу да је кнез Милош наименовао Димитрија Исаиловића цензором новозаведене Типографије у Београду. Остало је расположиво место учитеља у Великој школи, али би ваљало да се Јован Балаитски нашао баш у том тренутку у Београду (522–523). Препоручио је Балаитског и лично Димитрију Исаиловићу који

је отписао Вуку: „На препоруку Вашу за Г. Балаицког и срцем би и душом радио и трудио се да он службу овде добије јер су ми и заслуге и способности његове добро познате; а и ја сам сам у почетку то желио и писао му два писма с том препоруком да Молбу о том своју одма Господару пошље: но откако се наш пријатељ Васа за исту службу јавио, од тог времена никоме другом волети не могу помоћи у ствари овои, него њему, јер нитко помоћи не потребује толико колико он сиром у садањим обстојатељствима. Жао ми је и прежао Балаицког и срце ме мое боли што му се сад помоћи не може; ал шат се и за њега скорим временом што нађе!” (543–544).

Исаиловић је, наиме, Балаитском претпостављао земунског учитеља Василија Јовановића (567), који је био и славан књижевник. Према казивању Јована Ђорђевића, доцније првог управника Српског народног позоришта у Новом Саду, његове сестре и он читали су у младости његову повест из времена Стефана Душана Силног *Свейтолика и Лейосаву* (Јовановић 1831) које је на њих оставило видног утицаја. Попут Јоакима Вујића и његова су романтична и фантастична дела доводила публику у додир са прошлошћу српског народа која онда није била позната из извора него из народних песама, романа и позоришних комада (Стојчић 1913: 78; Шафарик 2004: 243, 281, 282, 286, 296, 308). Осим тога што је известио Уроша Волића о изгледима да се Јован Балаитски препоручи за учитеља у београдској Великој школи, он је пренео и поздраве његовом рођаку из Вршца Јовану Стерији Поповићу, похваливши његов шаљиви комад *Лажа и њаралажа* (Поповић 1830; Караџић 1988 IV: 601).

Димитрије Исаиловић је био „по ваздан у послу” у Типографији, Вук је боравио у Земуну, а Аврам Бранковић који је са њима заједно прешао лане у Србију изненада је, у јулу 1831, преминуо у Брусници „од капи коју је добио превременим купањем у хладној води” (Шафарик 2004: 242). Његов ожалашћени брат, адвокат из Врањева, Васа Бранковић, писао је Вуку, 14. октобра 1831, да се

чуди тому што нико од Аврамових пријатеља није јавио жалосну вест, него је породица о смрти његовог рођеног брата дознала од земунског трговца Младена Јове Целата. Уколико је вест истинита, молио је Вука да га пространије обавести о несрећним околностима и постара да се његове заостале ствари и рукописи допреме породици у Земун (Караџић 1988 IV: 488).

Крајем 1831. Вуку је у Земун приспео рукопис покојног пријатеља. У Будиму је Марија Поповић прилежно преписала *Прозодију* са осталим мањим саставима Луке Милованова Георгијевића. Вук је саставио „Објављеније” за претплату, у коме је писало да је „Лука Милованов Георгијевић, бивши учитељ Пештански, који је у почетку 1829. године у Будиму умро, написао је још 1810. године правила нашег Стихотворства под именом: ’Луке Милованова опит настављена к Србској Сличноречности и Слогомиериу или Просодији’, но због различни узрока није их за живота свога могао на свет издати. Ја мислим да се ова књига ничим боље не може препоручити, него своим садржањем”, који је у наставку приложио у шест поглавља. Сопствени текст огласа написао је својом ортографијом, а садржај је навео изворно онако како га је примио од Марије Поповић. Вук је јемчио да „књига ће ова у свему од слова до слова бити онако наштампана, као што се у мене Лукином руком написана налази; ја ћу у особитом предговору назначити нешто од Лукина житија и куд се овај рукопис повлачио, док је најпосле мени у руке дошао. Она ће бити око 10 штампани табака велика, а цена јој је 2 форинте или 48 крајцара у сребру. Време пренумерације трајаће до конца месеца маја [1832]. До тога времена што ко скупи пренумераната, нека изволи имена с новцима заједно послати или мени у Земун или у Пешту Г. Јосифу Миловуку, који ће о Пештанскомешашару у месецу августу и књиге свима раздати и разаслати. Сваки Г. Скупитељ који пошаље десет пренумераната, добиће једанаесту књигу на дар. Когод зна, како се наше књиге штампају и продају, нико неће помислити да се ова књига издаје какове трговине ради,

а особито кад чује, да она за свога Списатеља мора платити 110 форинти дуга!” (547; Добрашиновић 1976: 28–29).

Преневши Димитрију Исаиловићу поздраве из Будима од Марије Поповић и њене мајке Јулијане, Вук се интересовао да у Београду одштапа Објављеније. Цензор београдске типографије је одговорио: „Мило ми је било разумети из Вашег писма да ме се лепа Маца из Будима заједно с матером својом опомиње. Ако им успишете поздравите и Ви њи од моје стране љубезно. Што ми за Објављеније о Поезији покојнога Луке из Будима пишете, док само јошт мало Типографија наша у ред дође, можете слободно у њој, што год Вам повољно буде, печетатати дати. Литере *љ* и *њ* нису саливене, а не знам оће *л'* се и саливати – знате зашто. Није ми ни њи толико жао, јербо се *љ* и *њ* лако разумети могу, али *ј* ако изостане, као што ће по свој прилици изостати, то ми се ненакнадима штета види” (Караџић 1988 IV: 544, 548).

У недостатку слова у београдској штампарији, Вук је одлучио да проба у Будиму. Послао је Марији Поповић рукопис Објављенија и уз њега писмо са препорукама и испољеним бојазнима: „Ето шаљем објављеније о Просодији. Сад Ви са свим Вашим пријатељима и познаницима употребите сву мајсторију да Г. [парох Јован] Витковић то објављеније да потпише, па Г. Суботић да га да одма штампати. Будући да су отпре многи наши Списатељи купили пренумерацију, а књиге нису ни почели писати; зато се уредило, да се објављеније не допушта, док се књига не цензурира; но ја не знам би ли ми ову књигу сад ту дати цензору, да је ко не препише, пак, забранивши је нама, сам не објави, и преиначену под својим именом не изда? Код наши људи све то данас бити може; зато гледајте Ви какогод знате, не би ли нам и Г. Витковић ово објављеније пређе књиге подписао. Он зна, а и из садржања може видети, да је та књига готова, ни ти је то таква књига да се о њој може сумњати, оће ли је цензура допустити; а најпосле ако ништа то не помогне а Ви ми што брже пошаљите ово објављеније на траг (волим и пошту платити, него га на ново

писати), да га пошаљем у Беч с рукописом заједно. Али би ми врло било мило, ако се ту узможе штампати; јер сам ја на лето рад доћи ту у илићу, па би смо том приликом и књигу ту могли штампати. Ако се објављеније ту допусти, ја ето пишем Г. Суботићу како ће га штампати; па Ви онда уставите за себе колико оћете објављенија и пошаљите ји Вашим познаницима (а мени јавите куда сте послали), само гледајте да не пошаљете коме, који ће новце покупити, па појести. То писмо ја Г. Суботићу само за то пишем да може Г. Витковићу показати; ја сам у објављенију зато метнуо да се пренумеранти Миловуку у Пешту шаљу, будући да је он познат с многим љубитељима наши књига, па о идућем Пештанском вашару може и сам гдекоме препоручити. Гледајте и Ви и Госпоја Димићка само да би се објављеније ту сад допустило, а како сам ја рукопис добио то ћемо ми (ако Бог да здравље ту на лето) начинити, као што треба, зато ни мало бриге немајте, ни Ви ни она [...] Како би било да Госпоја Димићка каже да је Лука просодију 1828 године наново преписао и на самрти препоручио да се мени преда? Чувајте Ви тај други рукопис, да коме у руке не дође, не шалите се!" (547–548).

Увече, чим је примила Вуково писмо, Марија је одмах отишла код господина Суботића и замолила је да не пожали труда да се хитно састане са парохом Јованом Витковићем. Он је ујутро посетио будимског цензора који је одговорио да он ништа противзаконито не сме предузети. Пошто је сутрадан посетио Маријину мајку Јулијану, којој је био имендан, оне су молиле да потпише оглас за Лукину *Прозодију*, али се он „ни осолити није дао, говорећи, да ни рођеном брату за љубав по закону установљене прописе преступити не може". Нимало није сумњао у довршеност рукописа, али опет није могао да стави потпис, јер је баш од Вука Караџића слушао како су строга цензорска правила у Бечу. Ако хоће, нека му Вук пошаље рукопис, „пак ће он видити је ли та књига за цензуру или не?" Он не може Објављеније да потпише без увида у рукопис и због тога што је он једном већ

одбијен, а особито зато што му је био познат Лукин начин писања који он није одобравао, где он слова а, бе, це итд. назива и тиме нашу азбуку унијати. Витковића је особито интересовало и то откуда се рукопис нашао у Вуковим рукама и коме је Вук писао писмо. Када је Марија показала писмо, он је рекао: „Гле! То је његова рука”. Предвече је Марија отишла господину Суботићу да узме натраг Објављеније, а он је рекао да ако се књига буде штампала у Бечу, може бити проблема. Саветовао је Марију да се не меша у то, а нека они чине што год знају. Показавши Објављеније и Јовану Берићу, вели да је и он много хвалио садржај и интересован се откуда код Вука Лукин рукопис. Марија је, стога, судила да неће бити добро Витковићу слати рукопис, јер „он има власт ако он књигу нађе за неваљалну, више не вратити”. Осим неповољних, било је и срећних вести, јер је госпођа Јефросимија Димић повериоце упутила на наплату потраживања из масе коју је покојни будимски владика Дионисије Поповић завештао у тестаменту Луки Милованову, а рукопис је дала њеној мајци да са њиме чини што год хоће. Иако је књига била ослобођена дуга, Марија је мислила у Објављенију оставити податак о дугу, а да се Вук, у Будиму, пред госпођом Димић прави како не зна да је књига испуњена, јер је она рекла да то остане тајна и како се њој не мора све исплатити него колико се буде могло. Пошто је рукопис, на име тобожњег дуга, припао Маријиној мајци, она је рекла Јовану Витковићу да је Луки много година бесплатно шила, новац позјамљивала и кад јој је брат умро његову је одећу сву њему дала. Покојни адвокат Глигорије Димић није хтео да Јулијана трпи толико штете, па јој је зато уступио *Прозодију* да њоме наплати дуг који је нарастао на сто десет форинти. Будући да је покојни Лука кобајаги завештао слање *Просодије* Вуку Караџићу, Јулијана је испунила његов аманет, а Марија је закључила писмо речима: „Овако је мама пред Г. Витковићем лагала, треба дакле та лаж за истину да остане” (577–579).

Вук је са муком саставио Објављеније. Ретко је писао, „надрљао је” цедуљу Јакобу Гриму. Читао је помало штампу која је извештавала о пропасти Босанског устанка и о срећном напредовању султанове војске против побуњеника. Међутим, слабо је разаберао прочитано, па је и престао да јавља новости у Србију. Изгубио је интересовање услед погоршаног здравља. Од неког времена болела га је и друга нога, како је мало више пошао, без велике муке није могао после устати са места. Свако јутро се будио у „голој води”, а док је десет пута коракнуо опет би се презнојио и био је све „муанити од цуга и назебе”. Узалуд су га лечили земунски доктори Зрндић и Валикони, а надао се и помоћи контумачког лекара Франца Ксавера Минаса чији је долазак очекивао у Земуну. Лекар Валв је, 26. октобра 1831, преписао сулфатну тинктуру (515, 512, 519–520, 524–525; Добрашиновић 1987а: 53).

Веома ослабљен, коначно је преломио и одустао од одласка у Србију. Једва се одважио да напише писмо Васи Поповићу, поручивши да му здравље не дозвољава прелазак, јер би успут умро. Зато је молио за заосталу зараду, а он ће доћи у Србију чим оздрави, мада би било најбоље, понављао је, да му одреде годишњу пензију. Ако Бог да, приватно би писао „као и од прије што је радио”, и то би за њега била највећа срећа, а за Кнеза исто толика „чест и слава”. Мислио је како није нескроман, а да је Милош био свестан његових заслуга, захваљујући којима се с правом може надати награди. Осим „небројени ријечи које је на различним мјестима и у различним догађајима на славу и на обрану Његове Светлости просуо”, он је 1821. наговорио Милоша Светића да начини лепу оду имену Милош, у Лајпцигу је намолио славног Немца Јакоба Грима да Кнезу посвети Српску граматичку, што би представљало част не само Душану Силном, него и Наполеону и Николи I, па је описао славна дела Кнежева која су преведена на руски и немачки језик, а са немачким професором Леополдом Ранкеом на немачком језику је издао историју српског

народа која је стекла признања у свету. При свему, његовој великој жељи да ради и живи у отаџбини, уверавао је Васу, уди његово лоше здравље: „Ви добро знате да сам ја сакат у обе ноге (па ми је од неког времена ова десна – тобоже здрава – у стопалу гора од лијеве у кољену) и једва идем, при том да сам и онако слаба здравља и да ми уди и најмања зима, и цут, и многи говор, и срдња, и друго много којешта, чему се здрави људи морају смејати; зато сам се свагда јавне службе клонио као што Вам је познато још од 1820. године, а сад сам особито болестан: мало који дан не вата ме ноћу као потајна грозница, а прси, желуцац и глава боли ме једнако без престанка. Из овога мислим да свако може виђети да ја не тражим љеба преко погаче, него да ме превелика невоља нагони да се код онаке славне службе и онолике плате за пензију молим” (Караџић 1988 IV: 508–510).

Док је писмо било на путу и „кадило” се у Контумацу, Милош је у Крагујевцу упитао Цветка Рајовића за Вука, заповедивши да му поручи хитан долазак. Чим је стигао у Београд, директор полиције је, 15. новембра 1831, писао Вуку да заузме своје место што пре док му није Амица послао пасош за повратак, додавши и Милошеве речи: „Да ко прие на столицу седе, његово је мјесто” (512–513). Ипак, Милош је увидео Вуково оклевање, па је поставио Стојана Симића на упражњено место председника Београдског магистрата. Премда је нови председник већ имао довољно задужења, Кнез је наложио да „барем неизоставите да сваки дан по једнпут у Суд отиђете и онамо дела отправљате која се догађају” (Добрашиновић 1970: 184–185).

Када је Вуково писмо приспело у Крагујевац, Димитрије Давидовић се управо вратио из Цариграда, али без славе. Није успео ништа да уради око граница нити данка. Кнез је изменио састав депутације. Давидовића је заменио Вуков колега у београдском суду Марко Георгијевић, а Јован Гавриловић је послат уместо писара Пауна Јанковића за секретара Српске агенције у

Цариграду до 1833. године (Карацић 1988 IV: 513, 526, 567; 1969 I:169; Гавриловић 1912: 385–395; Чалић 2014: 129).

У Крагујевцу, чиновници су поново јавно читали Вуково писмо и опет су му за зло нашли дрскост што тражи пензију упркос множини нерешених државних питања. Одречан одговор је послао Димитрије Давидовић: „30. новембра вратио сам се из Цариграда и застао у Крагујевцу писмо Ваше к Г. Васи од истог дана. Зактевате пензију од Њ. Светлости. Ово је ствар овде јоште незаведена у обичај, ником није дана, не може се ни Вама, стање земље ово није такво да се пензија икоме може дати. Но, као искрен пријатељ Ваш ја би Вам саветовао да се оканете Ви пензије и награда; већ пређите на Ваше место, гди сте и били и на посао који сте у Београду свршавали: вратите се и свршуйте га и у напредак, и плаћа даће Вам се она иста коју сте и пре имали, плаћа која није за одбацивање, а особито Вама, који сте толико поболели: моћи ће Вам се нешто и у стварима јелним додати, милост Господарска неће к Вама оладнити ако се на своје место вратите” (Карацић 1988 IV: 513–514, 526).

Давидовићево писмо лично је уручио Сима Милутиновић који је постао полицијски комесар у Београду са четири стотине форинти годишње плате. Он је Вуку пренео и пошиљаочеве усмене поруке, али је добио налоге да га позове у Србију и од кнеза Милоша који је подозревао што Вук борави близу границе, а изван његове контроле. Нису се видели још од маја 1827. у Бечу. Сима је казивао како је прошао у Црној Гори, где га замало нису убили. Петар II Петровић Његош га је оптужио да се меша у унутрашње ствари. После двадесетодневног лутања по црногорским брдима отишао је гувернадуру Вуку Радоњићу. На Цетиње су долазили црногорски владари да га протерају. Преко Босне је дошао у Србију. Вука је интересовала судбина његових црногорских песама. Сима се правдао како је казао професору Андреју Кухарском да рукопис из Варашаве пошаље Јосифу Миловуку или Вуку Карацићу. Вук је потврдио летошњи пријем

од Симиног наследства из крагујевачког Великог суда 636 гроша и 16 пара, а од продатих Милутинових ствари у Београду дато му је 372 гроша, које све узевши, рачунајући дукат по 36 гроша, чини 28 дуката и 16 пара. О томе је Вук чувао признаницу коју је својеручно писао секретар Лазар Арсенијевић Баталака. Према Вуковом рачуну, Сима је остао дужан 11 дуката мање 16 пара, а према Симиној рачуници дуг је био већи за десет дуката (559, 785; Војиновић 1993: 21, 24; Љубинковић 2000: 72–76).

По повратку у Београд, Сима је известио кнеза Милоша да је, према његовом налогу, посетио у Земуну Вука Караџића који је због рђавог здравља једва дошао на састанак, када је slabим гласом и готово плачући казивао да он не би могао „наћи лепше место пребивања, дичнију службу, и полезнију плату, него што је то све у Београдском суду имао”, али да му здравствено стање квари срећу. Стога је био принуђен крајњом нуждом молити да му се „штогод годишњег садржанија по сожаленију и по милости” одреди „с чим би он могао још кои дан у кругу свое фамилије ово кратко до смрти вриеме проживети” (Добрашиновић 1970: 185–186).

Вук је био начисто да његов одговор није био сагласан Кнежевој вољи, али је и упркос томе одлучио да не прелази у Србију, где би се, нарушеног здравља, инатио са непријатељима и слушао њихове потпрдице (Караџић 1988 IV: 582–583). Послушао је савет који је Јернеј Копитар илустровао анегдотом: „Еразмус је био добар, веома добар с царевима, краљевима и папама, који су се утркивали да му нуде звања и достојанства: но он је свима веома учтиво захвалио и остао у Базелу до смрти, код свог штампара Фробенијуса, слободан и неометан, живећи за своје студије. Учините Ви ово исто!” (507) Одговорио је Копитару да је преломио. Није хтео да иде у Србију, али је у Земуну јавно причао како наводно хоће. Саветовао је Копитара да се и он према томе влада у Бечу, а у Петроград слободно може писати да је опет списатељ, особито Шишкову, Аделунгу и Кепену не би ли

га заштитили. Јер, откако је одрекао повратак у Београд многи ће се трудити да му „и ово пензије укину” (519–520).

Затим је ствар узео и у своје руке. Упркос константним главобољама, грозницама и мутљавинама у стомаку, лично је писао Јакобу Гриму, свештенику при руском посланству у Бечу Гаврилу Тихоновичу Меглицком, Џону Баурингу, Петру Ивановичу Кепену, Фридриху Павловичу Аделунгу, Александру Семјоновичу Шишкову и Лукијану Мушицком. Свим пријатељима је писао осим Леополду Ранкеу, али је гледао да се и њему јави. Премда се није оглашавао скоро три године, саопштавао је да је, у међувремену, боравио у отаџбини, где је претежно био члан и председник Законодавне комисије у Крагујевцу, па члан и председник Суда нахије и вароши Београдске, а сад је – делом због болести и лошег опхођења према њему, али и услед жеље да настави књижевни рад – отишао из Србије. Кнез Милош га је звао натраг, али је одбио и сад живи у Земуну са болешљивом женом и петоро нејаке деце само од руске пензије. Мислио је да презими у Земуну, а да се на пролеће врати у Беч и објави песме којих је у Србији скупио око стотину лепих јуначких, отприлике онолико колико је штампао у Лајпцигу 1823. у другој и трећој књизи; затим је имао око 2000 нових речи које се не налазе у издању *Српској рјечника*, скрбио је и неколико бајки које су захтевале опсежнију стилизацију. Међу плановима било је и даље састављање историје српске револуције. Пошто је често о томе размишљао, 7. децембра 1831. сањао је како је читао „некакву историју која је била написана” за Гаврила Тихоновича Меглицког, „нешто као о крсташком рату”. Највише се преокупирао мишљу да Британско библијско друштво одштампа његов превод Новог завета у Лајпцигу. Није било могуће обезбедити благослов карловачког митрополита, нити добити препоруке једва писмених митрополита у Србији који су, између осталог, сматрали да је боље кад народ не зна шта пише у ономе у шта верују. Зато је молио да се у Лајпцигу издејствује штампање Јеванђеља за Србе мухамеданског обреда, односно за

Бошњаке, па ће онда читати и хришћани, а неће се постављати питање откуда ј, љ, њ, шта „бијело и проче” (517–518, 519–520, 533–534, 541–543, 546, 550, 553–554, 568, 598).

Оно мало што му је за прошавше две године од плате и од руске пензије претекло, потрошио је у Земуну за исплату којекваких старих дугова. Оставши без иједне крајцаре, није спремио зимницу. Страхујући да ће му ускратити и руску пензију, писао је кнезу Васи Поповићу. Упозоравао је да ако га овако болесног и без крајцаре оставе на цедилу, биће принуђен продавати и женске хаљине, а пошто почне преклињати помоћ, њиховим непријатељима биће пуно срце и стаће да му се подсмевају, рекавши: „Ето твога Милоша, кога си до неба фалио и у звијезде ковао!” (511–512) Било му је, и иначе, жао што је у Србији највише времена провео једнако просјачећи, а није могао више учинити, али био је принуђен. Опет је молећиво писао кнезу Милошу. Ако не може плата или пензија, искао је барем да се смилује и пошаље му у Земун „који фат дрва и које подебело свињче, јер маст се тешко експедитира, а тако и брашно” које је било јефтиније у Земуну него у Србији (514, 561). Кнез је ћутао. На молбу је одговорио његов брат Јеврем, обећавајући Вуку помоћ чим прездрави. Испунио је обећање и послао је „четири фата дрва” (554, 616). Није Вука заборавила ни кнегиња Љубица. Око Божића, по зету, земунском трговцу Тоши Хаџи Бајићу, послала је печеницу Вуку, који је у њеним конацима у Пожаревцу и Београду са благодарношћу „доста слатка љеба и сваке части изјео” (617).

У невољи, почео је да пабирчи по старим дуговима. Писао је секретару Стефану Радичевићу да моли бившег Карађорђевог секретара и мемоаристу Јанићија Ђурића, који је дошао у Београд код ћерке и зета Цветка Рајовића, да му авансира дуг који је наведен у тестаменту покојног Стефана Живковића Телемаха, па када се врати у Кишињев да педесет дуката наплати из Живковићеве стечајне масе. Вук је био слободан потражити услугу, јер је Јанићије био његов познаник из устанничких дана током 1811. и

1812. године (1989 V: 62; Златковић 2007: 44). Стефан Радичевић је отписао Вуку да је његово писмо примио истог дана када је у Крагујевац дошао Јанићије Ђурић. Радичевић је одмах изјавио Вукову молбу, а Јанићије је узвратио поздраве и извинио се због недостатка новчаних средстава и што није у стању да откупи Вуков удео из Живковићеве масе, али је потврдио како је износ забележен у покојниковом тестаменту, па Вук треба да се са „надлежним документима код кишињевског суда јави”, лично захтевајући исплату. Уз савете да тако учини одмах, Радичевић је узвратио молбом: „Кад би знали да се у Земуну каква фациратора куварка наоди која би и у Србију прећи хтела, и кад би је амо послати могли; то бисте ми особиту услугу учинили; јер се већ од снаше моје стидим, што јој за толико време нисам вредан слушкиње наћи, и са ашчијама, као што знате, није могућно на крај изаћи” (Караџић 1988 IV: 497–498). Вук се заузео и упутио је „слушкињу” Радичевићу који се захвалио уз опаску да је она о Светом Николи дошла и од тада је „више колача и други јела покварила која сам јој наручивао да ми ји готови; но то је једно добро што укорје стрпљиво сноси и добродушно обећава да ће се поправити и зато ју морам држати док се обстојатељства не промену, те и ми из ове шуме међ свет дођемо, и плодове наши данашњи трудова уживати почнемо” (585–586). Као Сремац, родом из села Сурчина, Радичевић је чезнуо за цивилизованијим начином живота као у Мађарској (1969 I: 172). Вук је, међутим, тражио додатна обавештења. Јанићије Ђурић, који се настанио у Београду, наложио је Вуку да пошаље меницу и тражи своје од господина Јакова Николајевича Радича, начелника кишињевске полиције, који је остао старатељ деце и имања након смрти родитеља. У представци је требало назначити како је Вук „многочисленом ситном децом снабдевен и пр: не би ли се пре приволели, намирити Вас” (584–586).

Вук је писао Јакову Николајевићу Радичу с молбом да га научи како може наплатити своја потраживања (615–616). Премда

Радич није одговорио, Вук је покушавао више да дозна и преко руског посланика у Бечу, Дмитрија Павловича Татишчева, као и од трговца из Одесе, Филипа Лучића, који је био добар пријатељ Стефана Живковића. Лучић је одговорио Вуку: „Впрочем что се тиче до незаборавимаго покоинога С. Живковића, пишем данас у Кишињев Радичу да ми каже је ли после смрти његове остало какво имање, будући да се ја сумњам да је могло что остати, ибо је свагда и овди многим дужан био, в том числе и мени, и када се вратио из Андријанопоља није имао ни трошка на пут до дома, а после тога скоро је и умро, а у последствији и жена му се представила, и остало је двоје ситне деце који се находе у полковника Радича у Кишињеvu” (1989 V: 36, 267–268)²¹.

Надајући се да неће узети за зло, Вук је оклевао месец дана, па је писао Сими Милутиновићу, јер га је мука натерала, не би ли му за Божић послао новац од заосталог дуга. Није тражио целокупан износ, „него штогођ, колико се може”. У другачијим околностима одустао би од потраживања, него би му дао „особито у данашњем [Симином] стању”. Том приликом саопштио је вест да је тршћански учитељ и писац, Јевтимије Јевта Поповић, отишао у Црну Гору (559–560). Са жаљењем Милутиновић је „љубезном Вуку Караџи” одрекао „кусур од дуга” послати, јер „ама ни паре” нема, него да благоизволи још „попричекнути”, док и његова „гуска не излеже прасе”. Захваљујући се за новости, Сима је писао како су у Црну Гору и пређе путовали људи, те ни Јевта неће тамо умрети од глади, има меда и скорупа, али ће од Црногораца „понаучити што ни у каквим Кодексима и Аделунзима не би могао наћи” (573).

²¹ Вук је наставио да потражује педесет дуката и „после Живковићеве смрти, 1831, а затим, убрзо и после смрти његове жене Савке, кад је иза њих остало двоје незбринуте деце [...] Живковићева кћи Софија, која је у тренутку очеве смрти, 1831, била дете, остала је у Кишејеву, заједно с братом, на бризи Стефана Живковића Нишлије, некад, у устанку, трговца, а тада руског пуковника” (Самарџић 1969: 487–488).

За невољу, чуо је и гласове да је Павле Радомировић покојан. По Вуковом казивању, Чика није могао ни умрети без његове штете. Остао му је дужан „двје цванцике и четири паре” за четке и шувике које му је јесенас купио у Београду и послао у Топчидер (562). У децембру 1831. Милошеве „спрдње” стале су живота и његовог првог секретара. Наиме, око Митровдана, Милош је хтео да му прода крдо преко стотину крава. Избегавајући ту трговину, Чика се изговарао да нема пара и времена да их храни. Док је Милош наваљивао да их прода, дошао је у Крагујевац његов брат Јован, па чувши како Радомировића нагоне, он му је понудио куповину у ортаклуку. Радомировић је пристао и погодили су да дају тридесет талира за пар крава. Милош није прихватио цену испод тридесет пет талира, па је Јован одустао и отишао кући. Сутрадан је Милош снизио цену, али је и Чика одустао, јер се Јован попишманио. Милош је рекао да се њега не тиче Јован ништа, јер је уговарао са њим, па га је тужио да је „лажа и варалица”, који га је увредио, налазећи његовој стоци ману. Председнику Великог суда, Ђоки Протићу, казао је да пресудом наложи Радомировићу куповину крава. Пошто је на силу морао да потпише сагласност са наводима из оптужнице, Радомировић је у Крагујевцу од страха и јада већ поболоо, а Милош га је, затим, јавно испсовао и отерао кући у Шабац, где није устајао из постеље. Не верујући да је болестан, него да се претвара, Милош је, пред полазак за Топчидер, уочи Божића, наредио да га дочека у Београду где има доктора, па нек се тамо лечи. „На такову заповест”, писао је Вук Караџић, „Радомировић се натовари на лађу и низа Саву повезе к Београду, но око 15. декемврија увати га више Београда онај страшни север, и натера га, те устави лађу у Циганлији, и онде, које од стра и незадовољства, које од зиме умре на лађи. Кад га 17. дек. донесу на саоницама мртва у Београд пред Милошев двор, жена му, која га је из Шапца пратила, тужећи иза гласа стане говорити: ’Јао Пајо, слатки господару мој! Добро си ти говорио, да не идеш у Београд и право си казао, да се из њега кући вратити нећеш;

али како тужан да не идеш кад од Господара три књиге, једна за другом, стигоше, па у трећој пише да те мора у Београду наћи? Кад Милошев брат, Јефрем, који је с Милошевицом и с многим чиновницима и момцима био изишао да сретне мртваца, чује ове речи његове жене, он повиче на момке: 'Водите, море, ову жену унутра, нек се греје'" (1969 I: 139, 177–179, 213).

Никада невоља није долазила сама. Осим беспарице, земунска полиција је почела да прогања Вука Караџића. Захтевали су пасош ради останка у Земуну. Он је писао Молбу Врховном дворском полицијском уреду у Беч да престане репресија над њим и његовом породицом и да се и њему као и свим осталим турским поданицима, а он је још ожењен и Бечлијком, допусти несметан боравак у Земуну, где је из Турске прешао формално због лошег здравља, док се са породицом сасвим не пресели у Нови Сад, где му је син на школовању. По једном човеку који је ишао у Земун, Сава није пропустио да се јави породици. Писао је да је здрав и да му је добро у Волићевом дому. Примлио је очево писмо, панталоне и кошуљу. Био му је потребан и шестар. Парох Урош Волић га је хвалио да редовно посећује наставу и да је марљив, али му мало теже иде латински језик. Премда је и даље био болестан и више везан за кревет, једном је Саву позвао код себе и Павле Јозеф Шафарик који се уверио да је Вуков син у Новом Саду здрав и сасвим задовољан (Караџић 1988 IV: 499, 521–522, 529, 556; Добрашиновић 1970: 188).

Упркос томе што су колале приче да је Вук Караџић отеран из Србије, тајни агенти су тврдили да је то само тактика, јер кад год Милош користи Вука као шпијуна онда се кобајаги пусте гласови да је у његовој немилости, па тако и сада Вуков прелазак у Земун није имао другог разлога него да Вук извршава Милошеве налоге. Стога је Цесарско-краљевски Дворски ратни савет одуговлачио са издавањем допушта Вуку Караџићу, док се у Новом Саду не обезбеди сигурна и поуздана присмотра турског поданика, који је био сумњичен да ће свој боравак употребити

ради шпијунирања у корист кнеза Милоша (Добрашиновић 1970: 188; 1986: 122–123, 136).

Вук је опет молио Копитара да се у Бечу заузме за њега код дворског секретара Пилата, јер су га закупили са пасошем: „Добро би било, кад бисте Ви опет замолили онога, што је Риста мучио, да се напомене С[игенталу] да ме један пут опросте од ове биједе” (Караџић 1988 IV: 558). Копитар се одмах ангажовао. Дознао је у Бечу да је полиција врло сумњичава. Отписао је Вуку: „Тврди се да постоје разлози због којих Вам не би требало безусловно веровати. Тобожњих разлога за ово, у најмању руку, не недостаје; Ви сте код митрополита лоше записани, а овај уме разговарати с господом како одговара њиховим интересима. На крају исмеваће мене што сам спреман да ме пеку уместо Вас! [...] Било би можда најбоље ако бисте узели руски [пасош], уколико би аустријска полиција продужила да на Вама искаљује своје лоше расположење” (588). Попуштајући под тежином бремена, Вук је у очају одговорио Јернеју Копитару: „Што се мога пасоша тиче, ја сам прави мученик на све стране. Ја знам и сам да би најбоље било у оваквим опстојатељствима да узмем Руски пасош; али како ће ми Руси дати пасош кад је митрополитова партија у Петрбургу, као и по свему народу Српскоме у овом царству, разгласила да је двор Австријски мене преко Вас поткупио да Србе унијатим и да шокачим? [...] За то велим да сам мученик јер ме митрополит код полиције овог царства опада да сам у тајним друштвима и да сам опасан за сво царство [...] А полиција Бечка може бити да мисли да и Ви са мном против овога царства за Руски интерес интригате! Тако ми Бога, да имам куда би сам бјежао и из овога царства и из народа Српскога, само да се уклоним од оваки интрига” (598). Вук је боравио у страху. Када се састао у Земуну са Давидом Уркартом, британским политичарем и дипломатом, учесником у Грчком рату за независност, а доцнијим првим енглеским писцем историје Србије, Вук није смео да испуни његову жељу и поведе га у обилазак оближњих сремских манастира, како не би пружио

митрополиту Стратимировићу прилику да разгласи причу „да је то какав његов познаник од тајног друштва” (694, 685, 714, 717; Уркарт 1989; Костић 2006: 235–262). Такође, интригирао је и земунски трговац Милош Урошевић, негдашњи главни Карађорђево лиферант оружја и муниције из Аустрије, кога је Копитар виђао пре неколико година у гостионици код „Белог курјака” у Бечу. Откако се завадио са земунским капетаном, пургермајстором (градоначелником) Василијем Лазаревићем, тужио га је летос да је уз помоћ Вука Караџића хтео издати Србима Срем и, наводно, успео би да га он није спречио, а зимус је претио да ће тужити Вука у Беч да је Милошев шпијун, о чему је једнако „по бирџузима и по сокацима јавно говорио” (Караџић 1969 I: 216; 1988 IV: 612–613; Јокић 1980: 168, 178–179).

Усред смутњи, Вук је настојао да сабере мисли. Писао је чланак о српским глаголима и глаголским завршецима попут онога што је у *Даници за 1828.* објавио „Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у Српском језику”, али узалуд. Мислио је како му „гоненија неће допустити да штампа”, јер је у 27. частици *Сербској лејтојиса* прочитао осврт Павла Стаматовића на стару рецензију његовог *Српској рјечника* коју је Јернеј Копитар објавио још давне 1818. у Бечу. Насупрот Копитаревим похвалама, Стаматовић се није могао начудити откуда немачки рецензент традиционалном словенском и црквеном језику претпоставља простачко и искварено српско наречје које је толико сиромашно да се њиме не може изразити богатство материјалне нити духовне појмовности. Он је сматрао да је *Српски рјечник* са *Грамајником* Вука Караџића уназадио српски књижевни језик, пречистивши га од раскошне словенске лексике, а устројивши га само на основу говора „из области Јадра у Турској”, па закључује: „Тежко би једном Немецком наученику на ум пало да Граматику и Лексикон, у исквареном наречју оне области, у којој живи, на свет изда, намеравајући чисти Немецки језик из Немецке Цркве и училишта и из уста просвештени Немаца прогнати”. Вук је

конспиративно писао Копитару о удруженој уроти против њих: „Ово је за цијело све Карловачко масло. Матица и Љетопис и Светић то су орудија митрополитова против мене и Вас. Да ли сте читали 27. и 28. књигу Љетописа? Па сад они веле: ако оде Вук опет у Беч, опет ће да нам квари посао” (Караџић 1974: 89, 345; 1988 IV: 644; Стаматовић 1831: 50–53). Међутим, Копитара је много више саблазнио чланак Адама Драгосављевића „Писменост српска”, у претходној, 26. частици, *Сербској лейхойиса*, који је објављен Вуковом ортографијом са словима љ, њ, ђ, ћ и ј, али у тексту аутор је доказивао да је боље у српској азбуци усвојити графему *i* која је драга Грцима, него *и* које предлаже Вук Караџић (Драгосављевић 1831: 57–60). Копитар је критиковао Драгосављевићев чланак у коме „неосновано брбља о љубави Грка према” графему *i*, па је питао откуда му та заблуда, а Вук је отписао да то мора питати Адама Драгосављевића. Чланку је најављен наставак, али је Драгосављевић чуо да је, у међувремену, уредник Павле Стаматовић претио страшном критиком, нашта је равнодушно одговарао: „Ништа ја не марим; само да оће што паметно доказати, па макар се сви и по њему повели! Тешко српском језику! Кад је већ дотле дошло да се списатељима (овима новима) и сами трговци по дућани смеју, да језика не знају” (Караџић 1988 IV: 621, 625, 751–752).

ЧЕТВРТА КЊИГА ЈУНАЧКИХ ПЕСАМА И ОСОБИТА ГРАЂА ЗА СРПСКУ ИСТОРИЈУ

Концем 1831. Вук је почео да припрема и песме за штампу. Имао је „начисто преписани јуначки пјесама за 40–50 штампани табака, и то изабрани пјесама”, а кад би објавио све, без избора, „изишло би више од 200 табака”. Мислио је „да онде, где (шта) има доста, била би будалаштина не избирати”, јер је многе песме имао по две варијанте од различитих певача, а „гдекоје и по три, а о женидби краља Вукашина” чак четири, али му се, управо, највише допадала верзија коју је слушао у детињству у Тршићу (571–572). Хтео је да прегледа и постави у ред корпус песмама које је, на Преображење 1826, примио од Адама Драгосављевића. Није заборавио његово обећање да ће још преписати ако се „намери на каква добра певача”, па је од њега искао нове песме. Драгосављевић је отписао: „Од оног доба, како сам вам оно 44 песме послао, скупио сам још неколико; но будући да нису баш од особите вредноће, за то вам нећу сад ни да препишем; него вам ево шаљем само једну од Г. Јустина Мијаиловића који ми је ево сам својом руком написао и дао да вам предам. Ако вам се уздопадне, можете је штампати дати”. Премда се у Вуковару значајно ширио његов културни утицај, Вук је писао Драгосављевићу да он врло благодари Јустину Михајловићу, имућном и ученом вуковарском трговцу, „за ону песму, што сте ми од њега послали; она ми је врло по вољи, и кад је (сад на скоро, ако Бог да) штампам, казаћу од кога сам је добио. Ако међу тим какву, Ви или он добијете, молим да ми

је такођер пошљете” (1986: 407; 1988 IV: 567, 591, 651; 1989 III: 255, 276–277; Чалић 2014: 131–140).

Настојао је да прибави што више записа које је заговорио у Србији. Молио је лекара Јована Стејића да му преко тумача Игње Василијевића, рођеног брата Василијевог, пошаље у Земун народне песме за које му је казивао у Београду да их је скупио, јер је зимус „намислио да све скупљене песме у ред намести и за штампу преправи”. Као што је обећао, он ће у предговору навести које је све песме од њега добио, а то ништа неће шкодити да их, такође, и он одштампа у трећој части *Забава за разум и срце* коју је припремао као прву књигу у новооснованој „Књажеско-србској књигопечатњи”. Једновремено, Вук је био расположен да Стејићу уступи неку од својих песама, које би му највише биле по вољи, као што је 1819. дао Димитрију Давидовићу песму о Ивану Кнежевићу за његов бечки *Забавник за јодину 1820* (Караџић 1988 IV: 571). Боравећи у Пожаревцу не само као лекар, већ и као домаћи учитељ младих „бегова” Милана и Михаила, Стејић је једва нашао времена да отпише и љубазно одрекне услугу: „Неколико понајбољи наши песама што сам био пречистио дао сам да се за мое III *Забаве* штампају. Мислим да вам то нимало неће бити противно. И вама је поље широко и лепо, а ја сам после вас и тако као поп после празника. Не верујем да би вам с ово мои неколико песама помого; јер ја свеједнако тврдо мислим да мој узгреднички избор ни налик ние на ваш. Ви знате шта је добро и лепо боље него ја, а трудили сте се да имате одкуд, што је ваљало изабрати. Међутим стараћу се од сад, ако само прилике узимам, да што више песама наши скупим, кое ћу вам за цело послати. Знате да се трећа част мои *Забав* у Београду штампа. Мени је доста мило што ће ова моја књига први посао наше Србске Типографије бити. Трошка не жалим, само да буде лепо и добро израђена. А што се мога посла тиче, заиста сам се својски трудио да у њој сваки паметан читатељ не само важне но и ваљане израђене предмете нађе. Мени ће одвећ мило бити, ако срећан будем, да се ово мое дело

особито вама допадне; а старао сам се на сваки начин, да вам се јемачно боље, него дојакошњи мои послови, допадне. Јако сам се трудио да ми језик изиђе чист и правилан и надам се да сам овом приликом, као за мене, доста далеко дотерао” (700–701).

На Вукову молбу, лепенички капетан Милутин Ђорђевић је преко писара забележио неколико песма и обећао је да ће гледати још коју преписати. Једнако је настојао и кнез Ваљевске нахије, Павле Даниловић из Уба. Вук им је писао са молбом да оно што су до тад скупили и написали пошаљу печатирано секретару Јована Обреновића, Милошу Богићевићу, а он ће њему „ласно оправити” у Земун (562–563). Није престао ни са подсећањем кнеза Васе Поповића: „Много сам Вам пута досађивао за наше народне пјесме и доста сте ми у том учинили; али Вас опет молим, да наручите, ће знате, да би се још која могла добити, а особито би сам желио од онога мога Турчина (Јаковчића) из Ужица пјесму о *Блажевићу Омеру* и од онога калуђера из Вујна о некаком патријару, што су га Турци погубили. А и другије, макар какве биле, што гођ више скупите и пошљите ми, то ће боље бити”. Уз опаску да се Кнежева воља свагда не извршава, интересовао се за судбину троје „најљепши гусала” које је, летос на Топчидеру, Милош наредио да му се направе (561). Када је, крајем 1831, кнез Васа дошао из Чачка у Крагујевац разболео се „од црвеног ветра”. Замотане главе није напуштао собу због хладноће, али чим се одважио да изађе, мислио је на Вукове наруџбине, отписавши му „да од свакога у кога би знао да се која песма добити може, на одговор добијам да ју је Гну доктору Стејићу продао, кои ји за скупе новце купује, и тако сад слабу надежду полажем, да ћу у напредак у стању бити какову полезну песму за Вас добити. Капетана Перу Лазаревића [Цукића] опоменућу за гусле које вам је обећао и одма ћу вам их послати, како ји од њега примим. Ако нема песама, а оно ће бар бити довољно гусала”. У погледу Вукових жеља и нужне помоћи да безбрижније живи са породицом, Васа је жалио што није у стању ишта учинити, јер је „страна опозиције претежнија”. Саветовао

је да по Божићу лично дође у Топчидер и ту „жељу пред ноге Њиове Светлости стави” (576–577). Вук је резигнирано отписао: „Ја немам тамо ни с ким никакве парнице, да доводим узроке и да се препирем с опозицијом; него од Њ. Св. тражим милости [...] Мислим да ћете и сами признати да ни најмање није нужно да ја овако сакат, болешљив, у ово доба године, преко оваки вода идем у Топчидер на састанак. Кад Ви са свим трудом Вашим и с дојакошњим писмима мојим не можете ништа да учините против опозиција, што ћу ја учинити устмено? Ако Њ. Св. оће мени како милост учинити, нека ми је учине без моје муке и опасности, по мојој вољи, јер ја мислим да је права милост оно што за милост држи онај коме се чини; а не само онај који чини” (582–583).

Неизлеченог „од црвеног ветра”, кнез Милош је потерао шурака кнеза Васу Поповића „први дана по Божићу да иде с њиме преко Пожаревца у Топчидер. На путу овом”, сведочио је Вук Караџић, „прозебавши не само што му се црвени ветар позледи, него га и једна рука у рамену од назебе заболи. Дошавши овако у Топчидер, Милошев лекар, доктор Стејић такођер од назебе болестан остане у Гроцкој, за то дозову из Београда у Топчидер доктора [Нестора] Месаровића, те Васу стане срећно лечити” (1969 I: 140, 213). Међутим, неразумним поступањем кнеза Милоша здравље му се нагло погоршало. На Крстовдан, 18. јануара 1832, Кнез је болешљивог шурака дотерао „силом у трпезарију за астал, и натера га, те се наједе некувана кисела купуса с расолом, ода шта падне у кревет; а у том несрећном дође у Београд из Цариграда некакав Грчки назови-лекар, по имену Берман. Како то Милош чује, он одма Месаровића отпусти, а из Топчидера пошље коња да онога назови-лекара донесу у Топчидер, говорећи: ’Овај је човек по свету ишао, он мора знати добро лечити; нека он лечи Васу, па кад га излечи, онда ћемо пркосити Стеићу и Месаровићу, да га је он излечио, а они нису били кадри.’ Скитница ова како дође у Топчидер и види Васу, каже, да је њега најлакше излечити, само да му пусти крв из оне руке, која га од назебе боли.

Васо, који нигда пре крви није пуштао, стане се одговарати да није рад крв да му се пушта. Кад ово чује Милош, он му поручи ако неће допустити да му доктор својим алатом крв пуси, он ће собом доћи, па ће му је својим ножем из трбуа пустити. Кад ово кажу Васи, он пружи руку рекавши: 'Кад Господар тако оће, а ви чините, шта вам драго'. Онда му назови доктор пусти више од по леђена крви, па узевши од Милоша за ту службу 50 талира, пређе у контумац Земунски. Васу пак одма буде горе, отече му рука, и мало по мало нападне га врућица" (1969 I: 139–140, 213).

У жалосном стању, колико је још било могућно, кнез Васа се, сутрадан, 19. јануара 1832, напрегао, па је, у Топчидеру, представио „израженија” Вука Караџића. Кнез је милостиво саслушао и заповедио хазнадару Јакову Јакшићу да се у Земун пошаље „сав једномесечни ајлук” за који је потражилац тврдио да га није примио, а „за проча пак зактеванија ништа друго отказао није, већ је само сожалително и на кратко изговорио следејуће речи: 'Ја познајем и сам, да је овај човек достојан сожаљенија, но која фајда, кад је сакат, слаб и немоћан. Да је Бог дао, да је колико толко здравији, могли би га зар наместити гди год, и дати му на уживљење своје плату, као што му је и дата била, пак нека би се занимао с полезним делима у отечеству нашем. Давати му пак на уживљење одовуд по његову зактевању какву пензију, а он живити у туђем царству, то ми се никако не свиди, ибо шта ли ће после на то рећи онакови, кои данас овде служе, и кои добро знаду да Србија јошт није у стању пензије коме нибуд давати, кад и сама нуждава у многоме. Хвала Богу слушао сам и сам, шта су које који говорили и пре, кад су за оно прво писмо његово чули, а шта ли су и ономад отуда против тога роптали!'”

Малокрван и грозничав, кнез Васа није био у стању да пише Вуку и због реуматичних болова у руци, него је, у поверењу, диктирао Авраму Петронијевићу: „Ово су пријатељу! Господаре речи, а из њи се ласно може видити да је он наклоњен Вама, и да код њега нисте у никаквој замерки. Но сврху свега тога право

да Вам кажем, Ви сте добро погодили, што велите, да је овде *йре-йежњија ойозиције сйрана*, и доиста она много деиствује у тому, да се не може изходатоистовати оно, што желите. Ја ћу Вам овде напоменути и нека лица, која су Вашој жељи противна, и баш она, на која мислим да Ви и не сањате. Давидовић Вам је први враг, за њим следује Стејић и Радичевић, а овде познао сам и Цветка за таквога, ибо и он је ономад почео нешто мумлати против Вас, а и Ђоку Протића опазио сам један пут у Крагујевцу гди за Вас уз разговор поче држати Давидовићу страну. Давидовић упрео се од пре и виче на Вас, да никако не имате право зактевати пензију, и кад би вели видио да ће Господар одобрити Вама, сматрао би оне новце, као да би из његове касе изашле. Шта је вели заслужио Вук, да пензију од Србије иште, и која је Србија, да иностранцима пензије даје: правије би, вели, било, кад би се пензије давале, да се Грмаљу да. Стеић му је секундирао, и управо викао, да ни Ви ни Ваша досадашња списанија имају какво уваженије код икога из учене класе, и доказује, да сте ви многога ученога, кои је желио овамо прећи одвраћали, као што сте и њега, да не би, вели, Ваше угурсузлуке овамо опорочавали, и да би оповргао све Ваше досадашње труде, једнако купи сада које какве песме србске да ји на свет изда, и да све оне досадашње Ваше уништи. Радичевић такођер блебетао је и од пре којешта за Вас у Крагујевцу, како је од туда од Вас дошао, које не могу изразити пером, да и Пера Бранкова једно писмо писано овде једном свом пријатељу читао сам, које такође изјављује неке непристојности Ваше по Земуну и Пешти. Ово су дакле смртни непријатељи Ваши, о којима можете се и од другога кога по тајно уверити, а ето троице и сада у Београду, само подметните каквога пријатеља, нека с њима о Вама отворе реч, пак ће те видети какви су вам непријатељи. Што се Амице тиче, он истина проводи много пута шалу и почти рећи спрдњу као рођак; но у њему нема никакве злобе, зато сам га и поздравио од Ваше стране; и видим га да ми непрепјастује ниучему. Поздравља Вас љубезно, говорећи, да сте Ви њему опро-

стили у свему јошт у Пожаревцу. Ево пријатељу како је, кад се човек удаљи од лица једног Господара, а казале су и бабе, који је далеко од очију Господара, далеко је и од срца, тако и Ви, како се удалисте, почеше непријатељи против Вас силније дејствовати, да је богдице дао да сте овде, ништа од тога не би било. Молећи Вас, да ово моје писмо сгорите на ватру или да га у тајности сачувате”.

Васино писмо, састављано кобајаги тајно, руком Милошевог секретара Аврама Петронијевића, Вук је примио са опрезом. Препознавао је у њему мало и обичаја крагујевачког да се завађају људи међу собом, али и истину. Јер, Давидовић је остао „једнако онај стари (као што је био, кад је у Карловцима писао пасквиле, у Пешти у цркви проповиједао, и у Бечу писао новине и штампао књиге)”, а Стејић је, још док је Вук био у Београду, „поузимао народне пјесме од људи, којима је он још одавно наручио, те су ји купили за њега” (1969 I: 142; 1988 IV: 588–590, 613). О том одијуму дознавао је и из других извора. Према анегдоти, био је у Земуну један пријатељ који му је рекао да на њега „вичу сви службеници оних старешина због којих је морао оставити Србију”. Слушајући то један из друштва је рекао: „Па то се зна, да на рањена вука залаје свако псето. Али нека се причувају: у Вука је штула”. – „Мајн гот!” одговори Вук, „кога није освестила истина, неће ни штула... Ма добро је и штуле се причувати!” (Томић 1999: 77)

Чекао је плату да се захвали, али после девет дана, Вук је одговорио Васи, 29. јануара 1832, да још није примио заосталу зараду. Благодарно је за идентификацију непријатеља у Србији, тврдећи да је он „добро оњушио”, схвативши да је најбоље уклонити се из „отечества”, у коме „нигђе од њи не би мира имао, а борити се с таким лавовима”, био је нејак и да је најздравији, а камоли у оваквом стању. Било му је четрдесет пет, а осећао се као да има шездесет пет година. „С лавовима”, понављао је Вук да је требало да се носи, „јер то су послуре Њиове Свјетлости први членови данашњега правитељства или владјенија Српскога: што је у Австрији Метерних или у Русији Неселроде, то је у Србији

Давидовић; Радичевић је мало мањи од њега; Ђока Протић президент Великог суда народног, Цвјетко министар полиције, коме се мора веровати све, што за кога рекне или напише; а Стејић Њиове Свјетлости придворни љекар, који се мора трпити и почтовати макар какав био, јер ја по себи врло добро знам како је, кад увати грозница или нападне кака друга болест, а доктора нема. То су све људи, од који свакога Њиова Свјетлост морају више уважавати него педесет оваки Вукова из Тршића”. Зачудио се откуд Пера Бранков међу његовим непријатељима, али се сети његових претњи када је, летос, Београдски магистрат пресудио да обештети бабу којој је срушио кућу (593–596). Сутрадан, Вук је писмо донео на Парлаторију да га отпрати у Београд, али је на његову превелику жалост дознао да је, његов пријатељ и највећи заштитник у Србији, кнез Васа Поповић, преминуо јуче, 29. јануара 1832, у Београду, и то десети дан пошто му је надрилекар Грк крв пустио. Тако су прва два Милошева секретара, Павле Радомировић и кнез Васа Поповић, умрли на путу, у року од месец дана (1969 I: 139–140, 213; 1988 IV: 608).

Између двају трагичних догађаја, Вук Караџић је, првих јануарских дана 1832, почео да пише посебну књигу у којој је наумио да саопшти како у срцу кнеза Милоша Обреновића нема „ни страха од Бога, ни стида од људи, а ни најмањих знакова савести. Он не само што презире све људе и увесељава се невољама које сам причињава својим поданицима, него јавно на разне начине, и већим делом једино ради своје забаве, псује и саму религију и цркву божју; он нема друге светиње осим своје уображене користи” (1988 IV: 773). Међутим, стање здравља, у Земуну, није му допуштало да грађу пише систематски, него се „наканио као уочи смрти”, само да побележи без икаквог реда како му што падне на ум. Уколико га смрт буде спречила да само од „белега” начини књигу, коју је као и похвално Милошево житије имао намеру да поднесе Руском министарству иностраних послова на увид, надао се да ће се наћи други „мајстор” који ће знати боље од њега

да уобличи фрагменте (1969 I: 129)²². Ако би се неко можебити запитао откуд он то све зна, Вук је опомињао да је „с Милошем толико време (готово) у друштву живео, с њим јео, пио, карте играо итд” (1988 IV: 778). Ослањао се претежно на оно чему је сведочио у отаџбини. Из 1820. потиче седам вести, из 1822. три догађаја, из 1827. пет, а 1828. унео је два или три случаја. Од јуна 1829. до почетка септембра 1831. заступио је педесет и пет случајева, а за време писања 1832. додао је пет вести које је чуо. Ипак није датирао двадесет и шест прича (Самарцић 1969: 348–349). Између осталих, као најдрастичније изричу се оптужбе да је кнез Милош тајно погубио деветорицу знатних људи: ужичког митрополита Мелентија Никшића, архимандрита манастира Благовештење Григорија Радојчића, бивше Карађорђевог војводе Павла Џукића, Милића Радовића, бившег оборкнеза Нахије пожаревачке Марка Абдулу, Младена Миловановића, другог човека устаничке Србије, Перу, кмета из Селевца из нахије Смедеревске, јасеничког кнеза Андрију Јокића, свог секретара Алексу Поповског (Караџић 1969 I: 150–156). Међутим, веома је симптоматично да Вук Караџић није описивао околности Карађорђевог смрти. Изузетак су неколико штурних и одмерених спомена. У похвалној биографији Милоша Обреновића, објављеној 1828. године, набрајајући буне у Србији, које су биле усмерене против Кнеза, биограф је само једном реченицом и то онако узгред навео: „Овде се може споменути и Кара-Ђорђијин повратак у Србију (у месецу Јулију 1817 године), и смрт му”. Далеко доцније, у спису о Правитељствујушчем совјету србском (1860), Вук истиче Карађорђеву тегобну борбу, током десет година Првог српског устанка, да сачува унутрашњу власт, те закључује: „Управо се може рећи да га је та борба и из Србије истјерала и најпосле му и главе дошла”. У вези с тим, сачувана је и белешка: „Леонард Грк довео Кара-Ђорђија из Бесарабије у Банат

²² Спис је остао недовршен, у нацртима. Вук га је запечатио и оставио у аманет да се отвори 1900. године. На томе послу задржао се до краја фебруара 1832, па је прекинуо (Караџић 1969 I: 125; Самарцић 1969: 347).

и оправио га у Србију”. Под насловом „Карађорђево повратак у Србију” фрагмент је објавио Радослав Перовић уз напомену да он представља Вукову белешку „на крају Рјечника из 1818”. Колико је познато, то би било све! (Златковић 2017: 19–20).

Такође, Вук је спис прошарао низом тајних и компромитујућих биографија својих непријатеља. Између осталих, није праштао поступке Димитрију Давидовићу, чију су ученост многи хвалили, а Вук је порицао, тврдећи да се он „као што се обично у Маџарској учи, може назвати учен човек, прем да је слабо како други књига читао, осим забрањени романа”. Приповедао је да је био расипан, среброљубив, превртљив, непоуздан, охол, славољубив и да никоме није признавао заслуге и првенства пред собом. Због дугова се женио и утекао из Беча у Србију (Караџић 1969 I: 168–170). Бечке дугове није враћао потом ни пријатељима. Бечејски трговац Лука Кисић је, у мају 1814, у Бечу, у нужди Давидовићу дао две хиљаде форинти да му за годину дана врати. Након шеснаест година, Кисић је молио Вука Караџића да поздравља Димитрија Давидовића и да га подсети да му врати позајмицу. Након повратка из цариградске дипломатске мисије, крајем 1831, Вук је писао Давидовићу из Земуна у Крагујевац да је Лука Кисић у невољи, остарео је, оболео, осиромашао и беспомоћан је издржавати породицу, па је молио враћање дуга. Кнежев министар иностраних послова је одговорио „да не има откуда вратити” (1988 IV: 346–347, 435, 572–573).

Бележећи потајно „особиту грађу за српску историју нашега времена”, Вук се једновремено трудио да не прекине сасвим односе са Кнезом. Откако је преминуо Васа Поповић остао је без поверљивог посредника, па се, 11. фебруара 1832, лично обратио Милошу. Препоручујући се његовом великодушју, писао је да он није више „ни налик на оног Вука, који је негда имао срећу, ту у двору Вашему живити [...] Осим стања здравља мога има још један главни узрок који ме нагони да иштем, да могу с милости Ваше Свјетлости живити и изван Србије. Узрок овај ја нијесам

смијо од срамоте да кажем ни у једноме од напоменути и други о томе писати писма, а сад га ево Вашој Свјетлости, као своме оцу и благодјетељу, исповиједам: то су моја домаћа опстојатељства. Вашој Свјетлости је познато да је моја жена од другог закона и језика, па никако неће за сад да пристане, да живи у Србији; а ја, као човек сакат и болестан, које му је особита послуга неотложно нужна, без жене живити не могу. А и за васпитаније своје ћеце, за које се сваки отац, а особито сваки који им ништа друго, осим тога, оставити нема, врло бринути мора, не знам, или би теже било, кад би сам ји сад тамо превео, или кад би ји са женом амо оставио” (608–609).

Такође, ни Милош није хтео да посве одбије Вука, па је београдски базерђанбаша Алекса Симић, 19. фебруара 1832, писао у Земун: „По наредби Светлог Књаза нашег, шиљем вам данас 100 форинти сребра од имена његовог. Он вас љубезно поздравља, и уверава, да ће вам и у напредак бити наклоњен колико може, али пензију, коју ви желите имати, да извадите из главе за сад” (612). Вук је, 28. фебруара, захвалио: „Ја немам ријечи којима би Вашој Свјетлости за овај нови знак превисоке Ваше милости благодарити могао” (614). Без обзира на то што су гласови „опозиције” били претежнији, Кнез је разложније процењивао Вукову улогу и предности да буде под његовим надзором. Није престао да га позива (598). Писао је брату Јеврему да пише Вуку „да су Њ. Св. писали њему, да му пише да пређе у Србију па ће имати пређашњу плату, а да ради, шта му је воља, само да је у Србији”. Јевремове поруке пренели су Вуку усмено, 8. марта 1832, на Земунској парламентау, Димитрије Тирол и Димитрије Исаиловић (514). Но, Вук је планирао пресељење са породицом у Нови Сад, а пошто Сава буде положио годишњи испит, хтели су током лета да се бањају и лече у Будимским илицама, па да на јесен отпутују у Беч, где би Сава кренуо у други разред Гимназије.

Вук није имао средстава за пут. Довијао се да их обезбеди од пренумерација за *Српску њезију* Луке Милованова (598). Од-

мах је писао Јерменској штампарији и њеном директору Алојзу Шлеглу, шаљући рукопис покојног Луке Милованова о српском песништву и метру заједно са Огласом за претплату. Молио је да рукопису брзо обезбеде рецензију и одштапају две стотине Објављенија на поштанском папиру, на пола табака у облику писма, тако да стане на један лист, а други да остане празан, као што је био његов оглас за *Даницу* и да му пошаљу првим поштанским колима у Земун. Желео је да оглас одштапају цинеро, а садржај петит и гармонд словима. За јемство је молио да се обрате његовом куму, бечком велетрговцу, Теодору Деметру Тирки. Рукописе у дупликату наложио је да најпажљивије чувају и тражио је повратак примерка који је обележио бројем један како би се према њему могло штампати. Уз наде да се добро сећају колико се трудио упослити њихову штампарију у области српског језика, најавио је повратак у Беч и наставак књижевне делатности, јер је припремио за штампу готово педесет табака српских народних песама поред осталих својих радова. На његову препоруку се приправљао и његов пријатељ Лазар Зубан да повери у штампу Ле Сажовог *Жила Блаза* у српском преводу (600–601; Зубан 1833). Затим је писао Јернеју Копитару: „Смијем ли Вас молити, да коригирате објављеније, берем један пут? Само да се неће у цензури што задржати”. Јермени су били предузимљиви. Чим је добио пошиљку оданог, уваженог и цењеног клијента, Алојз Шлегл није часио него је оглас са рукописом предао на цензуру. Убрзо је добио имприматур и потпис сагласности за Објављеније које је одмах предао коректуру Е. Грујићу. Видевши да је садржај књиге у објави био писан славенском, а остали део новом ортографијом, Грујић је мислио да је Вук погрешно, па је исправио све једнако старим правописом. Пошто је Оглас већ био једнообразно одштапан, стигло је Алојзу Шлеглу друго Вуково писмо, у коме се распитивао за идентитет коректора, упућујући да се оглас и рукопис претходно повере на коректуру Јернеју Копитару. Шлегл је одмах предао рукопис и показао одштапану најаву за Лукину

књигу Копитару који је, према његовом мишљењу, „открио само неколико безначајних грешака”. У Вуковом одсуству и хитњи, било је доцно за прештампавање, па је оглас остао објављен старом ортографијом, а не новом Вуковом. Ипак, није му било право. Жалио се да му је Грујић снајдер, а не коректор, покварио оглас. Штампарски трошкови објаве заједно са хартијом износили су пет форинти, а јемство за плаћање је бланко без двоумљења и са задовољством потписао Теодор Деметар Тирка. Копитар је прегледао и рукопис, па се питао зашто је писан „опет неком новом ортографијом”, а не Вуковом и нестрпљиво је очекивао приређивачев предговор. Вук је мислио да је Лукину књигу најприличније било штампати онако како је аутор писао, а предговор је припремао, сабирајући биографску грађу од различитих информатора. Писао је Јовану Станиславу Поповићу, трговцу из Винковаца. Он је о Лукином пореклу и животу питао граничара Дамјана Радића који је имао сто три године (Караџић 1988 IV: 598, 606, 611, 621, 625, 629–630, 634, 651–652, 699).

Надајући се огласу из Беча, Вук је дописивао *Особинију ирађу*, једнако ослушкујући приче које су се из Србије сустицале у Земуну. Чуо је како је кнез Милош „по наији Смедеревској некаке воденице, само за инат, поизобарао”, а да „некаком попу из наије Пожаревачке, коме је било око 60 година, и имао је сина у гарди официра, ударе 40 батина, што је неотице, преварен од кмета, венчао некака човека, којег је прва жена жива била”. Други поп, за кога није знао из ког је био села, распустио је неког човека из своје парохије од жене и дао им „распусну књигу”. Чувши за то, Милош „дотера попа у Крагујевац и натера га те изједе сву ону своју распустну књигу” (1969 I: 157, 161).

Осим све учесталијих примера проблематичне Милошеве праксе у Србији, Ану и Вука растужила је вест која је стигла од Јована Стерије Поповића да је у Вршцу Јован Балаитски „после кратке но страшне болести умро, баш несрећом његове фамилије онда кад му је Г. Исaиловић поручио да може на његово место

ступити [...] Он је отишао, но јадна жена и четворо деце (најстарије од 8 година најмање од 6 месеци) у највећој сиротињи пиште; ништа им после њега није остало до једне кућице на којој је јошт 600 форинти дуга”. Молећи да се убогој удовици и сиротој деци обезбеди помоћ из Србије, Стерија је захвалио на поздравима које је примио преко рођака Уроша Волића, али му је још милије било што се његов драмски комад *Лажа и њаралажа* допао Вуку, додајући да је, дакле, после дугог тумарања и кривудања једва на правац изашао, надајући се да неће опет скренути, почем је и свој нови комад *Покондирену њикву* истим маниром написао. Стерија који је, такође, у Вршцу скромно живео, а држећи у руци писмо Димитрија Исаиловића којим позива покојног Балаитског да заузме место у београдској школи, искао је Вуков пријатељски савет: „Бил’ добро било да ја за исти упразњени виши школа у Србији професорат рекуруирам, с’ препокорном молбом да би ме гди треба својски препоручили ако би ово за добро нашли или пут ми показати изволели, коег би се у овом случају држао. Ја другог Атеста немам од издати књига, друго да сам Мацарска права свршио, и из свију наука калкул Еминенције добио (кое ништа не значи) да од три године Латинску Граматику с’ највећим напредком предајем, такође: поред матерњег језика Латински, Немецки и Влашки добро, и по мало Талијански знам”. Најпосле, био је вољан да скупља народне песме, запажајући да је „шкода што се народне приповетке не купе” (1988 IV: 601–602; Поповић 1830; 1838; Деретић 2002: 620).

Једновремено, родитеље је онеспокојила Савина болест у Новом Саду. Срећом, то је била само пролазна прехлада. Парох Урош Романовић и Сава јавили су у Земун по писмодавцу да ништа не брину, јер је грозница прошла. Син је сасвим оздравио и приљезно кренуо у школу, а такође и на наставу цртања, где већ тушем шара цвеће. Романовић је писао да се Сава, зачудо, умногоме променио откако га је Вук оставио у Новом Саду. Није био несташан, нити је трчао, скакао и скитао као претходно, него је

постао добар, учтив и примеран и вероватно ће на полугодишњем испиту, 9. марта 1832, бити међу првим еминенсима у разреду. Старатељ није погађао узрок, јесу ли томе допринели очеви савети или џепарац, али ма шта да су били мотиви, родитељи могу бити спокојни, јер имају „сина надежде полна, примерна, добра памјаствованија и шта за сад од једног малолетног детета више можемо изискивати, доста је то за сад”, закључио је Романовић, додајући, при том, да је дете врло оскудевало са одећом. Подерао је ципеле, саре, кошуљу и гаће, па их је било нужно наглавити, закрпити или нове купити.

Премда је Сава оздравио, родитеље није напуштала велика брига и смутња, јер се разболела деветогодишња кћер Василија. Добила је у мозгу водену болест. Родитељи су све чинили, али су били немоћни. Преминула је, у фебруару 1832, после месец дана мучења (Караџић 1988 IV: 606–607, 618, 620, 622, 624–625).

ЧЕКАЈУЋИ ПАСОШ 1832. ГОДИНЕ

Као да није било довољно несреће, него је уцвељени Вук примио ноту бечког Дворског полицијског звања да је одбијена његова молба за пресељење у Нови Сад. Наложили су да се заједно са породицом упуту у Србију (Добрашиновић 1986: 123–126). Био је очајан. Писао је, 16. априла, молбу Земунској војној команди. Као незаслужено прогоњен и погрешно оцењен, са жаљењем је примио одлуку да се са породицом сели у Србију. Али, због болести, домаћих планова и интрига они нису ради тамо ићи, осим ако не буду присилно изручени као злочинци, што никад нису били. Његова је жена Немица, друге је вере, језика и обичаја, а женска деца су одгајана у римокатоличкој вери и они неће да живе у земљи где нема закона и где је све подређено вољи властодршца. Они желе да иду у Беч, а успут да се задрже у Будиму ради лечења у илицама. Ако се Команда оглуши о Молбу, онда је молио да не иде у Србију него у Русију, где је уживао царску пензију, која му се даје због заслуга за словенску књижевност, а да се његовој породици милостиво допусти даљи боравак у Бечу (1988 IV: 639–641, 643–644). Молбу је примио земунски војни командант генерал Јохан Фојт који је обећао да ће је направити у Петроварадин у Славонску генералкоманду, но шта ће одговорити, то је само Бог знао. Вук је био принуђен да свештеника при руском посланству у Бечу, Гаврила Тихоновича Меглицког, узнемирава жалбама што га гони бечка полиција да иде у Србију. С обзиром на то да му је у отаџбини живот угрожен због интрига тамошњих чиновника, он је молио да се за њега заузме код руског послани-

ка у Бечу, Дмитрија Павловича Татишчева, како би му издали пасош на основу његове пензије коју прима од милостивог цара (647–649). Меглицки је отписао да је изложио молбу, али да руско посланство у Бечу не може издати пасош, јер није руски поданик, а пензија за књижевни рад не производи то право (684). Неизоставно се пожалио Јернеју Копитару да је мало то што је ојађен смрћу кћерке, него још хоће да га изгнају у Турску. Опсовао је „у највећем очајанију”: „Јебем ти овај свијет и ону правичу, што кажу да има на њему! Да ми није жене и ћеце, Бога ми! би сам с радости ишао у Србију, да се прије што избавим оваквог живота. – С Богом” (632). Писмо је писао на чистој страници *Објављенија* Димитрија Тирола за први школски уџбеник обновљене Србије *Полиџическо земљописаніе за уџоџребленіе србске младежи*, за коју је аутор задужио Вука да скупља пренумеранте. Копитар се могао уверити каквог су изгледа слова у београдској типографији, а у којој су мало мањим словима већ штампани протоколи, пасоши, трговачке исправе, упутство против колере, као и пробни број *Новина Србски*, затим *Објављеније* за трећу част књиге Јована Стеића *Забава за разум и срце* која садржи и народне песме, јер сви „отимају” Вуков посао (623, 625, 644, 651–652, 689; Тирол 1832; Ђорђевић 1922: 104).

Копитар се једнако прибојавао Вукове непостојаности. Није одбијао могућност да његов пријатељ опет поверује лажним и неискреним обећањима и отпутује натраг у Србију. Разговарао је о његовом случају са врховним дворским саветником, па је охрабривао Вука да му високи аустријски чиновник није деловао круто. Напротив, пружио је позитивне савете да тражилац поднесе скромне и истините представке и да се, не чекајући решење, упуту у Нови Сад и Пешту, па да дође у Беч, ту се скраси и живи од пензије, Забавника или евентуално српских новина, чврсто и за стално, а не онако од данас до сутра (Караџић IV: 650–651, 694).

И Вук се примирио од првог шока. Био је уверен да Земунска војна комада, ипак, неће њега и његову породицу протерати у

Турску, јер то није чинила ни са најокорелијим злочинцима и да они немају ништа против њега, него га сажаљевају као поштеног човека „који на правди страда” (689–690). Надајући се скором повољном одговору, честитао је празник Христовог васкрсења Јеврему Обреновићу и најавио је, 18. априла 1832, да ће се за неколико дана упутити са породицом пут Беча (641–642). Пошто није било очекиваног одговора, Вук је Ускрс, ипак, дочекао у Земуну са породицом. Према његовој жељи, очекивали су да у Земун дође и Сава који је на полугодишту био пети најуспешнији ђак у разреду. Урош Романовић га је задржавао да посети лекара, јер је био болешљив. Али, Сава је нестрпљиво жудео за сусретом са породицом, сматрајући да ће грозница минути док мало прошета и промени ваздух (635, 689). Стигао је о Цветима у пратњи професора новосадске гимназије Аксентија (Атанасија) Теодоровића који је на позив Јеверема Обреновића и на препоруку његовог најмилијег питомца, зета кнеза Милоша, Јована Николића из Рудне, чврсто наумио да пређе у Србију урпкос одговарањима и злим гласовима Гавре шнајдера, учитеља Васе и других смутљиваца. Био је уверен у родољубиве намере Јеверема Обреновића (627–628; Шафарик 2004: 240). Његовим преласком у Србију разрешило се питање наследника Димитрија Исаиловића у београдској Великој школи. Вук је мислио да је он „подобро ћанут”, а његов потоњи ђак, Сретен Л. Поповић, забележио је да су му пријатељи „долазили на светог Гурија, те му честитали тезоимени дан” због тога „што је био гурав, грбав” и „мален” (Караџић 1969 I: 214; Поповић 1950: 196–197).

Уочи Ускрса Вук је, преко београдског базерђанбаше Алексе Симића, примио на дар педесет форинти, на чему је благодарио и честитао Кнезу предстојећи празник (Караџић 1988 IV: 642). Повремена испољавања Кнежеве милости нису више блажила Вуково незадовољство које је све више нарастало услед одбијања молби да се питање његове егзистенције систематски реши извеснијим приходима. Стога је наумио да састави писмо у коме

би без длаке на језику саопштио Милошу мњење о његовој управи. Писмо је било општије, али у духу грађе коју је скрбио ради будуће књиге. Као предлошком чини се да се кореспондент местимично служио и неурученим писмом које је Сима Милутиновић резигнирано написао Кнезу након бруталног угушења и кажњавања завереника Чарапићеве буне 1826. године. У уводу, Вук је подсећао Милоша како је он наредио директору београдске полиције, Цветку Рајовићу, да му јавља незадовољнике његовом владом. То је и њему дало слободу за представљање главних опонената. Јемчио је да су то сви редом, јер његовом управом ама баш нико у Србији није задовољан, осим његових синова, а и они да су мало старији можебити били би огорчени као макар и сви остали. Најнезадовољнији су управо његови први и најближи чиновници који мисле да је Карађорђејева влада била мед и млеко у поређењу са његовим зулумом и тиранијом. Које јавно, а које тајно, у Србији је владало уверење да правде нема и да је Милош сам њен господар, те кад је он у Крагујевцу, онда је „правица” тамо, када је у Пожаревцу и она је онамо, а кад је у Топчидеру тамо је. Исповедао је да се „накањивао сила пута” да му то лично саопшти, особито у Крагујевцу 1830, али због различних околности није змогао снаге. Тек је сад претегла његова „полза” према Милошу, због чега је био уверен како је боље да га он суочи са истином него неки „ђаковци”. Уверавајући Кнеза како је писао у најбољој вери и сматрајући да ће његове речи приписати добронамерности и пријатељској искрености, мислио је да у писму није било критике него само најпристојнијих савета како да владар постави правицу, школство, правитељство и укине кулук (Караџић 1988 IV: 652–681, 768–769; 1969 I: 183–218; Љубинковић 2000: 51–52).

Писмо је окончано два дана после Ускрса, 24. априла 1832. Одложио га је привремено, мисливши да га пошаље кнезу Милошу половином маја 1832. када је хтео поћи за Беч и пошто прикупи новац за пут од пристижућих претплата за Лукину

Поезију (Караџић 1988 IV: 682, 750). Чим је за Ускрс стигло двеста огласа за књигу Луке Милованова, које је Алојз Шлегл послао поштанским колима, 7. априла, из Беча, Вук је Објављенија одмах упутио пријатељима. Честитајући женидбу са Маријом Ристић у Вуковару, најпре је Адаму Драгосављевићу предао четири огласа са молбом да скупи што више пренумераната, а објаве дотури у Даљ и Мохач (629, 651–652; Чалић 2014: 146). Сматрајући да нико међу Србима не цени Лукину књигу као Лукијан Мушицки, послао му је пет огласа, приложивши и цедуљицу за Севестијана Илића с молбом да у горњокарловачкој епископији прикупи што више пренумераната и пошаље му пословице (681–683, 735–738). Писао је, затим, на све стране, пријатељима у Петрињи, Трсту, Броду на Сави, Дубровнику, Београду, Јасеновцу, Осијеку, Вршцу, Крагујевцу, Шиду и у другим местима (686–687, 703, 690–693, 700–701, 704–705, 707–712, 715, 743–745).

Усред састављања писма Лукијану Мушицком, прекинуо га је позив Димитрија Исаиловића, 26. априла, да дође на састанак на Земунску парлаторију. Њега је у Великој школи у Београду наследио професор Атанасије Теодоровић, а он се спремао у Пожаревац за учитеља француског и немачког језика младим књажевима (682–683). Ишао је тамо уместо лекара и васпитача Јована Стејића који је долазио у Београд ради надгледања штампе треће части своје књиге *Забава за разум и срце* (719).

Пославши већину објава, после празника, почетком маја, Вук је одвео Саву у **Нови Сад** (689). Понели су сламњачу за спавање из Земуна, јер се парох Урош Романовић преселио у нову кућу. Премда су се пролећни дани одужили, Романовић је мислио да пронађу учитеља виолине, како Сави не би било досадно, док се и читава породица не досели у Нови Сад. Шафарика је, нажалост, опет затекао у постељи, хватала га је грозница (635, 689, 695).

О пресељењу у Нови Сад, па даље пут Беча, ради васпитања деце и домаћих послова, Вук је обавестио и кнеза Милоша чим је приспео у Земун и изразио је задовољство ако би му у престоном

царском граду био на услузи (691). У Новом Саду је добио потврду да је његова молба „што се љепше може” на Велики четвртак прослеђена из Варадина у Беч (689). Отказао је у Земуну и стан власници куће, супрузи покојног попа Константина Косте Ракића. Петог маја је најавио Урошу Романовићу да ће за две седмице доћи у Нови Сад. Парох је отписао да за Саву буду спокојни. Он је био здрав, редовно је похађао школу, а у слободно време забављао се пуштањем змаја. Међутим, забринула га је посета бирове Константиновића. Чујући да је Сава „на косту” код њега, распитивао се за Вука Караџића. Када је Романовић потврдио његову најаву о пресељењу и о боравку са породицом у Новом Саду, Константиновић је рекао „да ја вама пријатељски пишем да ви овамо не долазите, нити из Земуна крећете се, нити трошка себи правите, а из којег узрока он то пријатељски мени каже ја не знам, он као судија може би зна узрок, а и ви сами можете најбоље о томе знати. Тако дакле ја као ваш пријатељ желећи вама свако добро ово јављам, а ја мислим да ће добро бити да се ту за кратко време задржите, а после куда сте намерени ићи, можете отићи, не жели да се овамо крећете, и Бог зна шта се може отуд родити и какова следствија произићи, и хоћете ли овде бити мирни, а ту већ сте се с људма познали, а и можете време продолжити, да се ту дуже бавите” (695, 734).

У међувремену, почели су пристизати одговори поводом огласа о књизи Луке Милованова. Трговац из Петриње, Василије Вуковић је приложио имена десет пренумераната и новац Јосифу Миловуку у Пешту, а Вуков земљак Тадија Илић из Зајаче, који је у Београду био снајдер, писао је да је Ђура Милутиновић Црногорац примио објаве, али мисли да ће одзив бити слаб. Требало се претрпети „до јунија и до јулија месеца”, јер су на пролеће само из београдске типографије изашла два објављенија, а особито је била навала из Цесарије (686–687). Лекар из Трста, Димитрије Фрушић, дознао је из писма Димитрију Владисављевићу да је Вук напустио славну службу у Србији и да борави у Земуну.

Јављајући да ће пријатељи из Дубровника претплате за Лукину књигу уручити Јосифу Миловуку, жалио се на меланхолију коју је лековито сузбијала кореспонденција с Вуком: „Не можете ми веровати колико ми одмора даје разговарајући се преко писма с Вама, та да ми време допушћа, не би Вас до сутра пустио”. У Трсту ништа поузданије нису знали о бившем тршћанском учитељу Јевтимију Поповићу који је отишао у Црну Гору. Пронео се глас да је боравио у Србији под именом Остроило. Молили су Вука да потврди или одрекне вести (687–688, 703). Задуго се, међутим, нагађало о судбини Јевте Поповића, који је убрзо, због неслагања са црногорским поглаварима, напустио Црну Гору и кренуо за Србију. Код Грахова 1832. убили су га његови пратиоци и „узму оно мало новца што су код њега нашли, мислећи да ће Бог зна какво благо код њега наћи”. У српској периодици оног времена ниједним словом није забележен одлазак великог родољуба који је неуморно прослављао старе српске писце и јунаке. О његовом страдању дознајемо из писма Георгија Николајевића Јосифу Миловуку, из Дубровника, 17. јуна 1833 (Арнот 1839: 8). Смрт је омела Јевту Поповића да објави замашан списак рукописа. Између осталих, хтео је да састави историју Србије и Босне, аутобиографију, посланице пријатељима, српско-немачки речник, српску граматику и да преведе басне из разних језика итд. (Магарашевић 1827 VIII: 171–173). Напоследку, у будимском часопису *Маџазин за художество, књижевност и моду* из 1839. бележи се да је Јевта Поповић и аутор анонимног списка који је објављен 1815. у Венецији *Сербіе ѿлачевно ѿакијорабощеніе лѣта 1813. Зашиѿо и Како?* и да се рукопис налази код Јосифа Миловука (Арнот 1839: 8). Међутим, питање ауторства остало је нерешено, јер се осим Јевте Поповића као могући аутори спомињу још и Павле Соларић, Миљко Радоњић, Симеон Орловић и Стефан Живковић (Ристић 1953: 128–136; Поповић 1987: 161–205; Витезовић 2009, 221–248; Војиновић 2014: 381–391). Осим експлицитног идентификовања у будимском часопису из 1839, у прилог ауторству Јевте Попо-

вића сведочи чињеница да је оновремено уврежено мишљење о грчком антисрпском плану током Првог српског устанка, које је доминантна тема неауторизоване књиге, заправо идејна константа стваралачког опуса Јевтимија Поповића. Такође, као значајан сигнал наводи се и пословица „Заклела се земља Рају, да се сваке тајне знају” која се издваја као мото књиге, а која се потом адаптира и у прозној биографији коју је Јевта Поповић посветио Кнезу Лазару (Поповић 1831б: 71). Интригантна књига, коју је Вук добио тек 1825 (Караџић 1988 II: 583, 736), прештампаана је 1846. у Лајпцигу (Аноним 1846), када су сви потенцијални аутори већ давно били покојни. У другом издању објављена је илустрација сликара Готфрида Прикснера, аутора слике моме и момка у *Малој ипросионарској славеносербској ијеснарици* из 1814, што сасвим слободно указује и на претпоставку о улози Вука Караџића у реиздању књиге.

Иако је имао жељу да сабере велики број претплатника на књигу Луке Милованова у Вуковој редакцији, Игњат Брлић је са жаљењем писао: „Али Брате нитко неће ни да чује од тога. Него се ја предбрајам на пет комадах у име којих ћу вам новце у Пешту послати”. Осим тога, отезала се и објава његове граматике. Печујски владика барон Сепеши није марио за славонски језик, па је Брлић начинио неповољан договор са пештанским књиждаром и издавачем Адолфом Конрадом Хартлбеном да он буде издавач, док би финансијски ризик сносио лично аутор. Док је чекао да Антоније Нађ цензурише још нека поглавља (Предговор, Речник и Разговоре), молио је Вука да у Пешти изврши коректуру рукописа, јер славонски фратри нису били приправни за тај посао (336–337, 690, 698). Такође, и у Дубровнику су били хладни. Јеремија Гагић је сведочио: „Вашега Сирочета о коему сте ми објављеније послали, свак се овди отриче; а ја колико могу, ево Вам овди шиљам у банкноти от 5 форинти коју сам по срећи овде нашао у једнога официра и за коју колико вам драго буде књига у своје време послати на име моје кћери Милене преко

Триеста” (692). Слично је писао и парох Аврам Панић из Шида: „При свем труду моем нисам могао на Ваше Сироче ни једног пренумеранта добити. Ваше је писмо управо пред собраније свештенства на исповед приспело, и ја мишља ту се помоћи; но ни један не хте се пренумерирати, а камоли примити коег пренумеранта у својој парохији потражити. Но ево невоље, ни ја у мојем Шиду не помого се, изговарају се да стихотворци нису и зато књигу не требају. Ја дакле оста сам. Самог мене гдигод међ пренумеранте турите, а новце, кад нема више, не тражите сад ни то, није ни ту помоћи. Ваља да ћете кад сте Србију оставили, време имати, и мене с фамилијом из Земуна походити пак ћемо се онда поравнати”. Безнадежно је писао и о будућим изгледима за сабрирање нових записа: „Умре слепица Мара из Шида, и слепец Продановић из Лежимира, од кога сам песме преписивао, а нови слепци једва пред кућом неке речи испева пак ајде даље” (742). Учитељ и ђакон Давид Милошевић у Јасеновцу је прикупио дванаест пренумераната. Уз њихова имена дописао је и изговоре оних којима је нудио у околини: „Камо среће да се онако могло, као што би многи ревносни родољупци књижевству нашем желели помоћи; – но шта ћемо! – ’Да је Роман или што таково, би; а што ће нам Просодија, кад Поете бити не ћемо? Ево оваки сам одговор из Костајнице, ако сте кад за њу чути могли, добио. Сад судите, какови Србаља на свету има! – Тео сам и даље у други мести да срећу покушам; но због кратког времена с једним Објављенијем нисам могао доспети: јер се неки налази који не ћеду другчије да се пренумерирају, док Објављеније не виду и не прочитају га; а док многи прочита, оће се времена; – а да им се на против рече: да је дело добро, и за обшту ползу сасвим сходно и од потребе; а особито за оне који романе зактевају, а по јавним доказателствима, строго судећи, и по природи, сами романи јесу, не верују, него мисле да ји човек само, као неком обманом, преварити жели; а ваљда, на несрећу, и то им се чини да у свој џеп иштемо. – Опростите! Да ме срце не боли, у краће би требало као непознат реч

да окончам; а овако, што но реко мени неки Го. Сава Мркаљ, мој особити негда пријатељ бивши, моро сам себи већу (respective) одушку учинити, јер би чини ми се пуко?“ (704–706) Упркос томе што „нико не пружа ништа, а при том хладно говори“, осјечки парох и аутор прве историје српске књижевности, Лазар Бојић је послао шест пренумераната за *Србску Поезију* Луке Георгијевића (707–708; 1989 V: 194).

Од вишег учитеља Николе Хаџића из Земуне, Вук је разумео да Адам Драгосављевић није примио његово писмо скупа са пет објава, па му је, 4. јуна 1832, поновио молбу (1988 IV: 706–707). Драгосављевић је отписао да је примио Вуково писмо, а затим и друго које је у потеру за њим дошло. Уз имена пренумераната, саопштио је да је за пробу српског језика превео почетак прве и друге књиге *Енеиде* Публија Вергилија Марона. Превод је послао уреднику *Лейтхойса*, али због Вукове ортографије, Павле Стаматовић није хтео да објави, па је Александар Будимировић²³, студент четврте године медицине Универзитета у Пешти, штампало под псеудонимом Побратић, у новопокренутом часопису, *Србском родољубцу*²⁴. Драгосављевић је упућивао Вука да од Будимировића у Пешти потражи часопис, али он би највише волео са Вуком се лично састати пре него што се пресели у Беч, па да љубазно поразговарају о ономе о чему не могу писати (713).

Трговац и вршачки нотар, Урош Волић је препустио скупљање пренумераната рођаку Јовану Стерији Поповићу, јер су код њега већ заостале Вукове књиге са којима није знао шта да ради, па је једну поклатио Јеврему Обреновићу када је био у Мехадијским илицама, а другу Вуковом куму, темишварском лекару Ђорђу Чокрљану, трећу покојном архимандриту Радивојевићу и још једну покојном Ајнемеру Ђурчићу. Остале примерке

²³ Под псеудонимом Побратић, он је објављивао чланке из области медицине, као и песме током 1832. и касније.

²⁴ *Србски родољубац*. Уређен Василијем З. Чокерљан. У Будиму: Словима кр. Свеучилишта Пештанског, 1832.

је послао у Земун (708–709). Иако се Јован Стерија Поповић драговољно заузео, мало је читалаца заинтересовао за Лукину *Поезију*, јер „немају воље нити укуса”, па је тражио од Вука десет егземплара које ће распродати накнадно. Што се тиче песама и приповедака које је обећао скупити није могао одржати реч „јер је баш онај певац, на кога сам ја зидао, умро, други су пак врло плитки што се народне поезије тиче. Народне приповедке су луксузом и модом протеране. Може бити да би се још код које баке помогао, но такове тражити и с њима се упознати јест за мене врло тешко” (709–710). Петар (Павле) Јовановић, секретар Народног суда у Крагујевцу, прибавио је дванаест пренумераната на књигу о правилима стихотворства. Списак и новац, у износу девет форинти и четрдесет крајцара, понео је из Крагујевца у Београд професор Аксентије Теодоровић. Он је предао Пантелији Хаџи Стоилу пошиљку да уручи Вуку на земунској Парлаторији (711–712, 715). Јован Стејић је одговорио Вуку из Пожаревца да уз његово име стави колико год хоће примерака Лукине *Поезије* и да га не штеди. Међутим, не може му скупљати пренумеранте, јер је био заузет објављивањем треће части *Забава за разум и срце* које ће бити први посао београдске типографије (700–701).

Севастијан Илић, такође, није био у прилици да скупља пренумеранте. Службено је путовао у Трст, Венецију, Падову и бању Абано. Ипак, он је задужио десет презвитера да скупљају по дијацези. Четворица су прикупили чак стотину десет претплатника. Пошто се вратио у манастир Гомирје, уз имена претплатника, Илић је одговорио и на Вуков упит о пословицама: „Ја вама пословица мои не могу уступити, макар да су (по мњењу гдекоји) то ствари врло простачке. Ја колико познајем важност пословица; не би заслужио да се зовем калуђер, кад би исте презирао и гнушао се њи” (735–738). Вук је благодарио Илићу на великом броју пренумераната, молећи да и новац пошаље што пре и одбије износ од дуга за Доситејеве *Првенце* (1830а). Из Земуна је послао Илићу рачун. Непродате Доситејеве књиге

оставио је трговцу Милутину Радовановићу у Београду, а десет егземплара код Димитрија Давидовића у Крагујевцу. Мислио је да су књиге код Милутина, јачачно, на сигурном месту, а примерке код Давидовића приписивао је на своју штету ако пропадну. Осим захвалности, Вука је љутило одбијање калуђера да му уступи пословице које је он раштракао и занемарио. Најпре је предлагао коауторство, па га је одговарао да објави. Предочавао је да не пристоји монаху штампање мрсних народних умотворина: „За пословице не знам шта ћемо чинити. Ви мени не можете уступити Ваше, а мени опет тешко уступити Вама моје! Не писасте ми, на каке сам Вам уговоре ја моје пре био обрекао? Кад би Ви мени тели дати Ваше да ји помешам с мојима, ја би пристао да на Titeblatu метнем да ји нас двојица издајемо, а и добитка ако што буде да делимо. Него Вам ја напред кажем да ћете Ви имати пословица десет пута више, него ја: ја управо још не знам колико ји имам, јер су неке писане у речнику, а неке на листићима, за које сад не знам ни где су (јесу ли где овде међу различним артијама, или су у сандуку с књигама, које још нису ни дошле овде). Ја опет мислим да има много пословица, које Ви не смете издати, н. п. *Сиџа њрба куру креће; Ни лудо јеби, ни луду њодај; И душа у рај и курац у дује не може биџи* и. т. д.” (803–804).

Јосиф Миловук је писао Вуку да је пристигло „нешто мало пренумераната и новаца” за Лукину *Поезију* (730), али да је Севастијан Илић претплатио готово сво свештенство у Горњокарловачком владичанству. Хватала га је паника, јер се ближио вашар, када ће људи тражити књиге, а оне нису још почеле ни да се печатају. Вук је одговорио да би се летос упутио у Беч и успут, у Будиму, штампао Лукину књигу. Али, како још није добио пасош, саопштавао је претплатницима да ће књига бити готова о следећем вашару (758–759; Добрашиновић 1970: 194). Једнако је писао и Марији Поповић у Будим: „Лукина Просодија оста не наштампаана до другог вашара! Ја летос не мого доћи ту у Илицу, а у Бечу је без себе нисам смео штампати, да је коректор

(неки снајдер Грујућ) не исквари, као што ми је и објављеније искварио. Ја ћу ове јесени (може бити с концем Августа) у Беч с целом фамилијом. Ако сте од куд добили што пренумераната, задржите ји код себе, док ја тамо дођем, а људима који би сад о вашару за књигу питали, кажите да ће о другом вашару бити готова” (Караџић 1988 IV: 739).

Јадао се и Јернеју Копитару да су му пропали планови: „За мој пасош још ништа не дође! Не могу Вам казати како ми је тешко, што овде овако дангубити морам. Рад сам био неко време да се купам у Будимским илицама, да би што здравље поправио; па ево најбоље време за купање пролази. Обећао сам пренумерантима да ће о Пештанском вашару у августу месецу Лукина поезија бити готова, и мислио сам онда издати објављеније о Даници за годину 1833, па сад кад се за Поезију уватим у лажи, објављенија издати не смем, нити се пристоји” (714).

Осим тога што је дангубио, Вука су онеспокојавали гласови из Србије. Чуо је за интриге непријатеља да он у Земуну „по каванама и на другим местима говори рђаве речи” против Милоша. Такође, доказивали су да и Кнез „сила којешта против њега говори и ради”. Вук је био забринут. Одмах је писао, одбијајући нападе: „Бог ми је сведок, да не само што сам против Ваше Светлости ништа не говорим, него се још трудим да и оно што чујем да и други за Вама зло говоре колико је год могуће, оправдам, или најпосле (за оно, што се баш одрећи не може) да по времену и по опстојатељствима друкчије није бити могло. О томе се Ваша Светлост можете најбоље уверити од Вашег зета Г. Тоше Аци Бајића, од кога мислим да овде немате бољег пријатеља. А и како би ја могао сад тако јавно против Ваше Светлости говорити, кад сам се дванаест година трудио да добро и славно мњеније о Вама разнесем не само по нашем народу, него и по другим земљама; и кад једнако милост Ваше Светлости уживам и желим до смрти уживати”. Потврђујући приврженост писао је да ће „доћи и Видовдан кад ће се јасно показати ко је вера, ко

ли је не вера” (717–719). Кнез је писмо примио на Топчидеру. Није имао времена да одговори. Мало одахнувши, отписао је из Пожаревца, 25. јула, да он није ни од кога чуо да је Вук против њега рђаво говорио, али и да јесте, он не би поверовао, јер му је позната његова приврженост и љубав ка отаџбини, закључујући: „Не мислите да Вас ко лако код мене оцрнити може; то је неко ктео Вас да узнемири, казујући Вам, да су Вас код мене оцрнили; не верујете ником” (729).

Међутим, гласине нису биле неосноване. Између осталих, из Петрограда, Вука је денунцирао Атанасије Стојковић. Он је писао Милошу против Вука, додајући да је и руско министарство било противно да се у Србији уводи његова ортографија (724; Добрашиновић 1970: 190). Његовим непријатељима у Крагујевцу придружио се и бивши Стојковићев штићеник у Русији, Георгије Лазаревић Зорић. Он је са женом Францускињом и двома кћеркама дошао у Крагујевац, у јуну 1832. Вук је о њему мало знао. Чуо је да је он, на препоруку Атанасија Стојковића, постао учитељ немачког језика при Јекатаринском институту у Петрограду. Но, Атанасије Стојковић постао је завидан на његовој слави и господству у Србији. Није била шала бити код Књаза „васпитатељ деце”, па је писао Милошу да Зорић „није ни за учитеља деце сеоске, а камо ли књажеске”. Упркос томе, Зорић је остао уважен у Крагујевцу и говорио је да ће се и Вукова „руска пензија ускоро уставити”. Вук се тешио пословицом: „Уплаши, Боже, али не умори!”, али је, за сваки случај, молио Копитара да пише Аделунгу или Кепену како би предупредио интриге против њега у Русији (720). Вук је сматрао да је Зорићев утицај био пресудан и за обустављање у Београду штампања књиге Јована Стејића, која је била писана Вуковом ортографијом, без јер, јери и і. Наиме, око Ускрса 1832, Милош је поставио Јована Стејића за учитеља и васпитача своје деце у Пожаревцу. У том својству Стејић је послао рукопис треће части *Забава за разум и срце* у Београд да се штампа без цензуре. Пошто су одштампана

четири табака, дошла је заповест да се рукопис, ипак, достави у Крагујевац на цензуру. Када су нашли да је све уредно, вратили су рукопис потписан и печатом потврђен да се одмах настави штампа, а Милош је јавио Стејићу како је то учињено само ради форме и за пример другима. Међутим, „као што у Србији многи чиновни и друге уредбе трају најдаље до прве мене, тако се и Стејићево учитељовање не само сврши, него се један дан са свим, као доктор, отпусти из службе, и даде му се писмо, да може у Београду слободно, као приватан лекар, практицирати, а други дан му се јави да опет остане код Гдара као лични лекар, него му се допусти, да отиде (из Крагујевца) у Београд, да доврши штампање књиге своје, па онда опет у Крагујевац да дође. Кад он дође у Београд, а то још одавно дошла из Крагујевца заповест да се књига његова, од које је већ 15 табака наштампано, више не штампа, докле Господар у Топчидер не дође. Кад Стеић то јави у Крагујевац и замоли се да би се та заповест укинула, онда му директор Књажеске канцеларије Стефан Радичевић по заповести Њиве Светлости јави да се књига његова дотле не може штампати 1) док је на ново не препише с дебелим јером (џ), будући да изостављање овога слова личи на Вукову ортографију, а многи су родољупци, не само у Србији, него и у Русији, нашли да то може имати зла сљедствија, зато се у типографији нашој не допушта по Вуковој ортографији штампати; 2) док не назначи у књизи од куда је што преводио или по коме је списатељу писао. – Ако му ово двоје није по вољи, он може своју књигу у другој земљи дати штампати, али му неће бити слободно књиге у Србију доносити. – Стеић ово писмо прими у среду у вече, а у четвртак у јутру, видећи да се онде више с миром не може живити, узевши од своји ствари, колико се могло, пребегне у Земун” око 7. јула 1832. године (719–720).

Поводом Стејићеве књиге кнез Милош се из Топчидера, 15. јула, посаветовао и са митрополитом Стефаном Стратимировићем, обавештавајући га да је у Београду устројена народна

типографија у којој је било могуће штампати и „полезне” књиге. Милош је питао карловачког митрополита како да поступи, јер се за штампу нуде рукописи у којима су нека од „првобитних писмена изостављена, а нека нова уведена и од многи употребљавана”. У недоумици, он је одлучио да не дозволи нову ортографију док је „учена класа” и Митрополит не одобре. Одлука је проузроковала да један од нових књижевника (Јован Стејић) пребегне у Аустрију, откуда је и дошао у Србију са идејом да са својим истомишљеницима сеје семе нове књижевности (Добрашиновић 1970: 190–192). Но, Митрополит је био одсутан из Карловаца. Избегаво је у Даљ. Био је жалостан зато што је земунски прота Јефтимије Ивановић осуђен и затворен у Варадину на десет месеци. Један од најжешћих Вукових неистомишљеника био је од мирских власти оптужен за злоупотребу положаја и одлучен је из службе, а за администратора дошао је поп из Беочина Петар Поповић (Караџић 1988 IV: 683, 724). Јефтимије Ивановић је умногоме задужио митрополита Стратимировића коме је, између осталог, посветио и прву част свог *Новой Плушарха или Крайкое описаніе славѣйшии людій свію народа оиѣ древѣйшии времена до данасѣ* (1809). Пошто се вратио у Карловце, Митрополит је, 17. августа 1832, похвалио Кнежеву забрану штампања дела нових писаца, подобних Вуку Стефановићу, који „измишљавају” нову ортографију уместо да „лепо сербски пишу” попут „мудрих” српских аутора Јована Рајића, Аврама Мразовића, Атанасија Стојковића (Добрашиновић 1970: 192–194).

Захваљујући интригама против њега, Вук је мислио да се кнез Милош помирио са Атанасијем Стојковићем и митрополитом Стратимировићем, са којима је дотле био у хладним односима. Међутим, књига Јована Стејића није била одбачена, него је њена штампа настављена старом ортографијом и трошком кнеза Милоша. Вук је био убеђен да ће књига бити забрањена због „великог удела политичког и владавине Милоша противног садржаја”. Јована Стејића звали су натраг, али аутор књиге ме-

шовитих текстова за поуку и забаву није се одазвао. Одрекао се годишње плате од 1200 форинити и хтео је опет да буде земунски лекар (Караџић 1988 IV: 724, 756; Шафарик 2004: 289). Он је, 19. јула, посетио у Земуну Вука Караџића који је састављао писмо Јернеју Копитару. На крају хартије Стејић је дописао и своје поздраве пријатељу из Беча: „Нашавши се овде код Гд. Вука узимам слободу својеручно поздравити Вас. Ја сам мое житие у Србији свршио, до сад је било свакојако, но родољупци док не завладаше, више добро него зло. Од сад како Бог да. Трећа част моји Забава своим чудом судбине постаде знаменита [...] Дебело јер постаде јаче него сва моја философија у овим новим Забавама. То је доба незнатних људи. О добри Боже! Сад ми се Забаве изнова штампају као што родољупци желе” (724–725).

Копитар је отписао да је Стејићево одступање из Србије сведочанство о томе „да с варварима не можеш живети ако си једном живео с људима”, па је предочавао Вуку перспективе књижевне делатности у Бечу: „Српске новине бисте лако могли двапут недељно да издајете и богу благодарите што ће те Ви и нико други добити прво одобрење, за што би сада још био прави тренутак. Али, чак сам и ја изгубио веру у Вашу уредност и постојаност; тако олако настављате да верујете празним речима српских дворјана који су вероватно још невернији од других!” (728) Копитар је неосновано сумњао у Вукову решеност да не крочи у Србију. Иако су га звали, он се једнако изговарао. Преко београдског базерђанбаше Пантелије Хаџи Стоила Кнез је, 7. августа 1832, упутио позив Вуку Караџићу да дође на ручак у Топчидер. Вук се љубазно захвалио и отказао је Милошу посету: „Ја би с превеликом радости ово премилостиво позивање, као знак превелике ваше к мени милости и благонаклоности, на своју чест употребио и јуче тамо дошао, кад би ми и како могуће било. Осим тога, што би ми, при садашњем мом, једнако рђавом стању здравља водени пут изјутра могао шкодити, и што ја, с мојом дрвеном ногом, од Саве до двора Ваше Светлости никако

пешице доћи не могу, има још и други сметњи, које сад у писму нису за описивање” (740, 752–753).

Напротив, Вук је поновио молбу Земунској војној команди да му власти издају дозволу да се преко Будима упути у Беч и тамо се убудуће с породицом настани. Због нерешене молбе навео је да је ускраћен користити предвиђено, њему неопходно потребно бањско лечење у Будиму, што је штетило његовом јако нарушеном здрављу. Изгубиће поверење претплатника, јер је у огласу обећано током лета штампање у Будиму књиге о српској поезији и прозодији, која би се на предстојећем пештанском вашару, о Усековању [дан одсецања главе св. Јована Крститеља, 11. 9], доставила претплатницима. Најзад, отказао је стан у Земуну претпрошлог месеца, па је његова породица била изложена непријатностима са газдарицом, удовицом покојног попа Константина Косте Ракића (734).

Поред Јована Стејића, Вук је сведочио да су од Милошеве страховладе утекли многи из Србије: „Осим остали мање знатнији људи, пребегли у Австријску државу: два од најзнатнији Смедеревски трговаца, Гаврило Поповић (који је чиновник Милошев бивао) и Стојан Спасић; Петар Вулићевић, син још за Кара-Ђорђијина времена знатнога Српског поглавице, Вуице Вулићевића; шабачки прота Јован Павловић, један од први свештеника у Србији; шабачки трговац и бивши много година кмет Јован Тркић” (756; 1969 I: 217). Сматрајући ситуацију у Србији толико узаврелом да је готова буна против Милоша, а видећи и унедоглед отезање допушта о пресељењу, Вук је одлучио Кнезу да пошље, 25. августа 1832, задржано писмо од 24. априла. Хтео је њиме засведочити Кнезу приврженост и благодарност за милост, као и да га упозори на негативне последице његове управе, указујући на начине како их поправити. Уверавао је да у писму није било ниједне измишљене тачке, јер се о свему јавно говорило у Србији, а да су притворни прећуткивали и међу собом додавали „још иљаду којекаки црњи и гори ствари”. Осим тога, имао је Вук

да саопшти још неколико важних тајни, које нису биле за папир, него за усмено и поверљиво преношење, па је молио Кнеза да пошаље неког свог верног посредника на Парлаторију, изузев његових непријатеља Цветка Рајовића, Пантелије Хаџи Стоила и браће Алексе и Стојана Симића. Предлагао је да на састанак упути Милосава Перуничича кога је сматрао највернијим и нај-приврженијим Милошевим чиновником, а у кога је и он лично имао поверења да ће верно пренети његове речи (1969 I: 183–218; 1988 IV: 748–749).

Када је писар прочитао писмо, Милошу се није нимало допало. Запретио је ћати да ћути, а разгласио је како је Вук писао против његових чиновника. Оптужио их је за непријатељство и да раде о Кнежевој глави, наговарајући га да их побије. Сутрадан, Милош је на Земунску парлаторију послао чиновнике Алексу Симића, Цветка Рајовића и Пантелију Хаџи Стоила да му јавно, према његовој заповести, „јебу и оца и матер и род и пород и све до девет колена” (753, 797).

Када су дошли на Парлаторију и позвали Вука Караџића, нису га нашли у Земуну, јер је отишао у **Нови Сад** да честита сину Сави полагање завршног испита који је одржан 15. августа. Био је други еминенс међу тридесет ђака у разреду. После „благодаренија” у цркви почео је летњи распуст. Шафарика је посетио и затекао га је здравог, а чуо је да је бивши сомборски катихета Платон Атанацковић постао игуман манастира Шишатовца (741–745, 752–753, 739; Добрашиновић 1970: 195).

Вук је понео са собом и Молбу која је била намењена Земунској војној команди, али када је предао, испоставило се да је земунски генарал Јохан Фојт пре неколико дана отишао у Мехадјске илице. Да би одговор што пре стигао, Молбу је лично предао Варадинској генералној команди. По речима грофа Мајанса, они ништа нису могли учинити док не стигне дозвола из Беча, али ће Молбу опет адресирати, искајући да одговор стигне за две-три недеље. У Варадину је чуо да је бивши земунски прота

Јевтимије Ивановић у апсу преписивао другу част *Новой Плушар-ха*. Осим иностраних биографија, Ивановић је писао и житија Стефана Немање, српског краља, Светог Саве, првог српског архиепископа, и Јована Рајића, историографа и архимандрита манастира Ковиље (Караџић 1988 IV: 735, 739; Ивановић 1834).

По **Сремским Карловцима** колали су гласови да Вуку неће бити дозвољен повратак у Беч, него ће га протерати у Србију или Русију. Мислио је да би то митрополиту Стратимировићу било најмилије. Јер, не само што неће више ништа писати, него се надао да ће га у Србији убити, док би у Русији, уз помоћ Атанасија Стојковића и осталих његових истомишљеника, могао бити протеран у Сибир. Успут је набавио и толико дуго тражено Јеванђеље Атанасија Стојковића. Најављујући Копитару да ће му ускоро послати Стојковићеву Библију за Дворску библиотеку, молио је да га избави и гледа шта се може учинити код бечког Дворског ратног савета док није цркао од муке и очајања, стрепећи да јесен и зиму не дочека у Земуну (Караџић 1988 IV: 735, 738; Добрашиновић 1970: 201).

Копитар је био у бањи Бадену. Убрзао је лечење да би са своје стране „погурао” Вукову ствар. Послао је, 28. августа 1832, Дворском цензорском звању опширну и похвалну био-библиографију Вука Караџића, сасвим га отворено штитећи од неправедних денунцијација карловачког митрополита. Између осталог, Копитар је писао: „Дошао је 1813. као емигрант из Србије у Беч [...] Тада сам видео, како из његова рукописа тако и из личног саобраћаја с њим после тога, да је он од природе најбоља српска глава коју сам до тога доба познао (Учио је само основну школу у Карловцима) [...] Срећна је случајност да је његова књижевна реформа, која мора победити пре или после, у исто доба и у политичком погледу повољна за Аустрију, јер она (реформа) турске поданике и аустријске Србе удаљује од Руса тиме што им даје властиту књижевност на њихову омиљеном матерњем језику. С друге стране, она их приближује католичким Илирцима који

истим језиком говоре и пишу, само латиницом [...] Дакле, зато што је његова реформа у корист Аустрије, не треба Аустрија да му помаже – али бар нека му прогањањем не одмаже! Нека му да оно опште право турских поданика који се пристојно владају. Његова жена и деца су Бечлије и католици. Није немогућно да му Митрополит одузме и руску потпору. Зар да се очајник на крају сам убије, и да своју породицу остави држави на терету? [...] Вук је управо крштено име тога човека. Тамо људи, као у Грчкој, имају само једно име (Plato, Aristotel). Прелазећи у Аустрију, узео је – јер се према обичају то од њега захтевало – презиме Стефановић по своме оцу Стефану, и затим у Русији, где сваки слободан човек има три имена, узео је име Караџић по породици из које потиче његов отац. Митрополит необавештено (веома савесно!) говори да се Вук трима именима служи зато што је скитница” (Караџић 1988 IV: 747; Добрашиновић 1986: 138–145).

Не нашавши Вука Караџића у Земуну, Алекса Симић је јавио кнезу Милошу да ће његов налог извршити чим се врати из Новог Сада. Састанак се збио, 3. септембра 1832, на Земунској парлаторији. Милошеви посланици дозволили су „мрског” Вука и јавно га изгрдили пред трговцима и народом који се онде десило. Алекса Симић је започео: „Вуче! Што смо ми теби учинили, те си нас најцрњом бојом нашем Господару описао, нас и све најпрве чиновнике, непоштедивши ни Свету фамилију, све си представио као изметнике Господара и Отчества нашега; Зашто то никав, неваљали, бестидни и злобни човече.” – Затим је наставио Цветко Рајовић: „Вуче! Ко си ти да ти савете на арти летеће нашем Господару намећеш, Савете велом састављене с твоим подлим саветницима; Од тебе савета нико не тражи, Господар наш има добра саветника, а тобом и никим другим ненуждава се савете да му куете, да га мрзите код своих и своих код њега, несретничке сакати и пакостни, с твоим дугачким зубима рад си сваког да уједеш а многога да закољеш. Но благодареније буди Богу и нашем милостивом Господару, он зна свакога свога чиновника

у главу, он зна кои шта ради и мисли, и не тражи тебе ни твоје советника, нити ни кога другога, да му каже какав је који и шта мисли”. – Наставио је Панта Хаџи Стоило громким и срдитим гласом: „Вуче! Ми смо тебе држали за србскога писатеља и наравооучитеља, а ти си Вуче расколник и Г... ни а не писатељ, ти си онаи кои свако зло и отров сејеш међу људе, како ти да дрзнеш помешати фамилију Господара нашега као неверну њему и све чиновнике његове, расколнице један и проч.” – У наставку писма, Алекса Симић је подробније реферисао Кнезу: „Још смо више сви говорили и укоравали Вука сваким начином да се сада свега ни опоменути не можемо. Међу овим разјареним карањем и укором, Вук доста пута тихим гласом позове нас да се стрпимо, да би и он што год казао, наставивши да он у делу вашој светлости представљеном, никаква советника нема, него да је он одавно спремао да Вам онако писмо напише, као приватни човек, пак Вама како драго. Каже и то, да он против нас нити никакoга другога никакве обиде писао није, зактевајући писмо свое, да се прочита, говорећи нам, да се забадава срдимо и да га псуемо и сада да се каје што је писмо онако написао. Најпосле рекнемо му да се од сада за свагда лишава Милости Ваше Светлости, као неблагодарни и срамотни човек, кои је ногом погазио хлеб и благодeјанија толика, која су му чињена; а друго благодeјанија кое му јошт остаје, да ће се постарати Светлост ваша да му укинете, као јавном злотвору Благодетља својих. – Вук на то одговори, да му врло жао да се Милости ваше лишава, а јошт му је жалије, да ће му Светлост Ваша и Пензију укинути, и вели: да може Свет. Ваша лако и то учинити, али да вам неће к чести служити. – За закљученије акта овога, запретимо му да никому у Србији писо не би, да когод чрез њега нестрада као што је Милосава Перуничиха на ватру наложио; Опсујемо њему и његову Советнику све старо и младо, кое су имали, кое имаду, и кое ће јошт имати. – Панто при концу свега викне с вострогом, да се радуе што је један пут маска Вуку с образа спала, и сви јавно увидели зверу лукавог,

кои се је дуго време покривао овчјом кожом” (Добрашиновић 1970: 196–197).

Вук је хладнокрвно саслушао Кнежеве емисаре и вратио се у стан, после чега је одлучио да читав догађај усмено повери земунском генералу Јохану Фојту и да га информише о садржају писма које је послао кнезу Милошу (Караџић 1988 IV: 765). Истог дана, писао је и Јернеју Копитару: „Са Србима сам мојим баш данас са свим раскрстио [...] Које зато све, које због једног истина грубог, али истинитог и знатног писма које сам недавно Милошу писао, данас дођу на парлаторију тројица од најзнатнији његови [Милошевих] чиновника, те ми јавно пред толиким светом кажу, да ми је он ј... и оца и мајку и казао ми, да у Србију више никад не смем ићи, и не само да сам у његовој немилости, него ће он са својом могућом силом потрудити, да ми и пензију Руску укине; по том су ме и они сва тројица псовали и ружили, што су год боље знали; а то је све било по заповести Милошевој [...] А и овај данашњи догађај вредан би био новина, јер од како је ове парлаторије, оваква комедија није била на њој. Ако оћете, ја ћу Вам овај догађај описати Српски па послати” (752–753; Самарџић 1969: 406–407).

Случај није остао само на томе, него је Славонско-сремској Генералној команди у Варадину Кнез тужио Вука Караџића за демагошко роварење у Земуну са циљем обарања поретка у Србији. Сазнања је темељио на основу Вуковог писма и према дојавама о његовим тобожњим агитовањима по кафанама у којима није престајао у најцрњим бојама да представља владу Милоша Обреновића. Најусрдније је молио Царско-краљевску Генералну команду да изда наређење да се Вук Стефановић Караџић одстрани са српске границе. Тужбу је, 9. септембра 1832, предао Пантелија Хаџи Стоило у Земунском контумацу. Осим тога што су Вука ставили под надзор, он је јавио кнезу Милошу да је Вук постао толико омражен, откако су га изгрдили на Парлаторији, да су на њега почели да „вичу” не само Земунци, него и Карловчани, Новосађани и Панчевци (Добрашиновић 1970: 199–201).

Да би могао донети одговарајућу одлуку, барон Димитрије Радошевић из Варадина је тражио од земунског генерала Јохана Фојта достављање и писма Вука Караџића у преводу на немачки језик (200–201). Вук је, затим, генералу Фојту уступио копију „тајног” писма које је, у преводу на немачки језик, послато из Земуна у Варадин, заједно са писменим исказом о побудама због којих је саставио и послао критичко писмо кнезу Милошу. Изјавио је да је као и сваки родољуб желео да његова домовина постане срећна, јер она то није, премда њоме управља без закона један човек. Био је у Србији са намером да се установи правитељство, али тамо где је требало делити правду, сучио се са незакоњем и био је приморан учествовати у извршењу многих неправди. Када је све прешло меру, напустио је Србију. Звали су га натраг, али се он изговорио. У међувремену, забранили су његову ортографију и његове књиге и оптужили су га да хоће поунијатити Србе. Писмо кнезу Милошу је послао са пропратним делом у коме је инсистирао на дискрецији, чиме он није нимало допринео публицитету писма чији је садржај доспео у јавност, него је то учинио Кнез, пославши на Земунску парлаторију тројицу чиновника који су га „на најнижи начин јавно испсовали” (Караџић 1988 IV: 763-765, 768, 772-773).

У Славонско-сремској Генералној команди у Варадину нашли су да „мемоар српског писца Вука Стефановића садржи такве увреде и нападе на личност српског кнеза и његове владе” да је неминовно хитно удаљавање Вука Караџића и његове породице од границе. У међувремену, док се заповест не изврши, захтевало се од земунског генерала Фојта призивање српског књижевника ради упозорења да се заувек клони даљих роварења било које врсте, а уколико се оглуши, биће стављен у полицијски притвор (Добрашиновић 1970: 205–206). Писмо кнезу Милошу и саопштење о разлозима његовог састављања преведени су на немачки језик и послати су из Петроварадина у Беч Дворском ратном савету (Караџић 772–773).

Злокобне су биле Милошеве претње о укидању руске пензије. Знао је Вук да Кнез не пуца из празне пушке и био је у праву, јер је Милош писао у Петроград високом руском чиновнику Атанасију Стојковићу како су српски непријатељи нашли „из међ толиког србства богаља и самоука ромога Вука Стефановића Карацића за оруђе, помогне му получити по Германији које какве титуле како ти: доктора философије, члена више учени друштва и. т. д. и овај на против старине славенске србске азбуке изда своју нову, из које нека слова искључи а место њи друга шокачка дода и тим повуче на своју страну многе још недоучене Србе. Раздор се из тога у књижевству србском породи, и Митрополит Стратимирович крепко борећи се против њега једва је које још до данас могао придржати само неку част ученог обшества и свештенство при старој ортографији. Исти Вук није се задовољствовао с тим што је своју јед у оном, под Аустријском државом, Србству просуо покупивши које какве песме народне србске трукујући их по Бечу и Лаипцигу његовом азбуком но од пре, видећи да је Божијом помоћи и покровитељством могуштествене Русије и у Београду Типографија отворена, хтео је и овде свои упљувак да уметне. Но ја предвиђајући намеренија његова, и дознавајући шта је и Митрополит карловачки од њега досад потегао, нисам му позволене на то дао, већ указом заповедио сам да се никаква књига Вукова или његови последоватеља у нашој типографији печатала неби. Ово га је огорчило зло, с тим више што су сада и Австријски Срби кредит у њему почели губити, и зато почео је он сада против мене викати, и злословити кое каквим блебетањима. Овај је удар за њега добар био, и Гн Митрополит пише ми од пре благодарително једно писмо за такав мои поступак, но која фајда кад му се још не може ништа. Он је разјацио сада вилице, пак виче, да није његова азбука добра, и да није она по вољи и темељу Славенства т.е. Русије, не би њега члена Санкт-петербурскога вољнога обшества примили, и не би му Русијски император 100 дуката на годину пензије давао, и оваи једини

узрок даје некима повод да га још почитују, а иначе пао би са свим и он и азбука његова. Да би дакле, избегао несрећно Србство од овога зла, мислио сам једнако ово дана како би средство нашао, и никако га другачије нисам могао наћи. Русија која је моћна, могла би зар нешто учинити, и најпосле долазио сам мислима до тога да га тужим Министерству. Но кад сам опет просудио да се министерство у таквим делима не пача, и не иде ред да се оно за литературу нашу стара, ибо има и друге премлоге послове своје, дођем најзад до те мисли, да сво ово теченије по међу Вука и књижевства Србског једном из учени и родољубиви Србаља кои би се у том престолном граду находио, сообштим, је да би он место и канал какав нашао, коим би Правитељство Русијско уведомио о оваквом злу, и умолио га да би оно начин какав нашло, коим би Вука лишило тије титула и милости које од Русије има. Пак се сетим за вас једна још од нашег племена у том месту находећег се, и зато пун надежде да ћу у вас наћи онога којега желим и ја и сав народ србски у том призренију имати, обратио сам се с овим известијем к вама уверен да ћете у овом делу радити као сваки родољубиви Србин што би радио”.

Вероватно би писмо кнеза Милоша произвело непријатне последице по Вука Караџића да је доспело у руке примаоцу. Међутим, педесетосмогодишњи руски државни саветник преминуо је, 2. јуна 1832, у Харкову (Добрашиновић 1970: 206–208).

Ни Вук Караџић није седео скрштених руку. О тајном писму кнезу Милошу које је, у међувремену, постало јавно и које је претило аутору новим непријатностима, известио је свештеника при руском посланству у Бечу, Гаврила Тихоновича Меглицког, са молбом да га препоручи и да о томе усмено обавести руског посланика у Бечу, Дмитрија Павловича Татишчева. Најавио је слање копије писма на коме је исписао бројеве црвеном оловком на оним местима за које је сматрао да захтевају посебна објашњења. Пошто буде примио пошту са коментарима, молио је Меглицког за превод на руски језик, те да га, и уз писмо у оригиналу, уручи руском посланику Татишчеву. Мада је било

речи које није садржао *Српски рјечник*, Вук се, ипак, надао да ће преводилац разумети смисао према сличностима са руском или словенском лексиком, а за неке, особито турске речи, пружио је тумачења: *владалац, ладник, конак, давање конака, ђумручки, наојако, рабација, кулук, кулуковайи, у скују, колача намести-и, збијайи сирдњу с ким, за црне дане* итд. Осим тога, имао је намеру да руском министарству приложи и примерке рукописа о рђавој управи кнеза Милоша који је започео да пише прошле јесени, али лоше стање здравља није дозвољавало да доврши. Копију писма за руског свештеника Меглицког у Беч је понела Вукова жена Ана, јер су добили заповест Генералне команде да се Вукова породица хитно одсели из Земуна и упути у Беч (Караџић 1988 IV: 767–768, 772–774).

Кренули су, 30. октобра 1832, у **Нови Сад**, откуда је Вук жену са сином и кћеркама отпремио на пут (Добрашиновић 1970: 203). У журби су заборавили да потраже Савино школско сведочанство о свршеном првом граматикалном разреду у Православној гимназији (Караџић 1989 V: 47–48). Годишњи трошак за његово школовање у Новом Саду износио је тридесет пет форинти и четрдесет и четири крајцара. Старалац, парох Урош Романовић, рекао је Вуку да не жали нимало што је на сина потрошио, јер „обештава нам велику надежду да ће бити временом полезан обштеству човек” (1988 IV: 743–745). Неизоставно је посетио Шафарика који је био здрав. На поласку из Новог Сада писао је Јернеју Копитару, 8. октобра, како се нада да ће у време приспећа писма, око идућег петка, стићи и његова породица у Беч и да ће се, у први мах, сместити у гостионици код „Белог курјака”. Молио је да се побрине Саву да упише у школу у Јозефштату, јер им је рекао да онамо траже квартир због близине Јерменске штампарије. Такође, и ћерка Роза је требало да крене у први разред (768–769, 785).

Преко **Сремских Карловаца** вратио се у **Земун** да и он дочека пасош за који је генерал Фојт тврдио да ће ускоро стићи из Беча (769). Међутим, опет је писао Копитару, 19. октобра, да

из Беча још увек нема ништа ново и ако ускоро пасош не дође да ће у Земуну „умрети, или управо рећи цркнути”. Послао је копију писма коју је написао Милошу Обреновићу да је сачува, јер он „друге честите нема”, уз опаску да „у писму овоме има доста речи, који нема у нашем речнику али мислим да ћете Ви све разумети” (778–779). Незванични коаутор *Српској рјечника* је отписао да је Вукова породица стигла у Беч, 12. октобра 1832, после девет часова увече и да су читав сат тражили смештај који су на крају успели наћи захваљујући помоћи добре служавке из једне приватне куће у Јегерцајле. Сутрадан, Копитар је срео Ану са Савом, кога је, 15. октобра, ујутро, најавио и лично препоручио директору школе у Јозефштату. Након испита, предвиђеног за све мађарске ђаке који се, према уобичајеној пракси, враћају три разреда уназад, нашли су да је Сава једино подесан за први разред граматикалне школе. Копитар је био задовољан, јер је Сава тако могао да постане један од најбољих ученика (779). Сава је почео марљиво да похађа школу и да учи. Копитар је тражио да му покаже свој први задатак на основу кога се уверио да је он једва био за први бечки разред граматикалне школе, јер су му толико биле „смешне грешке” из латинског језика. Копитар се чудило, а Сава се правдао да је погрешно у журби, јер је требало да му достави задатак на увид до пола пет поподне у граду, што је било пола часа хода од њиховог стана који се налазио баш прекопута Јерменског манастира, на адреси Шпителберг број 133, у дворишту позади, први спрат, врата број 15. Копитар је уважао изговор, с обзиром на то да је Сава био у стању сам исправити грешке. Уз извештај о Савином поласку у школу, Копитар је додао да су се црногорске народне песме, из збирке Симе Милутиновића, налазиле код њега, јер је професор Андреј Кухарски био у неким неприликама у Варшави (781, 796; Добрашиновић 1986: 168).

Вук је и трећи пут поновио Молбу Земунској војној команди, коју је најпре поднео, пре шест месеци, 16. априла. Тражио је дозволу да иде у Беч, где му је отпутовала породица, како би

због здравствених разлога предупредио путовање зими. Вук је одговорио Јеренеју Копитару, 31. октобра, да ће се сутра упутити у **Варадин** и лично предати тамошњој Генералној команди писмо земунског командира Фојта, али да се ничему не нада све док не стигне дозвола из Беча. „Док није полудео или у болест пао и умро” мислио је да Копитар научи Ану како да напише молбу бечким полицијским властима. Било му је мило што је Сава кренуо у „прву школу” и пренео је савете да „добро учи (да би био први), и матер да слуша, и поштено да се влада (да не би – по овдашњем обичају – с децом се свађао и тукао)”. Међутим, Вука је изненадила, а можебити и обрадовала вест да се, на путу према издавачу Јосифу Миловуку, рукопис Симе Милутиновића обрео у рукама пријатеља Јернеја Копитара, па је радознало запиткивао и наметао се: „Не пишите ми, јели Вам препоручено, да песме Симе Милутиновића Миловуку пошаљете (Сима ми се правдао, да је Кухарском казао, да ји преда или Вуку или Миловуку). Макар како било, ја би Вас молио, да Ви песама из руку не дате, јер је мени Сима дужан, на које и облигацију од њега имам; па кад би песме ја узаптио (ферпотирао), онда би Миловук или мени за Симу платио, или обећао на одређено време платити [...] Еле ви гледајте макар на који начин да песме задржите код себе, док ја тамо дођем, па онда како се ја и Ви договоримо”. Копитар је одречно отписао: „Уз рукопис песама нема ништа за Вас, оне су код мене на цензури” (Караџић 1988 IV: 783–785, 791; Милутиновић 1833; Златковић 2021: 114).

Чини се да је Сима Милутиновић у Земуну пружао, заиста, великодушна обећања побратиму, чим је у писму Јосифу Миловуку додао услове да се целокупна зарада од продаје *Пјеванниџе црнојорске и херцејовачке* уступи Вуку Караџићу: „За то вас опета и потекар молим, да се потрудите исто песана собраніе оним начином и средствима штампати, како Родољубац²⁵ гласи...! И

²⁵ *Србски Родољубац*. Част перва. Уређен Василијем З. Чокрљаном. Будим, 1832.

ви да га штампате, ви, Јосифе Миловуче, а нитко други! Него с овим новим условіем, кое се никојако и заникада преиначити несміе: да сва отуда полза, преко трошка свега, чиста и готова има се дати моему најстаријем Пријаку Вуку Ст. од Караџића; и то не у име ономога дуга, што му имам давати, и коићу му, надам се, барем прие смрти, платити, него тек тако” (Добрашиновић 1970: 214–215).

Док се спорна књига Јована Стејића у београдској типографији други пут слагала са старим „писменима” њ, њ и і, Милош Обреновић је *Правилима* озваничио забрану штампе ортографијом не само Вука Караџића, него и Симе Милутиновића, Јована Стејића и Димитрија Давидовића. У акту Књажеско-Србске канцеларије, од 22. децембра 1832, између осалог, писало је да се у Србији неће печатати књиге „које би написане биле с писменима љ, њ, и ј по ортографији познатога списатеља Вука Стефановића Караџића” и да ће се уредба поштовати „донде, докле год или Руски списатељи не уведу, а Руско Правитељство не одобри нову и другу за свој језик; или докле не Вук ни два три његова последоватеља, не Сима Милутиновић, ни Доктор Стеић, не Давидовић ни други кои Србин, један поједан; ортографије своје препоручују, већ док друштво свију учени Срба у Србији и Аустрији не пропише правила, којом ортографијом, пак после коим наречјем да се пише Србима Србски, да не би после Г. Професор Шафарик право имао рећи нам да у начину писања Србски књига право безвластије царствује” (Добрашиновић 1970: 215–217).

Цензорска уредба озлоједила је Вука Караџића. Упркос изричитој забрани да са било киме кореспондира у Србији и унаточ опомени цесарских власти да се уздржи од демагошких смутњи под претњом полицијског притвора, Вук није могао прећутати, него је поручио кнезу Милошу да се не меша у књижевне послове у које се не разуме. Саветовао је да се, за сада, у Србији штампају „приватне ствари како ко оће, док вријеме само једну ортографију не одреди”. При том, мислио је да би у најбољем

интересу било дозволити штампање само „државних ствари (н. п. пасоши, различна објављенија, протоколи, новине)”, а да за књиге још није погодно време, јер две које су одштампане боље да нису. Прво дело београдске штампарије *Србска сѣихоѣворенија сочињена од Гаврила Ковачевића и Николе Сѣаматовића*²⁶ било је проблематично, јер су прештампане књижице оба аутора у Аустрији биле забрањене, а књига Јована Стејића макар да су се у њој „у свакој речи пометали јерови и на крају и у среди и из почетка”, одвише је била слободоумна и политички опаснија против владе кнеза Милоша него прокламација Ђорђа Чарапића и учитеља Михаила Берисављевића. Враћајући мило за драго, Вук је према Стејићу био злонамеран, будући да се у Прокламацији, између осталог, уцењивала и Милошева глава. Вукова упозорења биће да су пресудно утицала на Кнежев гневан пријем Стејићеве књиге. Вук је писао Димитрију Фрушићу да је Стејићу „књига у Београду по други пут штампана с њ и с њ, но кад се готова донесе Милошу, он заповеди, те се из ње (из свију егземплара) издере посветително писмо (његовом старијем сину), које је у рукопису одобрено и по његовој заповести потписано и његовим печатом потврђено”. Стога, не чуди што се Јован Стејић задржао у Земуну под изговором да је увређен због обуставе штампања његове књиге у тек основаној српској Књажевској типографији (Караџић

²⁶ То је прво штампано дело у Кнежевској штампарији у Београду. До тада су били штампани протоколи, путне исправе, писма, кратка поука о колери, пробни примерак *Српских новина* и друге мање ствари. Истовремено су у штампу кренуле и Стејићеве *Забаве за разум и срце* (књ. 3) и Тиролово *Полиитическо землѡиисаніе за уѡиѡребленіе србске младежи*, али су касније завршени од спева Гаврила Ковачевића и Николе Стаматовића које је Григорије Возаровић својим трошком одштампао у једној књизи под насловом *Србска сѣихоѣворенија* (Шафарик 2004: 230, 269, 278). Вук је, 3. септембра 1832, писао Копитару: „У Београду је изашла прва (осим Стејићеве) књига, у којој су две књижице (прештампане), обе забрањене на овој страни, т. ј. овдашњег књиговесца Г[аврила] Ковачевића о буни Српској 1804, и некакога капетана [Николе] Стаматовића 'Славено Сербском роду и обштеству'” (Караџић 1988 IV: 753).

1988 IV: 785–788, 796; Ковачевић, Стаматовић 1832; Стејић 1832; Гавриловић 1909: 617–637; Ђорђевић 1922: 134; Војиновић 2022: 466–467).

Докле је Јован Стејић био задовољан као лекар у Земуну и хвалио се да има доста посла, дотле је Вуков даљи боравак на српској граници био мучан и неподношљив. Коначно, 4. новембра 1832, дозвољено му је да се привремено настани у Будиму, док се дефинитивно не одлучи о његовој молби „за живљење у царству Австријском” (Караџић 1988 IV: 796, 789; Добрашиновић 1970: 212–213; Самарџић 1969: 408). Земунски командир Јохан Фојт саопштио је одлуку. Вук је био срећан што коначно може да отпутује. Земунски полицијски магистарски уред издао му је уврење о дотадашњем добром понашању у политичком и моралном погледу. Исто тако издата му је и путна исправа за Будим. Једновремено је писмом обавештен и кнез Милош Обреновић који је упорно ургирао да се Вук Караџић хитно пресели (Добрашиновић 1970: 209, 214). Кренуо је из Земуна, 6. новембра 1832, са заосталим породичним пртљагом. На поласку „оно сиромашнога покућства што је у Земуну имао морао је онде продати, пошто су тели они који су куповали” (Караџић 1988 IV: 789, 797), па је једва обезбедио путни трошак до **Новог Сада**, у коме је избројао само шест цванцика за преостали пут. Било је људи који су му у Новом Саду нудили сто сребрних форинти за копију писма које је писао кнезу Милошу и право да га могу штампати, али је Вуку било драже продавати женске хаљине и његове најпотребније ствари, него да то учини. Мислио је да прави „родољубац не треба да љуби своје отачанство као свиња поток, где налази жира и воде; него ваља да га љуби и макар он како од њега био удаљен, и макар му оно и зло желело и чинило” (1989 V: 247). С друге стране, гледао је да се спомогне претплатама на *Прозодију* Луке Милованова. Спремајући се на пут, писао је, 12. новембра, из Новог Сада, Јакову Гершићу, директору Карловачке гимназије: „Не могавши с Вама ономадне ту састати се, зацело сам

мислио, јуче или данас тамо доћи; но будући да ми ни то није могуће (јер ме нешто боли трбу, па би рад да се мало утврдим за пут), за то вам ово пишем, и молим Вас, ако сте што скупили пренумераната на Лукину поезију, да ми (по овоме момку, који Вам ово писмо донесе) пошаљете нове (а имена макар ми и после у Беч послали – у писму –). Ако ли још ништа нисте скупили, ја би Вас молио да ми за онолико, колико се отприлике надате скупити, пошаљете сад новаца, јер ји за пут врло мало имам, а ми сиромаси људи у оваквим догађајима не смемо се показати господи великој и богатима, него се морамо помагати са својим друговима и пријатељима” (1988 IV: 793). Због слабости пред пут није се састао ни са гимназијским професором и драмским писцем Лазаром Лазаревићем (1989 V: 47; Шафарик 2004: 249, 283), али је посетио Павла Јозефа Шафарика, распитујући се за србуље које је хтео да понесе Копитару (1988 IV: 799–800).

Тек је у **Пешти** дочекао готов пакет књига. Мартин Хамуљак га је припремио Јернеју Копитару који је, у Бечу, с нестрпљењем очекивао књиге, али особито Вука. У случају полицијског задржавања у Пешти, упутио је Вука на утицајног бискупа Очкаја, студијског референта у Будиму, а негдашњег директора вишег завода за клерике у Бечу, који је вероватно био упознат са Вуковим литерарним заслугама. „Уколико добијете дозволу да му изнесете Ваших хиљаду прича”, писао је Копитар, „моћи ће и хтети радо да Вам помогне” (792–793). Међутим, није требало, јер је Вуку Караџићу у пештанском Магистрату прочитана наредба да му је допуштено слободно путовање за Беч и да се може настанити у Царству где му је воља. Захваљувао је Богу и пријатељима. Преузевши претплате за Лукину књигу од Јосифа Миловука и Марије Поповић, Вук је писао Копитару да ће, 22. новембра, кренути у Беч. Молио је да његов долазак најави и породици, јер је приметно женино писмо Бог зна где, па је заборавио „која је нумера на кући” (794).

Долазак српског писца у **Беч**, 26. новембра 1832, остао је нотиран у полицијској забелешци. Они су знали да је намеравао у

Бечу да објави неколико књижевних радова (Добрашиновић 1986: 168). Вук је одмах поверио типографији јерменског манастира штампу Лукине *Прозодије* за коју је једнако писао предговор и сабирао податке за животопис покојног аутора. У штампарији је видео сложену књигу Адама Драгосављевића коме се јавио, 4. децембра: „Ево ме једанпут већ у Бечу! Жао ми је што се не могао с Вама састати, као што сам желио. Овде сам у квартиру баш према типографији Јерменској. Видео сам Ваше *каџизме*, сецовати су, само што нису начисто наштампате. Не би ли Ви тели, да Вам у њи помећем *и* уместо *і*? Ја и сам признајем да би *і* из виши узрока било згодније него *и*; али мислим да није вредно сад инатити се око форме слова; него узмите и Ви *и*, пак ћемо барем нас двојица бити сложни у свему. Молим Вас да ми одма на ово одговорите, јер сам ја казао да се Ваше *каџизме* не штампају, док од Вас одговор не дође” (Караџић 1988 IV: 795; Драгосављевић 1833).

Зарад слоге са Вуком Караџићем пристао је да се лиши графеме *і* коју је својевремено, драгу и Грцима, претпостављао као најбоље решење за српску азбуку (Драгосављевић 1831: 57–60). На дан рођења прве ћерке, Драгосављевић је отписао, 21. децембра 1832: „Што ми пишете за *і*, Бог вам а душа, само гледајте да се све по *manuscriptu* љуцки наштампа са акценти” (Караџић 1988 IV: 802). Иако је добио дозволу, Вук је одустао да врши корекције. Остало је све како је Драгосављевић првобитно написао, јер словослагач није хтео без особите плате „*и* место *і* да меће”, а друго што је Вук мислио да би и акценте требало изоставити (1989 V: 60).

Осим Лукине књиге, хтео је да изда нову књигу српских народних песама, речник и *Даницу*. „Ово је све добро и красно” подсмешљиво је приговарао себи Вук, „али ево зла, што сам без новца!” У Бечу имали су нову „слушкињу” и много издатака око куповине нужних ствари, а пензију су тек могли да очекују концем јануара наредне године, па је Вук био приморан да мољака. Писао је Димитрију Фрушићу у Трст: „Не бисте ли ми Ви и Г.

[Димитрије] Владисављевић могли послати 100 форинти, па би сам Вам за њи дао песама, од ови, што мислим на ново штампати? Ако ли баш толико не можете, а Ви ми пошаљите, колико се може, боље је и што, него ништа. Ја добро знам да се ни у Вас новци не пресипају и врло ми је жао што Вам с оваквим гласовима досађивати морам; али што знам чинити, кад није друкчије” (1988 IV: 797, 801).

Пријатељи из Трста нису могли да му пошаљу толики износ. Једва су скупили четрдесет форинти. У толико великој потреби, а захваљујући њиховој помоћи, Вук Караџић се обрадовао Божићу и Новом лету, у коме је престао бити између најплаћенијих чиновника кнеза Милоша, поставши опет сиромашни „писатељ српски” као и пре што је био. Међутим, објављивањем четврте књиге *Народних српских њјесама* тзв. лајпцишког издања у Бечу (Караџић 1833), окончала се једна значајна етапа и започела је нова ера у спознаји српског народног стваралаштва која ће бити тема треће части „малих прича” о великом Вуку Стефановићу Караџићу.

ИЗВОРИ

- Аноним. *Сербіе ѿлачевно ѿакийорабощеніе лѣѣа 1813. Зашиѣо и Како? У разіовору ѿорабощенне Маѣере съ роднымъ еднымъ Сыномъ своимъ, коему остиавля ѿслѣднее свое завѣщаніе. Въ Млѣткахъ: У Панае Феодосіева, 1815.*
- Аноним. *Новый забавный календаръ у коемъ се свашиѣа налази, али само оноѣа нема, шиѣо се ѿражи съ особийшимъ ѿрилѣжаніемъ ѿ хорізоніѣу злы жена израдіо Винко Лозићъ. Будим, 1830, 28–32.*
- Аноним. *Сербіе ѿлачевно ѿакийорабощеніе лѣѣа 1813. Зашиѣо и Како? У разіовору ѿорабощенне Маѣере съ роднымъ еднимъ Сыномъ своимъ, коему остиавля ѿслѣднее свое завѣщаніе. У Липску: Штампано у Брейткопфа и Гертла, 1846.*
- Аноним. *Србије жалосно ѿоновно ѿоробљење 1813. ѿодине зашиѣо и како? у разіовору ѿоробљене маѣере с рођенимъ јединимъ синомъ својимъ, којему остиавља ѿоследње своје завешіѣање. Београд – Горњи Милановац: Службени гласник – Музеј рудничко-гаковскогъ краја, 2009.*
- Алексијевић, Спиридон. *Дела. Жарко Војновић, ур. Едиција Српски црквени писци у Далмацији у 19. и 20. в. Књ. 3. Београд – Шибеник: Истина, 2019.*
- Арнот, Антоније, ур. *Србска новина или Маѣазинъ за художестѣво, књижестѣво и моду. Год. I, бр. 1 (1. јан. 1838). Пешта, 1838.*
- Арнот, А., ур. *Србска новина или Маѣазинъ за художестѣво, књижестѣво и моду. Година II, бр. 20 (четвртак, 9. март). Пешта, 1839.*
- Атанацковић, Павле. „Слово надгробно Аврааму отъ Мразовићъ”. *Сербске лѣѣоѣиси. Год. 2, частица 6, 1826, 31–48.*
- Бечкеречки, Герасим (Георгије). *Художестѣво къ ѿродолженію живоѣа человѣческаѣо отъ Хрїстѣофора Вілхелмъ Хуфеландъ. Съ Нѣмецкаго же на Славено-Сербскіѣ Діалектъ сокращено и просто преведено 1804 Лѣта. Будим, 1807.*

- Владисављевић, Димитрије. *Отац или Мисли чедољубивој оца*. Превод из Италијанског Ёзика по петом изданју. У Карлштадту: Писменима Јоанна Неп. Претнера, 1832.
- Владисављевић, Димитрије. *Приправа за историју свеја свијетја ради дјеце*. Књ. 1–2. Превео с њемачкога по А. Л. Шлецеру. Прегледао и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Беч: У наклади Ане удове В. С. Караџића, 1864.
- Вујић, Јоаким. *Пушешествие њо Сербји во крајциѣ собственомъ рукомъ нѣовомъ сѣисано у Крајоевцу у Сербји*. Будим, 1828.
- Вујић, Ј. „Напади на Вука”. *Сусрети с Вуком*. Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964а, 74–77.
- Вујић, Ј. „Најбезобразнији и најзлобнији господин Вук”. *Сусрети с Вуком*. Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964б, 42–45.
- Гавриловић, Андра. *Седмдесет анејдоја из живоја српских књижевника*. Београд, 1911.
- Гавриловић, Михаило. *Милош Обреновић и Вук Сѣеф. Караџић*. Београд: Г. Кон, 1908.
- Гавриловић, М. *Милош Обреновић II*. Београд, 1909.
- Гавриловић, М. *Милош Обреновић III*. Београд, 1912.
- Гавриловић, Славко. „Школовање Адама Драгосављевића”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 201–214.
- Георгијевић, Герасим. *Знаменији дојађаи новје србске историје на крајко у везаномъ и ѣросѣомъ слоју сѣисани Герасимомъ Георѣевѣмъ, еѣскојомъ шабачкимъ*. Бѣоград: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1838.
- Давидовић, Димитрије, ур. *Забавникъ за јодину 1815*. Беч: Јован Шнирер, 1815.
- Демелић, Петар Пањовски, прев. „За споменик с’ енглеског од Ђырона”. *Сербскѣи лѣѣшѣоисѣ*. Год. 7, частица XXVII. Будим: Матица српска, 1831, 64.
- Демелић, П. П., прев. „Омирова Илиада, I–III песма с’ еллинског преведена”. Будим: Матица српска, 1832а.

- Демелић, П. П., прев. „Ода одъ Сапфе, с’ елинскогъ преведена”. *Сербскій лѣѣойисъ*. Год. 8, частица XXVIII. Будим: Матица сербска, 1832б, 47.
- Демелић, П. П., прев. „Писма”. *Сербскій лѣѣойисъ*. Год. 8, частица XXX. Будим: Матица сербска, 1832в, 87–95.
- Демелић, П. П., прев. „Изреченія Рошефуколда с’ францускогъ прев.”. *Сербскій лѣѣойисъ*. Год. 8, частица XXVIII. Будим: Матица сербска, 1832г, 118–125.
- Демелић, П. П., прев. „Изъ Байрона съ енглескогъ прев”. *Сербскій лѣѣойисъ*. Год. 8, частица XXX. Будим: Матица сербска, 1832д, 63–64.
- Добрашиновић, Голуб, Боривоје Маринковић, ур. *Сусреѣи с Вуком*. Нови Сад: Матица српска, 1964.
- Добрашиновић, Голуб, ур. *Архивска грађа о Вуку Караѡићу I, 1813–1864*. Београд: Архив Србије, 1970.
- Добрашиновић, Г., ур. *Вукова објављенија*. Београд: Вуков и Доситејев Музеј, 1976.
- Добрашиновић, Г., ур: *Вук ѡд ѣрисмоѣром ѡлиције*. Београд: Вуков сабор – Рад, 1986.
- Добрашиновић, Г. „Вукове болести и лекарски рецепти”. *Архив за историју здравствене кулѣуре Србије*, 16, 1–2. Београд: Научно друштво за историју здравствене културе Србије, 1987а, 34–68.
- Добрашиновић, Г. „Вук у Крагујевцу”. *Кораци, часоѣис за књижевност, уметност и кулѣуру*. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987в, 165–171.
- Драгосављевић, Адам. „Глас и вредноћа народни сербски песама”. *Сербски лѣѣойиси*. Георгије Магарашевић, ур. Год. II, частица VII. Будим: Матица србска, 1826, 98–112.
- Драгосављевић, А. „Стара црквена књижевност”. *Сербске лѣѣоѣиси*. Г. Магарашевић, ур. Год. III, частица X. Будим: Матица србска, 1827, 48–56.
- Драгосављевић, А. *Преосвешѣеному ѡсѡѡдину Сѣѣфану Сѣѣанковићу ѣравославном скоройѡсѣављенѡм ѣѣискоју будимском ѣрийевка*. Будим, 1829.

- Драгосављевић, А. „Писменост српска”. *Сербскій лѣѣиоисѣ*. Милош Светић, ур. Год. 7, частица XXVI. Будим: Матица србска, 1831, 53–60.
- Драгосављевић, А. *Превод Псалтира као ѣрва ѣроба на срѣском језѣку*. Беч: код Мехитарѣста, 1833.
- Ђорђевић, Тихомир. „Цртице и анегдоте”. *Нова искра*. Година I, број 20 и 21, 16. октобар и 1. новембар. Београд, 1899, 340–341.
- Живановић, Јаков. *Сѣихи ѣреосвешѣењешему и високодостојњешему ѣосѣодину Лукијану Мушицкому*. Будим, 1828.
- Живковић, Стефан. *Прикљученія Телемака сина Улисева*. Част 1–2. Фенелоном, Архиепѣскопом Камбрејским списана, с’ Французскога преведена Стефаном Живковичем. Беч: Јоанн Шнирер, 1814.
- Живковић, С. *Благодѣшелна муза или Чувствования и мысли къ образованію сердца и къ украшенію души*. Кн. 1. Беч: I. Шнирер, 1815.
- Зелић, Герасим. *Житије сиреч рожденије, восѣиѣаније, сѣтрансѣво-ванија и различна ѣо свейу и у оѣчесѣву ѣрикљученија и сѣраданија Герасима Зелића*. Будим, 1823.
- Змеановић К., Б. Познановић. *Свеоци народној ѣредања око ѣроба Филија Вишњића*. Илок, 1887.
- Зубан, Лазо. *Ле Сажовъ Жилъ Блазъ Санѣиланацъ*. Часть 1. Съ Немачкога превео Л. З. Беч: Типографіа Конгрегацие Мехитарѣста, 1833.
- Ивановић, Јевтимије. *Новый Плуѣархъ или Краѣкое оѣисаніе славнѣиши людѣи свѣю народа оѣѣ древнѣиши времена до данасъ*. Часть 1, по Бланшару и Шѣллеру свободно преведенъ и новыми Бѣографіама умноженъ Евѣѣміемъ Ивановичемъ Парохомахъ Карловачкимъ. Будим, 1809.
- Ивановић, Ј. *Новый Плуѣархъ или Краѣико оѣисаніе славнѣиши людѣи свѣю народа одъ древнѣиши времена до данасъ*. Часть 2, по Бланшару свободно преведенъ и новыма бѣографіама умноженъ Евѣѣміемъ Ивановићемъ. Крагуевац: Княжеско-Србска Типографіа, 1834.

- Игњатовић, Јаков. „Мемоари 1”. *Одабрана дела Јакова Игњатовића*. Живојин Бошков и др., ур. Књ. 11. Нови Сад – Приштина: Матица српска – Јединство, 1989.
- Илић, Самуило. *Генейліяконъ ѿреосвеишїенѣишемъ, високодостїоинѣишемъ и ѿвевосходїиелнѣишемъ іосїодину Мойсею одъ Міоковићу Шїедромъ, ѿравославномъ ейискоју Карловачкомъ, Косїайничкомъ, Личкомъ, Крбавскомъ и Приморскомъ*. Беч: ОО. Ермена, 1825.
- Илић, Тимотеј. *Ербія ѿрїнцеза афрїканска*. Будим, 1827.
- Јовановић, Василије. *Ісїорїа Великоѿ Петїра ѿвроѿї Імїерайїора и самодржїца Русїе*. Карловац (Карлштадт): I. Неп. Претнер, 1831.
- Јовановић, В. *Свейїоликъ и Лейїосава, еднa романиїическа ѿвесїѣ одъ времена Сїефана Душана Силноѿ ѿвроѿї имїерайїора србскоѿ*. Будим, 1831.
- Јокић, Петар. „Причања Петра Јокића о Српском устанку”. *Казивања о срїском усїанку 1804*. Драгана Самарџић, ур. Коло 73, књ. 484. Београд: Српска књижевна задруга, 1980, 150–263.
- Каниц, Феликс. *Србија, земља и сїановнишиїво I–II*. Београд: СКЗ – Рад: 1985.
- Караџић, Вук Стефановић. *Писменица србскоїа їезика ѿ їовору ѿросїїоїа народа*. Виенна: Јоанн Шнирер, 1814.
- Караџић, Вук С. *Народне срїске їјесме. Књ. 3, у којој су їјесме јуначке їозније*. Липиска: Шт. Брејткопфа и Ертла, 1823.
- Караџић, Вук С. *Оїледи Свейїоїа їисма на срїском їезику*. Липиска: Брејткопф и Ертл, 1824а.
- Караџић, В. С. *Оїледи Свейїоїа їисма на срїском їезику* [Versionis Novi Testamenti Serbicae Specimina auctore Wuk Stephanide Karadschitsch; Praefatus est Ioannes Severinus Vates Theol. Dr. et Prof. Halensis. Vindobonae: prost. ap. Antonium Strauss, 1824б.
- Караџић, В. С. *Жизнь и їодвїи князя Милоша Обреновича, верховнаїо вождя и їредводїиїеля народа србскаїо*. Санктпетербургъ: Типографїа Н. Греча, 1825.
- Караџић, В. С. *Први Срїски буквар*. Беч: Шт. Јерменскога намастира, 1827.

- Караџић, В. С. *Жиџије Ђорђија Арсенијевића Емануела*. Будим, 1827.
- Караџић, В. С. *Милош Обреновић књаз Србији или Грађа за Српску историју нашега времена*. Будим, 1828.
- Караџић, В. С. *Народне српске њјесме. Књ. 4, у којој су различне јуначке њјесме*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1833.
- Караџић, В. С. *Вуков одговор на Уџук і. М. Свејића*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1843.
- Караџић, В. С. *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1852.
- Караџић, В. С. *Вукова ѡрејиска*. Књ. 2. Љубомир Стојановић ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1908.
- Караџић, В. С. *Вукова ѡрејиска*. Књ. 3. Љ. Стојановић ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1909.
- Караџић, В. С. „Пјеснарица 1814. и 1815”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. I. Владан Недић, ур. Београд: Просвета, 1965а.
- Караџић, В. С. „Српске народне пословице”. *СДВК*. Књ. IX. Мирослав Пантић, ур. Београд: Просвета, 1965б.
- Караџић, В. С. „Српски рјечник (1818)”. *СДВК*. Књ. II. Павле Ивић, ур. Београд: Просвета, 1966.
- Караџић, В. С. „О језику и књижевности II”. *СДВК*. Књ. XIII. Милорад Павић, ур. Београд: Просвета, 1968.
- Караџић, В. С. „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834”. *СДВК*. Књ. VIII. М. Павић, ур. Београд: Просвета, 1969.
- В. С. Караџић. „Историјски списи I”. *СДВК*. Књ. XV. Радован Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969 I.
- Караџић, В. С. „Историјски списи II”. *СДВК*. Књ. XVI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969 II.
- Караџић, В. С. „О Црној Гори, Разни списи”. *СДВК*. Књ. XVIII. Голуб Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1972а.
- Караџић, В. С. „Етнографски списи”. *СДВК*. Књ. XVII. Миленко С. Филиповић, ур. Београд: Просвета, 1972б.
- Караџић, В. С. *Српске народне њјесме из необјављених рукописа Вука Сџеф. Караџића. Књ. 1, Различне женске њјесме*. Живомир Младеновић, Владан Недић, ур. Београд: САНУ, 1973.

- Караџић В. С. „Библиографија списка Вука Караџића”. *СДВК*. Књ. XXXVI. Голуб Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1974.
- Караџић, В. С. „Српске народне пјесме I”. *СДВК*. Књига IV. Владан Недић, ур. Београд: Просвета, 1975.
- Караџић, В. С. *Српске народне пјесме. Књ. 2. у којој су пјесме јуначке најстарије*. Београд: Просвета, 1976.
- Караџић, В. С. „Српске народне пјесме IV”. *СДВК*. Књ. VII. Љубомир Зуковић, ур. Београд: Просвета, 1986.
- Караџић, В. С. „Вук о свом преводу ’Новог завјета’ и Крагујевачкој цензури из 1820”. Г. Добрашиновић, ур. *Кораци, часопис за књижевност, уметност и културу*. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987а, 167–168.
- Караџић, В. С. „Вуков крагујевачки бележник и ’Трошковник’ (1830). Г. Добрашиновић, ур. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987б, 169–171.
- Караџић, В. С. „Преписка I 1811–1821”. *СДВК*. Књ. XX. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1987 I.
- Караџић, В. С. „Српске народне приповијетке”. *СДВК*. Књ. III. М. Пантић, ур. Београд: Просвета, 1988.
- Караџић, В. С. „Преписка II 1822–1825”. *СДВК*. Књ. XXI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988 II.
- Караџић, В. С. „Преписка III 1826–1828”. *СДВК*. Књ. XXII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1989 III.
- Караџић, В. С. „Преписка IV 1829–1832”. *СДВК*. Књ. XXIII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988 IV.
- Караџић, В. С. „Преписка V 1833–1836”. *СДВК*. Књ. XXIV. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1989 V.
- Матија П. Катанчић. „Споменъ Београда негдашњгъ Сингидунума одъ Матије П. Катанчића. Посрбио Лука Павловићъ”. *Гласникъ Дружѣва србске словесности*. Год. 5, св. 5. Београд, 1853, 113–212.
- Кенгелац, Павле. *Јесїесївословије*. Будим, 1811.
- Кенгелац, П. *Всемирнаїо сбийицїасловија*. Част 1. Будим, 1821.

- Ковачевић, Гаврило. *Песнь о случајном возмушченији в Сербји*. Будим 1804 [1806²].
- Ковачевић, Г. *Сѣихи о Поведении и намерении Сербскаіо великаіо Кнезе Лазаре йрошив Турскаіо ойолченија*. Будим, 1805 [1810²].
- Ковачевић, Г. *Вѣнецъ цѣломудрія и сѣоменъ чувсѣивителне и чрезвычайне любви Аделаиде алѣиуске йасѣйрке*. Будим, 1828.
- Ковачевић, Г. и Никола Стаматовић. *Србска сѣихошворенија, сочинена од Ковачевића и Сѣамайовића*. Песма о случайной буни Срба противъ даја и о срећномъ изобраењу нѣины народны дѣла саставлѣна Гавриломъ Ковачевићемъ. Сади и: Србскомъ роду списано и посвећено одъ Н. Стаматовића. Београд [трошкомъ Глигоріја Возаровића]: Књажеско-Србска Печатнѣа, 1832.
- Коларовић, Емануил. „Одговор старцу Вељку на додатак његов к ч. Нов. Србски 14. ове године”. *Додайакъ къ числу 21 новина Србски 1821*, Беч, 133–136.
- Коларовић, Е. „Неколико предложенија сверж азбуке сербског језика”. *Сербске лѣшойиси*. Год. 3, частица IX. Будим: Матица србска, 1827, 99–141.
- Крстић, Никола. „Белешке покојног владике Мушицког о Филипу Вишњићу”. *Гласник срѣскоі ученоі друшѣва XX*. Београд, 1866, 236–243.
- Куниберт, Бартоломео. *Срѣски усѣанак и йрва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, I–II. Београд: Просвета, 1988.
- Лазаревић-Зорић, Георгије. *Крайкое руководство къ йознанію всемірне исѣоріе за славяно-сербску юносѣь*. Санктпетербург, 1826.
- Лазаревић, Георгије. *Цвеће, сочиненія и йреводи за йоученіе, увеселеніе и забаву*. Св. 1. Будим, 1829.
- Лазаревић, Лазар. *Владимир и Косара, драма у III акѣа*. Будим: Јосиф Миловук, 1829.
- Лазаревић, Милош. *Оѣлас на књ. „Племениѣа и силна љубов”*. Земун, 18. окт. 1830.
- Лазаревић, М. *Племениѣа и силна љубов*. Будим, 1831.

- Лесковац, Младен, ур. *Анџолоџија стџарије срџске џоезије*. Библиотека Српска књижевност у сто књига, књ. 8. Нови Сад – Београд: Матица српска – СКЗ, 1964.
- Магарашевић, Георгије, ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 1, частица I (1825), Будим 1824.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојис*. Год. 1, частица II. Будим, 1825.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 1, частица III. Будим, 1825.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица IV. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица V. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица VI. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица VII. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица VIII. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица IX. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица X. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица XI. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 4, частица XII. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 4, частица XV. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 5, частица XVI. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 5, частица XVII. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г. *Писма Досџеа Обрадовича*. Будим: Матица српска, 1829.
- Магарашевић, Ђорђе. „Адам Драгосављевић српски књижевник”. *Лейџојис Мајџице срџске*. Милан Савић, ур. Год. 65, књ. 188. Нови Сад: Матица српска, 1896, 1–32.

- Магарашевић, Ђ. „Адам Драгосављевић српски књижевник (наставак)”. *Лейойис Матице српске*. М. Савић, ур. Год. 66, књ. 189. Нови Сад: Матица српска, 1897, 60–92.
- Максимовић, Аврам. *ПчеларЪ или Насѣавленіе о ѣчеловодствѣ изЪ разныхЪ ѣисаѣелей собрано и на Славено-СербскомЪ языку во общую ѣолзу и увеселеніе*. Будим, 1810.
- Максимовић, А., прев. „Богатство естества у царству растѣнія”. *Сербскій лѣйойисъ*. Год. 9, частица XXXV. Будим: Матица српска, 1833, 62–64.
- Максимовић, А. „О смислу азбуке славенске”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 7. Пешта, 1837а, 54–55.
- Максимовић, А. „Ручный ѣзыкъ”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 22. Пешта, 1837б, 174–175.
- Максимовић, А. „Изгубленіе времена”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 29. Пешта, 1837в, 231–232.
- Максимовић, А. „Средство противъ ожегѣ”. *Пешиѣанско-будимскій скоройѣча*. Год. 2, число 3, 10. јан. Будим, 1843, 18.
- Максимовић, А. *Правила живоѣа младоме свешиѣенствѣу ѣосвеѣуе стѣари свешиѣеникѣ Авраамѣ Максимовичѣ Парохѣ Сомборскій*. Сомбор, 1845 (рукопис). Нови Сад: Библиотека Матице српске.
- Матић, Петар, прев. *Соломона Геснера Дафнис*. Беч: О.О. Ёрмена, 1826.
- Матић, П., прев. *Соломона Геснера Идилле*. Беч: О.О. Ёрмена, 1827.
- Мериме, Проспер. *Гусле или Избор илирских ѣесама сакуѣьених у Далмацији, Босни, Хрвайској и Херцеѣовини*. Михаило Павловић, ур. Београд: СКЗ, 1991.
- Милетић Лазар. *Извѣстїе о ѣресвѣйомѣ изображенїи образа Госѣода нашеѣо Іисуса Хрисѣа*. Санктпетербургѣ, 1828.
- Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знамениѣих ѣуди у срѣској народа новиѣеј доба*. Београд, 1888.
- Милићевић, М. Ђ. *Кнез Милош у ѣричама*. Крагујевац: Светлост, 1989.
- Милованов, Лука. *Оѣий настѣавлења к Србској сличноречности и слоѣомјерју или ѣросодии*. По новом ѣравойисања начину сма-

- ѿрајући на ѿвoд к новој весма нужној Србској Писменици или Језиконауку сѿисан 1810.* Издао га Вук Стеф. Караџић. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1833.
- Миловук, Јосиф. *Зачаїїе и истїино основанїе Маїїице сербске ѿ хронолоїическом разлоїу вѣрно и некористїно ѿѿѿомком найїсао.* Будим: 1829а.
- Миловук, Јосиф. *Проїаќ за ѿолкованїе и красну ону кулу у селу кое є у Лѣїѿоїису часїїици 18-їѿой ѿечайїано.* Будим, 1829б.
- Милутиновић, Симеон Сарајлија. *Неколикe ѿеснице, сїаре, нове, ѿреведене и сочинїене.* Лаїпциг: Браїткопф и Хертел, 1826.
- Милутиновић, С. С. *Зорица.* Пешта: Јосиф Миловук, 1827.
- Милутиновић, С. С.. *Пѣваннїа церноїорска и херцеїовачка.* Часть 1. Собрана Чубромъ Чойковићемъ Черногорцемъ. Пешта: Јосиф Миловук, 1833.
- Милутиновић, С. С. „О лицу и духу Карађорђа (одривак из Оѿаклїе Зубанове 1840. г.) попѣв”. *Подунавка, додайїакъ кѣ Србскимѣ новинама.* Број 19, 8. мај. Београд, 1843, 81–83.
- Милутиновић, С. С. „Перви у Себии књига-везац, продавац и издава-тељ Србин”. Јеремија Митровић. „Недовршена биографија Глигорија Возаровића од Симе Милутиновића Сарајлије”. *Ковчежић.* Ђуро Гавела, ур. Београд: Музеј Доситеја и Вука, 1963, 166–170.
- Милутиновић, С. С. *Сербијанка.* Душан Иванић, ур. Коло, LXXXVI, књ. 573. Београд: СКЗ, 1993.
- Милутиновић, С. С. „Тома Вучић Перишић”. *Србија 19. века. Издабрани радови II.* Радoш Љушић, ур. Београд: Војна књига, 1998, 336–355.
- Михаиловић, Павел Рожа. *Крстїноносцы или Пуїшешестївїе у Палестїину, ѿѿоришїїна иїра у ѿейѣ дѣїстївїа ѿо немецкомѣ сїисао II.* Р. М. Будим, 1830.
- Михаиловић, Стевча С. „Мемоари, у два дела, од 1813. до 1842. и од 1858. до 1867”. *Зборник за истїорију, језик и књижевностї срїскої народа.* Ж. Живановић, ур. књ. XVIII. Београд: СКА, 1928.
- Мразовић, Аврам. *Поучиїелнї маїазин за дѣцу к ѿросѣвшїиенију разума и исїрављању сердца.* Часть 1. Беч, 1787.

- Мразовић, А. *Руководство к славенстей граматиче во уйошребленіе славено-сербских народних Училишии*. Беч, 1794.
- Мразовић, А. П. *Ovigia Насона Печалныхъ Книии V*. Будим, 1818.
- Мразовић, А. *Руководство к славенскому красноречију*. Будим, 1821.
- Мразовић, А. *Руководство к њољскому и домаћему стироенију или Проиис чйо селанин свакої месеца при њивах, ливадах, скошоводству, виноградех, башичах и домоводству радийи има*. Будим, 1822.
- Мушицки, Лукијан. „Брига о слову ы”. *Сербске Лейоийиси*. Георгије Магарашевић, ур. Год. 1, частица I (1825). Будим, 1824, 130.
- Мушицки, Л. „Ода Л. М. Павлу Берићу, у Шишатовцу, 19. марта 1828”. *Сербске лейоийиси*. Г. Магарашевић, ур. Год. 4, частица XIV. Будим: Матица сербска, 1828, 38–40.
- Мушицки, Л. *Стихошворенія*. Књ. 2, (Славенска). Скупіо Георгій Мушицкій. Пешта: Матица Сербска, 1840.
- Ненадовић, Константин. *Живойи и дела великої Ђорђа Пејровића Карађорђа, Врховної Вожда, ослободиоца и Владара Србије и живойи њејови Војвода и јунака II*. Беч, 1884.
- Ненадовић, Љубомир П. *О Црнојорцима, њисма са Цейиња 1878. јодине*. Коло 32, књ. 212. Београд: СКЗ, 1929.
- Нешковић, Атанасије. *Истїорија славено-болїарскої народа из Г. Рачица Истїорие и неких истїорическим књиа*. Будим, 1801.
- Нинковић, Нићифор. *Жизниоисанија моја (1807–1842)*. Тома Поповић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1972.
- Обрадовић, Доситеј. *Христїоишїија сиреч блаии обичаи и Венац ойи алфавийиа*. Пешта: Јосиф Миловук и Гаврило Бозитовац, 1826.
- Обрадовић, Д. *Досишеја Обрадовића Првенац, Вжица или Досишејева Буквица*. Издао Севастиан Илић. Карлштадт: Јоан. Неп. Претнер, 1830а.
- Обрадовић, Д. *Досишея Обрадовича Буквице на сохраненію бивше до данасъ кодъ Госїодара Георїа Квріаковича куйца Новосадскоїа и особийоїъ Родолубца*. Нови Сад: Трошком Константина Каулице, 1830б.

- Обрадовић, Д. *Сабрана дела III*. Боривоје Маринковић, ур. Београд: Просвета, 1961.
- Обрадовић, Д. *Изабрани сјиси*. Божидар Ковачек, ур. Нови Сад: Матица српска, 1989.
- Огњановић, Илија. *Занимљиве њриче и белешке из живоџа знаменитиџх Срба*. Загреб: Српска штампарија, 1900.
- Остојић, Тихомир. „О Јовану Ст. Поповићу, беседа говорена у свечаној седници Књижевног одељења Матице српске о Св. Сави 1906”. *Летџопис Мајиџце српске*. Год. 83, књ. 241. Нови Сад: Матица српска, 1907, 1–22.
- Павловић, Теодор, прев. *Виландове Симџаџије или Разџовори мудроџ њриџаџеља са сродним душама*. Будим, 1829.
- Пачић, Јован. *Сочиненија њеснословска*. Будим, 1827.
- Пачић, Ј. *Имесловџ или Рџчникџ личны имена разны народа славенски*. Умножио, с латинскомџ ортографџомџ изразио и примџчанија додао Јоаннџ Колларџ. Пешта: Јосиф Миловук, 1828.
- Пеичић, Константин. *Младен и Доброљуб, њримери њриџаџељсџива*. Будим, 1829.
- Пеичић, К. *Руководиџељ к’ свеобщем здрављу*. Част 1. Будим, 1830.
- Пејић, Филип. *Енкомџасџикон Герасџму Зелићу*. Будим, 1826.
- Петровић, Петар II Његош. *Оџледало србско*. Београд: Књаж. Србска књигопечатња, 1845.
- Пирх, Ото Дубислав. *Пуџовање њо Србији у џодџни 1829*. Драгиша Т. Мијушковић, прев. Београд, 1900.
- Полит-Десанчић, Михаило. *Усџомене*. Нови Сад, 2006.
- Поповић, Јевта. *Разны дела Јевџе Пџйовића*. Св. 1. „Идилиа (Сузе Радмилове по Минчетићу)”. Будим, 1826.
- Поповић, Ј. *Разна дела Јевџе Пџйовића*. Св. 2. „Османида Ивана Гундулића Дубровчанина спџвана 1621 лџта”. Будим, 1827.
- Поповић, Ј. *Разна дџела Јевџе Пџйовића*. Св. 3. „Милошијада”. Пешта: Јосиф Миловук, 1829.
- Поповић, Ј. *Свеславије или Панџеон*. Св. 1. „Душан”. Пешта: Јосиф Миловук, 1831а.

- Поповић, Ј. *Свеславије или Повјесница добродјетелни и сјајни Србаља*. Св. 2. „Кнез Лазар цар српски; Марко Краљевић”. Пешта: Јосиф Миловук, 1831б.
- Поповић, Јован Стерија. *Слези имиже Болјарија нешчасџије леџа 1374 сбвишејеса ойлакивајеџи*. Будим, 1825.
- Поповић, Ј. С. *Невиносџиџ или Свеџиславџ и Милева, жалосџино џозориџиџе у џеџиџ дџџсџивџа*. Пешта: Матица Србска, 1827.
- Поповић, Ј. С. *Бой на Косову или Миланџ Тойлицџа и Зораида*. Пешта: Матица сербска, 1828.
- Поповић, Ј. С. *Живойџиџ и виџежка воеванџа славноџиџ кнеза еџирскоџа Ђорџа Касџирџоџа Скендербеџа*. Пешта: Јосиф Миловук, 1828а.
- Поповић, Ј. С. *Милоџиџ Обилићџ, џначко џозориџиџе у џеџиџ дџџсџивџа*. Пешта: Јосиф Миловук, 1828б.
- Поповић, Ј. С. *Лажа и џаралажа, весело џозориџиџе*. Будим, 1830.
- Поповић, Ј. С. *Покондирена џииква, весело Позориџиџе у џири дџџсџивџа*. Нови Сад: Писмени Павла Јанковићџа ц. к. Прив. Типографа, 1838.
- Поповић, Спиридон. *Високородному џосџодину Сави ойџ Текели*. Задар: Књигопечатнџ Браће Баттара, 1830.
- Поповић, Сретен Л. *Пуџовање џо новој Србији (1878 и 1880)*. Београд: СКЗ, 1950.
- Рајић, Јован. *Исџорија разних славенских народџ наџаче Болјар, Хорваџиџов и Сербов*. Часть 1–3. Беч, 1794.
- Рајковић, Ђорџе. „Калуџерске трпезе, историјско-гастрономске успомене”, 2. *Јавор, лисџиџ за забаву и науку*. Год. 5, бр. 22. Нови Сад, 1876, 687–692.
- Рајковић, Ђ. *Изабрани сџиси I. Биоџрафије књижевника*. Н. Сад: Матица српска, 1950.
- Ранке, Леополд. *Србија и Турска у девеџнаесџиџом веку*. Стојан Новаковић, прев. Београд: Штампарџа Дим. Димитријевићџа, 1892.
- Ранке, Л. „Белешке о Вуку”. *Сусреџи с Вуком*. Г. Добраџиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964, 39–40.

- Римски, Петар. „Животоописаніе Діонвсіа отъ Поповића православногъ епископа будимскогъ”. *Србскій лѣтїиоисѣ*. Год. 31, част 95. Пешта: Матица сербска, 1857, 65–84.
- Светић, Милош, прев. К. Ораџија Флакка *О сѣихоїворсѣиву кнѣиїа [Q. Horatii Flacci De Arte роѣtica]* кою є двояко на Србскій єзык ѣревео М. С. Виена: Шт. Мартин Хрїстиїана Адолфа, 1827.
- Светић, М. „Єзык србскій. Ображаванье србски речїи”. *Сербске лѣтїиоисѣ*. Год. 5, частица 18. Будим: Матица сербска, 1829, 76–92.
- Светић, М. „Жалостна вест из Новога Сада”. *Сербске Лѣтїиоисѣ*. Јован Хаџић, ур. Год. 6, частица 20. Будим: Матица сербска, 1830а, 135–138.
- Светић, М., прев. *Србскій Лѣтїиоисѣ*. Год. 6, частица XXI. Будим: Матица сербска, 1830б, 24–40.
- Светић, М. *Ушукъ или Огїоворъ на Огїоворъ на Сиїнице єзыкословне, кои є ѣчайшанъ У Бечу у Шїамїарїи Єрменскоїа Манасїири, У феврuario 1839. одъ В. С. К. (у ѣочейку марїи 1839)*. Нови Сад, 1839.
- Симић, Алекса. *Сећања Алексе Симића на књаза Милоша*. Крагујевац, 1997.
- Соколовић, Петар. *Неколико сїїхова о возбужденїю србскої виїеза Милоша Обреновића ѣроїив Скоїляк Сулеимана Паше їодине 1816*. Пешта: Јосїф Миловук, 1827.
- Соларић, Павле, прев. *Мудролюбац индїйски либо искуссїтво щастїливо живїиїи у дружесїиву. Содержащеесе у маленом числу чистїїїиши Поученїя Наравословїя, согѣвенни єдним древним Браминоом*. Венеџа: Пани Феодосїю, 1809.
- Срезњевски, Измаил Иванович. *Вук Сїефановић Караџић*. Београд, 1987.
- Стаматовић, Павле. „Лїтература”. *Србскій лѣтїиоисѣ*. Год. 7, частица XXVII. Будим: Матица сербска, 1831, 40–53.
- Стејић, Јован. *Објавленије на Макробиоїику или Художесїиво о ѣродолженију човеческої живоїиа*. Пешта, 1824.
- Стејић, Ј. *Обявленїе: я сам їош лане обявленїе на Макробиоїику или на Науку о ѣродолженїю човеческої живоїиа издао*, 1825.

- Стејић, Ј. прев. *Христї. Вилх. Хуфеланда Макровиоїтика или Наука о ѝродуженїю живоїта човеческої с ѝорїїреїом Г. Конзіліара Савве оїи Тюкюли*. Част 1–2. Беч: Тип. конгрегацїе Мехитариста, 1826.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 1. Беч: Тип. Конгрегацие Мехитариста, 1828.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 2. Будим, 1831.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 3. *Саборъ истїине и науке*. Београд: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1832.
- Стефановић, Стефан. „Оригинална поетическа сочиненїя”. *Сербске лѣїїойиси*. Год. 2, частица IV. Будим, 1826, 39–57.
- Стефановић, С. „Ода Г. Вуку Стефан. Караџићу”. *Сербске лѣїїойиси*. Год. 2, частица VI. Будим: Матица србска, 1826, 77–81.
- Стефановић, С. *Смерїѡ Уроша Пеїѡаѡ ѡследнїѡѡ цара србскоїа, ужасно-жалосїна иїра у ѡїїѡѡ дѣїїсїѡїѡ*. Нови Сад: Константин Каулицїе, 1840.
- Стојадиновић, Милица Српкиња. *У Фрушкој їори 1854*. Радмила Гикић, ур. Библиотека „Баштина”, књ. 16. Београд: Просвета, 1985.
- Стојковић, Атанасїе, прев. *Новый завѣїїѡ їосїѡда нашеїѡ Исуса Христа найѡчашанѡ на сербскомѡ язику*. Санктпетербургъ: Россїйскаго Библейскаго Общества, 1824.
- Стојчић, Исидор, шт. *Знамениїи земунски Срби у XIX веку*. Део 1. Земун: Штампарија И. Стојчића, 1913.
- Стојшић, Петар. *Еликонѡ или Средсїѡво украшенїя душе, и усoвершенсїѡванїя човеческоѡѡ. Часїѡ 1*. По Григорїю Рихтеру Горлицїю. Будим, 1827.
- Стојшић, П. *Еликонѡ или Средсїѡво украшенїя душе, и усoвершенсїѡванїя човеческоѡѡ. Часїѡ 2*. Будим, 1829.
- Стратимировић, Стефан. *Любосава и Радован или Пѣсни нравоучиїѡлние ѡ начину ѡросїїѡнародних сербских ѡѣснеї*. Будим, 1800.
- Текелија, Сава. *Оїисаније живоїта моїа*. Александар Форишковић, ур. Београд: Нолит, 1989.
- Тиrol, Димитрије П. *Славенска їрамаїїика. Св. 1. Сад ѡрви ред на Срїском језику изјасњена*. Беч, 1827.
- Тиrol, Д. П. *Банайскїї алманахъ за їѡд*. 1827. Год. 1. Темишвар, 1827.

- Тирол, Д. П. *Банайскій алманахъ за ѿог. 1828.* Год. 2. Темишвар, 1828.
- Тирол, Д. П. *Нѣмачка граммајѣка за уѿоѿребленіе србске младежи.* Будим, 1830.
- Тирол, Д. П. *Полиѿиическо землѿописаніе за уѿоѿребленіе србске младежи.* Београд: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1832.
- Томић, Дејан, ур. *Знамениѿи Срби у анеѿдојѿама.* Цвѣйник. Нови Сад: Прометеј, 1999.
- Уркарт, Давид. *Фрајменѿ из истѿорије Србије.* Веселин Костић, прев. Београд: Архив Србије, 1989.
- Хаѿић, Антоније, ур. *Србскій Лейѿописъ.* Год. 37, књ. 107 (1863). Будим: Матица србска [шт. 1864].
- Хаѿић, Јован. „Живот Димитрија Давидовића”. *Дела Димитрија Давидовића.* Књ. I. Београд: У Княжеско-Србској Књигопечатњи, 1846а, I–XXX.
- Хаѿић, Ј., ур. *Оіледало србско за ѣзикъ, ѿовѣстѿиницу и смѣсу књижевну.* Год. I. Св. 1–10. Н. Сад, 1864б.
- Хаѿић, Ј. „Спомени из мојега дненика.” *Сусретѿи с Вуком.* Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964, 67–73.
- Хаѿић, Јован. „Утук II”. В. С. Караѿић, „Историјски списи II”. *СДВК.* Књ. XVI. Р. Самарѿић, ур. Београд: Просвета, 1969, 327–347.
- Шафарик, Павел Јозеф. *О ѿореклу Словена ѿо Лоренцу Суровјецком.* Стојанка Чекеревац, прев. Нови Сад: Архив Војводине, 1998.
- Шафарик, П. Ј. *Истѿорија срѿске књижевностѿи.* Мирјана Д. Стефановић, Милана Мразовић, прев. Београд – Нови Сад: Завод за уѿбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска, 2004.
- Шевић, Милан. *О нашим људима великим и малим, анеѿдојѿе и сећања.* Зорица Хаѿић, ур. Нови Сад: Градска библиотека, 2011.

- Appendini, Francesco Maria. *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei divise in due tomi e dedicate all'eccelso senato della Repubblica di Ragusa*. Tomo II. Ragusa: Antonio Martechini, 1803.
- Appendini, F. M. *Grammatica della lingua illirica*. Ragusa: Antonio Martechini. 1808.
- Appendini, F. M. *Versione libera dell'Osmanide, poema illirico di Giovanni Fr. [Francesco] Gondola*. Ragusa: A. Martecchini, 1827.
- Bojadži, Mihail. *Gramatika cincarskog jezika [Srpko-cincarski rečnik]*. Aristotel Martinović, ur. Beograd: Srpsko-cincarsko društvo „Lunjina”, 2020.
- Bowring, John. *Servian popular poetry*. London, 1827.
- Brlić, Ignjat Alojzije. *Uspomene na stari Brod*. Knj. 2. Zabilježio oko godine 1838 I. A. Brlić; izdao mu sin Dr. Ig. Brlić. Brod n. S.: Brzotiskom H. Schulmana, 1885.
- Brlić, I. A. *Uspomene na stari Brod*. Knj. 4. Zabilježio oko godine 1838 I. A. Brlić; izdao mu sin Dr. Ig. Brlić. Đakovo: Tisak biskupijske tiskare, 1888.
- Gerhard, Wilhelm. *Wila, serbische Volkslieder und Heldenmährchen*. Abt. 1–2. Leipzig: J. A. Barth, 1828.
- Goetze P. von. *Serbische Volkslieder in's deutsche übertragen von P. von Goetze*. St. Petersburg: in Commission bei Wilh. Gräff; Leipzig: bei Carl Cnobloch, 1827.
- Gundulichj, Givo. *Osman*. Rasdjelak 1 spjevagne vitescko Giva Gundulichja. Dubrovnik: Po Antunu Martekini, 1826.
- Hadschits, Joannes. *Dissertatio inauguralis juridica de causis matrimonium dissociantibus [...]*. Budaë, 1826.
- Herkel, Jan. *Universa linguae Slavicae*. Budaë, 1826.
- Ivanošić, Antun. *Uspomena Zvekana fratra*. Osiek: Tisak Julija Pfeiffera, 1879 [i. e.] 1880.
- Jaich, Marian. „Indianski mudroznanac, illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora, da Bogu ugoditi, opshtini hasnovit, i srichan biti more: s' nadometkom nikojih priricsjah i chudorednih naukah primudrog' Katona po gosp. Martinu Pustaichu, slavne brodske

- regemente majoru iz nimacskoga u slavinski jezik prineshen". Budim, 1825.
- Jaich, Marian. *Vinac bogoljubnih pisamah*. Budim, 1830 [1846, 1848, 1856, 1862, 1868, 1876].
- Katančić, Matija Petar, prev. *Sveto pismo starog' zakona*. Sv. 1–4 [...] sada u jezik slavno-illyricski izgovora bosanskog' prinesheno. Budim, 1831a.
- Katančić, M. P., prev. *Sveto pismo novog' zakona*. Sv. 1–2 [...] sada u jezik slavno-illyricski izgovora bosanskog' prinesheno. Budim, 1831b.
- Katančić, M. P. *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*. Prir. i prev. Stjepan Sršan, ur. Osijek: IC „Revija”, 1984.
- Koljević, Svetozar, ur. *Ka poetici narodnog pesništva, strana kritika o našoj narodnoj poeziji*. Beograd: Prosveta, 1982.
- Mérimée, Prosper. *La Guzla ou choix de poésies Illyriques, recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzegowine*. Paris: F. G. Levrault, 1827.
- Pavich, Karlo. *Politika za dobre ljude, to jest prave razumnoga, i kriptostnoga xivota*. Peshta: Ivan Thoma Trattner, 1821.
- Philippovich, Adam. *Xivot velikoga biskupa, privelikoga domorodca, i najvechega priatelja nashega Antuna Mandicha*. Ispisan po Radoslavu od Pannonie Savske. U Pecsuhu: Slovima Stipana Knexevich Kraljevog Knjigatishzca, 1823.
- Pirch, Otto von. *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*. Theil 1–2. Berlin: Ferdinand Dümmler, 1830.
- Ranke, Leopold. *Die serbische Revolution mit einer Charte von Serbien*. Hamburg: F. Perthes, 1829.
- Reljković, Antun Matija. *Satir illiti Divji csovik u pervomu dilu, piva slicno Slavoncem; a u drugom dilu Slavonac odpiva u opet Satiru*. Trechi put na svitlo dat. Ossik, 1822.
- Schaffarik, Paul Joseph. *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki von*. Ofen, 1828.
- Székács, Józef. *Szerb népdalok és hősrégék az eredetiből fordítá*. Pesten: Trattner-Károlyi könyvműhelyében, 1836.
- Talvj. *Volkslieder der Serben metrisch übersetzt und historisch eigeleitet*. Halle: Nengerschen Vuchhandlung, 1825.

- Weingarten, Adam von. *Karte von Serbien*. Beč, 1820.
- Wesely, Eugen. *Serbische Hochzeitslieder herausgegeben von Wolf Stephansohn Karadgich*. Pesth: Gedruckt bei Matthias Trattner Edlen von Petróza, 1826.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелић, Магдалена. „О Суботи Младеновићу”. *Зборник Мајишце српске за књижевности и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 16, св. 2. Нови Сад: Матица српска, 1968, 309–312.
- Аноним. „Некролог (Слово жалости)”. *Сербски народни листи*. Теодор Павловић, ур. Год. XII, бр. 16. Пешта, 1847, 122–125.
- Бекић, Томислав. „Теодор Радичевић као преводилац Шилера”. *Зборник Мајишце српске за књижевности и језик*. Књ. 18/1. Нови Сад: Матица српска, 1970, 73–89.
- Бекић, Томислав. „Вуков пријатељ Еуген Весели”. *Зборник за славистику*. Бр. 11. Нови Сад: Матица српска, 1976, 123–132.
- Бјелица, Марија Ј. „Призренски препис Душановог законика”. *Савремена српска фолклористика 5*. Валентина Питулић и др., ур. Београд – Призрен – Нови Сад: Удружење фолклориста Србије – Богословија „Светог Кирила и Методија” – Матица српска, 2018, 319–326.
- Болић, Прокопије. *Савршен виноделац*. Часть 1–2. Будим, 1816.
- Витезовић, Милован. „Књига испита историјске савести” (Поговор). *Србије жалосно поновно поробљење 1813. године зашито и како? у разговору поробљене мајере с рођеним јединим сином својим, којему оставља последње своје завештање*. Београд – Горњи Милановац: Службени гласник – Музеј рудничко-таковског краја, 2009, 221–248.
- Влачић, Љубо, „Викарство Синђела Спиридона Алексијевића-Милорадовића (по необелодањеним Тајним актима Далматинског

- губернијума)”. *Хришћанско дело, часопис за хришћанску културу и црквени живоји*. Год. 7, св. 1. Скопје, 1941, 48–58.
- Војиновић, Станиша. „Хронологија живота и рада Симе Милутиновића Сарајлије”. *Сима Милутиновић Сарајлија, књижевна дело и културноисторијска улога*. Марта Фрајнд, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност – Вукова задужбина, 1993, 13–56.
- Војиновић, С. „Вук Караџић у преписци Милована Видаковића”. *Ковчежић*. Књ. 30/31. Београд: Народни музеј – Вуков и Доситејев музеј, 1994, 55–60.
- Војиновић, С. „Превод ’Убојне песме’ Риге од Фере из 1830. и њен преводилац”. *Књижевне новине*, XLVI, 892 (15. IX), Београд, 1994, 4.
- Војиновић, С. „Трст и Устанак”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2014*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XXI. Београд: Вукова задужбина, 2013, 381–391.
- Војиновић, С. „Скупљачи народних умотворина. Адам Драгосављевић”. *Даница, српски народни илустрирани календар за 2015*. Год. XXII. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2014, 243–246.
- Војиновић, С. „Василије Јовановић, културни делатник пореклом из Земуна”. *Споменица Историјској архиви „Срем”*. Књ. 15. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем”, 2016а, 158–188.
- Војиновић, С. „Сакупљачи народних умотворина. Василије Василијевић”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2016*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XXIII. Београд: Вукова задужбина, 2016б, 198–201.
- Војиновић, С. „Севастијан (Самулио) Илијћ, писац 19. века”. *Зборник о Србима у Хрватској*. Василије Ђ. Крстић, ур. Бр. 12. Београд: САНУ, 2019, 67–89.
- Војиновић, С. „Писма кнезу Милошу о владању и власти”. *1804, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”*. Бранко Златковић, ур. Год X, бр. 14. Орашац, 2019, 25–32.
- Војиновић, С. „Певања ’на народну’ у првој половини XIX века”. *Савремена српска фолклористика. 10*. Јелена Јовановић, Бран-

- ко Златковић, ур. Београд – Топола: Удружење фолклориста Србије – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” – Културни центар „Топола”, 2022, 461–483.
- Војиновић, С. *Предговор*. „Неколико стихова о возбуждењу србског витеза Милоша Обреновића против Скопљак Сулеимана Паше године 1816. Сложио Петар Соколовић Валџвске Наје из села Бранковине. Пешта: издао Јосиф Миловук Трговац Пештанскій”, 1827 [Репринт издање, б. г].
- Вујовић, Бранко. *Уметноси обновљене Србије 1791–1848*. Београд: Просвета – Републички завод за заштиту споменика културе, 1986.
- Вуксановић, Миро. „Лазе Костића допуне Вуковом ’Рјечнику’”. *Домейи, часопис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987а, 231–234.
- Вуксановић, Миро. „Вук и Сомборци: уводни текст”. *Домейи, часопис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987б, 5–11.
- Вуксановић, М. „Вукови кореспонденти и пренумеранти из Сомбора”. *Домейи, часопис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987в, 182–212.
- Вуца, Петар. „Живот и дело Павла Кенгелца”. *Развој астрологије код Срба VI*. М. С. Димитријевић, ур. Београд: Астрономско друштво „Руђер Бошковић”, 2011, 429–437.
- Гавела, Ђуро. „Вукови станови у Бечу”. *Ковчежић, њрилози и њрађа о Досијееју и Вуку*. Књ. 6. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1964, 189–192.
- Гавриловић, Андра. *Књижевне слике: Добровски, Койићар, Шафарик, Јуніман, Колар, Шћур, Слајковић, Калинчак*. Београд: Шт. П. Јоцковића, 1904.
- Дабижић, Миодраг А., Стеван П. Радовановић. *Песник Бранко у њираничном Земуну*. Београд – Земун: Музеј града Београда – Завичајни музеј Земун – Библиотека „Јован Поповић”, 1986.
- Дабижић, Миодраг А. „Оријентални путник у земунском Конгумацу”. *Вук Караџић између Земуна и Карловаца*. Миодраг Дабижић, ур. [и др.]. Београд: Б. Шујица, 1987, 5–13.
- Девид, Драгослав. „Вукови етномузиколошки записи (3) народне игре”. *Даница, српски народни илустрирани калндар за јодину*

2011. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XVIII. Београд: Вукова задужбина, 2010, 247–275.
- Денић, Чедомир. „Павле Беницки, секретар митрополита Стратимировића”. *Зборник Матице српске за историју*. Бр. 58. Нови Сад: Матица српска, 1998, 7–54.
- Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Просвета, 2002.
- Добрашиновић, Голуб. „Вукови кореспонденти”. *Ковчежић, њрилози и траћа о Доситеју и Вуку*. Књ. 9. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1971, 62–129.
- Добрашиновић, Г. *Вук изблиза*. Лозница: Дом културе „Вук Караџић”, 1978.
- Добрашиновић, Г. „Вук у Београду”. Посебан отисак из *Годишњака Града Београда*. Књ. XXXIV, 19876, 97–120.
- Добрашиновић, Г. „Вукова картографска интересовања”. *Зборник историјских музеја Србије*. Број 27. Београд: Историјски музеј, 1993, 5–22.
- Добрашиновић, Г. „Вук и слика”. *Зборник Народној музеја Београд*. XV/2. Београд: Народни музеј, 1994, 141–148.
- Добрашиновић, Г. *Мина Караџић Вукомановић, животи и дело*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 1995.
- Добрашиновић, Г. „Вукова посвета Великој кнегињи Марији Павловној”. *Ковчежић, њрилози и траћа о Доситеју и Вуку*. Јевта Јевтовић, ур. Књ. 30–31. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1996, 49–53.
- Добрашиновић, Г. *Вукови њренумеранџи 1814–1862*. Београд – Нови Сад: Београдско читалиште – Прометеј, 2001.
- Дурковић-Јакшић, Љубомир. „Прилог историји српске православне црквене општине у Трсту”. *Бојословље, орџан Православној бојословској факултетеи у Београду*. Год. 14, 1–2, 1970, 79–143.
- Дурковић-Јакшић, Љ. „Василије Василијевић о Вуку Караџићу”. *Зборник Матице српске за књижевности и језик*. Драгиша Живковић, ур. Књ. 29, св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1981, 99–101.
- Дурковић-Јакшић, Љ. *Књија о Глијорију Возаровићу*. Београд: Библиотека града Београда – БИГЗ, 1995.

- Билас, Гордана. *Посленици Библиошке Маџице српске*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2022, 7–44.
- Ђорђевић, Ђорђе С. *Сима Милутиновић Сарајлија (1791–1847) љрилој новој историји српске књижевности*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1893.
- Ђорђевић, Нада. „Шафарик и наша народна књижевност”. *Зборник за славистику* 5. Милорад Живанчевић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1973, 174–179.
- Ђорђевић, Тихомир. *Р. Медицинске љриликe за време љрве владе Кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*. Београд: Министарство народног здравља, 1921.
- Ђорђевић, Т. Р. *Из Србије кнеза Милоша, културне љриликe од 1815 до 1839 љодине*. Београд: Г. Кон, 1922.
- Жарковић, Жељко. „Директори Карловачке гимназије – Словаци Волни, Руми и Магда”. *Крoвови, билџен за културу и уметност*. Год. 35, бр. 116/120. Сремски Карловци, 2022, 129–131.
- Живановић, Ђорђе. „Вук и пољски музичар Франђишек Мирецки”. *Српски књижевни џласник*, LIV, бр. 3. Београд, 1938, 206–212.
- Живановић, Ђ. *Срби и љољска књижевност (1800–1871)*. Београд: „Млада Србија”, 1941 (<https://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/knjizevnost/studije/djzivanovic-1800-1871.php> – 1. 3. 2024).
- Живановић, Ђ. „Око катедре српског језика у Паризу”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Београд, 1954, XX, 1–2, 49–59.
- Живановић, Ђ. „Вук, Магарашевић и Шафарик у време покретања Летописа”. *Научни састанак славистиа у Вукове дане*. Књ. 3. Београд, 1973, 203–218.
- Живановић, Ђ. „Емануил Коларовић, скупљач народних мелодија”. *Научни састанак славистиа у Вукове дане*. Књ. 14, св. 3. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 1985, 123–137.
- Златковић, Бранко. *Први српски устанак „у љовору и у џвору”, анејдоше и сродне љријовете врсте усмене књижевности о*

- Првом српском устанку*. Београд – Аранђеловац: Институт за књижевност и уметност – Фонд „Први српски устанак”, 2007.
- Златковић, Б. „Грех и проклетство у усменим казивањима о Српској револуцији (1804–1815)”. *Српско усмено стваралаштво*. Ненад Љубинковић, Снежана Самарџија, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008: 323–346.
- Златковић, Б. „Доситеј и Вук у анегдотама и мемоарским сећањима”. *Комуникације, медији, култура. Годишњак Факултета за културу и медије Мејатренд универзитета у Београду*. Слободан Бранковић, ур. Год. IV, бр. 4. Београд: Мегатренд универзитет, 2012, 363–371.
- Златковић, Б. „Његош у анегдотама (од детињства до 1834. године)”. *Научни саставак слависта у Вукове дане. Његош у своме времену и данас*, 43/2. Београд: Међународни славистички центар, Филолошки факултет, 2014, 246–257.
- Златковић, Б. *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
- Златковић, Б. „Вук Караџић о Карађорђевој смрти”. *Лик Карађорђа у књижевности (1817–2017)*. М. Бојковић, Б. Златковић, М. Р. Симић, ур. Велика Плана: Библиотека „Радоје Домановић”, 2017, 19–26.
- Златковић, Б. „Београдски митрополит Леонтије и његов намесник Хаџи Мелентије Стефановић – у усменој традицији и историји”. *Научни саставак слависта у Вукове дане*, књ. 49/2. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2020а, 87–97.
- Златковић, Б. „Политичке борбе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839) – од историје до усмене народне историје”. *Књижевна историја*. Б. Јовић, ур. LII, 170, 2020б, 235–253.
- Златковић, Б. „Историја пријатељства – Вук Караџић и Сима Милутиновић Сараџлија”. *Научни саставак слависта у Вукове дане*, 50/2. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2021, 107–117.
- Златковић, Б. „Јевтимије Јевта Поповић – заборављени песник и биограф косовских јунака”. *Љубославска приношења. Годишњак*

- Јефимијиних дана*. Број 8. Драгиша Батоћанин, ур. Трстеник – Љубостиња: Народни универзитет Трстеник – Народна библиотека „Јефимија”, 2023, 137–146.
- Златковић, Б. „Адам Драгосављевић – заборављени Вуков претеча и следбеник”. *Даница, српски народни илустрирани календар за јодину 2024*. XXXI година. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2024, 53–59.
- Зуковић, Љубомир. „Караџићева књига *Српских народних њесам* новијих времена (Поговор)”. В. С. Караџић, „Српске народне пјесме IV”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VII. Љ. Зуковић, ур. Београд: Просвета, 1986, 449–517.
- Игњатовић, Јаков. „Три србска писатеља (III)”. *Даница, листи за забаву и књижевности*. Ђорђе Поповић, ур. Год. 1, број 4. Нови Сад, 1860, 82–85.
- Јовановић-Стојимировић, Милан. *Силуете старој Београда*. Божидар Ковачевић, ур. Београд: Просвета, 2008.
- Катанић, Надежда. „Учешће браће Стојана и Алексе Симића у културним прегнућима XIX века”. *Саошћења*. 1982, 183–200. (https://www.heritage.gov.rs/cirilica/Download/Saopstenja/Saopstenje-XIV-1982/Saopstenje_XIV_1982_Ucesce_brace_Stojana_i_Alekse_Simica_u_kulturnim_pregnucima_XIX_veka.pdf – 18. 5. 2024)
- Кићовић, Миrash. „Стерија и Вук Караџић”. *Књига о Стерији*. Коло 49, књ. 335. Београд: СКЗ, 1956, 297–351.
- Кићовић, М. „Вук о првим српским календарима”. *Ковчежић, ирилози и траћа о Досијеју и Вуку*. Књ. 2. Ђуро Гавела, ур. Београд: Рад – Вуков и Доситејев музеј, 1959.
- Клеут, Марија. „Јован Пачић и народна поезија”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 21, св. 2, 1973, 349–353.
- Клеут, М. „Преводи српских народних песама године 1825”. *Даница, српски народни илустрирани календар*. Миодрaг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 2. Београд: Вукова задужбина, 1995, 200–208.

- Клеут, М. „Увод о слепим певачицама народних песама”. *Без очију кано и с очима, народне њесме слейих жена*. Марија Клеут, ур. [и др.]. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 2014, 7–26.
- Клеут, М. „’Срби у Донаверту’: усмена и писана традиција”. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Научни скупови. Српска академија наука и уметности. Књ. 156. Одељење језика и књижевности. Књ. 27. Београд: САНУ, 2015, 293–300.
- Ковачек, Божидар, ур. *Маџарашевићев Лейојис о Вуку и народној њоезији – фойојийски колаж*. Нови Сад: Матица српска, 1987.
- Ковачек, Б. *Майица српска 1826–2001*. Нови Сад: Матица српска, 2001.
- Ковијанић, Ристо. „Шафарик, Колар и Палацки у колу српске омладине”. *П. Ј. Шафарик (1795–1861), зборник чланака њоводом 100-јодишњице смрџи*. Нови Сад: Матица српска, 1963, 23–41.
- Ковијанић, Р. „Срби који су учили у Словачкој (XVIII–XIX век)”. *Зборник Майице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 19/III. Нови Сад: Матица српска, 1971, 471–503.
- Ковијанић, Р. „Срби који су учили у Словачкој (XVIII–XIX век). 2. део. *Зборник Майице српске за књижевност и језик*. М. Лесковац, ур. Књ. 20/I, 1972, 48–91.
- Костић, Веселин. „Давид Уркарт, писац прве енглеске историје Србије”. *Историјски часојис*. Књ. 53. Београд: Историјски институт, 2006, 235–262.
- Костић, Лаза. *Дојуна Вуковој Рјечника*. Радивој Симоновић, ур. Београд: Чигоја штампа, 2007.
- Костић, Ђорђе С. *Павле Ј. Шафарик о новој српској књижевности*. Посебна издања Балканолошки институт, књ. 34. Београд: Балканолошки институт САНУ, 1988.
- Костић, Милан П. „Др Атанасије Теодоровић први професор Лицеја”. *Научни зборник Майице српске*. Серија друштвених наука. Св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1950, 81–92.
- Крстић, Ненад. „Петар Демелић као преводилац Ларошфукоових ’Максима’”. *Лейојис Майице српске*. Славко Гордић, ур. Год. 180, књ. 473, 2004, 376–390.

- Кузмановић, Небојша. „Вук и Словаци”. *Даница српски народни илустрирани календар за јодину 2011*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић. Год. XVIII. Београд: Вукова задужбина, 2010, 180–190.
- Кулишић, Шпиро, ур. и др. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 1970.
- Лакићевић, Драган. *Српски Хомер. Вукови епски јевачи и јунаци*. Београд: Vukotić media, 2015.
- Лесковац, Младен. „Неколико података за биографију Саве Мркаља”. *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*. Милош Јовановић, ур. Бр. 1. Нови Сад: Матица српска, 1950, 134–141.
- Лесковац, М. *Из српске књижевности 1*. Нови Сад: Матица српска, 1968.
- Лесковац, М. *Српске књижевне теме*. Нови Сад: Матица српска, 1988.
- Љубинковић, Ненад. *Пјеванија црногорска и херцеговачка (будимска и лајцишка) Симе Милутиновића Сарајлије*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 2000.
- Љубинковић, Н. *Трајања и одговори, сјудије из народне књижевности и фолклора 1*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво” књ. 5. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010.
- Љушић, Радош. *Љубави српских владара и јолийичара*. Београд: Народна књига – Алфа, 2001.
- Љушић, Р. *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Максимовић, Горан. *Заборављени књижевници. Књижевноисторијски оједи о скрајнујим јисцима српској 19. вијека*. Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, 2013.
- Малбаша, Здравко. „Георгије Лазаревић Зорић (1789–1843)”. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Бр. 34/1. Нови Сад: Матица српска, 1986, 139–148.
- Мамузић, Илија. „Георгије Магарашевић и Вук Караџић”. *Лейојис Мајнице српске*. Год. 163, књ. 440, св. 2. Нови Сад: Матица српска, 1987, 293–298.

- Манојловић, Мирољуб. *Вукова њушовања и боравци у Пожаревицу* (сепарат). Пожаревац: Центар за културу – Народни музеј Пожаревац, 1986, 121–132.
- Маринковић, Мирјана. *Турска канцеларија кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*. Београд: Историјски институт САНУ, 1999.
- Матицки, Миодраг. *Лейојис српског народа, њири века алманаха и календара*. Београд – Нови Сад: Институт за књижевност и уметност – Библиотека Матице српске, 1997.
- Матицки, М. „Милошијада, спев Петра Соколовића о књазу Милошу и Другом српском устанку”. *Жива реч*. Мирјана Детелић, Снежана Самарџија, ур. Београд: Балканолошки институт САНУ – Филолошки факултет, 2011, 341–353.
- Матицки, М. *Српска књижевна њериодика 1766–1850*. Нови Сад: Матица српска, 2016.
- Матић, Светозар. „Сремске песме у Вуковој збирци”. *Прилози њроучавању народне њоезије*. Год. 1, св. 2. Београд, 1934, 146–164.
- Милинчевић, Васо. „Необјављен Стеријин ’Седмостручниј цветак борећим се Грцима’”. *Даница, српски народни илустировани календар за њодину 2007*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 14. Београд: Вукова задужбина, 2006, 271–279.
- Милисавац, Живан. *Књижевни њокови*. Нови Сад: Матица српска, 1975.
- Милисавац, Ж. „Георгије Магарашевић и Вук Караџић”. *Шидина, часојис за културу*. Бр. 7 (мај). Шид, 2005, 7–20.
- Милићевић, Живко. „Скроман књижевни посленик Димитрије Владисављевић”. *Лейојис Мајишце српске*. Живан Милисавац, ур. Год. 127, књ. 367. Нови Сад: Матица српска, 1951, 511–522.
- Милићевић, Милан Ђ. *Школе у Србији од њочетјка овоја века до краја школске 1867. њодине*. Београд: Државна штампарија, 1868.
- Миловић, Јевто М. „Долазак Симе Милутиновића у Далмацију и Црну Гору”. *Зборник иштиорије књижевностии Одељења литературе и језика Српске акадмије наука и уметностии*. Књ. 2 (сепарат). Београд, 1961.

- Миловић, Ј. М. *Пејтар II Пејировић Њеџош у свом времену*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности – Универзитетска ријеч, 1985.
- Младеновић, Живомир. *Необјављене њесме Вука Караџића*. Београд: Ж. Младеновић – Чигоја штампа, 2004.
- Мојашевић, Миљан. *Јужнословенске њеме у Коџином лисџу 'Allgemeine Zeitung' њо дојисима Вилхелма Хојера (1831–1844), везе немачко-срџске Вукове и Вуковој доба*. Посебна издања, Српска академија наука и уметности. Мирослав Панџић, ур. Књ. 649. Одељење језика и књижевности, књ. 53. Београд: САНУ, 2001.
- Мошин, Владимир. „Вуков Нови завјет”. Нови завјет Господа нашега Исуса Христа. Предео Вук Стеф. Караџић. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. 10. Београд: Просвета, 1974, 489–710.
- Мутовџић, Предраг Ј. и Драгана П. Ткалац. „Историјски значај појаве првих речника савременог српског и грчког језика (Вук Караџић и Адамантиос Кораис)”. *Срџски језик, књижевности, умјетности*. Зборник радова. Милош Ковачевић, Јелена Петковић, ур. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2019, 141–156.
- Недељковић, Миле. „Новине србске’ Димитрија Давидовића о другим земљама и народима”. *Зборник радова са научној скупи Сџваралашџиво Димитрија Давидовића*. Београд: Удружење новинара Србије, 1988, 109–121.
- Недељковић, М. *Срџски обичајни календар за њросџу 2009. њодину*. Београд: ЧИН, 2008.
- Недић, Владан. *Сима Милуџиновић Сарајлија*. Београд: Нолит, 1959.
- Недић, В. „Епске народне песме у Зборнику Аврама Милетића”. *Зборник Маџице срџске за књижевности и језик*. Књ. 12/1. Нови Сад: Матица српска, 1964, 61–74.
- Недић, В. „О првој и другој Вуковој Пјеснарици” (Поговор). Вук Стеф. Караџић. „Пјеснарица 1814. и 1815”. *СДВК*, I. В. Недић, ур. Београд: Просвета, 1965, 367–380.
- Недић, В. *Вукови њевачи*. Радмила Пешић, ур. Београд: Рад, 1984.
- Несторовић, Зорица. *Бојови, цареви и људи. Трајички јунак у срџској грами XIX века*. Београд: Чигоја штампа, 2007.

- Несторовић, З. *Велико доба. Историја развијка драме у српској књижевности XVIII и XIX века*. Београд: Klett, 2016.
- Николић, Илија. „Непознати подаци о Вуковим слепим певачима Живани и Јеци”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXX. Београд, 1965.
- Николић, Милен М. *Вук Стј. Караџић у Крајујевацу*. Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић” – Књижевни клуб „Катарина Богдановић”, 1987.
- Николић, Ненад. „Полемика Вука и Видаковића – рат култура”. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Књ. 55, св. 3. Нови Сад: Матица српска, 2007, 477–510.
- Николић, Раде, ур. *Похвала Вуку Караџићу*. Београд: „Вук Караџић”, 1980.
- Новак, Виктор. „Вук и Хрвати”. Посебна издања Српске академије наука и уметности, књ. 417. Одељење друштвених наука, књ. 62. Јорјо Тадић, ур. Београд: Научно дело, 1967.
- Новаковић, Стојан. *Српска књија, њени продрвци и чииаоци у XIX веку*. Душко Певуља, ур. Бања Лука: Центар за српске студије, 2020.
- Орфелин, Захарије. *Искусни подрумар*. Будим, 1808.
- Павић, Милорад. „Поговор”. Караџић, В. С. „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VIII. М. Павић, ур. Београд: Просвета, 1969, 535–635.
- Панковић, Душан. *Српске библиографије 1766–1850*. Београд – Нови Сад: Народна библиотека Србије – Библиотека Матице српске, 1982.
- Пантић, Мирослав. *Право и лажно народно јесништво*. Деспотовац, 1996, 9–31 (https://www.rastko.rs/knjizevnost/наука_knjiz/mpantic-lazna_c.html – 1. 5. 2024).
- Пејчић, Јован. *Заснови Глијорија Возаровића*. Београд: Дентал, 1995.
- Перић, Ђорђе. „Бечка Неовља. Грађанска песма из заоставшине Вука Ст. Караџића”. *Даница, српски народни илустрирани календар за јодину 2005*. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић. Београд: Вукова задужбина, 2004, 260–270.
- Петковић, Славко. „Златарићева допуна Османа”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Књ. 80. Београд, 2014, 37–62.

- Петровић, Душан К. „Лазар Бојић, писац прве књиге есеја у српској књижевности”. *Зборник Мајџице српске за књижевности и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 19, св. 3, 1971. Нови Сад: Матица српска, 567–569.
- Петровић, Мита. *Финансије и устџанове обновљене Србије до 1842. с једним њојледом на ранији истџориски развој финансиској уређења у Србији*. [Књ. 1, Од доласка Срба на Балканско њолуостџрво до 1842]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1897.
- Петровић, М. *Финансије и устџанове обновљене Србије до 1842*. [Књ. 3, *Судски њриходи и државни расходи до 1835*]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1899.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. *Пишем џи њричу, рефлексџ усмене књижевности и џтрадиционалне кулџуре у џисаној књижевности и савременој кулџури Срба*. Нови Сад: Академска књига, 2020.
- Попић, Миленко. „Вук и Аврам Мразовић”. *Домџи, часојис за кулџуру*. Год. 14, бр. 49/50. Сомбор, 1987, 45–56.
- Поповић, Богдан Љ. „Ко је писац Србије плачевног пакипорабошченија?” *Књижевна истџорија*. Год. XX, бр. 75/78. Београд, 1987, 161–205.
- Поповић, Исидора. *Књиџа Сџеријиних рукојиса, рукојисна остџавшџина Јована Сџерије Појовића у Мајџици српској*. Нови Сад: Матица српска, 2008.
- Поповић, Миодраг. *Вук Сџеф. Караџић 1787–1864*. Београд: Нолит, 1987.
- Поповић, Павле. „Из живота Јоакима Вујића”. *Лейојис Мајџице српске*. Милан Савић, ур. Год. 84, књ. 248. Нови Сад: Матица српска, 1908, 49–65.
- Поповић, Павле. „Милован Видаковић”. *Сабрана дела Павла Појовића*, књ. 7. Миодраг Матицки, ур. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- Поповић, Петар. „Вук Караџић и Димитрије Милаковић”. *Вуков зборник*. Посебна издања САНУ. Виктор Новак, ур. Београд: САНУ, 1966, 495–523.
- Поповић, Радомир Ј. *Аврам Пејронијевић 1791–1852*. Београд: Фреска, 2012.

- Поповић, Р., Александра Вулетић, Предраг Илић, ур. *Пресиони Крајујевац*. Крагујевац: Друштво историчара Шумадије, 2019.
- Пот, Иштван, ур. „Песмарица Јована Пачића”. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 131–182.
- Радевић, Милорад. „Вуково посредовање око издавања Ковачевићевог спева ’ВянецѢ цяломудрїя’”. *Историјски гласник, ордан Историјској друштва Народне Републике Србије*, 2. Београд: Друштво историчара СР Србије 1972, 109–111.
- Радовановић, Стеван. „Вук у Земуну”. Миодраг Дабижић [и др.]. *Вук Караџић између Земуна и Карловаца*. Београд: Б. Шујица, 1987, 18–27.
- Радовановић, С. *Василије Василијевић, Вуков њријатељ и сарадник*. Земун – Београд: Клуб матичне културе Земун – Вукова задужбина, 2001.
- Радојчић, Никола. „Трећи директор карловачке гимназије Ђорђе Карло Руми”. *Летњици Мајнице српске*. Год. 135, књ. 384. Нови Сад: Матица српска, 1959, 140–143.
- Радосављевић, Недељко. *Православна црква у Београдском њашалуку 1766–1831 (уђрава Васељенске њајријаршије)*. Београд: Историјски институт, 2007.
- Радуловић, Немања. „Вук и Механџић, проблем схватања народне приповетке”. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Научни скупови. Српска академија наука и уметности, књ. 156. Одељење језика и књижевности, књ. 27. Београд: САНУ, 2015, 385–395.
- Ристић, Милован. „Ко је писац анонимне књижице Србије плачевно пакипорабошчение лета 1813. у Млечима, 1815 (II издање 1846)”. *Библиоџекар, ордан Друштва библиоџекара НР Србије*. Год. 5, бр. 3/4, 1953, 128–136.
- Ристић, М. *Стефан Живковић Нишлија*. Београд: Просвета, 1956.
- Самарџија. Снежана. *Речи у времену, усмено стваралаштво и њојо српске књижевности*. Коло 110, књ. 740. Београд: Српска књижевна задруга, 2018.

- Самарџија, Снежана. „Култура предака у наслеђе потомцима (Предговор)”. Сима Тројановић. *Традиција народа српској*. С. Д. Самарџија, ур. Коло 115, књ. 771. Београд: СКЗ, 2023, VII–XXXII.
- Самарџић, Драгана. „Предговор”. *Казивања о српском устанку*. Д. Самарџић, ур. Београд: СКЗ, 1980, I–XXIII.
- Самарџић, Радован. „Напомене и објашњења”. В. С. Караџић. „Историјски списи I”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XV. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969, 245–497.
- Станковић, Урош. „Српски превод француског Законика о грађанском поступку (1806) из 1837” [Део 1]. *Zbornik radova*. Vladimir Karor, ur. God. 48, br. 4. Novi Sad: Pravni fakultet, 2014, 391–407.
- Станојевић, Предраг. *Књижевни историчар Франческо Марија Ајендини*. Ирена Арсић, ур. Београд: Ars Libri, 2013.
- Степановић, Милан. „Јоаким Вујић – списатељски, преводилачки, издавачки и позоришни рад”. *1804, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”*. Бранко Златковић, ур. Год. VIII, број 11. Орашац, 2015, 37–45.
- Степановић, М. „Српски просветитељ Димитрије Исаиловић”. *1804, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”*. Б. Златковић, ур. Год. X, бр. 14. Орашац, 2019, 33–39.
- Степановић, М. „Сомборски трагови Вукове штуде”. *1804, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”*. Б. Златковић, ур. Год. XI, бр. 15. Орашац, 2020, 46–49.
- Стефановић, Мирјана Д. „Напомене”. *Сабрана дела Досијеја Обрадовића*. Књ. 5. М. Д. Стефановић, ур. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић”, 2008, 191–216.
- Стефановић, М. Д. „Нови лик Павла Јозефа Шафарика”. *Павел Јозеф Шафарик, животи и дело*. Зборник радова. Мирјана Д. Стефановић, Михал Харпањ, ур. Нови Сад: Матица српска – Филозофски факултет, 1996, 179–219.
- Соколовић, Далибор. *Прејед историје словачкој стандардној језика*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020.
- Стојановић, Љубомир. *Животи и рад Вука Сџеф. Караџића (26. окт. 1787. – 26. јан. 1864)*. Београд: БИГЗ, 1987.

- Стојановић, Миодраг. „Рига од Фере”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 1998*. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 5. Београд: Вукова задужбина, 1998, 98–103.
- Стојановић, М. „Књижевна сарадња Срба и Грка”. *Ковчежић, њрилози и ѡрађа о Досиѡеју и Вуку*. 1, 1999, 17–20.
- Стојановић, М. „Рига од Фере у српској књижевности и култури”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2020*. Год. 27. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2020, 282–292.
- Стојанчевић, Владимир. *Вукова знања о Бујарској и Бујарима* (сепарат). Београд: Српска академија наука и уметности, 1966, 372–407.
- Сувајџић, Бошко. *Књија о Вуку*. Београд: Албатрос плус, 2019.
- Томин, Светлана. „Смрт Арсена Патријара: Историјски оквир и песничко памћење”. *Без очију кано и с очима, народне ѡесме слеиѡх жена*. Марија Клеут и др., ур. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 2014, 85–99.
- Тривунац, Милош. *Вуков доктѡраѡи* (са два факсимила). Београд, 1935.
- Флора, Раду. „Вук и Румуни, покушај синтезе (сепарат)”. *Анали Филолошкој факултѡеѡа*. Св. 5, год. 1965. Београд: Издавачко предузеће „Рад”, 1966, 235–258.
- Ђурчин, Милан. *Српска народна ѡесма у немачкој књижевности*. Бранимир Живојиновић, прев. Београд – Панчево: Народна библиотека Србије – Народна библиотека „Вељко Влаховић”, 1987.
- Чалић, Боривој. „Молитва Господња Спиридона Алексијевића” (сепарат из *Љеѡѡоиса*). Загреб: Српско културно друштво „Просвјета”, 2008, 373–380.
- Чалић, Б. „’Централисти’ Лукијана Мушицког у Плашком”. *Љеѡѡоис српској културној друштва „Просвјета”*. Загреб: СКД „Просвјета”, 2012, 446–457.
- Чалић, Б. *Траѡови у ѡрајању, ѡортрети и скице*. Вуковар – Загреб: Веће српске националне мањине Града Вуковара – Српско културно друштво „Просвјета”, 2014.

- Чурчић, Лазар. „Српскохрватске народне пословице Михаила Бојација”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 199–200.
- Чурчић, Л. „О почецима Вуковог бележења народних пословица”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Год 16, књ. 1. Нови Сад: Матица српска, 1968, 41–72.
- Шаулић, Јелена. *Вук и њорођица*. Београд: Стручна књига, 1988.
- Шипка, Данко М. „У сјени Вукових реформи (о Емануилу Коларовићу и његовим предлозима)”. *Линјивиситичке актиуелности*. Бр. 30. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2017, 12–16.
- Шоње, Шимун. „Петар Демелић – први преводилац Хомера у српској књижевности”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Књ. 29, св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1981, 43–52.
- Andrić, Ivo. „Predaja, povodom stopedesetogodišnjice smrti Rige od Fere”. *Књижевне новине, ордан Савеза књижевника Југославије*. Год. 1, бр. 23 (20. јул) 1948, 3.
- Beljanski, Milenko. „Avram Mrazović i Vuk Karadžić”. *Rukovet, časopis za književnost, umjetnost i društvena pitanja*. God. 33, br. 5. Subotica: Klub pisaca Saveza kulturno prosvetnih društava Subotice, 1987, 518–519.
- Fried, István. *Die Zeitschrift "Iris" (1825–1828) und die Literatur der südslawischen Völker*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1977.
- Gortan, Veljko. „Hrvatski latinisti iz Slavonije”. *Simpozij „Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti”*. Vinkovci – Zagreb, 1968, 127–135.
- Jovin, Slavko. *Epidemija kolere u Vojvodini 1831. god.* (doktorska disertacija). Novi Sad: Medicinski fakultet, 1978.
- Korade, Mijo. „Indijanski mudroznanač’ u hrvatskoj književnosti”. *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Br. 23, 1997, 384–396. (<https://hrcak.srce.hr/file/110140> – 18. 5. 2024).
- Martinović, Ivica. *Vijenac*. Br. 185, 5. travnja, 2001 (www.matica.hr/vijenac/185/vrijedilo-ih-je-kupiti-16863 – 1. 3. 2024).

- Matić, Tomo. „Autor pjesme 'Sličnorični natpis groba Zvekanovoga'”. *Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Historičko-filološki i filozofičko-juridički razred*, 260 (117). Zagreb, 1938, 199–216.
- Matić, T. „Mihanovićeve 'Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku'”. *Historijski zbornik*. Knj. 2. Zagreb, 1949, 177–183.
- Protić, Milena [et al.]. „Dr Stefan Preradović – lekar i prijatelj Vuka St. Karadžića”. *Медицински преглед, њовремено издање Српскої лекарскої друштва-ћодружнице за Војводину*. Год. 42, бр. 3–4, Нови Сад, 1989, 169–171.
- Rospond, Stanislav. „'Polonica' kod Vuka St. Karadžića”. *Јужнословенски филолої*. Књига XII. А. Белић и др., ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1931, 170–179.
- Švagelj, Dionizije. „Hrvatski narodni preporod u Slavoniji”. *Sabrana djela VI*. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, 2009.
- Veselinović-Anđelić, Magdalena. *Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskoj književnosti XIX i XX veka*. Novi Sad: Univerzitet, 1968.

НАПОМЕНА УЗ КЊИГУ

Књига представља наставак монографије Бранка Златковића, *Мале њриче о Вуку Караџићу (ог 1787. го 1824)*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 10. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.

Због невеликог формата Едиције, књига се интегрално објављује у два тома: *Мале њриче о Вуку Караџићу (ог 1825. го 1832) I*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 13. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024. и *Мале њриче о Вуку Караџићу (ог 1825. го 1832) II*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 14. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024.

Насловна синтагма „мале приче” упућује на термин којим је Вук Стеф. Караџић означавао краће прозне жанрове (Караџић 1966: IX; 1965б: 19).

Где је било потребно, у циљу разумљивости и пријемчивости текста, извршено је делимично прилагођавање савременом правопису.

Болдирани топоними у књизи представљају мапу Вукових путештвија од почетка 1825. до конца 1832. године.

У књизи није штампан индекс личних имена, јер се његово објављивање планира у последњој „части”, у којој ће се заокружити животни пут и стваралачки опус Вука Стефановића Караџића (1787–1864).

Аутор се захваљује на корисним предлозима и драгоценим саветима рецензентима проф. др Снежани Самарџији, проф. др емерити Љиљани Пешикан Љуштановић, проф. др Бошку Сувајџићу, као и издавачу, Институту за књижевност и уметност у Београду, који је пружио сваковрсну подршку. Такође, велика захвалност припада мр Драгану Боснићу који је уступио своје цртеже за илустрације насловних страница оба тома друге књиге.

САДРЖАЈ

Шест месеци у Будиму и Пешти 1828. године	7
Перипетије при штампању Милошевог житија и рат за школске књиге на народном језику	36
Познанство са Ранкеом у лето 1828. у Бечу	66
„Даница” за 1829. и критике Герхардове књиге	74
С пасошем у Србију	81
Сава у Земуну, а Вук наоколо путује за Беч	101
Породица у Земуну, а Вук код Књаза	120
С Амициним пасошем у Земун	143
Кроз снежне сметове саоницама натраг у Крагујевац	162
Таштина смрт, невоље са женом, бриге о сину	177
Путовање у Жичу и Студеницу, завршетак законика, пизма Јоакима Вујића и напуштање Крагујевца	197
Вук као судски чиновник у Београду спрам Милошеве самовоље	216
Београд у доба колере и Србија 1831. године	256
Болест и беда на граници између два света	266
Четврта књига јуначких песама и особита грађа за српску историју	292
Чекајући пасош 1832. године	307
Извори	343
Литература	363
Напомена уз књигу	381

Бранко Златковић
Институт за књижевност и уметност у Београду
ORCID 0000-0002-1532-0854

Научна монографија

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том II

Издавач

Институт за књижевност и уметност, Београд

За издавача
Бојан Јовић

Лектура и коректура
Аутор

Ликовно решење корица
Владимир Љубинковић

На корицама
„Вук Караџић као преводац Наполеоновог законика”,
цртеж мр Драгана Боснића у књизи Боре Ђоковића
и Драгана Боснића, *Вук Стефановић Караџић за њочейнике*,
Београд, 1987.

Графичко уређење
Лепосава Кнежевић

Тираж
150 примерака

Штампа
Службени гласник

ISBN 978-86-7095-335-2

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:929 Караџић В. С.
821.163.41.09

ЗЛАТКОВИЋ, Бранко, 1973–

Мале приче о Вуку Караџићу (од 1825. до 1832).
Том II / Бранко Златковић. – Београд: Институт за
књижевност и уметност, 2024 (Београд: Службени
гласник). – 383 стр.; 21 см: илустр. – (Библиотека
„Српско усмено стваралаштво“; књ. 14)

„Научна монографија је резултат делатности у
Институту за књижевност и уметност у Београду“
--> прелим. стр. – Тираж 150. – Напомена уз књигу:
стр. 381. – Библиографија: стр. 343–380.

ISBN 978-86-7095-335-2

а) Караџић, Вук Стефановић (1787–1864)

COBISS.SR-ID 152857609

МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ (од 1825.
до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ
КАРАЏИЋУ (од 1825. до 1832)
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ

МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ (од 1825.
до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ
КАРАЏИЋУ (од 1825. до 1832)

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Београд 2024.

ISBN 978-86-7095-335-2

9 788670 953352